

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

THE DOCTRINE IN THERAVADA BUDDHISM
AND HUMAN RIGHTS PROMOTION

พระครูปฐมกัณฑ์ทรากร (บุญแทน มะลิอ่อน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

พระครูปฐมกัณฑ์ทรากร (บุญแทน มะลิอ่อน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**The Doctrine in Theravada Buddhism and
Human Rights promotion**

Phrakru Patumkantarakon (Buntan Maliong)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

E.C.2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(พระมหาพรชัย สิริวิโร, ดร.)

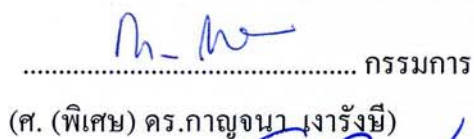
..... กรรมการ

(รศ.ใหม่ เจตรไชสง)

..... กรรมการ

(พระราชวชิรเมธี, ดร.)

..... กรรมการ

(ศ. (พิเศษ) ดร.กาญจนา เจริญยี)

..... กรรมการ

(ผศ. อานนท์ เมธีวรฉัตร)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระราชวชิรเมธี, ดร.	ประธานกรรมการ
	ศ. (พิเศษ) ดร.กาญจนา เจริญยี	กรรมการ
	ผศ. อานนท์ เมธีวรฉัตร	กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

ผู้วิจัย : พระครูปฐมกัณฑ์การกร (บุญแทน มะลิอ่อน)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระราชวชิรเมธี,ดร. ป.ธ.๘, บช.บ. กศ.ม., พธ.ด., กศ.ด.

: ศ. (พิเศษ) ดร.กาญจนา เจริญณี อ.บ. M.A., Ph.D.

ผศ. อานนท์ เมธีวรฉัตร ป.ธ.๖, พธ.บ., ศษ.บ., กศ.ม.

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน” นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักสิทธิมนุษยชนในปัจจุบัน ๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ ๓) เพื่อประยุกต์หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนมาใช้ในสังคมปัจจุบัน งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร โดยสำรวจข้อมูลชั้นปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำราวิจัยชั้นทุติยภูมิจากตำราวิชาการ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลจากการศึกษาพบว่า สิทธิมนุษยชน หมายถึง สิทธิต่างๆ ที่มนุษย์แต่ละคนได้มาเริ่มตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และทุกคนสามารถปฏิบัติตามสิทธิมนุษยชนได้โดยชอบธรรม โดยมีลักษณะเฉพาะดังนี้ ๑) เป็นสิทธิที่ติดตัวมากับมนุษย์ (Inherent) ๒) เป็นสิทธิที่เป็นสากล (Universal) ๓) เป็นสิทธิที่ไม่อาจถ่ายโอนให้แก่กันได้ (Inalienable) และ ๔) เป็นสิทธิที่ไม่ถูกแยกออกจากกัน (Indivisible) สิทธิดังกล่าวนี้มีความเป็นสากลและเป็นนิรันดร ฉะนั้น จุดมุ่งหมายของสิทธิมนุษยชน เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุข ความเสมอภาคของมวลมนุษยชาติในโลก สิทธิมนุษยชนนั้นสามารถแบ่งเป็น ๖ ประเภท ได้แก่ ๑) สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ (Right to live) ๒) สิทธิที่จะได้รับการศึกษา (Right to education) ๓) สิทธิที่จะทำงาน (Right to work) ๔) สิทธิแห่งเสรีภาพ (Right of freedom) ๕) สิทธิแห่งทรัพย์สิน (Right of property) และ ๖) สิทธิแห่งสัญญาประชาคม (Right of contract) สิทธิมนุษยชนมีขอบเขตเพียง ๒ ประการ ได้แก่ (๑) สิทธิมนุษยชนโดยทั่วไป หมายถึง การปฏิบัติต่อกันด้วยความเป็นพี่เป็นน้องระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เป็นต้น (๒) สิทธิมนุษยชนโดยธรรม หมายถึง การปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่งที่อยู่ในโลก เสมือน

ว่าสรรพสิ่งนั้นล้วนเป็นพี่น้องกันกับมนุษย์ เพราะมนุษย์ได้พึ่งพาอาศัยในการดำรงชีวิตอยู่ สติธิ มนุษยชนโดยธรรม จึงมีความหมายที่กว้าง เช่น มนุษย์กับสัตว์ เป็นต้น

หลักธรรมที่ส่งเสริมสติธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นแนวปฏิบัติที่ถือได้ว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มากโดยไม่มีประมาณ ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ฐานะทางสังคม ภาษาและศาสนา เช่น หลักศรัทธา ความเชื่อ หลักกรรม หลักเบญจศีลและเบญจธรรม เป็นต้น จัดเป็นหลักการปฏิบัติที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งมีอยู่หลายระดับแห่งการเข้าถึง ตามความรู้ความสามารถทางสติปัญญาของแต่ละบุคคล มีความสอดคล้องกลมกลืนกัน สนับสนุนกันจากระดับต้นไปสู่ระดับกลาง หนุนเนื่องไปสู่ระดับสูง ตามลำดับ ด้วยการปฏิบัติฝึกฝนพัฒนาตนตามหลักการก่อให้เกิดประโยชน์ ๓ อย่าง ได้แก่ ๑) อุตตตถประโยชน์ ประโยชน์ส่วนตน ๒) ปรีตถประโยชน์ ประโยชน์ของผู้อื่น และ ๓) อุชัตถประโยชน์ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย

การประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมสติธิมนุษยชนมาใช้ในสังคมปัจจุบัน สรุปลงใน (๑) ทาน การเสียสละ แบ่งปัน ซึ่งเป็นไปเพื่อลด ละความตระหนี่ ความมักมากเห็นแก่ตัว และศีลธรรม (เบญจศีลและเบญจธรรม) เป็นไปเพื่อควบคุมมิให้เกิดการประทุษร้ายเบียดเบียนกันทั้งทางตรงและทางอ้อม (๒) สมาธิเป็นไปเพื่อความสงบตั้งมั่นของจิตใจ พร้อมจะทำงาน และ (๓) ปัญญา เป็นไปเพื่อความรู้เห็นจริงซึ่งสภาวะธรรมทั้งหลาย ซึ่งมีอยู่ ๒ ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ ๑) การใช้สติเสรีภาพขั้นต้น (ทางกายและวาจา) มุ่งส่งเสริมความเป็นส่วนตัว และ ๒) การใช้สติเสรีภาพขั้นสูง (ปัญญา) มุ่งเน้นถึงการปฏิบัติเพื่อบรรลุผล ด้วยเหตุนี้หลักการทั้ง ๒ จึงมีจุดนัดพบที่การใช้สติเสรีภาพออกไปและเป็นการใช้สติที่ถูกต้อง เป็นสติที่มีลักษณะชักชวนให้กระทำ หรือให้พิสูจน์ตนเองด้วยตนเองเป็นสำคัญ นอกจากนี้ เพื่อเป็นหลักประกันของการพิสูจน์ตนเองได้อย่างถูกต้อง คือ ไม่ก้าวท้าว ไม่เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น ในสังคมไทย จำต้องนำลักษณะทั้ง ๒ มาปรับใช้ใน ๒ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านหลักภราดรภาพ สติธิเสรีภาพในการอยู่ร่วมกัน ๒) ด้านหลักความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นพลเมืองของชาติ

สรุป ทั้งสติธิมนุษยชนและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทล้วนมีการส่งเสริมให้ปฏิบัติความซื่อ สนับสนุนให้กระทำความคิดต่อกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงอยู่ในฐานะสนับสนุน ส่งเสริม และพัฒนาชีวิตมวลมนุษย์ให้เข้าถึงสันติสุขทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวมตลอดไป

Thesis Title : The Doctrine in Theravada Buddhism and Human Rights Promotion

Researcher : Phrakhrupatumkanthakon (Boonthan Maliong)

Degree : Master of Arts (Buddhism Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Phra Rajavachiramethee Pali.IX, B.A., M.A., Ph.D.

: Prof. (Emeritus) Dr. Kanchana Ngourungsri B.A., M.A., Ph.D

: Asst. Prof. Anond Methewarachatra Pali. VI, B.A., B.Ed., M.Ed.

Date of Graduation : 29 March 2012

ABSTRACT

This study on “The Doctrine in Theravada Buddhism and Human Rights Promotion” was carried out with three objectives: 1) to study the present principles of human rights; 2) to study Theravada Buddhist Doctrine promoting human rights; and 3) to study the application of Buddhist Doctrine to the human rights principles of the present Thai society. The study used qualitative research focusing on documentary research approach. The primary data was gathered from Tipitaka, Commentaries. The secondary data was collected from related texts, documents and research work.

The results of the study revealed that being based on the concept that each human right an individual acquired in life from birth to death that can be legally activated contained four characteristics; 1) being inherent; 2) universality; 3) inalienability; and 4) indivisibility. These rights then were universal and everlasting. Their targets were utilization and equity among mankind. As well, six types of human rights were studied: 1) Right to live; 2) Right to be educated; 3) Right to work; 4) Right of freedom; 5) Right of Poverty; and 6) Right of contact. There were two areas of human rights: 1) general human rights being defined as interacting among human being with fraternity sense; 2) legal human rights being defined as interacting among human beings and their environmental objects both animate and inanimate ones.

Concerning human rights concept found in Theravada Buddhism, it was explained as actions toward public utilization without limitation. There were no racist division, social status, language or religion. Such actions covered principles of faith, of deeds, Five Precepts, Five Ennobling virtues etc. They also targeted to individual utilization especially many levels of

practitioners depending on their competence and wisdom. The practices method leading to harmony, congruence and mutual support brought in three kinds of profit; 1) individual; 2) others; and 3) mutual profit.

The application of Theravada Buddhist Doctrine to the present human rights promotion in Thai society was printed out as 1) Giving being controlled by the Five Precepts and the Five Ennobling Virtues; 2) Concentration leading to mental discipline being ready to activate; and 3) wisdom being used to all nature realization. There were two characteristics of human rights: 1) physical and mental level and 2) wisdom level. These two characteristics could be perceived by individual's self reliance and realization. To operate the Doctrine there were two dimensions of application; Fraternity and Equity among national citizens.

In conclusion both present human rights and Theravada Buddhist Doctrine on human rights aimed at promoting everybody to avoid evil deeds, encouraging mutual treatment with wholesomeness. Both then maintained society to survive with peace among human beings.

กิตติกรรมประกาศ

ขอนอบน้อมแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเปี่ยมไปด้วยพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และ มหากรุณาธิคุณ วิทยานิพนธ์ ขอน้อมถวายเป็น “พุทธบูชา” แด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เรื่องหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน” นี้ สำเร็จลงได้ ก็ด้วยความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อ จากบุคคลหลายฝ่าย ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ สามารถทำให้ผู้วิจัย เกิดกำลังใจและความมุ่งมั่นในอันที่จะศึกษาค้นคว้า จนทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงได้อย่างดี ขอขอบพระคุณและขอบคุณ คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยคณาจารย์ทุกคนที่ได้ให้ความรู้ในสาขาวิชา ตลอดเวลาที่ศึกษาในหลักสูตร

งานวิจัยเล่มนี้ สำเร็จเรียบร้อยได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาอย่างสูงยิ่ง จาก พระเทพปริยัติเมธี, ดร. เจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ซึ่งเป็นประธาน ขอกราบขอพระคุณ ท่านเจ้าคุณ “พระราชวัชรเมธี, ดร.” ประธานควบคุมวิธานิพนธ์ของเจริญพรขอขอบคุณ ท่าน ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.กาญจนา เจริญณี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ อานนท์ เมธีวรฉัตร กรรมการควบคุมวิธานิพนธ์ ที่ให้คำปรึกษา และเสนอแนะประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับงานวิจัย จนสามารถ สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบคุณเพื่อนๆ ร่วมห้องเรียน ที่มีไม่ตรีจิตร์ สร้างความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีให้กับผู้วิจัยตลอดมา ตลอดถึงเจ้าหน้าที่ทุกๆ คนที่อำนวยความสะดวกให้กับผู้วิจัย ในส่วนของการติดต่อประสานงานและการรวบรวมข้อมูล ขอขอบพระคุณผู้อุปถัมภ์ทุกคนทุกท่านความดีของวิธานิพนธ์เรื่องนี้ ขอมอบแด่บุพการีของข้าพเจ้า มีบิดาและมารดา ตลอดถึงอุปัชฌาย์ครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ข้าพเจ้า

พระครูปฐมกัณฑ์ธารกร (บุญแทน มะลิอ่อน)

มีนาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

ชื่อบท	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ก
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญเรื่อง	น
คำอธิบายสัญลักษณ์คำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ปัญหาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๕ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๔
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๔
บทที่ ๒ แนวความคิดเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน	๑๕
๒.๑ ความหมายของสิทธิมนุษยชน	๑๕
๒.๒ ความเป็นมาของหลักสิทธิมนุษยชน	๑๖
๒.๓ ความสำคัญของสิทธิมนุษยชน	๒๓
๒.๔ ความสำคัญของสิทธิมนุษยชน	๓๓
๒.๕ ประเภทและหน้าที่ของสิทธิมนุษยชน	๓๖
๒.๕.๑ หน้าที่ของสิทธิมนุษยชน	๓๕
๒.๕.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิและหน้าที่	๔๑
๒.๕.๓ ขอบเขตของสิทธิมนุษยชน	๔๒
๒.๕.๔ ขอบเขตของสิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย	๔๕
พุทธศักราช ๒๕๕๐	๔๕

สารบัญ (ต่อ)

ชื่อบท	หน้า
บทที่ ๓ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน	๕๓
๓.๑ ความนำ	๕๔
๓.๒ หลักธรรมกับสิทธิมนุษยชน	๕๖
๓.๒.๑ หลักศรัทธา	๕๖
๓.๒.๒ กฎแห่งกรรม	๕๘
๓.๒.๓ หลักประโยชน์ ๓	๖๓
๓.๓ ระดับของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๖๔
๓.๓.๑ หลักธรรมระดับต้น	๖๔
๓.๓.๒ หลักธรรมระดับกลาง	๖๔
๓.๓.๓ หลักธรรมระดับสูง	๖๗
๓.๔ หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน	๘๐
๓.๔.๑ หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนขั้นต้น	๘๐
๓.๔.๒ หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนขั้นกลาง	๘๑
๓.๔.๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนขั้นสูงสุด	๘๓
๓.๔.๔ หลักธรรมที่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์	๘๔
๓.๕.๑ หลักธรรมสำหรับผู้คนในสังคม	๘๕
๓.๕.๒ หลักธรรมสำหรับการปกครองครอบครัว	๘๘
๓.๕.๓ หลักธรรมสำหรับปกครองบ้านเมือง	๘๘
๓.๕.๔ หลักธรรมสำหรับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ	๙๐
๓.๕.๕ หลักธรรมการเป็นพ่อค้าแม่ค้าที่ดี	๙๐
๓.๓.๖ หลักธรรมสำหรับสมานน้ำใจของผู้คนในสังคม	๙๒
๓.๓.๗ หลักธรรมสำหรับส่งเสริมคุ้มครองพลโลกทั้งผอง	๙๒
บทที่ ๔ เสนอวิธีการประยุกต์หลักธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน	
กับการประยุกต์ใช้ในสังคมไทย	๙๔
๔.๑ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน	๙๔
๔.๑.๑ พื้นฐานของหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา	
เถรวาท	๙๔

	๗
๔.๑.๒ ขอบเขตของหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เถรวาท	๕๘
๔.๑.๓ ระดับของหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เถรวาท	๑๐๓
๔.๒ ประเภทของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมหลัก สิทธิมนุษยชน	๑๐๕
๔.๒.๑ ประเภทหลักธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนขั้นต้น	๑๐๖
๔.๒.๒ หลักธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนขั้นกลาง	๑๑๐
๔.๒.๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนขั้นสูงสุด	๑๑๑
๔.๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์	๑๑๔
๔.๓.๑ หลักธรรมสำหรับผู้คนในสังคม (ทิศ ๖)	๑๑๔
๔.๓.๒ หลักธรรมเพื่อสิทธิมนุษยชนสำหรับการปกครองครอบครัว	๑๑๘
๔.๓.๓ หลักธรรมสำหรับปกครองบ้านเมือง	๑๑๕
๔.๓.๔ หลักธรรมสำหรับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ	๑๒๑
๔.๓.๕ หลักธรรมสำหรับสมานน้ำใจของผู้คนในสังคม	๑๒๒
๔.๓.๖ หลักธรรมสำหรับส่งเสริมคุ้มครองพลโลกทั้งผอง	๑๒๒
๔.๔ การประยุกต์ใช้หลักธรรมและสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย	๑๒๕
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๓๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๔
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๓๗
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๓๗
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๑๓๗
บรรณานุกรม	๑๓๕
ภาคผนวก	๑๔๕
ประวัติผู้วิจัย	

สารบัญ

ชื่อบท	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ก
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญเรื่อง	น
คำอธิบายสัญลักษณ์คำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ปัญหาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๕ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๔
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๔
บทที่ ๒ แนวความคิดเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน	๑๕
๒.๑ ความหมายของสิทธิมนุษยชน	๑๕
๒.๒ ความเป็นมาของหลักสิทธิมนุษยชน	๑๖
๒.๓ ความสำคัญของสิทธิมนุษยชน	๒๓
๒.๔ ความสำคัญของสิทธิมนุษยชน	๓๓
๒.๕ ประเภทและหน้าที่ของสิทธิมนุษยชน	๓๖
๒.๕.๑ หน้าที่ของสิทธิมนุษยชน	๓๕
๒.๕.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิและหน้าที่	๔๑
๒.๕.๓ ขอบเขตของสิทธิมนุษยชน	๔๒
๒.๕.๔ ขอบเขตของสิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย	๔๕
พุทธศักราช ๒๕๕๐	๔๕

สารบัญ (ต่อ)

ชื่อบท	หน้า
บทที่ ๓ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน	๕๓
๓.๑ ความนำ	๕๔
๓.๒ หลักธรรมกับสิทธิมนุษยชน	๕๖
๓.๒.๑ หลักศรัทธา	๕๖
๓.๒.๒ กฎแห่งกรรม	๕๘
๓.๒.๓ หลักประโยชน์ ๓	๖๓
๓.๓ ระดับของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๖๔
๓.๓.๑ หลักธรรมระดับต้น	๖๔
๓.๓.๒ หลักธรรมระดับกลาง	๖๔
๓.๓.๓ หลักธรรมระดับสูง	๖๗
๓.๔ หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน	๘๐
๓.๔.๑ หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนขั้นต้น	๘๐
๓.๔.๒ หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนขั้นกลาง	๘๑
๓.๔.๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนขั้นสูงสุด	๘๓
๓.๔.๔ หลักธรรมที่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์	๘๔
๓.๕.๑ หลักธรรมสำหรับผู้คนในสังคม	๘๕
๓.๕.๒ หลักธรรมสำหรับการปกครองครอบครัว	๘๘
๓.๕.๓ หลักธรรมสำหรับปกครองบ้านเมือง	๘๘
๓.๕.๔ หลักธรรมสำหรับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ	๙๐
๓.๕.๕ หลักธรรมการเป็นพ่อค้าแม่ค้าที่ดี	๙๐
๓.๓.๖ หลักธรรมสำหรับสมานน้ำใจของผู้คนในสังคม	๙๒
๓.๓.๗ หลักธรรมสำหรับส่งเสริมคุ้มครองพลโลกทั้งผอง	๙๒
บทที่ ๔ เสนอวิธีการประยุกต์หลักธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน	
กับการประยุกต์ใช้ในสังคมไทย	๙๔
๔.๑ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน	๙๔
๔.๑.๑ พื้นฐานของหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา	
เถรวาท	๙๔

	๗
๔.๑.๒ ขอบเขตของหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เถรวาท	๕๘
๔.๑.๓ ระดับของหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เถรวาท	๑๐๓
๔.๒ ประเภทของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมหลัก สิทธิมนุษยชน	๑๐๕
๔.๒.๑ ประเภทหลักธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนขั้นต้น	๑๐๖
๔.๒.๒ หลักธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนขั้นกลาง	๑๑๐
๔.๒.๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนขั้นสูงสุด	๑๑๑
๔.๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์	๑๑๔
๔.๓.๑ หลักธรรมสำหรับผู้คนในสังคม (ทิศ ๖)	๑๑๔
๔.๓.๒ หลักธรรมเพื่อสิทธิมนุษยชนสำหรับการปกครองครอบครัว	๑๑๘
๔.๓.๓ หลักธรรมสำหรับปกครองบ้านเมือง	๑๑๕
๔.๓.๔ หลักธรรมสำหรับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ	๑๒๑
๔.๓.๕ หลักธรรมสำหรับสมานน้ำใจของผู้คนในสังคม	๑๒๒
๔.๓.๖ หลักธรรมสำหรับส่งเสริมคุ้มครองพลโลกทั้งผอง	๑๒๒
๔.๔ การประยุกต์ใช้หลักธรรมและสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย	๑๒๕
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๓๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๔
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๓๗
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๓๗
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๑๓๗
บรรณานุกรม	๑๓๕
ภาคผนวก	๑๔๕
ประวัติผู้วิจัย	

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

ที.สี.อ.	(ไทย) =	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี สีสันชวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ตัก.อ.	(ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	มโนรลปุรณี ตักนินาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.อ.	(ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	มโนรลปุรณี ทสกนินาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	ธมฺมปทอฎฐกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.อ.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี เถรคาถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)

คัมภีร์อื่นๆ

มิลินุท (บาลี) = มิลินทปญฺหปกรณ (ภาษาบาลี)

คำชี้แจงในการใช้หมายเลขในคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในการอ้างอิงพระไตรปิฎก ใช้การอ้างอิงแบบ ๓ ตอน โดยการอ้างอิงชื่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/ หน้า ตามลำดับเช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๗ / ๓๕๘ / ๒๕๗ หมายถึง ทีฆนิกาย ปาฏิวุคค ภาษาไทย เล่มที่ ๑๗ ข้อที่ ๓๕๘ หน้าที ๒๕๗.

๑) การใช้หมายเลขอักษรย่อในคัมภีร์พระไตรปิฎก จะแจ้งเล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๐/๑๕๗. หมายถึง สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑๑ ข้อ ๑๘๐ หน้า ๑๕๗.

๒) การใช้หมายเลขอักษรย่อในคัมภีร์อรรถกถาพระไตรปิฎก จะแจ้งเล่ม/หน้า ตามลำดับ เช่น อง.ทก.อ. (บาลี) ๑๓/๕๑๔-๕๑๕. หมายถึง องคุตตรนิกาย มโนรลปุรณี ทสกนินาตอฎฐกถา ภาษาบาลี เล่ม ๑๓ หน้า ๕๑๔-๕๑๕.

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ปัญหาและความสำคัญของปัญหา

สภาพการณ์ของสังคมไทยในปัจจุบัน มีความแตกแยกทางความคิด โดยมีพื้นฐานมาจากการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีการแข่งขันกันด้านต่างๆ เช่น การแข่งขันกันทำธุรกิจการค้าการลงทุน ภาวะทางเศรษฐกิจที่กำลังพัฒนาจากพื้นฐานทางสังคมเกษตรเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม โดยมีระบบทุนนิยมสากลเป็นพื้นฐาน โลกกำลังให้ความสนใจในการปกครองในระบบประชาธิปไตย ที่ถือว่า ให้สิทธิกับมนุษย์ในสังคมมากที่สุดภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ แต่เมื่อพวกเขาเหล่านั้นออกมาเรียกร้องสิทธิอันจะพึงมีพึงได้ตามสิทธิที่ควรได้ ตามกลไกที่รัฐมอบให้ภายใต้รัฐธรรมนูญ “มนุษย์ทุกคนควรมีสิทธิประจำตัวไม่อาจถูกทำลายโดยอำนาจใดๆ ไม่ว่าอำนาจนั้นจะได้อามาโดยชอบธรรมหรือไม่ก็ตาม” การเรียกร้องความชอบธรรมตามสิทธิที่พึงมีพึงได้ ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของมนุษยธรรมด้วย เพราะการเรียกร้องตามสิทธิของเรา อาจล่วงล้ำสิทธิของคนอื่น ดังนั้น ควรมีมาตรการในการควบคุมสิทธิทั้งสองด้านให้มีมาตรฐานเดียวกัน คานท์เชื่อว่า “หลักการอันเป็นปฐมหรือบ่อเกิดที่แท้จริงในการกระทำความดี หรือการประพฤติดีของมนุษย์นั้นคือ เหตุผล และได้อธิบายเพิ่มเติมว่าเป็นเพราะมนุษย์มีเหตุผลเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับหลักการในการกระทำของมนุษย์ มนุษย์จึงสามารถแยกแยะได้ว่าอะไรคือสิ่งที่ดี อะไรคือสิ่งที่เลว อะไรถูก อะไรผิด”^๑

หลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาจะเป็นหลักธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนามนุษย์ โดยสมบูรณ์ เพราะเน้นถึงความเป็นตัวตนของตัวเอง สนับสนุนและส่งเสริมความสำคัญของมนุษย์ในสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทั้ง โดยตรงและ โดยอ้อมแต่อย่างไรก็ตาม หลักคำสอนพื้นฐาน คือ สิด ๕ ธรรม ๕ เพราะสิด ๕ คือองค์ประกอบพื้นฐานในการดำเนินชีวิตให้ตั้งอยู่บนความชอบธรรมในสังคมมนุษย์ การศึกษาเปรียบเทียบหลักสิทธิมนุษยชนในระดับ

^๑Kant, Immanuel. Paton, H.J. (translator), **Groudworck of the Metaphysic of Morals**, (New York : Happer& Row, 964), P. 71.

สากล กับหลักมนุษยธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการศึกษาถึงความเหมือนและความต่าง ในแต่ละด้าน เพื่อนำมาเป็นรูปแบบอย่างและเป็นหลัก ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคม เพราะคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือศักดิ์ศรีความเป็นคนเป็นสิ่งที่ทุกคนมีติดตัวมาแต่กำเนิด โดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือแนวคิดอื่นๆ เผ่าพันธุ์ หรือสังคม ทรัพย์สิน ถิ่นกำเนิด ดังนั้นสิทธิมนุษยชนจึงมีความหมายอย่างยิ่งสำหรับสังคมทุกสังคม หากสังคมใดไร้สิทธิมนุษยชนสังคมนั้นย่อมเต็มไปด้วย ความอยุติธรรม การเอารัดเอาเปรียบ การละเมิดสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตลอดจนการทารุณกรรมโหดร้าย^๒

แนวคิดหลักที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาเท่าเทียมกัน มนุษย์มีสิทธิบางประการที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดจนกระทั่งถึงแก่ความตาย สิทธิดังกล่าวได้แก่สิทธิในชีวิต เสรีภาพในร่างกาย และความเสมอภาคซึ่งเป็นสิทธิที่ไม่อาจโอนให้แก่กันได้และใครจะล่วงละเมิดมิได้ หากมีการล่วงละเมิดก็อาจจะก่อให้เกิดอันตราย หรือกระทบกระเทือนเสื่อมเสียต่อสภาพของความเป็นมนุษย์”^๓

หลักพุทธจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นสิ่งที่สูงกว่าความเป็นมนุษย์ในแง่ที่ว่า หลักจริยธรรม ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อให้มนุษย์มีสิทธิเพื่อมีชีวิตอยู่ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติเท่านั้น หากแต่ความเป็นมนุษย์ควรมีเป้าหมายที่สูงส่งกว่า คือการมีศีลธรรมและการใช้ศีลธรรมในการดำรงตนอยู่ในสังคม การพัฒนาตนให้เกิดความหลุดพ้นจากโลกที่เรียกว่า “วัฏจักร”^๔

และพระพุทธศาสนาได้แบ่งหลักมนุษยธรรมสำหรับการใช้ปกครองเป็นระบบที่ชัดเจน ธรรมสำหรับผู้ปกครองในระบอบประชาธิปไตย คือ “อปรีทานิชธรรม ๓ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมมิไว้เพื่อความเจริญของงามฝ่ายเดียวสำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมืองได้แก่ หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม ไม่บัญญัติ สิ่งที่มีบัญญัติไว้ อันขัดต่อหลักการเดิม ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้

^๒คณะกรรมการประสานงานองค์กรสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย, **สิทธิราษฎร์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : เกล็ดไทย, ๒๕๒๓) หน้า ๑๒๒.

^๓สมชาย กษิติประดิษฐ์, **สิทธิมนุษยชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

^๔พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๐-๓๑.

จากเหตุผลที่กล่าวมา จึงเป็นแรงบันดาลใจ ให้ผู้วิจัยได้ตระหนักและมีความประสงค์ที่จะศึกษาถึงหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมและสนับสนุนหลักสิทธิมนุษยชนให้ละเอียดยิ่งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ๓ ประการ คือ

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน

๑.๒.๓ เพื่อเสนอวิธีประยุกต์หลักธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนกับการประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ แนวคิดและทฤษฎีหลักสิทธิมนุษยชน มีรายละเอียดอย่างไร

๑.๓.๒ หลักพุทธจริยธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ พุทธจริยธรรมส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนอย่างไรและนำมาใช้ในสังคมไทยได้หรือไม่อย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยวิจัยเชิงคุณภาพใช้เอกสารเป็นหลัก (Documentary Research) โดยมุ่งเน้นที่จะศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับหลักธรรม ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเด็นที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน ถึงประเด็นต่างๆ ความหมายของหลักสิทธิมนุษยชน

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีหลักการ วิวัฒนาการว่าเป็นมาอย่างไร และจะพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทย ในสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างไร มีหลักธรรมข้อใดบ้างที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนและจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ในสังคมไทยได้อย่างไร

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

หลักธรรม หมายถึง หลักการหรือหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นการค้นหาเหตุผลในเรื่องจริง เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตสำหรับชาวพุทธทั่วไป เป็นกระบวนการและแนวทางใน

การคิดค้นหาเหตุผลในเรื่องของความจริงเพื่อสนองความต้องการทางปัญญาของมนุษย์อย่าง สมเหตุสมผล ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสิทธิมนุษยชน

การส่งเสริม หมายถึง การต่อ ยอด การสนับสนุน การแผ่กว้าง การขยาย ส่วนต่างๆ ที่ ต่อออกไป ส่วนขยาย ส่วนเพิ่มเติม ส่วนประกอบ เป็นการขยายและถ่ายทอดความรู้ตามระบบ วิทยาการแผนใหม่ต่างๆ นำออกไปสู่สังคมให้สังคมสามารถดำรงอยู่ด้วยการรักษา อนุรักษ์ สืบทอด

สิทธิมนุษยชน หมายถึง สิทธิของมนุษย์ สิทธิที่ทุกคนมีอยู่ในฐานะเป็นมนุษย์ ทั้งสิทธิ ในการดำรงชีวิตอยู่ในส่วนบุคคลและสิทธิในการอยู่ร่วมกันในสังคม สิทธิในความเป็นมนุษย์นั้น มี ทั้งสิทธิตามกฎหมายและสิทธิที่มีอยู่โดยไม่ขึ้นอยู่กับบทบัญญัติของกฎหมาย แต่เป็นสิทธิที่เกิดจาก มาตรฐานเพื่อความถูกต้อง ความเป็นธรรม หรือความยุติธรรม

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการการศึกษาเปรียบเทียบหลักสิทธิมนุษยชนสากลกับหลักมนุษยธรรมใน พระพุทธศาสนาเถรวาท นี้ ผู้วิจัยได้วางกรอบในการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ทรงให้ รายละเอียดไว้ในหนังสือ ชื่อ “มนุษยธรรม” สรุปได้ว่า “ในโลกนี้มีมนุษย์และศิรัจจานานาชนิดสืบ ต่อกันมาอยู่ เพราะอาศัยความได้ล้างผลาญชีวิตกัน และความดีเมตตาต่อกัน ส่วนสัตว์บางชนิดที่ดุร้าย และอยู่รวมกันเป็นหมู่ใหญ่ไม่ได้เพราะความดุร้าย ปรากฏว่าสูญพันธุ์ไปก็มี เช่น สัตว์ไดโนเสาร์ และ ที่เห็นกันว่ากำลังจะสูญพันธุ์ไปก็มี เมื่อต้องการอยู่ได้ในสังคมปัจจุบันต้องมีความเมตตาต่อเพื่อน มนุษย์ด้วยกันเอง”^๕

ปิ่น มุทุกันต์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “พุทธศาสตร์ภาค ๑” สรุปได้ว่า “การรักษาชีวิต นั้น โดยความหมายในการปฏิบัติเป็นการเว้นจากการกระทำที่ไม่ดี ฆ่ากันก็ไม่ดี ลักกันก็ไม่ดี ฆิ ดูกเขาเมียเขาก็ไม่ดี โทหกกันก็ไม่ดี กินเหล้าเมายาทำให้เสียสติตั้งก็ไม่ดี การรักษาศีลก็คือการเว้น

^๕สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **มนุษยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬารราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖๘.

จากการกระทำที่ไม่ดีเหล่านี้เสีย เข้าใจไว้แค่นี้ก่อนคือเข้าใจแค่ว่าการรักษาศีลนั้นความมุ่งหมายที่แท้จริงท่านให้ยกเว้นจากการกระทำที่ไม่ดีนั่นเอง”^๖

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวได้ในหนังสือชื่อ **“ธรรมบุญชีวิต”** สรุปได้ว่า คนมีศีลธรรมหรือมีมนุษยธรรมที่เรียกว่าเป็นอารยชน มีธรรมคือคุณสมบัติ มีสุจริตทั้งสาม คือมีความประพฤติดี ประพฤติชอบ ๓ ประการดังนี้

๑. กายสุจริต ความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยกาย
๒. วาจาสุจริต ความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ดีงามถูกต้องประพฤติกชอบด้วยวาจา
๓. มโนสุจริต ความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ”

พิทยา ว่องกุล ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ **“สร้างสังคมใหม่ : ชุมชนชนาธิปไตย-ธัมมาธิปไตย”** สรุปได้ว่า “เสรีภาพของปัจเจกชนในเรื่องการสร้างสังคมใหม่ ชุมชนชนาธิปไตยธัมมาธิปไตยปริมาณความหลากหลายของความจำเป็น ยิ่งมากเท่าใดมนุษย์ยิ่งได้เสรีภาพมากขึ้นเท่านั้น ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม ซึ่งปัจเจกชนต่างก็แข่งขันกันเพื่อตนเอง หากความแตกต่างระหว่างคนส่วนน้อยที่ร่ำรวยมหาศาล กับคนส่วนใหญ่ที่ยากจน ต่างออกไปเท่าไรดังนั้น เสรีภาพอันเป็นหลักพื้นฐานและความเท่าเทียมกันจริงๆ ในระบอบประชาธิปไตย จึงเกิดขึ้นไม่ได้ มิหนำซ้ำคนร่ำรวยมหาศาล ก็มีเสรีภาพในการทำอะไรๆ มากมายและมากกว่าคนจนตลอดไป”^๗

สมชาย กษิติประดิษฐ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ **“สิทธิมนุษยชน”** สรุปได้ว่า “ความขัดแย้งทางอยู่ตามธรรมชาติ เพราะความรุนแรงเป็นการกระทำมนุษย์ทุกคนได้กระทำอันไม่ควรหม่อมมนุษย์หรือเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดปัญหาของสังคมเป็นอย่างมาก เพราะคนในสังคมเป็นเป็นสังคมหมู่ใหญ่จึงเป็นการก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ เป็นอย่างมาก จึงเป็นการทำให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้น”^๘

^๖ ปิ่น มุฑากันต์, **พุทธศาสตร์ภาค ๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗๑.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗.

^๘ พิทยา ว่องกุล, **สร้างสังคมใหม่ : ชุมชนชนาธิปไตย – ธัมมาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถีทรรศน์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๑.

^๙ สมชาย กษิติประดิษฐ์, **สิทธิมนุษยชน**, (พิมพ์ครั้งที่ ๔), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕๕.

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกระทรวงยุติธรรม ได้ให้รายละเอียดไว้ว่า “ต้องปรับเปลี่ยนแผนปฏิบัติการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๖) ตามนโยบายและแผนปฏิบัติการแม่บทแห่งชาติด้านสิทธิมนุษยชน (แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ ๑) กำหนดไว้ ๑๑ ด้าน ให้เป็น ๑๐ ด้าน ส่วนแผนปฏิบัติการสิทธิมนุษยชนตามกลุ่มเป้าหมายจำนวน ๒๐ กลุ่มเป้าหมายไม่คงไว้ เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดจะถูกกำหนดให้อยู่ในแผนปฏิบัติการตามด้านแต่ละด้านตามหลักการของการจัดทำแผนกลยุทธ์และภายใต้ยุทธศาสตร์การจัดสรรงบประมาณของรัฐ ดังนี้ แผนปฏิบัติการสิทธิมนุษยชนด้านการศึกษา การเรียนรู้ วัฒนธรรม และศาสนา อาชีพ และแรงงาน สาธารณสุข ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่อยู่อาศัย การได้รับข้อมูลข่าวสารของทางราชการ และการคุ้มครองผู้บริโภค สิทธิเสรีภาพในการสื่อสารและสื่อมวลชน การเมืองการปกครอง (รวมถึงสิทธิเสรีภาพในการรวมกลุ่มและการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น) กระบวนการยุติธรรม และสิทธิชุมชน”

ธนรัตน์ ทั้งทอง. ได้ให้รายละเอียดไว้ในเอกสารประกอบการบรรยายวิชาสิทธิและหน้าที่ของบุคคลใน ป.วิ.อ. สรุปได้ว่า “สิทธิความเป็นมนุษย์หรือสิทธิในความเป็นคน อันเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่ไม่สามารถโอนให้แก่อันได้ และไม่มีบุคคล องค์กรหรือแม้แต่รัฐ จะล่วงละเมิดสิทธิความเป็นมนุษย์นี้ได้ สิทธิในความเป็นมนุษย์นี้เป็นของคนทุกคน ไม่เลือกว่าจะมีเชื้อชาติ ศาสนา แหล่งกำเนิดเพศ อายุ สีผิว ที่แตกต่างกันหรือมีความแตกต่างกันในด้านสุขภาพความคิดเห็นทางการเมืองหรือความเชื่อทางศาสนาหรือฐานะทางเศรษฐกิจสังคม สิทธิมนุษยชนนั้นไม่มีพรมแดน”^{๑๑}

สุเชาว์ พลอยชุม ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “จริยศาสตร์แนวพุทธ” สรุปได้ว่า “การพูดว่า การกระทำของมนุษย์ถูกหรือผิด หรือว่าทั้งถูกทั้งผิดจะใช้ได้หรือมีความหมายก็เฉพาะเมื่อมนุษย์มีเสรีภาพที่จะกระทำในขอบเขตของเงื่อนไขที่เป็นเหตุเป็นผลของกันและกันเท่านั้น ถ้าว่า

^{๑๑}กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกระทรวงยุติธรรม. แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พุทธศักราช ๒๕๕๒-๒๕๕๖). (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๗-๑๐.

^{๑๒}ธนรัตน์ ทั้งทอง, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม, เอกสารประกอบการบรรยายวิชาสิทธิและหน้าที่ของบุคคลใน ป.วิ.อ., (กรุงเทพมหานคร : เเนติบัณฑิตยสภาในประบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

การกระทำของมนุษย์เป็นเพียงการตอบสนองสิ่งเร้าหรือเป็นเพียงผลสะท้อนของมรดกทางกายหรือถูกกำหนดอย่างสิ้นเชิงโดยอดีตทางจิตใจของเราเอง การกระทำของเราก็กล่าวไม่ได้ว่าถูกหรือผิด เพราะถูกบังคับให้ทำหรือไม่มีเสรีภาพในการกระทำ ด้วยเหตุนี้การกระทำของมนุษย์จะถือว่าถูกหรือผิดได้ ก็ต่อเมื่อมีการกระทำนั้นแม้ว่าจะถูกสถานการณ์บางอย่างกำหนดให้ตัดสินใจทำแต่เขาจะต้องทำโดยไม่ถูกบังคับให้กระทำ และมีเสรีภาพในการกระทำ (อคตการณ์) ภายในขอบเขตบางอย่างที่เป็นอยู่ในโลก”^๒

ปรีชา ช้างขวัญยืน ได้ให้ทรรศนะไว้ในหนังสือ ชื่อ “ธรรมรัฐ-ธรรมราชา” สรุปได้ว่า “เมื่อพิจารณาโดยความหมายของธรรม และธรรมของกษัตริย์ผู้ปกครองแผ่นดินแล้ว ก็ย่อมจะเห็นได้ว่าแม้โดยหน้าที่ซึ่งกำหนดไว้อย่างกว้างๆ ของพระเจ้าแผ่นดินที่ดีก็เน้นความเป็นธรรมราชแต่เนื่องจากความคิดเรื่องวาระและความเชื่อเรื่องพรหม ทำให้การอธิบายธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทั้งสองเป็นเรื่องที่สำคัญ หน้าที่ของกษัตริย์ เช่นการชนะโดยศาสตราวุธ และการทำสงครามที่นำไปสู่การหลุดพ้น เช่นที่กล่าวถึงในคัมภีร์ภควัทคีตา จึงถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ซึ่งคำสอนในส่วนเหล่านี้ พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับและถือว่าธรรมราชาคือพระราชผู้ทรงอำนาจโดยธรรม และเมื่อพูดถึงธรรมราชา พระพุทธศาสนาแทบจะไม่พูดถึงการทำสงครามเลย”^๓

สรุปว่า จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเรื่องที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนนั้น ความสำคัญของสิทธิมนุษยชน หมายถึง มนุษย์ทุกคนมีสิทธิในตนเอง ตั้งแต่เกิดมาแล้ว และย่อมสามารถปกป้องตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี ไม่สมควรที่บุคคลอื่นจะถือสิทธิ ครอบครอง ซ้ำร้ายใช้แรงงานกดขี่ทรมาน หรือการลงโทษด้วยวิธีการที่โหดร้าย มนุษย์เป็นสัตว์สังคม คือชอบอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวก มีอิสระ สร้างสรรค์ผลงาน และพัฒนาในด้านต่างๆ มีสิทธิในการปกป้องตัวเองตามกฎหมาย สังคม และกฎหมายทั้ง ของประเทศนั้นๆ และต่างประเทศ

^๒ สุเชาว์ พลอยชุม, จริยศาสตร์แนวพุทธ, (พิมพ์ครั้งที่ ๓), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓๒.

^๓ ปรีชา ช้างขวัญยืน, ธรรมรัฐ-ธรรมราชา, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษางานวิจัยเรื่องสิทธิมนุษยชน ผู้วิจัยได้มีการวิจัยงานของบุคคลดังต่อไปนี้
อัญญา แก้วทองกุล ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักธรรมทาง
 ศาสนาในทางการเมืองตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ และมหาตมะคานธี”^{๑๔}

ผลการศึกษางานวิจัยสรุปเป็น ๓ แนวความคิดได้ดังนี้

๑. แนวความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ^{๑๕} มีพื้นฐานแนวความคิดอิงหลักทาง
 พระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท
 พระพุทธศาสนานิกายเซน และศาสนาอื่นๆ เช่น คริสตศาสนา เป็นต้น คุณค่าการประยุกต์ใช้
 หลักธรรมทางศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองของท่านสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วนคือ
 ส่วนแรกแนวความคิดของท่านมีคุณค่าทางด้านจิตใจ ด้วยท่านเสนอว่า ระบบการเมืองใดก็ได้ถ้า
 หากประกอบด้วยธรรมแล้ว ถือว่าเป็นรูปแบบการเมืองที่ดีที่สุดในทัศนะของท่าน ท่านได้เสนอ
 แนวความคิดทางการเมืองแบบ "ธรรมิกสังคมนิยม" เราอาจนำความคิดของท่านไปเป็นระบบ
 จริยธรรมทางการเมือง อุดมคติทางการเมืองและเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองได้ ส่วนที่สอง ด้านการ
 บริหารจัดการการปกครองนั้น ท่านเห็นว่าผู้ปกครองสามารถใช้วิธีการเผด็จการโดยธรรมได้ใน
 คราวจำเป็น ท่านเสนอให้เป็นข้อเลือกของผู้ปกครองที่จะนำวิธีการนี้ในบางคราวของเหตุการณ์
 บ้านเมืองแต่ผู้ปกครองนั้นต้องมีธรรมกำกับ จึงจะเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุด ท่านเน้นการ
 ประยุกต์ใช้หลักธรรมสำหรับผู้ปกครองมากกว่าผู้อยู่ใต้ปกครอง ด้วยเหตุผลว่า การประยุกต์ใช้
 หลักธรรมกับผู้ปกครองเพียงคนเดียวว่าจะทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองจำนวนมากมีธรรม
 แนวความคิดทางการเมืองแบบ "ธรรมิกสังคมนิยม" เป็นสังคมนิยมอุดมคติ ท่านเน้นการไม่สะสม
 ส่วนเกิน การไม่เห็นแก่ตัวทุกคนคิดถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เมตตากรุณาต่อกัน
 ต้องทำงานในส่วนของตนและเจียดจ่ายส่วนเกินให้แก่ผู้อื่น แม้ว่าแนวความคิดทางการเมืองแบบนี้
 จะมีความแตกต่างระหว่างชนชั้น แต่ความแตกต่างระหว่างชนชั้นเต็มไปด้วยความเมตตากรุณาต่อ

^{๑๔}อัญญา แก้วทองกุล, “ศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนาในทางการเมืองตาม
 ทัศนะของพุทธทาสภิกขุ และมหาตมะคานธี” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา,
 (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗) หน้า ๑.

กัน หลักธรรมที่ พุทธทาสภิกขุ นำมาประยุกต์ใช้กับ "ธรรมิกสังคมนิยม" คือหลักทศพิธราชธรรม มรรคมืองค์ ๘ โขขณงค์ ๗ อิทธิบาท ๔ ศีล สมาธิ ปัญญา และหลักเมตตาธรรม เป็นต้น

๒. แนวความคิดทางการเมืองของมหาตมะ กานธี มีพื้นฐานความคิดอิงหลักทางศาสนาฮินดู โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนาฮินดูและศาสนาอื่นๆ เช่น พระพุทธศาสนา และคริสต์ศาสนา เป็นต้น คุณค่าแนวความคิดของท่านอาจแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนแรก คุณค่าทางด้านจิตใจ โดยท่านได้นำวิธีการแบบ "อหิงสา" มาใช้กับแนวความคิดทางการเมืองของท่าน อหิงสาเป็นผลของหลักสัตยาเคราะห์ในภาคปฏิบัติ หลักการสัตยาเคราะห์เป็นหลักการที่ท่านสร้างขึ้นมาจาก โดยท่านได้รับอิทธิพลจากการขัดเกลาทางสังคมระหว่างศาสนาต่างๆ การใช้วิธีต่อสู้ทางการเมืองแบบ "อหิงสา" เป็นระบบจริยธรรมของอินเดีย คือการไม่ใช้ความรุนแรง (Non-Violence) และเน้นพลังแห่งความรัก พลังแห่งความดีงามมาแก้ปัญหาทางการเมือง รวมทั้งผู้ปกครองจะต้องเอื้ออำนวยต่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว ท่านเน้นหลักธรรมสำหรับผู้ที่อยู่ในสังคมทุกคน ส่วนที่สอง ในทางการเมือง มหาตมะ กานธี นำวิธีการ "อหิงสา" มาเป็นวิธีการต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมจนประสบความสำเร็จนำเอกราชมาสู่อินเดียได้ สัตยาเคราะห์เป็นทั้งหลักการ การบริหารจัดการและเป็นขบวนการต่อสู้ทางการเมืองแบบเฉพาะของ มหาตมะ กานธี หลักการเด่นของ "สัตยาเคราะห์" คือการไม่ใช้ความรุนแรง (Non-Violence) เป็นการต่อสู้ระหว่างความดีและความชั่ว สัตยาเคราะห์ขึ้นอยู่กับหลักการ ๒ อย่างคือ ๑) สัจธรรมและศรัทธาในสัจธรรม ๒) การดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมั่นคง และหลักการสัตยาเคราะห์นี้จะต้องบรรลุถึงวัตถุประสงค์ตามหลักธรรม ๓ ประการคือ (๑) สัจธรรม (Truth) (๒) อหิงสธรรม (Non-Violence) (๓) ตปธรรม (Self-torture)

๓. ทั้งพุทธทาสภิกขุ และ มหาตมะ กานธี มองการเมืองในแง่วิวัฒนาการทางธรรมชาติ และสังคมก่อให้เกิดความจำเป็นในการที่จะต้องมีผู้ปกครองที่มีธรรมเข้ามาปกครอง โดยการเน้นคุณธรรมของผู้ปกครองและผู้รับการต่อสู้ทางการเมือง แนวความคิดทางการเมืองของท่านต่างก็เน้นการพัฒนาจิตใจ และมีพื้นฐานที่เชื่อว่าทุกคนเกิดมามีความไม่เท่าเทียมกันทั้งกำลังสติปัญญาและความสามารถ สังคมมีชั้นสูงต่ำตามหน้าที่และปกครองกันตามลำดับ ทั้งสองท่านได้เสนอแนวความคิดทางการเมืองตามทัศนะของแต่ละท่านโดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนาของตนเองและหลัก ศาสนธรรมร่วมของศาสนาอื่นๆ พุทธทาสภิกขุ เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

เถรวาท วิธีนำเสนอแนวคิดทางการเมืองของท่านทำการโดยผ่านคำสอนทางศาสนา ส่วน มหาตมะ คานธี นอกจากเป็นนักการเมืองแล้ว อีกบทบาทหนึ่งท่านยังเป็นนักศาสนา นักศีลธรรม ดังนั้น แนวคิดทางการเมืองของท่านสามารถนำมาทดลองด้วยตนเองได้ อย่างไรก็ตามเมื่อจุดมุ่งหมายของทั้งสองท่านแล้วล้วนมีเป้าหมายอย่างเดียวกันคือความสันติสุขและสงบสุขของบ้านเมืองจะต่างกันอยู่แต่เพียงว่า พุทธศาสนิกชน เน้นความสงบสุขทั้งแบบ โลก (โลกียสุข) และแบบความสงบสุขที่อยู่เหนือโลก (โลกุตตรสุข) อิงตามหลักทางพระพุทธศาสนาเถรวาทขณะที่ มหาตมะ คานธี มุ่งเป้าหมายให้เกิดความสงบสุขและสันติสุขในสังคมการเมืองอิงตามหลักทางศาสนาฮินดู

พระมหาจรัส เขมโฆโต(будดาพงษ์) ได้ศึกษาเรื่อง “เปรียบเทียบแนวความคิดทางจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาฮินดู” ผลการศึกษาพบว่า “พระพุทธศาสนาเถรวาทได้แบ่งประเภทของ จริยศาสตร์ว่า เป็นพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่สอดคล้องกับทางกาย ทางวาจา และทางใจ นอกจากนี้ ยังได้วางหลักปฏิบัติตามลักษณะการประพฤติดของแต่ละบุคคลว่าเป็นหลักหรือประเภททาง จริยศาสตร์ตามคุณลักษณะที่สอดคล้องกับหลักศีลและธรรม เพราะศีลคือการห้ามใจในการทำความชั่ว และธรรมคือเครื่องสนับสนุนให้บุคคลลงความในสังคมโดยแบ่งได้ ๓ ลักษณะ คือระดับพื้นฐาน ได้แก่ หลักสิกขาบท ๕ ประการและหลักธรรม ๕ ประการ ระดับกลาง ได้แก่หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ และระดับสูง ได้แก่ หลักอริยมรรค ๘ ประการ”^{๑๕}

พระมหาวิพจน์ สุภจรี(วันคำ) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการศึกษา พบว่า “เสรีภาพหรือเสรีชนในพระพุทธศาสนาเถรวาท เน้นความเท่าเทียมกัน เช่น การทำตัวอย่างเสมอกัน และความเป็นพี่น้องกัน เช่น กระทำที่ไม่ก้าวก่ายกันอย่างไรก็ดีเพื่อเป็นหลักประกันของเสรีภาพที่ถูกต้องและมั่นคง การมีคุณธรรมที่เป็นคุณสมบัติ

^{๑๕} พระมหาจรัส เขมโฆโต(будดาพงษ์), “การศึกษาเชิงเปรียบเทียบแนวความคิดทางจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาฮินดู”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๑๔๓.

ดังกล่าว พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมุ่งส่งเสริมให้มนุษย์ยกระดับทางจิตให้มีคุณธรรมตามลำดับ และผู้เข้าถึงเรียกว่า พระอริยบุคคล ๔ ประเภท^{๑๖}

พระมหากฤตวิทย์ อธิภูฐานัน (สนธิสุข) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิด ประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาท กับแนวคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน” ผลการศึกษา พบว่า

๑. ในพุทธปรัชญาเถรวาท ไม่มีการแบ่งการปกครองที่ชัดเจนว่าเป็นแบบไหนแต่อย่างไรก็ตาม การปกครองนั้นก็เพื่อสันติของสังคมโลกโดยรวม การปกครองตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ได้แก่ การปกครองโดยยึดหลักอปริหานิยธรรม ๗ และหลักอริปไตย ๓ ประการ พระพุทธเจ้าได้ตรัสหลักการของอริปไตยไว้ ๓ ประการด้วยกัน คือ ๑) อัตตาริปไตย คือ ความมีตนเป็นใหญ่ ๒) โลกาธิปไตย คือ ความมีโลกเป็นใหญ่ ๓) ธรรมาริปไตย คือ ความมีธรรมเป็นใหญ่ พุทธปรัชญาไม่เน้นหลักอริปไตยในเชิงการเมืองและการปกครอง แต่เราสามารถนำเอาอริปไตยทั้ง ๓ ที่กล่าวแล้วไปประยุกต์ใช้กับระบบการเมือง การปกครองได้ หรือแม้แต่การทำงานทุกอย่าง ซึ่งเป็นการนำเอาหลักธรรม ไปประยุกต์ใช้นั่นเอง

๒. แนวคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันเป็นทัศนะที่มองการเมืองว่า ประชาธิปไตย นั้น มีทั้งแบบ โดยตรง และ โดยอ้อม กล่าวคือ แบบ โดยตรง คือการที่ประชาชน มีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรง ประชาชนใช้อำนาจปกครองตนเองเลือกเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยตนเอง การปกครองลักษณะนี้เหมาะสำหรับ กลุ่มประเทศเล็กๆ มีประชากรไม่มากนัก เช่น นครรัฐกรีกในสมัยโบราณ ส่วนประชาธิปไตยแบบโดยอ้อมนั้น คือ การที่ประชาชนเลือกผู้แทน เข้าไปทำหน้าที่ใช้อำนาจอริปไตยทางด้านนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการแทนประชาชน ประชาธิปไตยเช่นนี้ แบ่งรูปแบบของรัฐบาล เป็น ๓ ระบบ คือ แบบรัฐสภา แบบประธานาธิบดี และแบบกึ่งรัฐสภา กึ่งประธานาธิบดี

๓. ระบบการบริหารการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประชาธิปไตยแบบ โดยตรง ซึ่งมีลักษณะกรรมวิธีและกระบวนการที่แตกต่างไปจากประชาธิปไตยในปัจจุบัน เพราะ ประชาธิปไตยตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นประชาธิปไตยที่ทั้งผู้ปกครอง และ ผู้อยู่ใต้

^{๑๖}พระมหาวีพจน์ สุภจาร์(วันคำ), “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗, หน้า ๓๑.

ปกครองจะต้องมีคุณธรรมด้วยกัน เพื่อความเจริญของสถาบัน สังคมประเทศชาติ หรือสังคมโลก ส่วนประชาธิปไตยในปัจจุบันนั้น มุ่งเน้น ไปในเชิงปริมาณเป็นเกณฑ์ตัดสิน เช่น การหาเสียงเลือกตั้ง คะแนนที่ได้ เหล่านี้ เป็นเครื่องตัดสินความเป็นประชาธิปไตย ส่วนหลักการ ที่ว่าประชาธิปไตยต้องมี สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพนั้น เป็นเพียงอุดมคติ เพราะถ้าจะให้ เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง จะต้องมีการพัฒนารากฐานของภูมิปัญญาปัจเจกชน ให้มีคุณธรรม และจริยธรรม กล่าวโดยสรุปคือ ต้องมีการพัฒนาให้สามารถนำไปถึงขั้นธรรมาธิปไตยให้ได้ จึงจะ เป็นการปกครองที่ถูกต้องตามอุดมคติการปกครองแบบพุทธปรัชญาเถรวาท^{๑๓}

บุญธรรม พุณทรัพย์ ได้ศึกษาเรื่อง “ศีลธรรมกับสิทธิมนุษยชนในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลการศึกษาพบว่า “สิทธิมนุษยชนนั้น เป็นสิทธิทางศีลธรรม ซึ่งให้สิทธิแก่ทุกคนที่อยู่ในพวกมวล หมู่ของมนุษย์ การที่ไม่มีกฎหมายรับรองต่อสิทธิดังกล่าว ในบางรัฐ ถือได้ว่ารัฐดังกล่าวขาด คุณสมบัติในฐานะรัฐที่ดี ในความหมายว่า ไม่ใส่ใจต่อการทำสิ่งที่สมควรกระทำ สิทธิอะไรที่เป็น สิทธิที่อยู่ในข่ายประเภทสิทธิมนุษยชน ทุกสิทธิที่อยู่ในประเภทสิทธิมนุษยชนสมควรที่รัฐจะให้การรับรองหรือไม่เป็นอีกคำถามหนึ่งต่างหากไปและเป็นเหตุให้คนอื่นต่างละเมิดสิทธิของกันและกัน”^{๑๔}

กฤษณา บุญชัย, และคณะ. ได้ศึกษาเรื่อง “นโยบายของการพัฒนาของรัฐกับการละเมิด สิทธิชุมชนชนบท” ผลการศึกษาพบว่า “ขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชน นับแต่วิกฤติเศรษฐกิจ จนถึงเวลานี้ ได้พัฒนาปรับตัวกับเงื่อนไขทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมที่ซับซ้อนขึ้นมีการกำหนด ยุทธศาสตร์การต่อสู้ที่หลากหลาย เชิงซ้อนมากขึ้น และมุ่งเน้นจุดเชื่อมต่อระหว่างการเมืองภาค ประชาชนผ่านรัฐธรรมนูญเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง นโยบาย และในชุดรัฐบาล ชุดปัจจุบันที่อ้างความเป็น “ประชานิยม” ได้เกิดจากการหยิบยืม ฉกฉวยวาทกรรม องค์ความรู้จาก ภาคประชาชนไปปรับแต่งให้เข้ากับอำนาจของตน แม้จะดูเหมือนฝ่ายประชาชนจะเปลี่ยงปล้ำใน

^{๑๓}พระมหากุฎติวิทย์ อธิภูฐานโน (สนธิสุข), ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดประชาธิปไตยในพุทธ ปรัชญาเถรวาท กับแนวความคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา*, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘) หน้า ๑.

^{๑๔}บุญธรรม พุณทรัพย์, “ศีลธรรมกับสิทธิมนุษยชนในพุทธปรัชญาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต*, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๓, หน้า ๑๐.

การแข่งขันที่ทางสังคม อันทำให้เกิดภาวะชะงักงันในการปรับนโยบายก็ตาม จุดร่วมที่เชื่อมโยง ขบวนการประชาชนทุกกลุ่ม ณ เวลานี้ คือการยกระดับสถานภาพสิทธิประชาชน สิทธิชุมชนในเชิง นโยบายทุกมิติ โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างการเมืองในระบบที่ยังถูกกำกับด้วยทุน ข้ามชาติ ทุนชาติ ราชการ และการเมืองภาคประชาชนที่ผลักดันให้เกิดโครงสร้าง กลไกใหม่เพื่อ เพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนมากยิ่งขึ้น”^{๑๙}

พระัชชชนะ ธมฺมทินฺโน (นาทองไชย). ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักมนุษยธรรมทางพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า “หลักสิทธิมนุษยชนกับหลักมนุษยธรรมทางพระพุทธศาสนามีหลักการที่เหมือนกัน และต่างกันคือ เน้น การมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันของสังคมเหมือนกัน แต่ที่ต่างกันคือ หลักสิทธิมนุษยชนเป็นหลักขั้นพื้นฐานที่มีสิทธิเท่าเทียมกันของสังคมแต่สิทธิในขั้นสูงคือการเข้าถึงโลกุตระธรรมเป็นสิทธิที่บุคคลจะเข้าถึงได้โดยอาศัยหลักมนุษยธรรมเท่านั้น ในส่วนของเป้าหมายนั้นต่างก็ส่งเสริมหลักเสรีภาพเท่าเทียมกันแต่ที่ต่างกันคือ หลักมนุษยธรรมมุ่งเน้นเพื่อสิทธิที่สูงกว่า คือคุณธรรมขั้นสูงสุด”^{๒๐}

สรุปว่า จากการศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิพื้นฐานในความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีสิทธิตามที่กฎหมายกำหนดและสิทธิที่ไม่ระบุไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ สิทธิที่ทุกคนมีอยู่ในฐานะเป็นมนุษย์ ทั้งสิทธิในการดำรงชีวิตอยู่ในส่วนบุคคลและสิทธิในการอยู่ร่วมกันในสังคม สิทธิในความเป็นมนุษย์นั้น มีทั้งสิทธิตามกฎหมายและสิทธิที่มีอยู่โดยไม่ขึ้นอยู่กับบัญญัติของกฎหมาย แต่เป็นสิทธิที่เกิดจากมาตรฐานเพื่อความถูกต้อง ความเป็นธรรม หรือความยุติธรรม สิทธิมนุษยชนจะครอบคลุมสิทธิต่างๆ ในการดำรงชีวิตของมนุษย์เพื่อให้มีชีวิตที่ดีในสังคม เช่นสิทธิในชีวิต ที่ถือว่า เป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน มนุษย์สามารถมีชีวิตอยู่ได้และได้รับการคุ้มครองให้ปลอดภัย ได้รับการตอบสนองตามความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิต ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ทุกชีวิตล้วนมีคุณค่าด้วยกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่ต้องการความช่วยเหลือเพื่อการดำรงชีวิตอยู่เป็นพิเศษจากผู้อื่น เช่น คนพิการ คนชรา ดังนั้นทุกคนควรปฏิบัติต่อบุคคลด้วย

^{๑๙} กฤษณา บุญชัย, และคณะ, นโยบายของการพัฒนาของรัฐกับการละเมิดสิทธิชุมชนชนบท, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยและพัฒนาสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

^{๒๐} พระัชชชนะ ธมฺมทินฺโน (นาทองไชย), ศึกษาเปรียบเทียบหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักมนุษยธรรมทางพระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

โอกาส ให้ความสำคัญ ให้โอกาสและให้ความช่วยเหลือตามสมควร เพื่อให้ทุกชีวิตมีความเท่าเทียมกันมากที่สุด สิทธิในการดำเนินชีวิตและพัฒนาตนเองตามแนวทางที่ถูกต้อง คนในสังคมต้องให้โอกาสกับคนที่เคยกระทำไม่ถูกต้อง ให้โอกาสคนเหล่านี้ได้รับการอบรมแก้ไขและพัฒนาตนเองใหม่ ให้สามารถมีชีวิตที่ดีขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น สิทธิในการยอมรับนับถือ หมายถึง การที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันด้วยการยอมรับซึ่งกันและกัน ให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีและคุณค่าของชีวิตด้วยความเท่าเทียมกัน

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยวิจัยเชิงคุณภาพโดยวิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก และเป็นการวิจัยเชิงเปรียบเทียบ (A Comparative Study of Research) โดยมุ่งเน้นที่แนวความคิดเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชนในระดับสากลกับหลักมนุษยธรรมพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท และเนื่องจากการวิจัยเอกสาร (Document Research) จึงจัดลำดับและขั้นตอนในการวิจัยได้ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมภูมิ ทุติยภูมิและตำราที่เกี่ยวข้องกับเรื่องหลักสิทธิมนุษยชนในระดับสากล กับหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๒ วิเคราะห์หลักธรรมจากพระไตรปิฎก และเอกสารที่เกี่ยวข้องด้านหลักสิทธิมนุษยชนในระดับสากลและหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๓ สรุปผลการศึกษาและเปรียบเทียบผลการวิจัยถึงความเหมือนและความต่างของหลักสิทธิมนุษยชนในระดับสากลกับหลักมนุษยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท รวมทั้งเสนอแนะเนื้อหาเพิ่มเติมบางประเด็นที่ได้จากการศึกษา เพื่อประโยชน์ในด้านวิชาการ และการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ได้รับทราบแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน

๑.๘.๒ ได้รับทราบหลักพุทธจริยธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน

๑.๘.๓ ได้แนวทางเพื่อเสนอวิธีประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนที่นำมาใช้ในสังคมไทย

บทที่ ๒

แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

๒.๑ ความคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

จากการศึกษาผู้วิจัยมีความคิดที่จะศึกษาแนวความคิดจากเอกสารที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนย่อมมีมาตั้งแต่เกิดเพื่อความเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์และเพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติต่อกันอย่างเคารพ ดังนั้นหลักความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนจึงควรได้รับการชำระให้บริสุทธิ์ปราศจากอคติอันคับแคบและแบ่งฝักแบ่งฝ่ายเช่นเดียวกับจิตใจมนุษย์โดยใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าพระพุทธรูป เพื่อที่มนุษย์จะได้ละเว้นจากการทำความชั่วและมุ่งทำความดีผู้วิจัยจึงศึกษาแนวความคิดจากเอกสารต่างๆดังนี้

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน คือ สิทธิที่มนุษย์ทุกคนพึงมีในฐานะที่เป็นมนุษย์ แต่สิทธิของมนุษย์ก็เกี่ยวข้องกับอดีต ตั้งแต่มีการกำเนิดมนุษย์ขึ้นมาในโลกนี้ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว ก็มีแต่ธรรมชาติเท่านั้นที่อยู่ล้อมรอบมนุษย์ ในระยะเริ่มแรกมนุษย์ก็คงจะไม่แตกต่างไปจากสัตว์ซึ่งต่างก็จะต้องดิ้นรนเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญก้าวหน้าขึ้น มีการอยู่กันเป็นกลุ่ม เป็นครอบครัว เป็นชนเผ่า เป็นรัฐตามลำดับ ความไม่เป็นธรรมก็เกิดขึ้นในระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวาย ความไม่สงบสุข ความเอารัดเอาเปรียบ ความขัดแย้งรุนแรงเกิดขึ้นบางครั้งถึงขนาดเป็นการป่าเถื่อนไม่มีมนุษยธรรมมนุษย์ จึงต้องการที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองมีความปลอดภัยตลอดจนได้รับสิทธิต่างๆ ของตนเองอันจะพึงมีมนุษย์จึงได้พิจารณาถึงสิทธิตามธรรมชาติ สำหรับแนวคิดในเรื่องสิทธิตามธรรมชาตินี้เป็นที่มาอันสำคัญยิ่งของสิทธิมนุษยชน^๑

สิทธิมนุษยชนเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ และมนุษย์จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากสิทธิมนุษยชน โศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นต่อมวลมนุษยชาติ ความไม่สงบสุขที่เกิดขึ้นในทางสังคมและทางการเมือง ความรุนแรงในสังคมที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในภูมิภาคต่างๆ ของโลก เป็นมูลเหตุที่ผลักดันในประเทศต่างๆ รวมตัวกันเพื่อจัดทำข้อกำหนดในการให้ความคุ้มครองต่อสิทธิ

^๑ เสน่ห์ จามริก, พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๓๗.

มนุษยชนและเสรีภาพขั้นมูลฐานต่างๆ นับได้ว่าเป็นแนวความคิดร่วมกันของประชาชนทุกคนและของรัฐต่างๆ ทุกรัฐ ในความปรารถนาให้มีการเคารพต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ของความเป็นมนุษยชาติอันเป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพในโลก “เมื่อมีการลงมติรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๑๙๔๘ ก็นับได้ว่าปฏิญญา ดังกล่าวนี้นี้เป็นหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่สำคัญที่ยืนยันถึงสิทธิที่ไม่อาจโอนให้แก่กันได้ และไม่อาจกล่าวได้ว่าได้ของสมาชิกทั้งหมดในครอบครัวของมนุษยชาติ หลักการสำคัญที่กำหนดไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้ไม่ได้กำหนดไว้เพื่อสังคมในปัจจุบันนี้เท่านั้น แต่เป็นการกำหนดไว้เพื่ออนาคตร่วมกันของสังคมมนุษยชาติโดยรวม”^๒

แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนมีที่มาจากแนวคิดในเรื่องกฎหมายธรรมชาติ “กฎหมายธรรมชาติ” เป็นกฎหมายที่มนุษย์มักอ้างว่ามีอยู่ตามธรรมชาติ คือเกิดมีมาเองโดยมนุษย์ไม่ได้ทำขึ้น เป็นกฎหมายที่อยู่เหนือรัฐและใช้ได้โดยไม่จำกัดกาล แนวคิดกฎหมายธรรมชาตินี้ แท้จริงก็เป็นความพยายามที่จะไม่ให้ผู้มีอำนาจปกครองใช้อำนาจมากจนเกินไป

๒.๒ ความหมายของสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชนหมายถึง ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค ที่ต้องได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ เป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่พึงมี เป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณค่า เป็นสิทธิที่ได้รับการยอมรับจากนานาประเทศโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ สีผิว เพศ อายุ ภาษา ศาสนา สถานภาพทางกายและสุขภาพ รวมทั้งความเชื่อทางการเมืองหรือความเชื่ออื่นๆ ที่ขึ้นกับพื้นฐานทางสังคม สิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่ไม่สามารถถ่ายทอดหรือโอนให้แก่ผู้อื่นได้ หากมีการล่วงละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนย่อมจะได้รับการรับรองและคุ้มครองจากกฎหมาย เช่น สิทธิในชีวิตร่างกาย และความมั่นคงปลอดภัย สิทธิในการถือครองทรัพย์สิน ตลอดจนสิทธิในการเคลื่อนไหวและในการเลือกถิ่นที่อยู่อาศัย เป็นต้น นอกจากนี้สิทธิมนุษยชนยังหมายถึง สิทธิที่พึงมีเพื่อการพัฒนาบุคลิกภาพ คุณภาพชีวิต เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เช่น สิทธิในการเลือกนับถือศาสนา สิทธิในการเลือกที่จะประกอบอาชีพ สิทธิในการแสดงความคิดเห็น ตลอดจนสิทธิใน

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

การมีส่วนร่วมในทางการเมือง เป็นต้น สิทธิมนุษยชนจึงประกอบไปด้วยสิทธิต่างๆ ครอบคลุมวิถีชีวิตของมนุษย์ทุกคนตั้งแต่เกิดจนตาย สิทธิที่ต้องการคุ้มครอง คือ การคุ้มครองบุคคลมีสิทธิในการดำรงชีวิต ในเสรีภาพและในความมั่นคงแห่งร่างกาย ได้มีผู้ให้ความหมายไว้รวบรวมได้ดังนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “สิทธิหมายถึงอำนาจอันชอบธรรม เช่น บุคคลมีสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ เขามีสิทธิในที่ดินแปลงนี้”^๓

และได้ให้ความหมายครอบคลุมถึงมนุษย์ไว้ว่า “หมายถึง สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล สัตว์ที่มีจิตใจสูง คน”^๔

ยังให้ความหมายที่รวมถึงชนไว้ว่า “หมายถึง คน”^๕

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ได้ให้ความหมายสิทธิมนุษยชนไว้ว่า หมายถึง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคล ที่ได้รับการรับรอง หรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทย มี พันธกรณี ที่จะต้องปฏิบัติตาม เช่น กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลและสิทธิทางการเมือง กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ เป็นต้น^๖

กมล กมลตระกูล ได้ให้ความหมายไว้ว่า สิทธิมนุษยชน คือ สิทธิในชีวิต การทำลายชีวิต เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ละเมิดกฎหมาย ถือเป็นอาชญากรรมของทุกสังคม สิ่งที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ คือ ปัจจัยในการดำรงชีวิต อันได้แก่ ที่อยู่อาศัย ยาและการรักษาพยาบาล การมีงานทำ และมีโอกาสศึกษา เพื่อนำความรู้ไปทำมาหากินเพื่อแสวงหาปัจจัยดำรงชีพ ความยากจน คือ ภาวะที่ขาดแคลนปัจจัยดำรงชีพ สิทธิมนุษยชน คือ สิทธิในความไม่ถูกทำให้เป็นคนจน^๗

^๓ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖) หน้า ๑๑๕๓.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓๒.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๔.

^๖คณะกรรมการประสานงานองค์กรสิทธิมนุษยชน (กปส.), กลไกคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท (FES), ๒๕๔๔), หน้า ๓๕.

^๗กมล กมลตระกูล, เอกสารบรรยายเรื่องสิทธิมนุษยชนและกลไกการคุ้มครองสิทธิ, (นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔.

ชะวักชัย ภาคินธุ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “สิทธิมนุษยชน หมายถึง สิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความเท่าเทียมกันในแง่ศักดิ์และสิทธิ เพื่อดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ สีผิว เพศ อายุ ภาษา ศาสนา และสถานภาพทางกายและสุขภาพ รวมทั้งความเชื่อทางการเมือง หรือความเชื่ออื่นๆ ที่ขึ้นกับพื้นเพทางสังคม ชาติกำเนิด สิทธิทางสถานะและการครอบครองทรัพย์สิน ความเป็นจริงเหล่านี้หากไม่เป็นไปตามสิทธิขั้นพื้นฐานย่อมทำให้เกิดการเรียกร้องขึ้นในด้านศีลธรรมว่าเป็นสิทธิที่มีมาแต่กำเนิดไม่สามารถถ่ายโอนให้กันได้”^๔

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน ได้กล่าวถึงสิทธิมนุษยชนตามหลักจริยศาสตร์หรือตามหลักของพระพุทธศาสนาไว้ว่า

(๑) สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ คือ สิทธิที่เราต้องมีชีวิตอยู่เพื่อความรู้แจ้งของตน

(๒) สิทธิที่จะมีเสรีภาพ คือ เสรีภาพในร่างกายในความคิดเห็นในการแสดงออกที่ไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรม

(๓) สิทธิในการการศึกษา คือ ทุกคนต้องมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาเท่าเทียมกัน

(๔) สิทธิในทรัพย์สิน คือ สิทธิในการแสวงหาทรัพย์สินสมบัติและใช้ทรัพย์สินสมบัติที่ตนหามาได้อย่างอิสระ^๕

บรรเจิด สิงคะเนติ ได้ให้ความหมายไว้ว่า สิทธิมนุษยชนหรือสิทธิของทุกๆ คนสิทธิประเภทนี้ ได้แก่ สิทธิที่รัฐธรรมนูญมุ่งที่จะให้ความคุ้มครองแก่ทุกๆ คน โดยมีได้แบ่งแยกว่าบุคคลนั้นจะเป็นคนของชาติใด เชื้อชาติใด หรือศาสนาใด หากบุคคลนั้นเข้ามาอยู่ในขอบเขตอำนาจรัฐที่ใช้รัฐธรรมนูญของประเทศนั้น บุคคลนั้นย่อมได้รับความคุ้มครองภายใต้รัฐธรรมนูญนั้นๆ ด้วยสิทธิมนุษยชนเป็นคุณลักษณะประจำตัวของมนุษย์ทุกคนเป็นสิทธิเสรีภาพตามธรรมชาติที่เป็นของมนุษย์ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์และด้วยเหตุผลแต่เพียงอย่างเดียวว่า เพราะเขาเกิดมาเป็นมนุษย์

^๔ชะวักชัย ภาคินธุ, กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการสิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

^๕ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๓๖๔.

มนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้อยู่แล้วตั้งแต่ก่อนที่จะมีรัฐเกิดขึ้น สิทธิประเภทนี้ ได้แก่สิทธิในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพในทางศาสนาเป็นต้น^{๑๑}

บันลือ กงจันทร์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า สิทธิมนุษยชน ประกอบด้วยสิทธิแบบต่างๆ ที่ครอบคลุมการดำรงอยู่ของมนุษย์เพื่อ “ชีวิต” ที่ดีใน “สังคม” ที่ดีสามารถระบุได้ สามประการ คือ

(๑) สิทธิ ในชีวิตเป็นสิ่งพื้นฐานที่สุด อันหมายถึงการมีชีวิตอยู่ และได้รับความคุ้มครองให้ปลอดภัยบุคคลย่อมต้องการบางสิ่งที่เป็นจำเป็นสำหรับชีวิต เช่นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัย และยารักษาโรคและในบางกรณี เขาก็ต้องการได้รับความช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ เช่น กรณีของคนพิการ คนชราคนปัญญาอ่อน เป็นต้น

(๒) สิทธิในการยอมรับนับถือ หมายถึงการที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความยอมรับกันและกัน ตระหนักถึงศักดิ์ศรี และคุณค่าของชีวิตอันเสมอภาคเท่าเทียมกัน

(๓) สิทธิในการดำเนินชีวิตและพัฒนาตนเองตามแนวทางที่ชอบธรรม สังคมต้องให้โอกาสสำหรับสิ่งนี้ และถ้าหากบุคคลกระทำการอันไม่เป็นธรรม ซึ่งเป็นการไม่ “รักษา” ตัวเองและผู้อื่น เขาก็ควรได้รับการอบรมแก้ไขเสียใหม่สิทธินี้คาดหวังถึงความสามารถของบุคคลที่จะปกครองตัวเองตัดสินใจด้วยตัวเอง และตระหนักถึงความสำคัญของพัฒนาชีวิต สู่จุดหมายอันพึงปรารถนาทำให้ชีวิตสูงส่งประเสริฐขึ้น^{๑๒}

อุดม รัฐอมฤต และคณะ ได้ให้ความหมายไว้ว่า สิทธิมนุษยชน ได้แก่ สิทธิที่รัฐธรรมนูญมุ่งที่จะให้ความคุ้มครองแก่บุคคลทุกๆ คน โดยมีได้แบ่งแยกว่าบุคคลนั้นจะเป็นของชนชาติใด เชื้อชาติใด ภาษาใดหรือศาสนาใด หากบุคคลนั้นเข้ามาอยู่ในอำนาจทางพื้นที่ที่ใช้รัฐธรรมนูญ บุคคลนั้นย่อมได้รับความคุ้มครองภายใต้รัฐธรรมนูญนั้นด้วยสิทธิมนุษยชนเป็นคุณลักษณะประจำตัวของมนุษย์ทุกคน เป็นสิทธิและเสรีภาพตามธรรมชาติที่เป็นของมนุษย์ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์และด้วยเหตุผลเพียงอย่างเดียวว่าเขาเกิดมาเป็นมนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้อยู่แล้วตั้งแต่เกิด โดยไม่ขึ้นกับว่าเป็นคนที่สังกัดชาติใดสิทธิมนุษยชน (human

^{๑๑}บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๗), หน้า ๖๓-๖๔.

^{๑๒}บันลือ กงจันทร์, คู่มืออาสาสมัครส่งเสริมสิทธิประชาชนทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน (สสส.), ๒๕๓๓), หน้า ๔๔.

rights) หมายถึง แนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ที่ว่า มนุษย์นั้นมีสิทธิหรือสถานะสากล ซึ่งไม่ขึ้นอยู่กับขอบเขตของกฎหมาย หรือปัจจัยท้องถิ่นอื่นใด เช่น เชื้อชาติ หรือสัญชาติ^{๑๒}

วิระ ผดุงไทย ได้ให้ความหมายไว้ว่า สิทธิมนุษยชนหมายถึง บรรดาสิทธิและเสรีภาพที่บุคคลแต่ละคนควรได้รับจากการเป็นมนุษย์ ซึ่งย่อมมีความต้องการที่จำเป็นในการได้รับการรับรองคุ้มครองให้ตนเองสามารถที่จะกระทำหรืองดเว้นการกระทำการใด ๆ ตามความประสงค์ในแนวทางที่ชอบธรรมโดยไม่เป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นหรือประโยชน์สาธารณะรวมทั้งไม่ให้บุคคลอื่นกระทำการหรืองดเว้นการกระทำการใดอย่างหนึ่ง อันเป็นอุปสรรคในการใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้^{๑๓}

ความมุ่งหมายของการศึกษาความหมายแนวคิดทฤษฎีหลักสิทธิมนุษยชนคือสิทธิของมนุษย์ แต่สิทธิของมนุษย์ก็เกี่ยวข้องกับอดีต ตั้งแต่มีการกำเนิดมนุษย์ขึ้นมาในโลกนี้ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว ก็มีแต่ธรรมชาติเท่านั้นที่อยู่ล้อมรอบมนุษย์ ในระยะเริ่มแรกมนุษย์ก็คงจะแตกต่างกันไปจากสัตว์ซึ่งต่างก็จะต้องดิ้นรนเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญก้าวหน้าขึ้น มีการอยู่กันเป็นกลุ่ม เป็นครอบครัว เป็นชนเผ่า เป็นรัฐตามลำดับ ความไม่เป็นธรรมก็เกิดมีขึ้นในระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวาย ความไม่สงบสุข ความเอารัดเอาเปรียบ ความขัดแย้งรุนแรงเกิดขึ้นบางครั้งถึงขนาดเป็นการป่าเถื่อนไม่มีมนุษยธรรมมนุษย์จึงต้องการที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองมีความปลอดภัยตลอดจนได้รับสิทธิต่างๆ ของตนเองอันจะพึงมีมนุษย์จึงได้พิจารณาถึงสิทธิตามธรรมชาติ สำหรับแนวคิดในเรื่องสิทธิตามธรรมชาตินี้เป็นที่มาอันสำคัญยิ่งของสิทธิมนุษยชนสาระสำคัญตามแนวคิดดังกล่าวนี้มีว่า มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาเท่าเทียมกัน มนุษย์มีสิทธิบางประการที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดจนกระทั่งถึงแก่ความตาย สิทธิดังกล่าวได้แก่สิทธิในชีวิต เสรีภาพในร่างกายและความเสมอภาคซึ่งเป็นสิทธิที่ไม่อาจโอนให้แก่กันได้และใครจะล่วง

^{๑๒}อุดม รัฐอมฤต และคณะ, การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตาม มาตรา ๒๘ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๔๐, (กรุงเทพมหานคร : นานาสีพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓.

^{๑๓}วิระ ผดุงไทย, กฎหมายทหารและสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานและระเบียบว่าด้วยการปฏิบัติ ประสานงานกรมทหารถูกหาว่ากระทำความผิด, เอกสารประกอบการบรรยาย, (กรุงเทพมหานคร : แผนกวิชา สืบสวนสอบสวน โรงเรียนทหารสารวัตร, ๒๕๔๔) หน้า ๕.

ละเมิดมิได้ หากมีการล่วงละเมิดก็อาจจะก่อให้เกิดอันตราย หรือกระทบกระเทือนเสื่อมเสียต่อสภาพของความเป็นมนุษย์^{๑๔}

เดือน คำดี ได้กล่าวถึงความหมายของสิทธิเสรีภาพว่า มนุษย์คือตัวแทนสิทธิเสรีภาพ เพราะสามารถกระทำการใดๆ ที่ตนเลือกสรรแล้ว และอยู่ในฐานะเลือกที่จะกระทำชั่วหรือกระทำดีได้ด้วย มนุษย์ไม่ได้ถูกดัดลง หรือถูกกดขี่ด้วยปัจเจกบุคคลหรือสังคมใดๆ หรือสัมพันธ์ภาพใดๆ แม้แต่กับพระเจ้า แต่ก็ไม่ได้ หมายถึงความปราศจากความรับผิดชอบ เพราะเราสามารถเข้าใจในสิทธิเสรีภาพได้ในสภาวะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการกระทำหรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นย่อมมีผลที่เกิด ขึ้นตามมาเป็นพันธะแห่งการกระทำผู้กระทำต้องรับผิดชอบไม่ว่าจะเป็นแง่ลบหรือแง่บวกตาม มาก็ตามสิทธิจึงมีส่วนที่ปรากฏออกมาเป็นสิทธิที่ยอมรับกัน โดยทั่วของบุคคลในกลุ่ม หรือชนหมู่ใหญ่โดยทั่วไป และเป็นสิทธิของความความเป็นมนุษย์และเพื่อการดำรงอยู่อย่างสมศักดิ์ศรีของมนุษย์^{๑๕}

ทองสุข บุญธรรม ได้ให้ความหมายของ สิทธิมนุษยชน โดยได้แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) สิทธิตามกฎหมาย หรือ อำนาจหรือประโยชน์ที่บุคคลที่จะได้รับ การรับรองและคุ้มครองโดยกฎหมาย

๒) สิทธิทางธรรม เป็นลักษณะเอกเทศไม่ขึ้นกับกฎเกณฑ์ของสังคมหรือสถาบันใด แต่ยังอยู่ในอุดมคติและความสำนึกของมนุษย์^{๑๖}

สรุปได้ว่า สิทธิมนุษยชน คือ สิทธิความเป็นมนุษย์หรือสิทธิในความเป็นคนอันเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ ทุกคนที่เกิดมามีสิทธิติดตัวมาตั้งแต่เกิด สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่ไม่สามารถโอนให้แก่กันได้และ ไม่มีบุคคล องค์กร หรือแม้แต่รัฐสามารถล่วงละเมิดความเป็นมนุษย์นี้

^{๑๔}สมชาย กษิติประดิษฐ์, สิทธิมนุษยชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

^{๑๕}เดือน คำดี, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๔๐.

^{๑๖}ทองสุข บุญธรรม, “สิทธิมนุษยชนจากนิทานพื้นบ้าน ตำบลชยันนาท อำเภอมืองชัยนาท จังหวัดชัยนาท”, ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิชญ์โลก), ๒๕๓๐, หน้า ๑๗.

ได้ สิทธิในความเป็นมนุษย์เป็นของทุกคนไม่เลือกว่าจะมีเชื้อชาติ แหล่งกำเนิด เพศ อายุ สีผิว ที่แตกต่างกันหรือ ยากดีมีเงิน หรือเป็นคนพิการ สิทธิมนุษยชนไม่มีพรมแดน ไม่มีความแตกต่างใดๆ หมายถึง สิทธิต่างๆ ที่มนุษย์แต่ละคน ได้มาเริ่มตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และทุกคนสามารถปฏิบัติตามสิทธิมนุษยชนได้โดยชอบธรรม ถูกต้องตามบทบัญญัติต่างๆ ที่ตราขึ้นในสังคมโลกมนุษย์

๒.๓ ความเป็นมาของหลักสิทธิมนุษยชน

ความเป็นมาหรือแหล่งกำเนิดสิทธิมนุษยชนนี้ มีกล่าวไว้ว่าเกิดขึ้นด้วยเหตุ ๓ ประการ ได้แก่

๒.๓.๑) เกิดจากธรรมชาติโดยตรง เป็นสิ่งที่มีมาตามธรรมชาติ

๒.๓.๒) เกิดจากความรู้สึกลึกซึ้งของมนุษย์ เห็นว่ามนุษย์ย่อมรู้สึกรู้สีกว่ากฎหมายธรรมชาติมีอยู่ อันเกิดจากความรู้สึกลึกซึ้งของมนุษย์เอง

๒.๓.๓) เกิดจากพระเจ้า เป็นความคิดทางคริสต์ศาสนาที่เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างมาจากพระเจ้าทั้งสิ้น^{๑๗}

สิทธิมนุษยชนมีพัฒนาการมาจากความพยายามของมนุษย์ที่จะให้ศักดิ์ศรีของมนุษย์ชนได้รับการเคารพ และจากการต่อสู้เพื่อเสรีภาพและความเสมอภาคที่เกิดขึ้นในดินแดนต่างๆ ทั่วโลก แนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนเกิดจากบรรดานักคิดที่มาจากหลากหลายประเพณีทางวัฒนธรรมและศาสนา ต่อมาผู้บริหารประเทศและนักกฎหมายต่างก็มีบทบาทในการส่งเสริมแนวความคิดดังกล่าว และร่างขึ้นเป็นเอกสารที่ใช้ปกป้องสิทธิของบุคคล และค่อยๆ กลายเป็นบทบัญญัติและรัฐธรรมนูญของชาติต่างๆ ตัวอย่างเช่น ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ความคิดเรื่องกฎแห่งธรรมชาติได้พัฒนาไปเป็นการยอมรับว่า สิทธิโดยธรรมชาติเป็นสิทธิทางกฎหมาย และสิทธิดังกล่าวนี้อันต่อมาได้มีการรวบรวมและร่างขึ้นเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญของชาติในยุโรปและอเมริกาเหนือ ซึ่งสะท้อนถึงความผูกพันระหว่างรัฐและบุคคลภายในรัฐ ซึ่งเน้นว่าอำนาจของรัฐมาจากบรรดาเสรีชน ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และของพลเมือง (Declaration of the Rights of Man and of the Citizen) ซึ่งเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญของฝรั่งเศส ซึ่งร่างขึ้นเมื่อ คริสต์ศักราช ๑๗๘๙ และกฎหมาย

^{๑๗}สมชาย กษิติประดิษฐ์, สิทธิมนุษยชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕๕.

รัฐธรรมนูญของอเมริกา (Bill of Rights) ซึ่งร่างขึ้นใน คริสต์ศักราช ๑๗๙๑ ล้วนพัฒนามาจากแนวความคิดที่กล่าวมาแล้ว

รัฐธรรมนูญของชาติตะวันตกที่พัฒนามาจากแนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน ก็ยังไม่ถือได้ว่าเป็น “สากล” เพราะยังไม่ครอบคลุมไปถึงพลเมืองทุกคน สตรี เด็ก คนต่างชาติ และทาส ยังไม่ได้รับการคุ้มครองในฐานะพลเมืองที่มีสิทธิตามกฎหมาย นอกจากนั้นสิทธิทางสังคม และสิทธิของชนกลุ่มน้อย ก็ยังไม่ได้รับการกล่าวถึงในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญของชาติตะวันตกต่างๆ ในช่วงระยะนั้น

บทบัญญัติการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับนานาชาติซึ่งแสดงถึงความร่วมมือระหว่างชาติได้ปรากฏขึ้น โดยเฉพาะสนธิสัญญาว่าด้วยเสรีภาพในการนับถือศาสนา สนธิสัญญาเกี่ยวกับการเลิกทาส และกฎหมายเกี่ยวกับสงคราม อย่างไรก็ตามเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๑ (คริสต์ศักราช ๑๙๑๔-๑๙๑๘) สิ้นสุดลง ก็ได้เกิดความรู้สึกร่วมกันว่ารัฐบาลทั้งหลายไม่สามารถปกป้องสิทธิมนุษยชนได้ จำเป็นที่จะต้องพึ่งพลังของนานาชาติร่วมกัน ดังนั้นองค์การสันนิบาตชาติ (The League of Nations) ซึ่งเป็นองค์การสากลระหว่างรัฐบาลองค์การแรก กำเนิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ จึงหาวิถีทางที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับนานาชาติ แต่งานของสันนิบาตชาติในเรื่องนี้ก็จำกัดอยู่เพียงการคุ้มครองชนกลุ่มน้อยในบางประเทศเท่านั้น ความพยายามระดับนานาชาติที่จะปกป้องสิทธิของผู้ใช้แรงงานในอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ปรากฏขึ้นต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ และได้กลายเป็นข้อตกลงระดับนานาชาติร่างขึ้นโดยองค์การแรงงานระหว่างประเทศเมื่อ คริสต์ศักราช ๑๙๑๙ ส่วนการเลิกทาสซึ่งพยายามต่อสู้กันมาเป็นระยะเวลานานก็บรรลุผลสำเร็จ เมื่อนานาชาติที่เกี่ยวข้องร่วมลงนามในอนุสัญญาระหว่างชาติว่าด้วยทาสที่กรุงเจนีวา เมื่อ คริสต์ศักราช ๑๙๒๖ สำหรับปัญหาผู้ลี้ภัยก็ได้มีการร่วมลงนามในอนุสัญญาระหว่างชาติเพื่อคุ้มครองผู้ลี้ภัย เมื่อ คริสต์ศักราช ๑๙๓๓ และ ๑๙๓๘

ในช่วงระยะระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ได้เกิดระบอบการปกครองแบบรวมอำนาจเบ็ดเสร็จ (Totalitarian regimes) ซึ่งก่อตัวขึ้นเมื่อ คริสต์ศักราช ๑๙๒๐ และดำเนินต่อไปจนเริ่มสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ล่วงละเมิดสิทธิมนุษยชนภายในดินแดนของตนเองอย่างรุนแรง ในขณะที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ (คริสต์ศักราช ๑๙๓๙-๑๙๔๕) ได้นำมาซึ่งการทำลายล้างชีวิตและศักดิ์ศรีของมนุษย์ชนอย่างกว้างขวาง รวมทั้งมีความพยายามที่จะทำลายชนกลุ่มต่างๆ โดย

อ้างเหตุแห่งเชื้อชาติ และศาสนา ดังนั้นจึงเป็นที่ประจักษ์ชัดอย่างแน่นอนว่าจำเป็นจะต้องมี บทบัญญัติระดับนานาชาติ เพื่อเป็นเครื่องมือในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เพราะการเคารพสิทธิมนุษยชนนับเป็นภาระที่สำคัญอันจะนำไปสู่สันติภาพและความก้าวหน้าของโลก

ในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อมีการดำเนินการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ ขึ้น บรรดาผู้นำของประเทศสมาชิกดั้งเดิม ๕๐ ประเทศ ได้ร่วมลงนามในกฎบัตรสหประชาชาติ (The Charter of the United Nations) เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน คริสต์ศักราช ๑๙๔๕ ซึ่งประกาศเป้าหมายหลักขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งได้ถือกำเนิดขึ้นอย่างเป็นทางการในวันที่ ๒๔ ตุลาคม คริสต์ศักราช ๑๙๔๕ ว่า : “เพื่อปกป้องคนรุ่นต่อไปจากภัยพิบัติของสงคราม และเพื่อยืนยันความ ศรัทธาในสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ในศักดิ์ศรี และคุณค่าของมนุษย์ และในสิทธิอันเท่าเทียมกัน ของบุรุษและสตรี” มาตรา ๑ ของกฎบัตรสหประชาชาติระบุว่า จุดมุ่งหมายประการหนึ่งของ สหประชาชาติคือ “เพื่อบรรลุความร่วมมือระหว่างชาติในการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการเคารพ สิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ทุกคนโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา”

ด้วยเหตุที่กฎบัตรสหประชาชาติ เป็นสนธิสัญญาที่บรรดาประเทศสมาชิกองค์การ สหประชาชาติร่วมลงนาม จึงถือว่ามีข้อผูกพันทางกฎหมายที่บรรดาสมาชิกจะต้องปฏิบัติตาม รวมถึงการส่งเสริมสิทธิ-มนุษยชน และการร่วมมือกับสหประชาชาติตลอดจนนานาประเทศ เพื่อให้ บรรลุวัตถุประสงค์ที่บัญญัติไว้ในกฎบัตร อย่างไรก็ตาม กฎบัตรสหประชาชาติมิได้มีรายละเอียด เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนโดยตรง หรือกลไกที่จะช่วยให้ประเทศสมาชิกปกป้องสิทธิมนุษยชน ครั้นปี คริสต์ศักราช ๑๙๔๕ องค์การสหประชาชาติได้จัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (Committee on Human Rights) ขึ้น มีหน้าที่ร่างกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศเกี่ยวกับเรื่องสิทธิมนุษยชน จึงเกิด ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ซึ่งสหประชาชาติได้ มีมติรับรองเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม คริสต์ศักราช ๑๙๔๘

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งบรรดาประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ได้ร่วมรับรองเมื่อ คริสต์ศักราช ๑๙๔๘ ถือเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติต่อกันของมวลมนุษยและ ของบรรดานานาชาติ ถึงแม้ว่าปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจะมิได้มีผลบังคับทางกฎหมาย เช่นเดียวกับสนธิสัญญา อนุสัญญา หรือข้อตกลงระหว่างประเทศ แต่ปฏิญญาสากลฉบับนี้นับว่ามี

พลังสำคัญทางศีลธรรม จริยธรรม และมีอิทธิพลทางการเมืองไปทั่วโลก และถือเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่บรรดาประเทศทั่วโลกยอมรับ ข้อความในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐานในการดำเนินงานขององค์การสหประชาชาติ และมีอิทธิพลสำคัญต่อการร่างรัฐธรรมนูญของบรรดาประเทศที่มีการร่างรัฐธรรมนูญในเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาประเทศอาณานิคมได้อ้างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ในการประกาศอิสรภาพช่วง คริสต์ศักราช ๑๙๕๐ ถึง ๑๙๖๐ และหลายประเทศนำข้อความในปฏิญญามาใช้ในการร่างรัฐธรรมนูญของตน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ก็มีข้อความที่สอดคล้องกับปฏิญญาสากลฯ เช่น ในมาตรา ๔ ว่า : “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง”

เมื่อสหประชาชาติมีมติรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน องค์การสหประชาชาติประกอบด้วยประเทศสมาชิกเพียง ๕๘ ประเทศ จากนั้นมาจำนวนประเทศสมาชิกเพิ่มขึ้น จนมีจำนวนเกินกว่าสามเท่าของสมาชิกเดิม อิทธิพลของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนก็ขยายมากขึ้นจนเป็นที่ยอมรับในระดับสากล และเป็นที่อ้างอิงถึงเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในประเทศทั้งหลายทั่วโลก เมื่อพิจารณามาตราต่างๆของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจะเห็นว่า มาตราแรกแสดงถึงความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชน โดยกล่าวถึงความเท่าเทียมกันของศักดิ์ศรีและสิทธิของมนุษย์ทุกคน ส่วนมาตราที่สองกล่าวถึงความชอบที่จะมีสิทธิของบุคคลโดยไม่มี การเลือกปฏิบัติใดๆ ทั้งสิ้น ส่วนหลักการขั้นพื้นฐานของสิทธิที่ประกาศไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ปรากฏในคำปรารภซึ่งเริ่มด้วยข้อความที่เน้นการยอมรับ “ศักดิ์ศรีประจำตัวและสิทธิซึ่งเท่าเทียมกัน และไม่อาจโอนให้แก่กันได้ของสมาชิกทั้งมวลของครอบครัวมนุษย์”

สิทธิที่ระบุไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจำแนกออกได้อย่างกว้างๆ ๒ ประเภท คือ ประเภทแรกเกี่ยวกับสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมืองซึ่งรวมถึงสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงของบุคคล อิสรภาพจากความเป็นทาสและการถูกทรมาน ความเสมอภาคในทางกฎหมาย การคุ้มครองเมื่อถูกจับ กักขัง หรือเนรเทศ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม การมีส่วนร่วมทางการเมือง สิทธิในการสมรสและการตั้งครอบครัว เสรีภาพขั้นพื้นฐานในทางความคิด มโนธรรม และศาสนา การแสดงความคิดเห็น และการแสดงออก เสรีภาพในการ

ชุมชน และเข้าร่วมสมาคมอย่างสันติ สิทธิในการมีส่วนร่วมในรัฐบาลของประเทศตนโดยทางตรงหรือ โดยการส่งผู้แทนที่ได้รับการเลือกตั้งอย่างเสรี ส่วนสิทธิประเภทที่สอง คือสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งครอบคลุมถึงสิทธิในการทำงาน การได้รับค่าตอบแทนเท่ากันสำหรับงานที่เท่ากัน สิทธิในการก่อตั้งและเข้าร่วมสหภาพแรงงาน สิทธิในมาตรฐานการครองชีพที่เหมาะสม สิทธิในการศึกษา และสิทธิในการเข้าร่วมใช้ชีวิตทางวัฒนธรรมอย่างเสรี

ลักษณะเฉพาะของสิทธิมนุษยชนที่ระบุไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน มีดังต่อไปนี้

๑) เป็นสิทธิที่ติดตัวมากับมนุษย์ (Inherent) เมื่อคนเกิดมาก็มีสิทธิมนุษยชนติดตัวมา ด้วย เพราะมีความเป็นมนุษย์ ดังนั้นสิทธิมนุษยชนจึงเป็นสิทธิที่ติดตัวแต่ละคนมา ไม่มีการให้ หรือ ชื้อ หรือสืบทอดมา

๒) เป็นสิทธิที่ไม่อาจถ่ายโอนให้แก่กันได้ (Inalienable) คือ ไม่มีใครจะมาแย่งชิงเอา สิทธิมนุษยชนไปจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ ถึงแม้ว่ากฎหมายของประเทศจะไม่ยอมรับรองสิทธิมนุษยชน หรือแม้ว่าจะละเมิดสิทธิมนุษยชนก็ตาม ประชาชนของประเทศนั้นก็ยังมีสิทธิมนุษยชน อยู่ ตัวอย่างเช่น ในสมัยค้าทาส ทาสทุกคนมีสิทธิมนุษยชน ถึงแม้ว่าสิทธิเหล่านั้นจะถูกละเมิดก็ตาม

๔) เป็นสิทธิที่ไม่ถูกแยกออกจากกัน (Indivisible) กล่าวคือ เพื่อที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี มนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะมีเสรีภาพ มีความมั่นคงและมีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่เหมาะสมกับความเป็นมนุษย์ ดังนั้นสิทธิต่าง ๆ ของมนุษยชนจะต้องไม่ถูกแยกออกจากกัน

ต่อมาหลักการของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้มีการแปลเจตนาและขยาย ข้อความให้ละเอียดยิ่งขึ้น ด้วยการร่างเป็นกติการะหว่างประเทศที่มีผลบังคับทางกฎหมาย และ สหประชาชาติมีมติรับรอง เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม คริสต์ศักราช ๑๙๖๖ คือ กติการะหว่างประเทศว่า ด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights – ICCPR) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (International Covenant on Economic Social and Cultural Rights – ICESCR) การที่สหประชาชาติมีมติรับรอง กติการะหว่างประเทศดังกล่าวนี้ ทำให้บรรดานานาประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ไม่เพียงแต่เห็นชอบด้วยกับสิทธิต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน แต่ยังถือเป็น มาตรการในการปฏิบัติตามด้วย หมายความว่า บรรดาประเทศที่ให้สัตยาบรรณ (Ratify) หรือรับรอง กติการะหว่างประเทศดังกล่าวจะต้องปฏิบัติตามข้อความในกติการะหว่างประเทศด้วย ทั้งนี้เพราะ

กติการะหว่างประเทศมีข้อผูกพันทางกฎหมาย ประเทศที่เป็นภาคีในกติการะหว่างประเทศมีข้อผูกพันที่จะต้องเคารพและปฏิบัติตามเงื่อนไขของกติการะหว่างประเทศ และรวมไปถึงต้องส่งรายงานการปฏิบัติตามกติการะหว่างประเทศให้แก่สหประชาชาติเป็นประจำด้วย เมื่อกติการะหว่างประเทศทั้งสองฉบับมีผลในการบังคับใช้ใน คริสต์ศักราช ๑๙๖๖ ประเทศต่าง ๆ ได้เข้าเป็นภาคี จนปัจจุบันนับได้ ๑๓๔ ประเทศ

นอกจากกติการะหว่างประเทศทั้งสองฉบับที่กล่าวมาแล้วนี้ ก็ยังมีอนุสัญญา (Conventions) คำประกาศ (Declarations) ข้อเสนอแนะ (Recommendations) ที่เกี่ยวกับรายละเอียดของสิทธิมนุษยชนตามเจตนารมณ์ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และกติการะหว่างประเทศทั้งสองฉบับ คำประกาศและข้อเสนอแนะถือเป็นมาตรฐานสากลสำหรับบรรดาประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ แต่ไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายเช่นเดียวกับอนุสัญญา ซึ่งมีผลบังคับให้ประเทศที่เป็นภาคีของอนุสัญญาต้องปฏิบัติตาม ตัวอย่างของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เช่น อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on The Rights of the Child) อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women)

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นความเป็นมาของสิทธิมนุษยชนสากล ความเป็น “สากล” เริ่มเห็นได้ชัดเจนจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นมาตรฐานระดับนานาชาติที่เกี่ยวกับการปกป้องศักดิ์ศรีและสิทธิมนุษยชน ต่อมาจึงเกิดกติกาสัญญาระหว่างชาติ ตลอดจนอนุสัญญาฉบับต่าง ๆ ซึ่งมีข้อผูกพันในทางกฎหมายที่จะต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติในกติการะหว่างประเทศ และอนุสัญญาที่แต่ละประเทศได้เข้าร่วมเป็นภาคี

ความเป็น “สากล” ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน แสดงไว้อย่างชัดเจนในปฏิญญาข้อที่ ๑ ซึ่งเน้นถึงความเท่าเทียมกันของศักดิ์ศรีและสิทธิของมนุษย์ทุกคน และในข้อที่ ๒ ซึ่งกล่าวถึงความชอบธรรมของมนุษย์ทุกคนในสิทธิและเสรีภาพที่ระบุไว้ในปฏิญญาฯ โดยไม่มีการจำแนกความแตกต่างในเรื่องใดทั้งสิ้นสหประชาชาติและองค์กรต่างๆ ในระบบของสหประชาชาติ เช่น ยูเนสโก และยูนิเซฟ เป็นต้น ได้หาวิถีทางที่จะให้บรรดาประเทศสมาชิกปฏิบัติตามมาตรฐานสากลแห่งสิทธิมนุษยชน แต่ความพยายามต่างๆ ย่อมไร้ผล ถ้าปราศจากความร่วมมือของแต่ละประเทศ สำหรับประเทศไทย สิทธิมนุษยชน หมายความว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความ

เสมอภาค เสรีภาพ และอิสรภาพในชีวิตและร่างกายซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ และเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองหรือคุ้มครองตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. ๒๕๕๐) กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และตามหลักสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ตลอดจนตามแนวปฏิบัติของกฎหมายระหว่างประเทศ และข้อตกลงระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม แต่กระนั้นก็ตามสิทธิมนุษยชนก็ยังคงมีการละเมิดกันอยู่โดยทั่วไปในสังคมไทย และถ้าหากไม่หาทางป้องกันและแก้ไข แนวโน้มของการละเมิดก็จะทวีความรุนแรงขึ้น ยากแก่การแก้ไข และยังทำลายชื่อเสียง เกียรติภูมิ และภาพพจน์ของประเทศด้วย อย่างไรก็ตาม ถ้าคนไทยเข้าใจความหมายของสิทธิมนุษยชนอย่างถูกต้อง ถ้าเรายอมรับว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมามีเสรีภาพ และมีความเสมอภาคในศักดิ์ศรีและสิทธิ และถ้ามีการปฏิบัติต่อกันด้วยความรักและเคารพในศักดิ์ศรีของกันและกันฉันพี่น้อง คนในสังคมไทยที่มีความแตกต่างหลากหลายก็จะสามารถอยู่ร่วมกันได้ อย่างสันติสุข ปราศจากการเบียดเบียน และละเมิดสิทธิของกันและกัน^{๔๔}

วันที่ ๑๐ ธันวาคม นอกจากเป็นวันรัฐธรรมนูญของไทยแล้ว สหประชาชาติได้กำหนดให้วันที่ ๑๐ ธันวาคมของทุกปีเป็นวันสิทธิมนุษยชนของโลกด้วย ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้นั้นเรื่องสิทธิและเสรีภาพค่อนข้างมาก และย้ำว่าศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง โดยไม่คำนึงถึงแหล่งกำเนิด เพศ ศาสนา และมีบทในหมวด ๓ ว่าด้วย สิทธิและเสรีภาพของประชาชนไทยถึง ๔๐ มาตรา แสดงให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญของไทยฉบับปัจจุบันได้คำนึงถึงสิทธิมนุษยชนยิ่งกว่าครั้งใดๆ นอกจากจะมีกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ดูแลอยู่แล้ว ยังมีองค์กรพัฒนาภาคเอกชนด้านสิทธิมนุษยชนอีกหลายองค์กรทำงานควบคู่กันไป สอดคล้องกับการทำงานของคณะกรรมการว่าด้วย สิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ และองค์กรพัฒนาเอกชนสององค์กรหลักคือ องค์กรนิรโทษกรรมสากลของอังกฤษและ Human Right Watch ของอเมริกา^{๔๕}

^{๔๔}คณะกรรมการโครงการสิทธิมนุษยชนศึกษาในคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อความยุติธรรมและสันติ, “ความเป็นมาของสิทธิมนุษยชน,” <<http://www.action4change.com/index>> ๑๑ January ๒๐๑๑.

^{๔๕}วราวุธ อุยฉกร, ประวัติวันสำคัญที่ควรรู้จัก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

เมื่อมีการลงมติรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๑๙๔๘ ก็นับได้ว่า “ปฏิญญา ดังกล่าวนี้นี้เป็นหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่สำคัญที่ยืนยันถึงสิทธิที่ไม่อาจโอนให้แก่กันได้ และไม่อาจกล่าวได้ว่าได้ของสมาชิกทั้งมวลในครอบครัวของมนุษยชาติ หลักการสำคัญที่กำหนดไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้ไม่ได้กำหนดไว้เพื่อสังคมในปัจจุบันเท่านั้น แต่เป็นการกำหนดไว้เพื่ออนาคตร่วมกันของสังคมมนุษยชาติโดยรวม”^{๒๐}

ทฤษฎีหลักสิทธิมนุษยชนที่กล่าวว่าเราควรจะเข้าใจสิทธิมนุษยชนในลักษณะอย่างไร จึงจะไม่ผิดพลาดเพราะการที่เราบอกว่าบุคคลผู้หนึ่ง มีสิทธิที่จะไปที่ไหนก็ได้ในประเทศ ถ้าเป็นสถานที่สาธารณะ นั้นหมายถึงการที่บุคคลผู้หนึ่งได้รับการรับรองให้ทำเช่นนั้นได้ ใครก็ตามไปขัดขวางหรือแทรกแซงไม่ให้บุคคลผู้หนึ่ง ไปเดินเล่นในสวนสาธารณะไม่ได้หรือหากมีผู้ใดพยายามกระทำขัดขวางโดยการพยายามบังคับ หรือข่มขู่ หรือจับไล่ นายขาว เพื่อไม่ให้เดินเล่นในสวนสาธารณะ คนอื่นก็มีหน้าที่จะห้ามปราม หรือขัดขวางไม่ให้เขากระทำเช่นนั้น^{๒๑}

แนวคิด ๓ ประการ คือ “ทำไมบุคคลจึงได้รับการรับรองให้เดินเล่นได้ในสวนสาธารณะ และเหตุใดคนอื่นจึงมีหน้าที่ดูแลรักษาสิทธิของบุคคลผู้ได้รับสิทธิ ทำไมการขัดขวางจึงเป็นการละเมิดสิทธิประชาชน”^{๒๒}

จากกรณีนี้ หากสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิที่มีกฎหมายรองรับ เราก็ทราบคำตอบได้ทันทีว่าทำไมบุคคลผู้ได้รับสิทธิจึงกระทำเช่นนั้นได้ มิได้มีจุดประสงค์ที่ต้องการถามว่ามีการรับรองหรือไม่แต่ต้องถามคำถามที่ลึกไปกว่านั้น คือ ทำไมจึงต้องรับรองสิทธิดังกล่าว ดังนั้นหากมีใครก็ตามตอบว่าที่เรารู้ตระหนัก และรับรองสิทธิดังกล่าวได้ก็เพราะมีคนจำนวนไม่น้อยเห็นว่า มีสิทธิมนุษยชนอยู่ ซึ่งยืนยันได้จากกฎหมายหรือดูร่างข้อตกลง เช่น คำประกาศสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ ก็ยังถือว่า ไม่ใช่คำตอบที่เพียงพอ และมนุษย์ก็ไม่ต้องการคำตอบเช่นนี้เพราะ

๑. การที่มีคนจำนวนหนึ่งไม่มากนัก หรือน้อยคนก็ตามเห็นว่ามีสิทธิเช่นนั้นเป็นเพียงการบอกกับเราว่ามีคนที่มีความเชื่อว่ามีของบางอย่างอยู่ลองเปรียบเทียบกรณีมีคนเชื่อว่ามามีปีศาจ

^{๒๐} สมชาย กษิติประดิษฐ์, สิทธิมนุษยชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖), หน้า ๕๕.

^{๒๑} กุลพล พลวัน, สิทธิมนุษยชนในสังคมโลก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

๒. การยืนยันความเชื่อว่าสิทธินี้มีอยู่โดยอ้างความชอบธรรมจากกฎหมายก็เป็นเพียงข้อตกลงรับรองในสังคมเท่านั้น แต่กฎหมายชอบธรรมจริงหรือไม่ซึ่งการบอกว่ามีของ เช่น โฉ่ซึ่งเราเห็นอยู่ตรงหน้า สัมผัสได้ ปัญหาเดียวกันนี้เหมือนกับคำถามที่ว่า “มีสิทธิทางศีลธรรมหรือไม่” ทำไมจึงพูดได้ว่ามีสิทธิทางศีลธรรม หรือมีหลักการทางศีลธรรมอยู่จริงหรือไม่ ทำไมจึงพูดได้ว่ามีหลักการทางศีลธรรม ซึ่งเป็นคำถามที่นักจริยศาสตร์ พยายามตอบนั่นเอง คำถามนี้จะมีคำตอบแตกต่างกันไป เช่น พวกอรรถดิดิกญาณ ก็อาจตอบว่ามีเพราะเป็นสิ่งคิดความกับมนุษย์เป็นความจริงอันประจักษ์แจ้งในตัวเอง ซึ่งไม่ว่าใครก็ตามที่ยังคงมีมโนธรรมอยู่ก็รู้ได้ หรือพวกประโยชน์ ก็อาจตอบว่าเป็นข้อตกลงทางสังคมที่มีขึ้นเพื่อไม่ให้สังคมวุ่นวายไร้ระเบียบ และ เพื่อให้ผลประโยชน์ของแต่ละบุคคลรวมข้อมกันได้ตรงจุดหนึ่งที่ทำให้สังคมนั้นยังดำรงสภาพทางสังคมได้ และมีปัญหาน้อยที่สุดเป็นต้น ซึ่งการพิจารณาสิทธิทางกฎหมายจะไม่พบปัญหาดังกล่าวนี้ เพราะอ้างความชอบธรรมจากกฎหมายที่บัญญัติให้สิทธิ แต่หากถามต่อไปว่า กฎหมายได้ความชอบธรรมจากอะไรเป็นคำถามต่างหาก ซึ่งคำตอบจะมีแตกต่างกันไปเช่น ได้ความชอบธรรมจากกฎศีลธรรม หรือ ได้ความชอบธรรมเพราะมีอำนาจรับรองเป็นต้น คำถามที่ว่า มีสิทธิมนุษยชนหรือไม่ จึงอาจเป็นการถามได้ว่าสิทธิอะไรสมควรได้รับการยอมรับตามกฎหมาย โดยการทำเป็นรูปมีกฎหมายรับรองเพื่อให้ประกันสิทธินั้นอย่างจริงจัง ส่วนสิทธิอะไรที่อยู่ในข่ายประเภทสิทธิมนุษยชน และสิทธิที่อยู่เป็นพื้นฐานว่าสิทธิอื่นก็เป็นประเด็นถกเถียงแตกต่างกันอยู่ เช่น เรื่องเสรีภาพในการแสดงออกเสรีภาพในการนับถือศาสนาเป็นสิทธิมนุษยชน สิทธิในการได้งานทำสิทธิในชีวิต เสรีภาพที่จะพ้นจากความต้องการ และการคุกคามจากบุคคลอื่นไม่ว่าที่ไหนในโลก เป็นสิทธิมนุษยชนทั้งสิ้น สำหรับสิทธิในเสรีภาพ และความเป็นอยู่ที่ดี เป็นสิทธิพื้นฐานมี ๒ ทฤษฎีคือ อะแลนกีเวิร์ธ (Alan Gewirth) ที่ว่า

สิทธิที่จะจัดการในกิจของตนเพื่อให้ตนได้ผลประโยชน์ เป็นสิทธิพื้นฐานทฤษฎีของเมลเดน (A.I. Melden) ที่ว่าสิทธิทางศีลธรรมนั้น อาจเป็นการครอบคลุมกว้างขวางกว่าสิทธิมนุษยชน คือ ครอบคลุมถึงสิทธิทางศีลธรรมนั้น อาจครอบคลุมกสิทธิมนุษยชนคือ ครอบคลุมถึงสิทธิของสัตว์สิทธิอื่นๆ ตลอดถึงสิทธิของสิ่งในธรรมชาติเป็นต้น โดยที่สิทธิมนุษยชนเป็นการพิจารณาเฉพาะที่เกี่ยวกับพวกมนุษย์ เท่านั้นแต่ปัญหาาร่วมกันคือสิทธิจำพวกแบบนี้มีอยู่จริงหรือไม่ ในความหมายที่ไม่ใช่ว่า มีกฎหมายรองรับอยู่หรือมีคนเห็นว่ามีอยู่ แต่เป็นในลักษณะเดียวกันกับที่เราถามว่ามีศีลธรรมอยู่จริงหรือไม่ ทำไมเราจึงพูดได้ว่าศีลธรรมมีอยู่ เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจในสิ่งนำเสนอเวลานี้

เพราะไม่มีใคร ไม่มีสถานการณ์ใดที่จะพรากหรือคลุมสิทธินี้จากผู้ครอบครองสิทธิเหล่านี้ได้ผู้ที่ละเมิดสิทธินี้แม้แต่รัฐบาลเองก็ต้องถือว่าทำผิดการกระทำเช่นนั้นถือได้ว่าไม่ชอบธรรมผู้ครอบครองสิทธิสามารถปกป้องรักษาสิทธิของตนให้พ้นจากการถูกละเมิดนี้ได้^{๒๓}

การกระทำเช่นนั้นถือว่าการชอบธรรมอีกด้วยจะเห็นได้ว่าถ้าใครก็ตามเชื่อ เช่นนี้ ก็ย่อมต้องถือว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่แจ่มแจ้งในตัวเองเป็นการตอบอย่างคลุมเครือไม่แจ่มชัดถ้าพิจารณาจากข้อเท็จจริงมีคนจำนวนมากที่ไม่รู้ว่าตนมีสิทธินี้ และมีไม่น้อยเลยที่ถือว่าตนไม่มีสิทธิด้วย เช่น ทาสในระบบทาสสมัยโบราณ นอกจากไม่คิดว่าตนมีสิทธิเท่ากับนายแล้ว ยังคิดด้วยว่ามีสิทธิปฏิบัติตนดังเป็นสิ่งที่ของเครื่องใช้อันเป็นส่วนหนึ่งของทรัพย์สินของนาย หรือคนจำนวนมากในชนบทไทยไม่รู้ว่าตนมีสิทธิทางกฎหมายอะไรบ้าง ดังนั้น การตอบว่าสิทธิมนุษยชนเป็นความจริงแจ่มแจ้งในตัวเองจึง ต้องอิงการมีเกณฑ์อื่นๆ ประกอบด้วย เช่นการใช้เหตุผลมาพิจารณาดูก็จะพบ และหากใครก็ตามที่ตอบว่าสิทธิมนุษยชนมีอยู่ เพราะมีคนจำนวนหนึ่งเชื่อว่ามิเช่นนั้นก็ไม่ชัดเจน ยังคลุมเครืออยู่เช่นกันดังเราได้อธิบายมาบ้างแล้วแต่ผู้วิจัยจะขอเพิ่มเติมคำอธิบายให้แจ่มชัดขึ้นในที่นี้ด้วย^{๒๔}

การมีสิทธิมนุษยชนอยู่นั้น ถ้าพิจารณาข้อเท็จจริงในโลกปัจจุบันเองจะพบว่ารัฐจำนวนมากมายที่ไม่ยอมรับรองสิทธิมนุษยชนดังกล่าว เช่น จากคำประกาศเองได้บอกแก่เราว่าสิทธิในชีวิตซึ่งสมบูรณ์(ละเมิดมิได้) ตามแนวคิดนี้ก็จะพบว่ารัฐจำนวนมากมีโทษประหารชีวิต นั่นไม่ใช่แค่หมายความว่าโดยข้อเท็จจริง มีรัฐจำนวนไม่น้อยไม่รับรองสิทธิดังกล่าว เป็นสิทธิสมบูรณ์ที่ไม่ว่าใครก็พรากเอาสิทธินี้ไปไม่ได้ ไม่ว่าในสภาวะการณ์ใด แต่ยังหมายรวมถึงว่า การให้ประกันแก่สิทธิดังกล่าวมีมากน้อยแตกต่างกันในแต่ละรัฐ และในบางรัฐก็ไม่ให้ประกันแต่ประการใดเลย เช่น รัฐอิสลามแห่งอิหร่าน เป็นต้น อิสราเอล และสิทธิในการแสวงหาความสุขยังเป็นสิทธิประเภทที่เห็นได้ชัดขึ้นว่าไม่มีอยู่ในรัฐจำนวนมาก หรือถ้ามีอยู่ก็มีน้อย เช่น แอฟริกาใต้เป็นตัวอย่างหนึ่ง ลัทธิแบ่งแยกผิวที่นั่นทำให้คนผิวดำในทางกฎหมายแล้วไม่มีอิสรภาพเท่ากันกับคนขาว และสิทธิในการแสวงหาความสุขมีอยู่ในจิตจำกัด ไม่อาจเท่าเทียมกันกับคนขาวได้ ดังนั้นใครก็ตามที่ยืนยันว่าสิทธิมนุษยชนมีอยู่ โดยอ้างจากข้อเท็จจริงทางประสบการณ์แล้ว จะพบว่าไม่น่าจะมีสิทธิมนุษยชนอยู่ด้วย

^{๒๓} เสรี พงษ์พิศและคณะ, คนในทรงสนะของพุทธศาสนาอิสลามและคริสต์ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจริญการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๓๐-๓๔.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

เข้าไป คั้งนั้นการบอกว่าสิทธิมนุษยชนมีอยู่จึงต้องเข้าใจในแบบอื่น หรือในความหมายอื่น โดยสรุปแล้วเราเห็นพ้องกับข้อวิจารณ์ของคนอื่นที่ว่า แม้ว่าสิทธิมนุษยชนถือว่าตามจารีตความคิดเก่าแก่เขียนไว้ว่า มนุษย์ทั้งปวง ถูกให้มาซึ่งสิทธิอันไม่อาจพรากไปได้จำนวนหนึ่งโดยองค์ผู้สร้างเขา นั้นดูจะไม่เป็นจริงเลยที่จะกล่าวว่า บุคคลได้กำเนิดมาโดยมีสิทธิติดตัวมาด้วยโดยนัยเดียวกัน กับที่พวกเขากำเนิดมาโดยมีติดตัวมาด้วย อย่างน้อยที่สุดการมีชาติติดตัวมาด้วย เป็นการยืนยันในเชิงประจักษ์แต่นี้ไม่ได้เป็นกรณีดังเช่น การมีสิทธิติดตัวและในตรงที่จริงๆ แล้ว เป็นไปได้ที่จะให้การยืนยันในเชิงประจักษ์ทางกฎหมายจำนวนหนึ่งติดตัว ข้อเท็จจริงเช่นนี้ ดังที่เราได้พบเห็นมาไม่เพียงพอที่จะยืนยันได้ว่าพวกเรามีสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิทางศีลธรรม^{๒๕}

สรุปว่า สิทธิมนุษยชน ในระบบสังคมปัจจุบัน ที่มนุษย์มีการแข่งขันกันด้านต่างๆ เช่น การแข่งขันกันทำธุรกิจ การค้า การลงทุนภาวะทางเศรษฐกิจที่กำลังพัฒนาเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม เมื่อมีการแข่งขันการทำธุรกิจก็มีบางคนบางกลุ่มขาดจิตสำนึกที่ดี ต่างก็พยายามเอาไร้อาจริยธรรมเปรียบซึ่งกันและกันทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้มาซึ่งผลกำไรหรือต้นทุนการผลิตต่ำผลกำไรมาก ๆ หรือทำธุรกิจผิดกฎหมาย เช่นการทำธุรกิจผิดกฎหมาย ค้ายาเสพติดให้โทษ เมื่อคนแสพเข้าไป ก็คิดสิ่งเสพติดนั้นทำให้ขาดสติไม่มีจิตสำนึก ขาดหลักธรรมประจำใจที่ทำให้กระทำผิดกฎหมาย ความเป็นจริงของโลกทุกวันนี้ต้องยอมรับว่ายี่งวัตถุเจริญขึ้นมากเท่าใดจิตใจของคนก็ต่ำลงอย่างเห็นได้ชัด คือไม่มีมโนธรรมและคุณธรรม เช่น ชาวที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ นักเรียนตีกัน ฆ่ากัน หรือ การปล้นฆ่าประทุษร้ายต่อชีวิตและทรัพย์สินต่างๆ ที่นโยบายของรัฐบาลมีการปราบปรามการทุจริตคอร์ปชั่นรวมทั้งปราบปรามผู้ที่ทำผิดกฎหมายต่างๆ อย่างเคร่งครัด มนุษย์มีอิสรภาพในการกระทำทุกอย่างบนพื้นฐานของสิทธิ หน้าที่และกฎหมาย หากว่ามนุษย์มีหลักยึด ปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนอันประกอบด้วยบทบาท หน้าที่ที่ชอบธรรมควบคู่กับหลักศีลธรรมแล้ว สันติภาพของมวลมนุษยชาติในโลกก็จะเกิดขึ้น

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

๒.๔ ความสำคัญของสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชน คือ จุดเริ่มต้นของสันติภาพของโลกมนุษย์ เพราะมนุษยชาติที่เกิดขึ้นมาในโลก “ย่อมมีสิทธิและหน้าที่โดยธรรมชาติด้วยกันทุกคน นอกจากสิทธิและหน้าที่โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์ยังมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายอีกมากมาย ซึ่งในกรณีนี้จะศึกษาได้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายรัฐธรรมนูญ และสิทธิมนุษยชนตามปฎิญญาสากลแห่งสหประชาชาติตลอดจนสิทธิและหน้าที่ทางศีลธรรม สิทธิและหน้าที่จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด สิทธิของบุคคลคนหนึ่งก็เป็นหน้าที่ของบุคคลอีกคนหนึ่ง ที่ได้มีหน้าที่ ที่นั้นย่อมมีสิทธิควบคู่กันไป”^{๒๖}

“สิทธิมนุษยชนมีความสำคัญในฐานะที่เป็นอารยธรรมโลก (World Civilization) ที่พยายามวางระบบความคิดเพื่อให้มนุษย์ทั่วโลกเกิดความระลึกรู้ คำนึงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ตั้งแต่ยอมรับความเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรี ชาติกำเนิด สิทธิต่างๆ ที่มีพื้นฐานมาจากความชอบธรรม ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งสิทธิตั้งแต่กำเนิด โดยให้ความสำคัญกับคำว่าชีวิต (Life)”^{๒๗}

ความสำคัญของหลักสิทธิมนุษยชน มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาเท่าเทียมกัน “มนุษย์มีสิทธิบางประการที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดจนกระทั่งถึงแก่ความตาย สิทธิดังกล่าวได้แก่สิทธิในชีวิต เสรีภาพในร่างกาย และความเสมอภาคซึ่งเป็นสิทธิที่ไม่อาจโอนให้แก่กันได้และใครจะล่วงละเมิดมิได้ หากมีการล่วงละเมิดก็อาจจะก่อให้เกิดอันตราย หรือกระทบกระเทือนเสื่อมเสียต่อสภาพของความ เป็นมนุษย์”^{๒๘}

๑) มนุษย์ชนทุกคนเกิดมาแล้วย่อมมีสิทธิในตนเอง สามารถปกป้องตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี ไม่สมควรที่บุคคลอื่นจะถือสิทธิ ครอบครอง ซ้ำยังใช้แรงงานกดขี่ ทรมาน หรือการลงโทษด้วยวิธีการที่โหดร้าย

^{๒๖} ตำเนียง ขอดคีรี, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๔.

^{๒๗} ชะวัชชัย ภาคินธุ, กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการสิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

^{๒๘} สมชาย กษิติประดิษฐ์, สิทธิมนุษยชน, (พิมพ์ครั้งที่ ๔), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๕.

๒) มนุษย์เป็นสัตว์สังคม คือชอบอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวก มีอิสระ สร้างสรรค์ ผลงาน พัฒนาศักยภาพของตนเอง

๓) มนุษย์มีเกียรติภูมิที่เกิดเป็นมนุษย์ มีคุณค่าในตนเอง มีความภาคภูมิใจ ไม่ควรเหยียดหยามบุคคลอื่นด้านชื่อเสียง เกียรติยศ การประจาน ต่อสาธารณชนให้เสื่อมเสียเกียรติยศชื่อเสียง ดังนั้น กฎหมายจึงต้องคุ้มครองป้องกันสิทธิของบุคคล เกียรติยศ ชื่อเสียง

๔) มนุษย์ทุกคนเกิดมาในฐานะไม่เท่าเทียมกัน ศักยภาพไม่เท่าเทียมกันแม้ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ผิวกาย สุข สถานภาพทางสังคม การศึกษาไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้น บุคคลพึงได้รับการคุ้มครองจากรัฐในฐานะเป็นพลเมืองของรัฐ^{๒๕}

ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสมัชชาสหประชาชาติซึ่งมีมติยอมรับ เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม คริสต์ศักราช ๑๙๔๘ (พ.ศ. ๒๔๙๑) ข้อที่ ๑ กล่าวไว้ว่า “มวลมนุษยชาติเกิดมา มีสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาค ในเกียรติภูมิ ต่างมีความรู้สึกผิดชอบและมโนธรรมและควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่ง ภราดรภาพ”ปฏิญญาสากลนี้ เป็นข้อตกลงร่วมกันของมวลสมาชิกประเทศต่างๆ ในโลกที่รวมตัวกันเป็นองค์กรกลางระหว่างประเทศ มีความพยายามที่จะสร้างมาตรฐานในการอยู่ร่วมกันของ มนุษย์ เพื่อประจักษ์ในคุณค่าและศักดิ์ศรี ของความเป็นมนุษย์ด้วยกัน โดยมองว่า มนุษย์ทุกคนควรได้รับการปฏิบัติต่อกัน ด้วยความเท่าเทียมกันและเป็นมิตรกัน ซึ่งเป็นหลักการในแนวทัศนคติที่เน้นไปในด้านความรู้สึกนึกคิดเพื่อที่จะส่งเสริมการปฏิบัติให้เกิดขึ้น อันเนื่องมาจากความแตกต่างทาง เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม ของมวลมนุษยชาติที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า ซึ่งจะทำให้เกิดการแตกแยกกันได้ง่าย เมื่อเกิดความไม่เข้าใจกันหรือขัดแย้งกันขึ้นย่อมนำมาความเดือดร้อน วุ่นวายมาสู่สังคม^{๒๖}

ปฏิญญาสากลดังกล่าว จึงเป็นการให้คำมั่นสัญญาระหว่างกันว่าในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ต้องให้เกียรติซึ่งกันและกันในสำนึกของความเป็นมนุษย์ด้วยกัน และมีเจตนาติดต่อกันอย่างพี่น้อง “นอกจากนี้แล้ว สิทธิมนุษยชนยังมีความสำคัญในแง่ของการเป็นหลักประกันของความเป็น

^{๒๕} Kitty. ความหมายและความสำคัญของสิทธิมนุษยชน. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : http://siwapornpearwa.blogspot.com/2008/02/blog-post_2382.html [๑๑ ม.ค. ๒๐๑๑].

^{๒๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชามนุษยศาสตร์กับอารยธรรม หน่วยที่ ๑-๗, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕๕.

มนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ และสภาวะโลกปัจจุบัน เรื่องของสิทธิมนุษยชนก็ไม่ใช่เรื่องประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น หากแต่เป็นเรื่องที่สังคมทั่วโลกต้องให้ความสำคัญ”^{๑๑}

โดยพื้นฐานแล้ว มนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลายล้วนต้องการปัจจัยในการดำรงชีวิตด้วยกันทั้งนั้น นับแต่ปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ว่าด้วยอาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การดำรงเผ่าพันธุ์ การมีชีวิตรอด ความต้องการขั้นพื้นฐานเหล่านี้ นับเป็นปัจจัยสำคัญกับชีวิตเป็นที่สุดและเหมือนกันทั้งมนุษย์และสัตว์ ซึ่งสิทธิดังกล่าว หากเป็นความชอบธรรมของมนุษย์ ก็คือ สิทธิมนุษยชน ทั้งมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม มนุษย์กับธรรมชาติ และแม้แต่กับสัตว์ การคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานมีความจำเป็นอยู่เสมอ เหล่านี้ นับเป็นความสำคัญของสิทธิมนุษยชนที่สังคมโลกต่างให้ความสำคัญตระหนัก การคำนึงถึงสิทธิดังกล่าว จะถือเป็นบันไดก้าวไปสู่ความยุติธรรมทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศที่จะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน^{๑๒}

สรุปว่า ความสำคัญของสิทธิมนุษยชน ก็คือ จุดมุ่งหมายของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้รับสิ่งต่างๆ เท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ สิทธิมนุษยชนจึงเป็นแนวคิดและหลักการปฏิบัติที่เกี่ยวกับมนุษย์ที่ว่ามนุษย์นั้นมีสิทธิหรือสถานะสากล ซึ่งไม่ขึ้นอยู่กับขอบเขตของกฎหมายหรือปัจจัยท้องถิ่นอื่นใด เช่น เชื้อชาติ หรือ สัญชาติ เป็นสิทธิที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด ซึ่งไม่สามารถจำหน่าย จ่าย โอน หรือแจกให้กับผู้หนึ่งผู้ใดได้ สิทธิดังกล่าวนี้มีความเป็นสากลและเป็นนิรันดร ฉะนั้น สิทธิมนุษยชน เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุข ความเสมอภาคของมวลมนุษยชาติในโลก

๒.๕ ประเภทและหน้าที่ของสิทธิมนุษยชน

แนวคิดเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นสิทธิที่ติดมาตั้งแต่เกิด เป็นเองโดยธรรมชาติ โดยจะโอนสิทธิให้แกกันไม่ได้ เพราะเป็นสิทธิที่มีอยู่ตัวของมนุษย์เองทุกคน โดยแบ่งสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิตามกฎหมาย คือ สิทธิที่ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน สิทธิทางศีลธรรม คือสิทธิที่อยู่ในตัวของมนุษย์เอง คือ ความดีหรือมโนธรรมนั่นเอง ซึ่งในหลักมนุษยธรรมเป็นหลักธรรมที่สอนให้มนุษย์มีจิตใจเมตตาและการไม่เบียดเบียนกันเป็นหลักที่นำสันติภาพมาสู่โลกอย่างแท้จริง สิทธิมนุษยชนสามารถแบ่งเป็น ๖ ประเภท ดังนี้

^{๑๑} กุมพล พลวัน, สิทธิมนุษยชนในสังคมโลก, (กรุงเทพมหานคร : นิติธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๒-๓.

^{๑๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๗/๗๕-๘๐.

๑. สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ (Right to live) เป็นสิทธิประการแรกของมนุษย์ ปัญหาที่มีอยู่ว่า จำเป็นอย่างไรที่เราต้องมีชีวิตอยู่ เรามีชีวิตอยู่เพื่ออะไร คำตอบมีว่า เรามีชีวิตอยู่เพื่อรู้แจ้งตนเอง (Self realization) การรู้แจ้งตนเองเป็นความดีอันสูงสุด แต่เราอาศัยเวลา คือ ต้องมีชีวิตยาวนานสัก หน่อยจึงจะสามารถบรรลุถึงความรู้แจ้งตนเองได้ การรู้แจ้งตนเองต้องอาศัยการศึกษา ประสบการณ์ การสังเกตจดจำ การลองผิดลองถูก ความตรึกตรองขบคิด การเพ่งพินิจเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งที่เกิดขึ้นแก่ตนและคนอื่น สวาทหาเหตุผลอยู่เสมอ ดังนั้น จึงต้องใช้เวลามากพอสมควร สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่นั้นเป็นสิทธิประการแรกของมนุษย์และสำคัญมาก เพราะถ้าไม่มีชีวิตอยู่เสียแล้ว สิทธิอย่างอื่นก็ไม่มี ทุกคนควรยอมรับความศักดิ์สิทธิ์แห่งชีวิตและค่อย ๆ ถูกยอมรับกันมาในประวัติศาสตร์ แห่งมนุษยชาติ อย่างไรก็ตาม แม้ว่า มนุษย์มีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะมีชีวิตอยู่ แต่ถ้าเขาอยู่เพื่อ เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนก็ไม่ควรอยู่ให้หนักสงคมหนักแผ่นดิน สังคมลงโทษบุคคลประเภทนี้ โดยการกักขังบ้าง ประหารชีวิตบ้าง เพราะชีวิตของเขาไม่มีประโยชน์ เขามีชีวิตอยู่เพื่อก่อโทษก่อทุกข์แก่มวลชน เปลืองอาหาร เปลืองทรัพยากรธรรมชาติของสังคม

๒. สิทธิที่จะได้รับการศึกษา (Right to education) คนทุกคนควรมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาอย่างสูงสุดเท่าที่เขาสามารถศึกษาได้ เขาอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบทางศีลธรรม (ของสังคม) ที่จะได้รับการศึกษาอย่างดีที่สุดตามความสามารถของเขา ในสังคมที่มีการพัฒนาแล้ว คนทุกคนควรมีโอกาสได้รับการศึกษาโดยไม่มีอุปสรรคขวางกั้น เมื่อเขาได้รับการศึกษาดีแล้ว เขาย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ตนเองอย่างดีที่สุด และสร้างความดีให้แก่สังคมที่เขาอยู่ได้อย่างกว้างขวาง เพราะการศึกษาจะช่วยพัฒนาความเข้าใจของเขาให้ดียิ่งขึ้น ช่วยให้สติปัญญาของเขาเฉียบคมขึ้นและกว้างออกไปด้วย สิ่งนี้มีความจำเป็นต่อการพัฒนาตนและความรู้แจ้งตนเองอย่างมาก

๓. สิทธิที่จะทำงาน (Right to work) สิทธิที่จะทำงานนี้ เป็นสิ่งสืบเนื่องมาจากสิทธิในการมีชีวิตอยู่ คือเมื่อเขามีชีวิตและต้องบริโภคปัจจัยของสังคมทุกวัน เขาจึงควรทำงานให้แก่สังคมเพื่อชดเชย ชดใช้หนี้สังคมบ้าง เพื่อจะได้ไม่เป็นผู้บริโภคหนี้ แต่ให้สังคมเป็นหนี้ตน นักปราชญ์บางท่านเน้นความสำคัญของการทำงานว่า “คนไม่ทำงานไม่ควรมีชีวิตอยู่” อย่างไรก็ตาม เรื่องการงานของประชาชนนั้น นอกจากเป็นหน้าที่ของประชาชนเองในการต้องหางานทำแล้ว เป็นหน้าที่ของรัฐอยู่เหมือนกันที่จะต้องจัดการให้ประชาชนมีงานทำ เพื่อป้องกันความ

เสื่อมโทรมของสังคมนานาประการ อันติดตามการว่างงานของประชาชนมา คนว่างงานและไม่รู้ว่า จะทำอะไรนั้น ย่อมไม่อาจรู้แจ้งตนเองได้เลย

๔. สิทธิเสรีภาพ (Right of freedom) คนทุกคนมีสิทธิที่จะมีเสรีภาพเป็นของตนใน ขอบเขตในขอบเขตแห่งกฎหมายและศีลธรรมอันงาม ใครจะมาจำกัดเสรีภาพของเขาไม่ได้ เช่น เสรีภาพในร่างกาย ในความคิดเห็นในการแสดงออกที่ไม่ผิดกฎหมาย หรือเสรีภาพนั้นไม่ไปทำลาย เสรีภาพและความสงบสุขของคนอื่นเสีย เมื่อพิจารณาว่า คนมีชีวิตอยู่เพื่อรู้แจ้งความจริง และการรู้แจ้งความจริงเป็นความดีอันสูงสุดแล้ว ความรู้แจ้งนั้นจะเป็นไปได้ก็โดย **เจตจำนงของบุคคล** คั้งนั้น เขาจึงควรมีเสรีภาพในการฝึกฝนเจตจำนงของตนเพื่อการรู้แจ้งซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายอันสูงสุด ของเขา ต้องปล่อยให้เขามีเสรีภาพในการพูด ในความคิด ในการปฏิบัติ แต่เสรีภาพนั้นต้องอยู่ใน ขอบเขตที่ดี ที่กำหนดไว้

๕. สิทธิในทรัพย์สิน (Right of property) สิทธิในเสรีภาพนั่นเอง ทำให้มีสิทธิใน ทรัพย์สินโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ และทรัพย์สินนี้เองทำให้รู้แจ้งตนเอง ขยายความว่า คนที่มีทรัพย์สิน และสามารถใช้ทรัพย์สินโดยเสรีนั้นย่อมรู้จักตนเองได้ว่า ตนเป็นคนอย่างไร เสียสละหรือตระหนี่ ใจกว้างหรือใจแคบ พระพุทธศาสนานำเอาทรัพย์สินของคนมั่งมีมาช่วยเหลือคนจนอย่างละมุน ละม่อม โดยการชักชวนให้คนมั่งมีบริจาคทรัพย์สร้างสาธารณประโยชน์ เช่น สะพาน บ่อน้ำ ศาลา ถนอม เป็นต้น ตรงนี้เอง ก่อให้เกิดความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่ริษยากัน ไม่เบียดเบียนกัน ถือเอาศาสนาและวัดเป็นจุดศูนย์รวม

๖. สิทธิในสัญญาประชาคม (Right of contact) มนุษย์ในสังคม ย่อมมีสิทธิในสัญญา ประชาคมแห่งสังคมของตน คือย่อมได้สิทธิตามที่กฎหมายได้ให้ไว้ กฎหมายเป็นสัญญาประชาคม ของกลุ่มชน คนทุกคนอยู่ภายใต้กฎหมาย ในขอบเขตแห่งสัญญาประชาคมเดียวกัน สิทธิใน ทรัพย์สิน ก่อให้เกิดสิทธิในสัญญาประชาคม สังคมที่ได้รับการพัฒนาสูงขึ้นเท่าใด หลักประกัน ความยุติธรรมทางสัญญาประชาคมก็ตีมากขึ้นเท่านั้น^{๓๓}

^{๓๓}วาทิน อินทสระ, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๕), หน้า ๔๓๗-๔๕๐.

สิทธิมนุษยชนแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

(๑) สิทธิทางกฎหมาย หรือ อำนาจหรือประโยชน์ที่บุคคลที่จะได้รับ การรับรองและคุ้มครองโดยกฎหมาย

(๒) สิทธิทางธรรม เป็นลักษณะเอกเทศไม่ขึ้นกับกฎเกณฑ์ของสังคมหรือสถาบันใดแต่ยังอยู่ในอุดมคติและความสำนึกของมนุษย์^{๑๔}

สรุปว่า สิทธิมนุษยชน เป็นเรื่องทางอุดมการณ์ที่มนุษย์ยังต้องพยายามต่อสู้ดิ้นรนให้มีการรับรองและคุ้มครองตามความเป็นจริง ถึงแม้จะดูว่าสิทธิมนุษยชนนั้นก็มิอำนาจอยู่ในตัวเช่นกัน ได้แก่ ความรู้สึกผิดชอบของมนุษย์ หรือทางจริยธรรมที่มนุษย์ตระหนักว่า สิทธิมนุษยชน น่าจะเป็นมาตรฐานขั้นต่ำสุดที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อกัน หรือเป็นหน้าที่ที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อมนุษยชาติร่วมโลก อันเป็นรากฐานแห่งเสรีภาพและสันติภาพของโลก

๒.๕.๑ หน้าที่ของสิทธิมนุษยชน

เมื่อกล่าวถึงสิทธิมนุษยชนทั้ง ๖ ประเภทข้างต้นแล้ว จำต้องกล่าวถึงหน้าที่ของสิทธิมนุษยชน เพราะสิทธิและหน้าที่เป็นสิ่งที่ไปด้วยกันเสมอ คนที่มีสิทธิย่อมมีหน้าที่ คนมีหน้าที่ย่อมมีสิทธิ แต่คนไม่มีหน้าที่ย่อมไม่สามารถเรียกร้องสิทธิใดๆ ได้ มีรายละเอียด ดังนี้

คำว่า “หน้าที่” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Duty” ซึ่งมาจากภาษาละตินว่า Debere ซึ่งหมายถึง “เป็นหนี้” คำว่า หน้าที่ นี้มีความหมายใช้คู่กับคำว่า ดี หรือคำว่า คุณค่า ซึ่งหมายถึงความมีเกียรติ ได้รับเกียรติให้ทำหน้าที่บริการสังคม เป็นต้น หน้าที่ คือ ความผูกพันของบุคคลที่มีต่อสังคม เช่น หน้าที่ของมารดาบิดาต่อบุตรของตน หน้าที่ของครูต่อศิษย์ หน้าที่ของข้าราชการต่อประชาชนผู้มาเกี่ยวข้องติดต่อ หน้าที่เป็นกรณีบุคคลพึงทำโดยตรง โดยทั่วๆ ไป คนๆ เดียวมีหน้าที่หลายอย่าง เพราะต้องเกี่ยวข้องกับสังคมหลายด้าน คนที่ดีที่สุด คือคนที่ทำหน้าที่ดีที่สุด แต่เป็นการยากเหลือเกินที่บุคคลจะทำหน้าที่ทุกด้านให้สมบูรณ์พร้อมๆ กันไป มีอยู่ ๖ ประเภท ได้แก่

^{๑๔}ทองสุข บุญธรรม, “สิทธิมนุษยชนจากนิทานพื้นบ้าน ตำบลชัยนาท อำเภอเมืองชัยนาท จังหวัดชัยนาท”, ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, (พินิจโลก : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พินิจโลก, ๒๕๓๐), หน้า ๑๗.

๑. หน้าที่ในการยอมรับนับถือชีวิต (Respect for Life) หน้าที่ประการแรกของมนุษย์ คือ การยอมรับนับถือชีวิต ทั้งชีวิตของตนและของคนอื่น ด้วยเหตุนี้ บุคคลไม่ควรทำลายชีวิตตนเอง หรือของคนอื่น จะเห็นได้ว่า หลักศีล ๕ ของพระพุทธศาสนาก็ตาม บัญญัติ ๑๐ ประการของ คริสตศาสนาก็ตาม หลักอหิงสาของฮินดูและของมหาตมะกานธีก็ตาม ล้วนยืนยันส่งเสริมหน้าที่ ประการแรกนี้ทั้งสิ้น รวมความว่า เป็นหน้าที่โดยตรง และเป็นหน้าที่อันสำคัญของมนุษย์ ที่จะต้อง พิทักษ์รักษาชีวิตของตนและชีวิตของผู้อื่นไว้ เพื่อจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือการรู้แจ้งตนเอง (Self-realization)

๒. หน้าที่ในการยอมรับนับถือเสรีภาพและบุคลิกภาพ (Respect for Freedom and Personality) เป็นหน้าที่ประการที่สองของผู้เป็นมนุษย์ ที่จะต้องยอมรับนับถือในเสรีภาพและเรื่อง ส่วนตัวของบุคคลอื่น เช่น การฝึกคนของพระพุทธเจ้า คือทรงฝึกเพื่อประโยชน์ของบุคคลที่ได้รับการ ฝึกนั่นเอง หากใช่เพื่อประโยชน์ของพระองค์ไม่ ส่วนคนฝึกช่างฝึกม้า ข้อมฝึกสัตว์เหล่านั้นเพื่อ ประโยชน์ของผู้ฝึก คือทำช่างม้าให้เป็นเครื่องมือ ไปสู่จุดมุ่งหมายของตน เพื่อประโยชน์ในด้านการ ใช้งานของตน

๓. หน้าที่ในการยอมรับนับถือทรัพย์สินของผู้อื่น (Respect for Property) หมายถึง การไม่เบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่น โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง เช่น ชักยอก ท้อ โกง ปล้น ขโมย เป็นต้น นอกจากนี้ยังไม่ควรใช้ทรัพย์สินของตนไปในทางที่ผิดอีกด้วย รวมความว่า เราควรเคารพสิทธิใน ทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น และควรใช้สมบัติทรัพย์สินของเราเองไปในทางที่ถูกต้อง

๔. หน้าที่ในการยอมรับนับถือระเบียบของสังคม (Respect for Social Order) ข้อนี้ จัดเป็นข้อสำคัญมากอย่างหนึ่ง ระเบียบของสังคมนั้นเป็นสมบัติของสังคม เป็นสิ่งที่สังคมยอมรับ ถ้าเราไม่อยู่ในข้อระเบียบของสังคม ออกนอกกลุ่มออกทางไปคนเดียว สังคมก็จะรังเกียจเรา เพราะ ระเบียบของสังคม เขาจัดขึ้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

๕. หน้าที่ในการยอมรับนับถือความจริง (Respect for Truth) เราควรพูดจริง เว้นจากการ พูดเท็จ และควรพูดด้วยความจริงใจ คือพูดอย่างไรใจอย่างนั้น เช่น พระพุทธเจ้า ได้พระนามอย่าง หนึ่งว่า ตถาคต –ตถาคต เพราะทรงตรัสอย่างใดทรงกระทำอย่างนั้น และทรงทำอย่างใดตรัสอย่าง นั้น (ยถาวาที ตถากาโร)

๖. หน้าที่ในการยอมรับนับถือความก้าวหน้า (Respect for Progress) เราควรมีความเชื่ออย่างมั่นคงในความก้าวหน้าของมนุษยชาติ และเราควรต้องพยายามอย่างดีที่สุดในส่วนตัวเรา เพื่อความเจริญก้าวหน้าต่อไป ไม่ยอมหยุดอยู่กับที่ แต่ความก้าวหน้านั้น แต่ละคนอาจจะมีจุดมุ่งหมายไม่เหมือนกัน บางคนมุ่งความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ บางคนทางสังคม และบางคนทางจิตใจ เป็นต้น^{๓๕}

สรุปว่า สังคมทุกสังคม ต่างมีโครงสร้างและหน้าที่ สิทธิมนุษยชน เป็นกติกาทางสังคม มีโครงสร้างและหน้าที่ ตามภาระและข้อกำหนด สังคมจึงต้องมีโครงสร้างและหน้าที่ ทำหน้าที่ตามธรรมชาติ รักษาสิทธิตามโครงสร้างทางสังคมและกฎหมาย

๒.๕.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิและหน้าที่

สหประชาชาติได้ประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ๒๔๕๑ เพื่อแสดงเจตน์จำนงค์อันแน่วแน่ ของบรรดาประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชนให้เกิดผลอย่างจริงจังตาม เจตนารมณ์ ที่กำหนดไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติ และเพื่อใช้เป็นมาตรฐานกลางสำหรับบรรดาประเทศสมาชิกที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติให้เกิดผลภายในประเทศของตน แม้ว่าปัจจุบันยังไม่มีคำจำกัดความแน่นอน ในทางกฎหมายระหว่างประเทศว่า “สิทธิมนุษยชนคืออะไร ดังจะเห็นได้จากกฎบัตรสหประชาชาติ อันเป็นที่มาของการจัดทำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ก็มีได้ให้คำจำกัดความของคำว่า สิทธิมนุษยชน ไว้แต่อย่างใด ตลอดจนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และบรรดาข้อตกลงระหว่างประเทศ หรือด้านสิทธิมนุษยชนทั้งหลาย ทั้งในระดับภูมิภาค อาทิของสภายุโรป ที่ปัจจุบันคือสหภาพยุโรป ในระดับนานาชาติที่จัดทำโดยองค์การสหประชาชาติ เช่นอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก คริสต์ศักราช ๑๙๘๙ อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติสตรีทุกรูปแบบ คริสต์ศักราช ๑๙๗๙ แต่มิได้ ให้คำจำกัดความของคำว่า สิทธิมนุษยชนไว้ เช่นกัน คำว่าสิทธิมนุษยชนจึงมีความหมายในทางทฤษฎีหรือทางปรัชญา ในทางปฏิบัติ จึงยังอยู่กับสถานการณ์ภายในประเทศ อาทิ สังคม วัฒนธรรม ศาสนา ระบบกฎหมาย ระบบเศรษฐกิจการเมือง การปกครอง ที่จะนำไปสู่การตีความ ความเข้าใจ การยอมรับความจริงใจของแต่ละประเทศที่จะส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายในประเทศของตน และ

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕๑-๔๖๔.

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้เอง สหประชาชาติจึงมิได้ให้คำจำกัดความคำว่าสิทธิมนุษยชนไว้ เพราะเป็นการยากยิ่งที่จะกระทำเช่นนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่สถานการณ์ต่างๆ ของโลกที่ได้เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา แต่เป็นที่รับรู้กันว่า ที่ใดมีหน้าที่ ที่นั้นย่อมมีสิทธิ ที่ใดมีสิทธิ ที่นั้นย่อมมีหน้าที่ สิทธิและหน้าที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด อย่างน้อย ๔ ประการ ได้แก่

๑. หน้าที่และสิทธิต่างอิงอาศัยกัน หมายความว่า สิทธิของบุคคลหนึ่ง เป็นหน้าที่ของบุคคลอีกคนหนึ่ง และสิทธิของบุคคลหนึ่งนั้น ก็เป็นหน้าที่ของบุคคลอีกคนหนึ่ง การละเมิดหน้าที่ จึงเป็นการละเมิดสิทธิของบุคคลอื่นด้วย

๒. สิทธิและหน้าที่ต่างสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน สิทธิทุกสิทธิเกี่ยวข้องสัมพันธ์ไปด้วยกันกับจริยพันธะทางศีลธรรม (MORAL OBLIGATION) หรือพูดให้ชัดเจน ก็คือ หน้าที่นั่นเอง จริยพันธะทางศีลธรรมอิงอาศัยอยู่กับจริยพันธะทางสังคม (SOCIAL OBLIGATION)

๓. สิทธิและหน้าที่เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน บุคคลใช้สิทธิและหน้าที่เพื่อการรู้แจ้งตนเอง เพื่อทำให้ตนสมบูรณ์ และเน้นมากกว่า สิทธิและหน้าที่จะไร้ความหมาย ถ้าไม่มีสังคมหรือปราศจากสังคม เพราะไม่มีสิทธิใดๆ เลยที่มาก่อน หรือเกิดขึ้นก่อนสังคม ไม่มีบุคคลใดสามารถมีสิทธิได้ นอกจากเขาเป็นสมาชิกของสังคมใดสังคมหนึ่ง หรือมิฉะนั้น ก็เป็นคนที่ได้ทำควมดีไว้แก่สังคมมากอย่างสิ้นเหลือ จนสังคมยอมรับมอบสิทธิให้ความรับผิดชอบหรือหน้าที่ทางศีลธรรมนั้นยอมแสดงออกในรูปของบัญญัติ (Commandments) เมื่อมีสิทธิย่อมมีหน้าที่จันใด เมื่อมีหน้าที่ย่อมมีสิทธิจันนั้น หน้าที่และสิทธิย่อมไปด้วยกันต่างเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน

๔. สิทธิและหน้าที่ต่างเป็นผลของกฎแห่งศีลธรรม ในสังคม “หน้าที่และสิทธิต่างสัมพันธ์กัน” สังคมได้ให้ สิทธิ แก่สมาชิกของสังคมและนำเอา หน้าที่ ของบุคคลอื่นมากำหนดให้เป็น “หน้าที่เคารพในสิทธินี้” สิทธินี้ไม่ใช่สิทธิสมบูรณ์แบบ สังคมให้สิทธิแก่สมาชิกของสังคม ภายได้เงื่อนไขว่า สมาชิกของสังคมจะได้รับรางวัลในการปฏิบัติหน้าที่ของตน ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่า สิทธิและหน้าที่ทั้ง ๒ ประการนี้ ก็เป็นด้าน ๒ ด้านในกฎแห่งศีลธรรมเดียวกัน^{๓๖}

สรุปว่า การใช้สิทธิ หมายถึง การยอมให้มีเสรีภาพที่จะปฏิบัติการโดยเสรีภาพในขอบเขตแห่งสิทธินั้น ส่วนหน้าที่ หมายถึง การกำหนดให้บุคคลใดหรือกลุ่มใดสามารถใช้สิทธิที่ตนมีอยู่อย่างเสรี ทั้งสิทธิและหน้าที่ของปัจเจกชนนั้น สังคมเป็นผู้มอบให้และยอมรับ ปัจเจกชน เมื่อ

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖๕.

ปฏิบัติหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติหน้าที่อันเกี่ยวกับคนอื่น แม้หน้าที่ของพระศาสคาก็ต้องปฏิบัติต่อพุทธบริษัท และการปฏิบัตินั้นย่อมเป็นที่ยอมรับของพุทธบริษัท ถ้าไม่มีใครยอมรับเลย การปฏิบัติหน้าที่นั้นของพระองค์ท่านก็ไร้ความหมาย ไม่อาจดำเนินการปฏิบัติหน้าที่ต่อไปได้

๒.๔.๓ ขอบเขตของสิทธิมนุษยชน

เนื่องจากปัจจุบันประชาชนชาวไทยได้เริ่มใช้และเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพในรูปแบบต่างๆ กันอย่างแพร่หลาย ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการแสดงความคิดเห็นหรือการชุมนุมทางการเมือง หรือรูปแบบอื่นที่แสดงต่อรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะได้มีการชุมนุมใช้สิทธิเรียกร้องทางการเมืองกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็เป็นแง่มุมในทางหนึ่งที่ดีของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่จะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง ตามหลักนิติรัฐ การแสดงออกเช่นนี้ประเทศที่มีอารยธรรมทางปกครองระบอบประชาธิปไตย ถือว่าเป็นสิ่งปกติและนิมิตหมายที่ดีที่ให้รัฐได้ทราบถึงความต้องการของประชาชนดังกล่าวที่ว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะต้องเป็นการปกครองโดยประชาชนแลเพื่อประชาชน

สิทธิมนุษยชนนั้น เป็นสิทธิทางศีลธรรม ซึ่งให้สิทธิแก่ทุกคนที่อยู่ในพวกมวลหมู่ของมนุษย์ การที่ไม่มีกฎหมายรับรองต่อสิทธิดังกล่าว ในบางรัฐ ถือได้ว่ารัฐดังกล่าวขาดคุณสมบัติในฐานะรัฐที่ดี ในความหมายว่า ไม่ใส่ใจต่อการทำสิ่งที่สมควรกระทำ สิทธิอะไรที่เป็นสิทธิที่อยู่ในข่ายประเภทสิทธิมนุษยชน ทุกสิทธิที่อยู่ในประเภทสิทธิมนุษยชนสมควรที่รัฐจะให้การรับรองหรือไม่เป็นอีกคำถามหนึ่งต่างหากไปและเป็นเหตุให้คนอื่นต่างละเมิดสิทธิของตนและกัน^{๓๖}

มนุษย์ คือ ตัวแทนสิทธิเสรีภาพ เพราะสามารถกระทำการใดๆ ที่ตนเลือกสรรแล้ว และอยู่ในฐานะเลือกที่จะกระทำชั่วหรือกระทำดีได้ด้วย มนุษย์ไม่ได้ถูกค้ำลง หรือถูกกดขี่ด้วยปัจเจกบุคคลหรือสังคมใดๆ หรือสัมพันธ์ภาพใดๆ แม้แต่กับพระเจ้า แต่ก็ไม่ได้ ความปราศจากความรับผิดชอบ เพราะเราสามารถเข้าใจในสิทธิเสรีภาพได้ในสภาวะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งในการกระทำหรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นย่อมมีผลที่เกิด ขึ้นตามมาเป็นพันธะแห่งการกระทำผู้กระทำได้รับผิดชอบไม่ว่าจะเป็นแง่ลบหรือแง่บวกตาม มาที่ตามสิทธิจึงมีส่วนที่ปรากฏ

^{๓๖}บุญธรรม พุณทรัพย์, “ศีลธรรมกับสิทธิมนุษยชนในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ๑๐.

ออกมาเป็นสิทธิที่ยอมรับกันโดยทั่วของบุคคลในกลุ่ม หรือชนหมู่มากใหญ่โดยทั่วไป และเป็นสิทธิของความความเป็นมนุษย์และเพื่อการดำรงอยู่อย่างสมศักดิ์ศรีของมนุษย์^{๓๘}

การศึกษาและทำความเข้าใจสิทธิมนุษยชนในลักษณะอย่างไร จึงจะไม่ผิดพลาด เพราะการที่เราบอกว่าบุคคลผู้หนึ่ง มีสิทธิที่จะไปที่ไหนก็ได้ในประเทศ ถ้าเป็นสถานที่สาธารณะ นั้นหมายถึงการที่บุคคลผู้หนึ่งได้รับการรับรองให้ทำเช่นนั้นได้ ใครก็ตามไปขัดขวางหรือแทรกแซงไม่ให้บุคคลผู้นั้น ไปเดินเล่นในสวนสาธารณะไม่ได้หรือหากมีผู้ใดพยายามกระทำขัดขวาง โดยการพยายามบังคับ หรือข่มขู่ หรือขับไล่นายขาว เพื่อไม่ให้เดินเล่นในสวนสาธารณะ คนอื่นก็มีหน้าที่จะห้ามปราม หรือขัดขวางไม่ให้เขากระทำเช่นนั้น^{๓๙} ในที่นี้ มีขอบเขตแนวคิด ๓ ประการ คือ

๑) ทำไม บุคคลจึงได้รับการรับรองให้เดินเล่นได้ในสวนสาธารณะ

๒) เหตุใด คนอื่นจึงมีหน้าที่ดูแลรักษาสิทธิของบุคคลผู้ได้รับสิทธิ

๓) ทำไม การขัดขวางจึงเป็นการละเมิดสิทธิประชาชน^{๔๐}

จากกรณีนี้ หากสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิที่มีกฎหมายรองรับ เราก็ทราบคำตอบได้ทันทีว่าทำไมบุคคลผู้ได้รับสิทธิจึงกระทำกิจเช่นนั้นได้ มิได้มีจุดประสงค์ที่ต้องการถามว่ามีการรับรองหรือไม่แต่ต้องการถามคำถามที่ลึกไปกว่านั้น คือ ทำไมจึงต้องรับรองสิทธิดังกล่าว ดังนั้นหากมีใครก็ตามตอบว่าที่เรารู้ตระหนัก และรับรองสิทธิดังกล่าวได้ก็เพราะมีคนจำนวนไม่น้อยเห็นว่า มีสิทธิมนุษยชนอยู่ ซึ่งยืนยันได้จากกฎหมายหรือคู่มือข้อตกลง เช่น คำประกาศสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ ก็ยังถือว่า ไม่ใช่คำตอบที่เพียงพอ และเราไม่ต้องการคำตอบเช่นนี้เพราะ

(๑) การที่มีคนจำนวนหนึ่งไม่ว่ามาก หรือน้อยคนก็ตามเห็นว่าสิทธิเช่นนั้นเป็นเพียงการบอกกับเราว่ามีคนที่มีความเชื่อว่ามิของบางอย่างอยู่ลองเปรียบเทียบกรณีมีคนเชื่อว่าม้ามีปีก

(๒) การยืนยันความเชื่อว่าสิทธินี้มีอยู่โดยอ้างความชอบธรรมจากกฎหมายก็เป็นเพียงข้อตกลงรับรองในสังคมเท่านั้น แต่กฎหมายชอบธรรมจริง หรือไม่ซึ่งการบอกว่ามิของ เช่น โด๊ะซึ่งเราเห็นอยู่ตรงหน้า สัมผัสได้

^{๓๘}เดียน คำดี, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๔๐.

^{๓๙}กุลพล พลวัน, สิทธิมนุษยชนในสังคมโลก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

^{๔๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

ปัญหาเดียวกันนี้เหมือนกับคำถามว่ามีสิทธิทางศีลธรรมหรือไม่ ทำไมจึงพูดได้ว่ามีสิทธิทางศีลธรรม หรือมีหลักการทางศีลธรรมอยู่จริงหรือไม่ ทำไมจึงพูดได้ว่ามีหลักการทางศีลธรรม ซึ่งเป็นคำถามที่นักจริยศาสตร์ พยายามตอบนั่นเอง คำถามนี้จะมีคำตอบแตกต่างกันไป เช่น พวกอรรถดติกญาณ ก็อาจตอบว่ามีเพราะเป็นสิ่งติดตัวมากับมนุษย์เป็นความจริงอันประจักษ์แจ้งในตัวเอง ซึ่งไม่ว่าใครก็ตามที่ยังคงมีมโนธรรมอยู่ก็รู้ได้ หรือพวกประโยชน์ ก็อาจตอบว่าเป็นข้อตกลงทางสังคมที่มีขึ้นเพื่อไม่ให้สังคมวุ่นวายไร้ระเบียบ และ เพื่อให้ผลประโยชน์ของแต่ละบุคคลรวมชอมกันได้ตรงจุดหนึ่งที่ทำให้สังคมนั้นยังดำรงสภาพทางสังคมได้ และมีปัญหาน้อยที่สุดเป็นต้น ซึ่งการพิจารณาสิทธิทางกฎหมายจะไม่พบปัญหาดังกล่าวนี้ เพราะอ้างความชอบธรรมจากกฎหมายที่บัญญัติให้สิทธิ แต่หากถามต่อไปว่า กฎหมายได้ความชอบธรรมจากอะไรเป็นคำถามต่างหาก ซึ่งคำตอบจะมีแตกต่างกันไปเช่น ได้ความชอบธรรมจากกฏศีลธรรม หรือได้ความชอบธรรมเพราะมีอำนาจรับรอง

ดังนั้น คำถามที่ว่า มีสิทธิมนุษยชนหรือไม่ จึงอาจเป็นการถามได้ว่าสิทธิอะไรสมควรได้รับการยอมรับตามกฎหมาย โดยการทำเป็นรูปมีกฎหมายรับรองเพื่อให้ประกันสิทธินั้นอย่างจริงจัง ส่วนสิทธิอะไรที่อยู่ในข่ายประเภทสิทธิมนุษยชน และสิทธิที่อยู่เป็นพื้นฐานว่าสิทธิอื่นก็เป็นประเด็นถกเถียงแตกต่างกันอยู่ เช่น เรื่องเสรีภาพในการแสดงออกเสรีภาพในการนับถือศาสนาเป็นสิทธิมนุษยชน สิทธิในการได้งานทำสิทธิในชีวิต เสรีภาพที่จะพ้นจากความต้องการ และการถูกคามจากบุคคลอื่นไม่ว่าที่ใดในโลก เป็นสิทธิมนุษยชนทั้งสิ้น

สำหรับสิทธิในเสรีภาพ และความเป็นอยู่ที่ดี เป็นสิทธิพื้นฐานมี ๒ ทฤษฎี คือ อะแลนเกิเวิร์ธ (Alan Gewirth) ที่ว่าสิทธิที่จะจัดการในกิจของคนเพื่อให้ตนได้ผลประโยชน์ เป็นสิทธิพื้นฐานทฤษฎีของ เมลเดน (A.I. Melden) ที่ว่า

สิทธิทางศีลธรรมนั้น อาจเป็นการครอบคลุมกว้างขวางกว่าสิทธิมนุษยชน คือ คุมถึงสิทธิทางศีลธรรมนั้น อาจครอบคลุมสิทธิมนุษยชนคือ คลุมถึงสิทธิของสัตว์ สิทธิอื่นๆ ตลอดถึงสิทธิของสิ่งในธรรมชาติเป็นต้น โดยที่สิทธิมนุษยชนเป็นการพิจารณาเฉพาะที่เกี่ยวกับพวกมนุษย์เท่านั้นแต่ปัญหาร่วมกันคือสิทธิจำพวกแบบนี้มีอยู่จริงหรือไม่ ในความหมายที่ไม่ใช่ว่า มีกฎหมายรองรับอยู่หรือมีคนเห็นว่ามีอยู่ แต่เป็นในลักษณะเดียวกันกับที่เราถามว่ามีศีลธรรมอยู่จริงหรือไม่ ทำไมเราจึงพูดได้ว่าศีลธรรมมีอยู่ เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจในสิ่งนำเสนอเวลานี้ เพราะไม่มีใคร ไม่มี

สถานการณ์ใดที่จะพรากหรือคลุมสิทธินี้จากผู้ครอบครองสิทธิเหล่านี้ได้ผู้ที่ละเมิดสิทธินี้แม้แต่รัฐบาลเองก็ต้องถือว่าทำผิดการกระทำเช่นนั้นถือได้ว่าไม่ชอบธรรมผู้ครอบครองสิทธิสามารถปกป้องรักษาสิทธิของตนให้พ้นจากการถูกละเมิดนี้ได้^{๔๐}

การกระทำเช่นนั้นถือว่าการชอบธรรมอีกด้วยจะเห็นได้ว่าถ้าใครก็ตามเชื่อ เช่นนี้ ก็ย่อมต้องถือว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่แจ่มแจ้งในตัวเองเป็นการตอบอย่างคลุมเครือไม่แจ่มชัดถ้าพิจารณาจากข้อเท็จจริงมีคนจำนวนมากที่ไม่รู้ว่าตนมีสิทธินี้ และมีไม่น้อยเลยที่ถือว่าตนไม่มีสิทธิด้วย เช่น ทาสในระบบทาสสมัยโบราณ นอกจากไม่คิดว่าตนมีสิทธิเท่ากับนายแล้ว ยังคิดด้วยว่ามีสิทธิปฏิบัติตนดังเป็นสิ่งที่ของเครื่องใช้อันเป็นส่วนหนึ่งของทรัพย์สินของนาย หรือคนจำนวนมากในชนบทไทยไม่รู้ว่าตนมีสิทธิทางกฎหมายอะไรบ้าง ดังนั้น การตอบว่าสิทธิมนุษยชนเป็นความจริงแจ่มแจ้งในตัวเองจึง ต้องอิงการมีเกณฑ์อื่นๆ ประกอบด้วย เช่นการใช้เหตุผลมาพิจารณาดูก็จะพบ และหากใครก็ตามที่ตอบว่าสิทธิมนุษยชนมีอยู่ เพราะมีคนจำนวนหนึ่งเชื่อว่ามีเช่นนั้นก็ไม่ชัดเจน ยังคลุมเครืออยู่เช่นกันดังเราได้อธิบายมาบ้างแล้วแต่ผู้วิจัยจะขอเพิ่มเติมคำอธิบายให้แจ่มชัดขึ้น ในที่นี้ด้วยการมีสิทธิมนุษยชนอยู่นั้น ถ้าพิจารณาข้อเท็จจริงในโลกปัจจุบันเองจะพบว่ารัฐจำนวนมากมายที่ไม่ยอมรับรองสิทธิมนุษยชนดังกล่าว เช่น จากคำประกาศเองได้บอกแก่เราว่า สิทธิในชีวิตซึ่งสมบูรณ์ (ละเมิดมิได้) ตามแนวคิดนี้ก็จะพบว่ารัฐจำนวนมากมีโทษประหารชีวิต นั่นไม่ใช่แค่หมายความว่าโดยข้อเท็จจริง มีรัฐจำนวนไม่น้อยไม่รับรองสิทธิดังกล่าว เป็นสิทธิสมบูรณ์ที่ไม่ว่าใครก็พรากเอาสิทธินี้ไปไม่ได้ ไม่ว่าในสถานการณ์ใด แต่ยังหมายรวมด้วยว่า การให้ประกันแก่สิทธิดังกล่าวมีมาน้อยแตกต่างกันในแต่ละรัฐ และในบางรัฐก็ไม่ให้ประกันแต่ประการใดเลย เช่น รัฐอิสลามแห่งอิหร่าน เป็นต้น อิสรภาพ และสิทธิในการแสวงหาความสุขยังเป็นสิทธิประเภทที่เห็น ได้ชัดขึ้นว่าไม่มีอยู่ในรัฐจำนวนมาก หรือถ้ามีอยู่ก็มีน้อย เช่น แอฟริกาใต้เป็นตัวอย่างหนึ่ง ลัทธิแบ่งแยกผิวที่นั่นทำให้คนผิวดำในทางกฎหมายแล้ว ไม่มีอิสรภาพเท่ากันกับคนขาว และสิทธิในการแสวงหาความสุขมีอยู่ในขีดจำกัด ไม่อาจเท่าเทียมกันกับคนขาวได้ ดังนั้นใครก็ตามที่ยืนยันว่าสิทธิมนุษยชนมีอยู่ โดยอ้างจากข้อเท็จจริงทางประสบการณ์แล้ว จะพบว่าไม่น่าจะมีสิทธิมนุษยชนอยู่ด้วยซ้ำไป ดังนั้นการบอกว่าสิทธิมนุษยชนมีอยู่จึงต้องเข้าใจในแบบอื่น หรือในความหมายอื่น โดยสรุปแล้วเรา

^{๔๐} เสรี พงษ์พิศและคณะ, คนในทรงสนะของพุทธศาสนา ศาสนาอิสลามและคริสต์ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจริญการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๓๐-๓๔.

เห็นพ้องกับข้อวิจารณ์ของคนอื่นที่ว่า แม้ว่าสิทธิมนุษยชนถือว่าตามจารีตความคิดเก่าแก่ เขียนไว้ว่า มนุษย์ทั้งปวง ถูกให้มาซึ่งสิทธิอันไม่อาจพรากไปได้จำนวนหนึ่ง โดยองค์ผู้สร้างเขา นั้นดูจะไม่เป็นจริงเลยที่จะกล่าวว่า บุคคลได้กำเนิดมาโดยมีสิทธิติดตัวมาด้วย โดยนัยเดียวกัน กับที่พวกเขากำเนิดมาโดยมีติดตัวมาด้วย อย่างน้อยที่สุดการมีชาติติดตัวมาด้วย เป็นการยืนยันในเชิงประจักษ์ แต่นี่ไม่ได้เป็นกรณีดังเช่น การมีสิทธิติดตัวและในตรงที่จริงๆ แล้ว เป็นไปได้ที่จะให้การยืนยันในเชิงประจักษ์ทางกฎหมายจำนวนหนึ่งติดตัว ข้อเท็จจริงเช่นนี้ ดังที่เราได้พบเห็นมาไม่เพียงพอที่จะยืนยันได้ว่าพวกเรามีสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิทางศีลธรรม^{๔๒}

สรุปว่า ใจความสำคัญจะเห็นได้ว่าคำตอบของทฤษฎี ทางสิทธิมนุษยชนในแนวคำประกาศมีปัญหายุ่งยากในส่วนที่เป็นพื้นฐานที่ให้ความชอบธรรมต่อการมี สิทธิมนุษยชนซึ่งทำให้เข้าใจในสิทธิมนุษยชนผิดพลาดได้ แต่ถ้าเราพิจารณาทฤษฎีทางสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ก็ได้ให้คำตอบที่แตกต่างกันไป หลักศีลธรรมไม่ว่าระบบหรือทฤษฎีใดๆ ก็ตาม ไม่ว่าจะมีความแตกต่างในส่วนเนื้อหารายละเอียดอย่างไร สิ่งที่ระบบศีลธรรมทุกระบบต้องกล่าวถึงก็คือ การกระทำที่สมควรกระทำ พุทธอีกนัยหนึ่ง ระบบศีลธรรมจะกำหนดแบบแผนพฤติกรรมบางประการของมนุษย์ เช่น ห้ามลักทรัพย์ จงรักเพื่อนมนุษย์ สิทธิมนุษยชนจึงมีส่วนที่ปรากฏออกมาเป็นสิทธิตามกฎหมาย และที่ไม่ได้ปรากฏออกมาหากแต่เป็นอุดมคติ หรือเป็นสิทธิทางธรรม สิทธิตามกฎหมายมีผลใช้บังคับได้ แต่สิทธิทางธรรมอาจไม่มีผลบังคับเป็นองค์ประกอบของชีวิตที่ดีหรือเป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่ชีวิตอันพึงปรารถนา สิทธิมนุษยชนไม่ใช่สิทธิที่เกิดจากสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่เป็นสิทธิของบุคคลเพราะเขาเป็นมนุษย์เป็นสิทธิของความเป็นมนุษย์ และเพื่อการดำรงอยู่อย่างสมศักดิ์ศรีของมนุษย์ สิทธิทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม หมายถึงสิทธิต่างๆ ในการประกอบการทำงานหาเลี้ยงชีพและครอบครัว ความมั่นคงในการประกอบการทำงาน การพักผ่อนหย่อนใจสิทธิในมาตรฐานการดำรงชีวิตโดยสมควรในการศึกษา การอนามัย และสิทธิในการเข้าร่วมโดยเสรีในชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนสิทธิเหล่านี้มีปณิธานว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ การยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัว และสิทธิที่เท่าเทียมกัน ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายเริ่มจากครอบครัวมนุษย์ เป็นหลักมูลเหตุแห่งอิสราภาพความยุติธรรมและสันติภาพโลกโดยที่การไม่นำพาและการเหยียดหยามต่อสิทธิมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอันป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมน

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

ธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรงและมีปณิธานสูงสุดของสามัญชน ที่ว่า ความต้องการใช้มนุษย์ มีชีวิตอยู่ในโลกด้วยอิสรภาพในการพูดและความเชื่อถือและอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัว และความต้องการมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่สิทธิมนุษยชนควรได้รับความคุ้มครองโดยหลักบังคับของกฎหมาย ถ้าไม่ประสงค์จะให้คนตกอยู่ในบังคับให้หันเข้าหาการขบถขัดขึ้นต่อพระราชและการกคชี่ เป็นวิถีทางที่สุดโดยที่เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมวิวัฒนาการแห่งสัมพันธไมตรีระหว่างนานาชาติ โดยที่ประชากรแห่งสหประชาชาติได้ยืนยันไว้ในกฎบัตรถึงความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชนอันเป็นหลักมูล ในเกียรติศักดิ์ และคุณค่าของมนุษย์ และในสิทธิเท่าเทียมกันของบรรดาชายและหญิง และได้ตกลงใจจะส่งเสริมความก้าวหน้าทางสังคม และมาตรฐานแห่งชีวิตที่ดีขึ้นด้วยในอิสรภาพอันกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยที่รัฐสมาชิกต่างปฎิญาณจะให้บรรลุถึงซึ่งการส่งเสริมการเคารพและการปฏิบัติตามที่สากลต่อสิทธิมนุษยชน และอิสรภาพหลักมูล โดยร่วมมือกับสหประชาชาติ^{๔๓}

จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีที่ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแม้จะมีความแตกต่างในส่วนเนื้อหาและรายละเอียด การมีเป้าประสงค์เหมือนกันกำหนดแบบแผนพฤติกรรมบางประการของมนุษย์ ระบบทฤษฎีว่าด้วยสิทธิมนุษยชนให้เกณฑ์ในการตัดสินคุณค่าการกระทำของผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือผู้ที่เป็นผู้ประพฤติตามศีลธรรม แต่ระบบศีลธรรม อาจระบุถึงผู้ปฏิบัติตามผู้ที่เป็นผู้กระทำทางศีลธรรม อาจไม่ใช่เฉพาะมนุษย์ แต่รวมถึงสิ่งอื่นๆ เช่น สัตว์ พืช เป็นต้น โดยที่สิทธิมนุษยชนจะระบุถึงผู้กระทำทางศีลธรรม ในที่นี้มุ่งกล่าวเฉพาะสิทธิมนุษยชนเท่านั้น สิทธิของสัตว์ หรืออะไรอื่นนอกไปจากนั้น เป็นประเภทของสิทธิ อีกประเภทหนึ่ง ไม่อยู่ในสิทธิมนุษยชน^{๔๔}

สิทธิมนุษยชนมีขอบเขตเพียง ๒ ประการ ได้แก่

(๑) สิทธิมนุษยชนโดยทั่วไป หมายถึง การปฏิบัติต่อกันด้วยความเป็นพี่เป็นน้องระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ หรือ ระหว่างบุคคลกับบุคคล ตามสภาพปรกติที่เกิดขึ้น คือ มีการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน ระลึกถึงกัน เพราะความที่ได้เกี่ยวพันกันหรือมีความสัมพันธ์เช่นญาติพี่น้อง จึงเกิด

^{๔๓} ก้าแหง คริตานนท์, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๒๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรรบฉฉฉ, ๒๕๒๗), หน้า ๖๗.

^{๔๔} เสน่ห์ จามริก, พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๐.

การปฏิบัติต่อกันเช่นนั้น เป็นสัมพันธภาพระหว่างบุคคลที่ให้ความเคารพนับถือกัน เป็นพี่เป็นน้อง ซึ่งมีในจิตใจของมนุษย์ทุกชาติ ทุกศาสนาในโลก

(๒) สิทธิมนุษยชนโดยธรรมชาติ หมายถึง การปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่งที่อยู่ในโลก เสมือนว่าสรรพสิ่งนั้นล้วนเป็นพี่น้องกันกับมนุษย์ เพราะมนุษย์ได้พึ่งพาอาศัยในการดำรงชีวิตอยู่ สิทธิมนุษยชนโดยธรรมชาติ จึงมีความหมายที่กว้างเช่น มนุษย์กับสัตว์ หรือ มนุษย์กับพืช ก็มีความสัมพันธ์ได้ เพราะความผูกพันทางจิตใจ ตัวอย่างสัตว์เลี้ยง เช่น สุนัข ที่มีความผูกพันกับเจ้าของ ให้ความเป็นเพื่อนเป็นพี่ เป็นน้อง กับเจ้าของมันได้ หรือแม้แต่การปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติก็อาจเป็นภราดรภาพ ได้เช่นกันเพราะความผูกพันกัน ธรรมชาติที่ชุ่มน้ำให้ความสดชื่น รื่นรมย์ แก่มนุษย์ในการดำรงชีวิตเป็นที่พึ่งพาอาศัยแก่มนุษย์ในทุกๆ ด้าน การจรรโลงรักษา สัมพันธภาพ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติไว้ให้ดีจะช่วยทำให้โลกทั้งโลก เกิดคุณภาพ ในการอยู่ร่วมกัน นั่นคือ สิทธิมนุษยชนโดยธรรมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

สรุปว่า ระบบศีลธรรม และสิทธิมนุษยชน ต่างก็ต้องพูดถึงการกระทำที่สมควรกระทำ ในเฉพาะกรอบที่กล่าวถึงเผ่าพันธุ์มนุษย์ในฐานะเป็นผู้กระทำทางศีลธรรม การกระทำที่มนุษย์ควรกระทำในระบบธรรมและสิทธิมนุษยชนและต่างก็ให้เกณฑ์การตัดสินคุณค่าการกระทำของตัวผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือผู้ที่เป็นผู้กระทำทางศีลธรรม

๒.๔.๔ ขอบเขตของสิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๕๐

ความหมายของ “สิทธิ” ตามรัฐธรรมนูญ ถือเป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชน หมายถึง อำนาจตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรอง คุ้มครองแก่ปัจเจกบุคคลในอันที่จะกระทำการใด หรือไม่กระทำการใด^{๔๔} ดังนั้น ในกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศ นั่นคือ กฎหมายรัฐธรรมนูญของไทย ก็ยังได้บัญญัติถึงหลักสิทธิมนุษยชนว่าด้วยเรื่องสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย และเนื้อหาของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนซึ่งบัญญัติถึงสิทธิพื้นฐานของพลเมืองไทย จึงประกอบด้วยส่วนต่างๆ

^{๔๔}บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๗), หน้า ๕๘.

ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้กล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยไว้ในหมวดที่ ๓ ซึ่งในหมวดนี้มีทั้งหมด ๑๓ ส่วน

ส่วนที่ ๑ บททั่วไปได้กล่าวถึงการใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ บุคคลย่อมสามารถใช้สิทธิทางศาลเพื่อบังคับให้รัฐต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติในหมวดนี้ได้โดยตรง หากการใช้อิทธิและเสรีภาพในเรื่องใดมีกฎหมายบัญญัติรายละเอียดแห่งการใช้อิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้แล้ว

ส่วนที่ ๒ กล่าวถึงความเสมอภาคของบุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันทั้งชายและหญิง การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้

ส่วนที่ ๓ พูดถึงสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล ซึ่งบุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายโดยใช้กฎหมายคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกัน บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถาน บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองในการที่จะอยู่อาศัยและครอบครองเคหสถานโดยปกติสุข สิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง ตลอดจนความเป็นอยู่ส่วนตัว ย่อมได้รับความคุ้มครอง บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางที่ชอบด้วยกฎหมาย บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา

ส่วนที่ ๔,๕,๖ กล่าวถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็วทั่วถึงและการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่งอย่างเป็นทางการและได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ สิทธิในทรัพย์สินได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นนี้ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ สิทธิและเสรีภาพในการประกอบอาชีพโดยมีการแข่งขันอย่างเป็นธรรมซึ่ง บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับหลักประกันความปลอดภัยและสวัสดิภาพในการทำงาน รวมทั้งหลักประกันในการดำรงชีพทั้งในระหว่างการทำงานและเมื่อพ้นภาวะการทำงาน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ส่วนที่ ๗ ว่าเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลและสื่อมวลชน เช่นการวิพากษ์กระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือสื่อมวลชนอื่น ย่อมมีเสรีภาพเช่นเดียวกับพนักงานหรือลูกจ้างของเอกชนตามวรรคหนึ่งการกระทำใดๆ ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมในกิจการดังกล่าว

ส่วนที่ ๘ กล่าวว่าสิทธิและเสรีภาพในการศึกษากล่าวว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และมีเสรีภาพในทางวิชาการ การศึกษาอบรม การเรียนการสอน การวิจัย และการเผยแพร่ งานวิจัยตามหลักวิชาการ ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ เท่าที่ไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ส่วนที่ ๙ สิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐ กล่าวว่าบุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่เหมาะสมและได้มาตรฐาน และมีประสิทธิภาพโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเด็กและเยาวชน มีสิทธิในการอยู่รอดและได้รับการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาตามศักยภาพในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของเด็ก เยาวชน สตรีและคนพิการเป็นสำคัญ

ส่วนที่ ๑๐,๑๑,๑๒,๑๓ กล่าวว่าถึงสิทธิในข้อมูลข่าวสารและการร้องเรียน บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในการครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ ย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยราชการ บุคคลย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องหน่วยราชการ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐย่อมได้รับความคุ้มครองอย่างเสรีภาพในการชุมนุมและการสมาคมชุมนุม โดยสงบและปราศจากอาวุธ นักการเมืองย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้หมดหรือข้อบังคับนั้นเป็นอันยกเลิกไป สิทธิชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นให้ยั่งยืน สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ ย่อมได้รับความคุ้มครอง

ในมาตรา ๒๕๖ ว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ประกอบด้วย ประธานกรรมการคนหนึ่งและกรรมการอื่นอีกหกคน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของ

วุฒิสภา จากผู้ซึ่งมีความรู้หรือประสบการณ์ด้านการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของประชาชนเป็นที่ประจักษ์ ทั้งนี้ โดยต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของผู้แทนจากองค์การเอกชนด้านสิทธิมนุษยชนด้วย ให้ประธานวุฒิสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งประธานกรรมการและกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คุณสมบัติ ลักษณะต้องห้าม การถอดถอน และการกำหนดค่าตอบแทนกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีวาระการดำรงตำแหน่งหกปีนับแต่วันที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง และให้ดำรงตำแหน่งได้เพียงวาระเดียว ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๒๐๔ วรรคสาม มาตรา ๒๐๖ มาตรา ๒๐๗ และมาตรา ๒๐๘ (๒) มาใช้บังคับโดยอนุโลม เว้นแต่องค์ประกอบของคณะกรรมการสรรหาให้เป็นไปตามมาตรา ๒๔๗^{๕๖}

สรุปว่า รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันให้ความสำคัญกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและ เสรีภาพของบุคคล ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของสิทธิมนุษยชน และยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติขึ้น โดยให้มีหน้าที่ตรวจสอบ และรายงานการกระทำหรือละเว้นการกระทำที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายไทย หรือตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยได้ร่วมลงนาม โดยไม่ได้แบ่งแยกว่าบุคคลนั้นจะมีอายุเท่าไร เพศใด เชื้อชาติใด นับถือศาสนาและภาษาอะไร มีสถานภาพทางกายหรือฐานะใด หากบุคคลอยู่ในพื้นที่ที่ใช้รัฐธรรมนูญย่อมได้รับความคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และมีความเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ในการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ตลอดจนการตรวจกฎหมาย การตีความ และการบังคับใช้กฎหมาย อาจมีการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ หากถูกลิดรอนหรือถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนก็สามารถร้องเรียนต่อศาลเพื่อให้ดำเนินคดีได้ สิทธิมนุษยชนจึงเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ และมนุษย์จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากสิทธิมนุษยชน โศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นต่อมวลมนุษยชาติ ความไม่สงบสุขที่เกิดขึ้นในทางสังคมและทางการเมือง ความรุนแรงในสังคมที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในภูมิภาคต่างๆ ของโลกเป็นมูลเหตุที่ผลักดันในประเทศต่างๆ รวมตัวกันเพื่อจัดทำข้อกำหนดในการให้ความคุ้มครองต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นมูลฐานต่างๆ นับได้ว่าเป็นแนวความคิดร่วมกันของประชาชนทุกคนและของรัฐต่างๆ ทั่วรัฐ ในความปรารถนาให้มีการเคารพ

^{๕๖}มานิตย์ จุมปลา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ.๒๕๕๐), (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๕-๑๖๖.

ต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ของความเป็นมนุษย์ชาติอันเป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพในโลก ความยุติธรรมและสันติภาพจะมีได้ควรใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนามาส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนด้วย ความยุติธรรมและความสันติธรรมย่อมบังเกิดขึ้นในโลกนี้อย่างแน่นอน

บทที่ ๓

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน

๓.๑ ความนำ

ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนว่ามีหลักธรรมอะไรบ้าง ที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนได้บ้าง

พุทธศาสนาให้คุณค่าในเรื่องความรู้จักพอประมาณหรือทางสายกลาง และมุ่งไปสู่การดับทุกข์และการหลุดพ้นจากตัวตนที่เป็นอนิจจัง การหลุดพ้นจากตัวตนเพื่อแสวงหาตัวตนที่แท้จริงนั้น จะกระทำสำเร็จและบรรลุผลได้ก็แต่โดยความพยายามและกรรมของแต่ละบุคคลโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการบังคับบัญชาหรือการควบคุมจากภายนอก อย่างมากที่สุดคนเราอาจต้องการเพียงแค่การชี้แนะแนวทางในการคิด สิทธิบังคับไม่ว่าในรูปแบบใดก็เป็นที่ยังเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา^๑

หลักความหลุดพ้นเป็นแนวความคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชนของทฤษฎีวิวัฒนาการที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธศาสนา แต่พุทธศาสนาไม่ได้ไกลและลึกซึ้งกว่าโดยมองเข้าไปถึงความหลุดพ้นจากตัวตนที่เป็นอนิจจังไปสู่ตัวตนที่แท้จริงไม่เพียงแต่หลุดพ้นจากการครอบงำภายนอกเท่านั้น จึงถือได้ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสน์แห่งการดำรงชีวิตที่มีคุณค่าและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริง หากเรานำหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาปรับใช้ควบคู่กับหลักเกณฑ์สิทธิมนุษยชนที่มีอยู่จะทำให้มนุษย์สามารถรักษาสีทิวและเสรีภาพของตนได้โดยไม่กระทบสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นซึ่งการปฏิบัติต่อกันโดยเคารพซึ่งกันและกันนี้จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสิทธิมนุษยชนที่ต้องการให้สังคมโลกเกิดสันติภาพและความเจริญก้าวหน้าขึ้นในสังคมระหว่างประเทศในท้ายที่สุด การทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งระดับโลกิยธรรมและโลกุตระธรรมย่อมเอื้ออำนวยให้เกิดความรู้และความเข้าใจอันนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ความรู้ และความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน มีกระบวนการ ดังนี้

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ได้มีการบันทึกไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งประกอบด้วย ๓ ส่วน ได้แก่

๑) พระวินัยปิฎก คัมภีร์ว่าด้วยวินัย คือศีลของภิกษุ ภิกษุณี มีเรื่องเล่าประวัติความเป็นมาที่ทรงบัญญัติวินัยอย่างละเอียด นอกจากนั้นยังมีเรื่องเกี่ยวกับข้อประพฤติปฏิบัติ และวิธีดำเนินการในการบริหารคณะสงฆ์โดยพิสดาร

^๑เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

๒) พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ว่าด้วยพระสูตร คือคำเทศนาสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และพระสาวก มีเรื่องราวประกอบมาก รวมทั้งรายละเอียดแห่งการที่จะทรงโต้ตอบกับนักบวชแห่งศาสนาอื่นและผู้ที่มาซักถาม มีกล่าวถึงภูมิประเทศเหตุการณ์ บุคคลและกาลเวลา พลอยให้ได้ประโยชน์ในการศึกษาชีวิต ของชาวอินเดียในครั้งนั้น

๓) อภิธรรมปิฎก คัมภีร์ว่าด้วยอภิธรรม กล่าวถึงเนื้อธรรมะล้วนๆ ไม่มีภูมิประเทศ เหตุการณ์ บุคคลและกาลเวลา เข้ามาประกอบด้วย^๒

หลักธรรมส่วนใหญ่มีอยู่ในพระสุตตันตปิฎกกับพระอภิธรรมปิฎก มีบางส่วนรวมอยู่ใน พระวินัยปิฎก หลักธรรมเป็นคำสอนที่เรียกกันทั่วไปว่า พระธรรม ซึ่งต่างจาก พระวินัย เพราะ “พระวินัยเป็นหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อเป็นระเบียบปฏิบัติของ พระภิกษุสงฆ์ที่อยู่รวมกันเป็นสังฆมและมีวิถีชีวิตต่างจากฆราวาส จึงต้องมีระเบียบปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมซึ่งไม่ได้เป็นเรื่องที่มีอยู่ตามธรรมชาติ”^๓

หลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่นำมาสั่งสอนนั้น มีความหมายรวมทั้งส่วนที่เป็นสังฆธรรม คือ ความจริง และจริยธรรม คือ หลักปฏิบัติ เพื่อให้เข้าถึงความเป็นจริงตามธรรมชาติและ ความจริงสูงสุด อันทำให้ทุกข์ทั้งปวงดับไปโดยสิ้นเชิง ดังนั้น หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงมีเนื้อหาแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ “ส่วนที่หนึ่งเป็นอภิปรัชญาที่กล่าวถึงความจริงของจักรวาลของโลกของสรรพสิ่งและของมนุษย์ กล่าวถึงธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ”^๔

ส่วนที่สองเป็นจริยศาสตร์ ที่สอนให้มนุษย์เข้าใจความหมายของชีวิต สอนให้มนุษย์รู้จักดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์ของตนเองและของผู้อื่นด้วยความไม่ประมาทสอนให้รู้จักใช้ชีวิตให้กลมกลืนกับธรรมชาติสอดคล้องกับธรรมชาติโดยเน้นในเรื่องของกรรมการประพฤตินั้นและ ความเพียรพยายาม โดยสอนให้มนุษย์แสวงหาคำตอบในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง

หลักธรรมที่พระพุทธองค์ ทรงตรัสรู้มีความสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติ ๓ ประการ

๑) พระปัญญาคุณ ในการที่ทรงเป็นพระสัพพัญญู

^๒วิ.ป. (ไทย). ๘/๘๒๖/๒๒๔.

^๓สุนทร ณ รังษี, **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

^๔สุวรรณ จันทระจันง, **ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๗.

๒) พระวิสุทธิคุณที่ทรงปราศจากกิเลสอย่างสิ้นเชิงอันหมายถึง ทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบานพร้อมทั้งปลุกชาวโลกให้รู้ ให้ตื่นและให้เบิกบานปราศจากความหลับใหล คือ กิเลส ตัณหา

๓) พระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อทวยเทพยดา มวลมนุษย์และสรรพสัตว์น้อยใหญ่^๕
พระพุทธรูปทรงสั่งสอนให้สรรพสัตว์ดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์สุข ๓ ระดับคือ

๑) ระดับต้น (ทิฐฐัมมิกัตถะ) คือ ประโยชน์ปัจจุบัน พระพุทธเจ้าสอนให้มนุษย์แสวงหาประโยชน์สุขตามสมควรแก่ อัดละภาพและขีดความสามารถที่พึงมีเช่น ความมีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคเบียดเบียน มีหน้าที่การงาน อาชีพสุจริต เลี้ยงตัวได้ มีสถานภาพ เป็นที่ยอมรับของสังคม รักษาครอบครัววงศ์ตระกูล ให้เป็นที่น่านับถือ

๒) ระดับกลาง (สัมปรายิกัตถะ) คือ ประโยชน์เบื้องหน้า ทรงสอนให้มนุษย์มุ่งในประโยชน์สุขขั้นสูงขึ้น ด้วยการพัฒนาทาง จิตใจ ให้อยู่เหนือ โลกธรรมทั้งหลายอันจะยังประโยชน์ทางจิตใจให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเอง ต่อไปในกาลข้างหน้า เช่น การมีความอบอุ่นใจด้วยศรัทธา ในหลักธรรม มีความภูมิใจในชีวิตที่สะอาด ด้วยความประพฤติสุจริต อิ่มใจในชีวิตที่มีคุณค่า ที่ได้เสียดสละทำประโยชน์ให้เกิดขึ้น มั่นใจในความสามารถ แก้ปัญหาชีวิต โลงใจว่าได้ทำความดีไว้แล้ว เพื่อประโยชน์ในกาลข้างหน้า

๓) ระดับสูง (ปรมัตถะ) คือ ประโยชน์อย่างยิ่ง ทรงสอนให้มนุษย์ มุ่งแสวงหาประโยชน์ขั้นสูงสุด เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงด้วยการบำเพ็ญภาวนาให้จิตเข้าสู่ความสะอาด สว่าง สงบ แห่งมรรคผล นิพพาน ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต กายใจไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ที่ผันแปรอยู่เป็นประจำละความยึดมั่น ถือมั่น รักษาใจให้ปลอดโปร่ง แจ่มใส สดชื่น เบิกบาน อยู่ตลอดเวลา ดำเนินชีวิตไปด้วยปัญญา^๖

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้มนุษย์เลิกลุหมั่นเหยียดหยามกัน โดยถือเอาวรรณะเป็นเครื่องแบ่งชั้นวรรณะกันอย่างรุนแรง พระองค์ทรงสอนให้เลิกคิดในเรื่องชั้นวรรณะโดยสิ้นเชิง ในลิลวิมังสาชกกว่า “ชาติและวรรณะเป็นของเปล่า คิดต่างหากที่เป็นของสูงสุด ถ้าไม่มีคิดแล้ว “สุดะ” จะไม่มีประโยชน์อะไร ในกัณณกถลสูตร ทรงตรัสว่า วรรณะทั้ง ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และ สู้ตร ถ้ามีคุณธรรมแล้วก็เชื่อว่าเสมอกัน เรื่องความเสมอภาคนี้ปรากฏให้เห็นชัดแจ้งในเรื่องธรรมวินัย คือ ภิกษุในบวชก่อนจะได้รับความเคารพจากผู้บวชทีหลัง แม้ผู้บวชทีหลังจะเกิดในสกุลหรือ

^๕มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, วิปัสสนากัมมัฏฐาน หลักสูตรนักรธรรมและธรรมศึกษาชั้นเอก, พิมพ์ครั้งที่ ๒๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖๒.

^๖บุญ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๒๖๑-๒๖๒.

วรรณะที่สูงกว่าก็ตาม ตัวอย่าง ในสมัยพุทธกาลก็เช่นพระราหุลซึ่งเป็นพระราชโอรส เมื่อบวชเป็นสามเณรก็ต้องให้ความเคารพแก่ผู้บวชก่อนเช่นกัน^๖

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทำให้ทราบว่าเป็นหลักการปฏิบัติที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งมีอยู่หลายระดับแห่งการเข้าถึง ตามความรู้ความสามารถทางสติปัญญาของแต่ละบุคคล และประโยชน์สุขใน ๓ ระดับที่กล่าวมานั้น จะมีความสอดคล้องกลมกลืนกัน สนับสนุนกันจากระดับต้นไปสู่ระดับกลาง หนุนเนื่องไปสู่ระดับสูงตามลำดับ ด้วยการปฏิบัติฝึกฝนพัฒนาตนตามหลักการและแนวทางแห่งธรรมนั้น ก็เพื่อให้เกิดประโยชน์ใน ๓ อย่าง ได้แก่

- ๑) อัดตัดประโยชน์ ประโยชน์ส่วนตน
- ๒) ปรัดตประโยชน์ ประโยชน์ของผู้อื่น
- ๓) อุกยัตตประโยชน์ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย^๗

สรุปว่า หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเป็นแนวปฏิบัติที่ถือได้ว่า เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มากโดยไม่มีประมาณ ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ฐานะทางสังคม ภาษาและศาสนา หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมีความสำคัญลึกซึ้งซึ่งตามแนวธรรม และแนวปฏิบัติตลอดถึงผลของการปฏิบัติตามแต่ละระดับของหลักธรรมนั้น ซึ่งการศึกษาในบทนี้เป็นการนำเสนอหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ทำให้มวลมนุษยย์เกิดความเห็นใจกัน มีความเป็นมิตรกัน และช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นหลักคุณธรรมอันดีที่มีในจิตใจของผู้ที่เชื่อว่ามนุษย

๓.๒ หลักธรรมกับสิทธิมนุษยชน

๓.๒.๑ หลักศรัทธา

ศรัทธาคือความเชื่อถือเป็นหลักธรรมที่สำคัญในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน เป็นพื้นฐานที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนอันเป็นหลักสากลและสอดคล้องกันอย่างแจ่มชัด

พระพุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษยเป็นเวไนยสัตว์ หมายถึง สัตว์ที่สามารถจะพัฒนาชีวิตของตนได้ และสิ่งที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาชีวิต ก็คือ การศึกษาและปฏิบัติพัฒนาชีวิตของตนเองให้เป็นผู้ที่คิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผลและแสดงออกด้วยพฤติกรรมที่เหมาะสม ดึงมต่อเพื่อนมนุษย สรรพสัตว์รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทั้งหลายในโลกเพื่อประโยชน์และความสุขในชีวิตเท่าที่มนุษยจะสามารถเข้าถึงได้ ดังนั้น หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาทั้งหมดแม้จะมีมากถึง

^๖ม. อุ. (ไทย) ๑๓/๒๓๐/๕๑๗.

^๗พ.ญ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๒๖๑-๒๖๒.

๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี แต่ก็สามารถสรุปลงได้ที่กายกับใจ พระพุทธศาสนาพยายามสอนให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติชอบ สร้างความสุขความเจริญให้แก่ตนด้วยตนเองก่อน ไม่ให้เชื่ออะไรอย่างมงายไร้เหตุผล (อมุลิกาศรัทธา ความเชื่อที่ไม่มีมูล คือ ไม่มีเหตุผล) ให้ใช้ปัญญากำกับความเชื่ออยู่เสมอ (อาการวิตศรัทธา ความเชื่อที่มีเหตุผล คือ มีปัญญาประกอบ) นอกจากนั้นยังสอนให้รู้จักพิสูจน์ความจริงด้วยการทดลอง การปฏิบัติและการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนด้วยปัญญา (โยนิโสมนสิการ)^๕ ดังนั้น ความหนักแน่นแห่งคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงอยู่ที่การเว้นความชั่ว ประพฤติความดีและชำระจิตใจของตนให้สะอาด บริสุทธิ์เท่านั้น^๖

คำสอนในพระพุทธศาสนาจัดเป็นอเทวนิยม (Atheism) เพราะปฏิเสธเทพเจ้าในฐานะที่เป็นผู้สร้าง ผู้รักษาหรือผู้ทำลายโลก ซึ่งตรงกันข้าม พระพุทธองค์สอนให้มวลมนุษย์ใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งต่างๆ ด้วยเหตุผล กรรมคือการกระทำของมนุษย์ที่สามารถสร้าง รักษา หรือทำลายโลกได้ อำนาจสิทธิผูกขาดให้แก่ผู้ใดหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่เน้นให้มวลมนุษย์ถือหลักความจริง (ธรรมะ) เป็นเครื่องยึดถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตลอดไป

พระพุทธศาสนาเน้นความประพฤติปฏิบัติของมนุษย์เป็นสำคัญ ด้วยการผ่านการฝึกฝนปฏิบัติและพัฒนาตนให้สงบ สะอาด บริสุทธิ์ทั้งภายนอก (ศีล) และภายใน (สมาธิ) จนเกิดความรู้อย่างถ่องแท้ตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งหมด (ปัญญา) มนุษย์ทุกคนก็สามารถเป็นเทพเจ้าได้บนฐานความเชื่อ ดังนั้น ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจึงประกอบไปด้วยความเชื่อในสิทธิขั้นพื้นฐานที่มีในมนุษย์ ๔ ประการ ได้แก่

๑) กรรมศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อมั่นในกรรมคือการกระทำว่ามีอยู่จริง เช่น เชื่อว่าหากปฏิบัติตนตามหลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ชีวิตจะพบแต่ความสุขตลอดไป

๒) วิบากศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อมั่นในผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำว่ามีจริง เช่น เชื่อว่าความสุขหรือความทุกข์นั้นสามารถเลือกกระทำได้ หากต้องการผลเช่นนั้น เป็นต้น

๓) กรรมสกตาศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อว่าคนสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของตนเอง จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรม

๔) ตถาคตโพธิศรัทธา เชื่อในปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ตรัสรู้ดีตรัสรู้ชอบจริง พระธรรมคำสอนของพระองค์สามารถช่วยให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้จริง^๗

^๕ อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๓๗๑/๑๑๐.

^๖ สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๕-๑๐.

^๗ อ.ก.วิ. (ไทย) ๑๕/๘๒๒/๔๔๓.

ศรัทธา ๔ อย่างนี้มีมาในพระบาลีเฉพาะข้อที่ ๔ อย่างเดียว ว่าโดยใจความ ศรัทธา ๓ ข้อต้นย่อมรวมลงในข้อที่ ๔ ได้ทั้งหมด เพราะเมื่อเชื่อมั่นในพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตเจ้า ก็ต้องเชื่อคำสั่งสอนของพระตถาคตเจ้า คำสั่งสอนของพระตถาคตเจ้าก็แสดงกรรมแสดงวิบาก คือผล และแสดงว่าทั้งกรรมทั้งวิบากก็รวมลงที่บุคคล^{๑๒}

สรุปว่า ความเชื่อทั้ง ๔ ประการนั้น เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการมองว่ามนุษย์มีสิทธิเสรีภาพในตัวเอง สามารถบรรลुरुธรรมเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดได้ด้วยตนเอง โดยเฉพาะ ตถาคตโพธิศรัทธา เป็นการเชื่อว่า มนุษย์มีศักยภาพพอที่จะบรรลुरुธรรมชั้นสูงสุดได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องให้เทพหรือพระเจ้ามาบันดาลให้

๓.๒.๒ กฎแห่งกรรม

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในจูฬกัมมวิภังคสูตรว่า “ดูก่อนมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของ ๆ ตน เป็นผู้ต้องรับมรดกแห่งกรรม มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พวกพ้อง มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมนั้นเองย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวบ้าง ให้ดีบ้าง”^{๑๓}

จากพุทธพจน์ข้างต้น อธิบายได้ว่า

๑) สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเองนั้น ได้แก่ ตนเองเป็นเจ้าของแห่งกรรมที่ตนได้กระทำ ของอย่างอื่น เช่นเงินทอง ทรัพย์สมบัติภายนอก เราเพียงอาศัยใช้ชั่วคราว เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ทรัพย์สินเงินทองเหล่านั้นหาได้ติดตัวไปได้ไม่ มีแต่กรรมดีกรรมชั่วเท่านั้นที่จะติดตามไปทุกแห่งทุกชาติ ไม่ว่าจะไปเกิดเป็นอะไร สมบัติของมนุษย์จริงๆ คือ กรรมดีกรรมชั่วที่ตนทำ หาใช้ทรัพย์สมบัติภายนอกไม่ มรดกอย่างอื่น เช่นมรดกในทรัพย์สินที่คนอื่นเขาจะมอบให้ก็เป็นของไม่แน่นอน แต่กรรมที่ตนทำแล้ว ตนต้องได้รับ มันเป็นมรดกของผู้กระทำอย่างแน่นอน

๒) สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นแดนเกิด หรือเกิดมาเพราะกรรม ได้แก่ คนเราเกิดมาเพราะยังมีกรรมอยู่ คือ ยังมีกิเลส มีกรรมและมีวิบาก คือ ผลของกรรม ผลของกรรมนั้นย่อมส่งวิญญาณให้ไปเกิดในที่ต่างๆ ตามความเหมาะสมแก่กรรม วิญญาณนั้นย่อมปฏิสนธิในที่ที่เหมาะสมแก่กรรมของตน คนไม่มีกรรมแล้วเช่นพระอรหันต์ย่อมไม่เกิดอีก

๓) สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พวกพ้องนั้น ได้แก่ ที่เนื่องโดยสาโลหิตของเรา อาจช่วยเราได้บ้าง ช่วยไม่ได้บ้าง เป็นมิตรกันบ้าง เป็นศัตรูกันบ้าง ช่วยเหลือกันบ้าง แต่พวกพ้อง

^{๑๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานครฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

^{๑๓}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๘๑/๓๓๖.

เผ่าพันธุ์ที่อยู่กับเราตลอดเวลา คอยคุ้มครองรักษาเราอยู่ตลอดเวลาทั้งเวลาหลับและเวลาตื่น คอยช่วยเหลือให้เจริญรุ่งเรืองจริงๆ คือ กรรมของตนเอง

๔) สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยนั้น หมายความว่าที่พึ่งอย่างอื่นให้บุคคลพักพิงได้เพียงชั่วคราว แต่กรรมของตนนั้นเป็นที่พึ่งได้ตลอดชีวิต เป็นที่พึ่งได้ทุกๆ ชาติ

ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาทถือว่ากรรมดี (กุศลกรรม) และกรรมชั่ว (อกุศลกรรม) ที่ทำไว้ในอดีตนั้นมีได้สูญหายไปไหน กรรมทั้งหมดจัดเป็นผู้รับเก็บสั่งสมไว้จะคอยให้โอกาสสนองให้ได้รับผลตามกำลังของกรรมนั้นๆ กรรมที่เก็บสั่งสมไว้นั้น ให้ผลข้ามภพข้ามชาติ ในสัตว์บุคคลที่เกิดในกามาวจรภูมิ ซึ่งรวมทั้งมนุษย์นั้น ปฏิสนธิจิตซึ่งประกอบพร้อมด้วยอดีตกรรมและอวิชชา จะทำหน้าที่ในการต่อภพต่อชาติ ปฏิสนธิมี ๔ ประการ คือ “อปายปฏิสนธิ การสุคติ ปฏิสนธิ กามสุคติ ปฏิสนธิ รูปาวจรปฏิสนธิและอรูปราวจรปฏิสนธิ ดังพระบาลีว่า อปายปฏิสนธิ กามสุคติ ปฏิสนธิ รูปาวจรปฏิสนธิ อรูปาวจรปฏิสนธิ เจติ จตฺตพฺพิธา ปฏิสนฺธิ นาม”^๔

สรุปว่า สำหรับบุคคลที่สร้างกุศลกรรมในอดีตไว้มาก ปฏิสนธิจิตที่นำเกิดจะเป็นมหาวิบากจิต ๘ ดวง ซึ่งมหาวิบากจิตนี้เป็นปฏิสนธิจิต กว้างจิต จุติจิตของมนุษย์ที่มีกุศลจิตที่มีกำลังมาก บุคคลที่เป็นพวกอติถิอุกโตพญชุนกนั้น มีรูปร่างสัญญาณลักษณะอาการเป็นหญิงตลอดจนอวัยวะเพศก็เป็นเพศหญิงอย่างธรรมดา ต่อเมื่อเวลาที่มีความพอใจในหญิงอื่นๆ เกิดขึ้นแล้ว จิตใจที่เป็นหญิงอยู่ก่อนนั้นก็หายไป เปลี่ยนสภาพเป็นจิตใจของผู้ชายขึ้นมาแทน และในเวลาเดียวกันนั้น อวัยวะเพศชายก็ปรากฏขึ้น อวัยวะเพศหญิงก็หายไป สามารถสมสู่กับหญิงนั้นได้

เนื่องจากคำสอนในพระพุทธศาสนาจะเน้นที่กรรม คือ การกระทำ การปฏิบัติ การประพฤติมากกว่า ไม่ได้เน้นที่เชื้อชาติหรือตระกูล เผ่าพันธุ์ หรือโคตรของผู้นั้น คำสอนของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่ว่าในอดีต ในปัจจุบัน หรือในอนาคตจะทรงเน้นในเรื่องเดียวกัน ไม่แตกต่างกัน พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายโดยย่อ ๓ ประการ ได้แก่

- ๑) สพฺพปาปสฺส อภินิ โยไม่ทำความชั่วทั้งปวง
- ๒) กุสลสุสฺสอพฺพทา ให้ประพฤติปฏิบัติแต่ความดีงาม
- ๓) สจิตฺตปริโยทปนํ ฝึกฝนจิตใจของตนให้ผ่องใส^๕

คำสอนโดยย่อนั้นหมายความว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย โดยมีได้หมายเอาเฉพาะพระพุทธเจ้าองค์เดียวหรือองค์ใดองค์หนึ่ง แต่หมายเอาทุกพระองค์ทั้งหมด คำสอนของ

^๔พระสิทธิธรรมโชติกะ ธรรมจริยะ, ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธรรมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสิทธธรรมโชติกะ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๘-๒๓๑.

^๕ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๔/๕๗.

พระองค์เป็นกรรมวาตะ เป็นกิริยวาตะ และเป็นวิริยวาตะ หรือเป็นกรรมวาทีและวิริยวาที อันหมายถึง พระพุทธศาสนาสอนเน้นในเรื่องการกระทำ สอนหลักกรรม สอนว่าความเพียรพยายามที่ประกอบหรือประพฤติย่อมมีผลจริง จะทำอะไรให้ทำด้วยความเพียรพยายามอย่างแท้จริง อย่าทำอะไรเหลวไหล เมื่อทำด้วยความเพียรพยายามเช่นนี้เรียกว่าวิริยวาตะ ดังนั้น คำสอนในพระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญในเรื่องของการกระทำจริงๆ เมื่อทำแล้วก็ถือว่าได้ทำไปแล้วและให้ความสำคัญในเรื่องความเพียรพยายาม ไม่ใช่สอนให้ศาสนิกชนหยุดนิ่งอยู่เฉยๆ ไม่ได้สอนให้ศาสนิกชนมีเพียงศรัทธาความเชื่อหรือไม่ได้สอนหลักการบูชาอันวอน บวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ มากไปกว่าการสอนให้ประพฤติปฏิบัติเอาเอง

หลักกรรมนั้นเป็นหลักที่มีความสำคัญอย่างมาก เพราะว่าการกระทำใดๆ จะมากหรือน้อยผลที่เกิดจากการกระทำ กรรมนั้นหาไร้ผลไม่ กรรมกับผลของการกระทำจึงมีความสัมพันธ์กันแยกไม่ออกและมีความแนบแน่น โดยถือว่า ผลของกรรมดีกรรมชั่ว ก็เกิดจากผู้กระทำกรรมนั้น ถ้าผู้กระทำกรรมหนักผลที่จะได้รับต้องหนักด้วย และพระพุทธศาสนาเถรวาทยังมีทรรณะอีกว่ากฎแห่งกรรมเป็นกฎที่เป็นจริงในตัวมันเองทั้งในอดีตและอนาคตตามเงื่อนไข หรือตามประเภทของกรรมที่บุคคลได้กระทำไปแล้ว ดังพระพุทธพจน์ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว”^{๑๖}

ทำดีได้ดีนั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัยอยู่แล้วแน่นอน เป็นผลดีตามกฎธรรมชาติ ซึ่งผู้ทำจะได้รับผลทันทีที่ทำนั้นแล้ว ถ้าทำดีจิตใจจะผ่องใสเบิกบาน มีใจเป็นกุศล ถ้าทำชั่ว จะได้ผลตรงกันข้าม ส่วนทำดีจะได้ดีทางสังคมหรือไม่นั้น ก็ต้องขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ถ้าสังคมนั้นเป็นสังคมที่เป็นธรรม คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว ถ้าสังคมนั้นเป็นสังคมที่เป็นอยุติธรรม คนทำดีย่อมได้ชั่ว และคนทำชั่วอาจได้ดี พุทธศาสนาเถรวาทจึงมีหลักคำสอนให้รู้จักพึ่งตนเองในการประกอบคุณงามความดีในการยกระดับแห่งชีวิตของตนให้สูงขึ้น คำสอนข้อนี้เป็นเหตุให้เกิดหลักเรื่องทำดีได้ดีและทำชั่วได้ชั่ว ที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม (Law of Karma)^{๑๗}

ชีวิตของเราทุกคนไม่ว่าจะเสื่อม จะเจริญ จะสุข จะทุกข์ จะก้าวหน้า จะถอยหลัง จะอายุสั้น จะอายุยืน ขึ้นอยู่กับกรรม คือ การกระทำของเราเอง ทั้งสิ้น ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับอำนาจดวงดาว ไม่ใช่อำนาจพระเจ้า ไม่มีอำนาจสิ่งภายนอกอื่นใดที่จะมาบันดาลชีวิตของเราให้เป็นอย่างไรนอย่างนี้ นอกจากกฎแห่งกรรม ดังพระพุทธพจน์ว่า “บุคคลจะเป็นคนชั่ว เพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ เป็น

^{๑๖} ศ.ส. (ไทย) ๑๕/๕๐๓/๒๗๔.

^{๑๗} สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๒.

พราหมณ์ (คนดี) เพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ แต่เป็นคนชั่วเพราะกรรม เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม (การกระทำของตนเอง)”^{๑๔}

กรรมตามทัศนะพุทธศาสนาเถรวาท สรุปลงในกรรม ๓ ประการ ได้แก่

๑) อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล ความชั่ว เป็นกรรม การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล ๓ คือ โลภะ โทสะและโมหะ จัดเป็นกรรมฝ่ายดำ

๒) กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล ความดีงาม เป็นกรรม การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล ๓ คือ อโลภะ อโทสะและอโมหะ จัดเป็นกรรมฝ่ายขาว

๓) อัพยากฤตกรรม กรรมที่ไม่เป็นทั้งกุศลและอกุศล เป็นกรรมกลาง ๆ^{๑๕}

พระพุทธศาสนาเถรวาทมีจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนให้คนดำเนินชีวิตอยู่อย่างดีที่สุดในโลกมนุษย์ กรรมเป็นเรื่องระดับโลกิยะ เป็นเรื่องของการกระทำ ความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิต ฉะนั้น หลักกรรม คือ หลักแห่งความเป็นอยู่ด้วยปัญญาและการทำตามเหตุปัจจัยที่เหมาะสม จะเห็นว่าหลักกรรม หลักความเชื่อในผลของการกระทำ ผลของบุญ บาป ความเชื่อในผลกระทำว่าไม่ไร้ผล ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้ ถือได้ว่าเป็นพันธกรณี ที่เชื่อมโยงเข้ากับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั่นเอง

พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว ตามแรงหนักและเบาของกรรมที่กระทำนั้น จึงส่งผลของกรรมสำเร็จตามกำลัง ทางพระพุทธศาสนาจัดกรรม คือ การกระทำที่มีลักษณะในทางให้ผลผิดแผกกันไว้ ๑๒ ประเภท แบ่งออกเป็น ๓ หมวด หมวดละ ๔ ข้อ ดังนี้

หมวดที่ ๑ กรรมให้ผลตามกาลเวลา มี ๔ ประการ ได้แก่

๑) กรรมให้ผลในชาตินี้ เรียก ทัณฺณัมมเวทนียกรรม

๒) กรรมให้ผลในชาติหน้า เรียก อูปปัชชเวทนียกรรม

๓) กรรมให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป เรียก อปราปรเวทนียกรรม

๔) กรรมที่เลิกไม่ให้ผล คือ ให้ผลเสร็จแล้ว หรือหมดโอกาสจะให้ผลได้ต่อไป

เรียก อโหสิกรรม

หมวดที่ ๒ กรรมให้ผลตามหน้าที่มี ๔ ประการ ได้แก่

๑) กรรมที่ผลคล้ายเป็นบิดา คือ แต่งให้เกิดมาดิชั่วต่างกันเรียกชนกกรรม

^{๑๔} พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๓๐๖/๒๓๒.

^{๑๕} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑/๑.

๒) กรรมที่เคียดตามสนับสนุนเหมือนพีเลียง คือ ถ้ากรรมเดิมหรือชนกรรมแต่งดี ก็ส่งให้ดียิ่งขึ้น ถ้ากรรมเดิมแต่งให้ชั่ว ก็ส่งให้ชัวยิ่งขึ้น เรียก อุปัตถัมภกรรม

๓) กรรมบีบคั้น หรือขัดขวางกรรมเดิม คอยเบียนชนกรรมเช่นเดิมแต่งมาดี เบียนให้ชั่ว เดิมแต่งมาชั่ว เบียนให้ดี เรียก อุปปีฬกรรม

๔) กรรมตัดรอน เป็นกรรมพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ เช่น เดิมชนกรรมแต่งไว้ดี เลิศ กลับที่เดียวลงเป็นขอทานหรือตายไปเลย เดิมชนกรรมแต่งไว้ลามก กลับที่เดียว เป็น พระราชาหรือมหาเศรษฐีไปเลย เรียก อุปฆาตกรรม

หมวดที่ ๓ กรรมให้ผลตามความหนักเบา มี ๔ ประการ ได้แก่

๑) กรรมหนักทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว ฝ่ายดีเช่น ทำสมาธิจนได้ฌาน ฝ่ายชั่วเช่น ทำ อนันตริยกรรม มีฆ่ามารดาบิดา เป็นต้น เป็นกรรมที่จะส่งให้ผลโดยไม่มีกรรมอื่นมาขวางหรือมา สลับกันได้ เรียก ครุกรรม

๒) กรรมที่สะสมไว้มากๆ เข้า กลายเป็นดินพอกหางหมู คือ ทำทีละเล็กทีละน้อย กลายเป็น กรรมมากไปได้ เรียก พหุลกรรม

๓) กรรมที่ทำเมื่อใกล้ตายหรือที่เอาจิตใจจดจ่อ ในเวลาใกล้ตาย ย่อมส่งผลให้ไปสู่ สுகคติที่ดี หรือชั่วได้ ซึ่งเปรียบเหมือน โคน้ำที่อยู่ที่ปากคอก แม้แรงจะน้อยสักเท่าไร เมื่อเปิดคอกก็ได้ ออกก่อน เรียก อาสนันกรรม

๔) กรรมแต่สักว่าทำ คือ เจตนาไม่สมบูรณ์ อาจจะทำไปด้วยความประมาทหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่อาจส่งผลร้ายให้ได้เหมือนกัน เรียก กตัตตตกรรม^{๒๐}

กรรม ๑๒ ประการนี้แสดงให้เห็นว่า อย่าดูถูกว่าการทำกรรมดี กรรมชั่วเพียงแค เล็กน้อยจะไม่ส่งผล แม้เพียงทำแค่เล็กน้อยที่มีเจตนาแรง ผลของกรรมจะให้ผลตามกำลังของการ กระทำกรรมนั้นอย่างแน่นอน เพียงแต่ตอนนี้ผลของกรรมยังไม่ให้ผลชัดเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น เรื่องกฎแห่งกรรมสนับสนุนหรือตัดกันแบบนี้ นี้คือ กฎแห่งกรรมที่เราควรจะเข้าใจตามหลักของ กรรม ๑๒ กรรมที่เราได้ทำไว้แล้ว ย่อมได้รับผลทั้งสิ้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เหตุเพื่อความเกิดขึ้นแห่งกรรมทั้งหลาย มี ๓ ประการดังนี้ได้แก่ โลกะ โทสะ โมหะ เป็นเหตุเพื่อความเกิดขึ้นแห่งกรรมทั้งหลาย กรรมที่กระทำด้วยโลกะ เกิดจากโลกะ มีโลกะเป็นเหตุ มีโลกะเป็นสมุทัย ...กรรมที่กระทำด้วยโทสะเกิดจากโทสะ มีโทสะเป็นเหตุ ...กรรมที่ ทำด้วยโมหะ เกิดจากโมหะ มีโมหะเป็นเหตุ มีโมหะเป็นสมุทัย ย่อมให้ผลในที่ที่อรรถภาพของ

^{๒๐} สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑) หน้า ๑๘๒-๑๘๓.

เขายังเกิด กรรมนั้นให้ผล ณ ที่ใด เขาย่อมเสวยวิบากของกรรมนั้น ณ ที่นั้น ในปัจจุบันหรือในที่
เกิดหรือในลำดับต่อไป^{๒๐}

สรุปว่า แนวคิดเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนาเถรวาท มีความเกี่ยวข้องกับหลัก
สิทธิมนุษยชนอย่างมาก เพราะมนุษย์ได้รับสิทธิตามที่ตนเองเป็นผู้กระทำ จะอยู่ในฝ่ายดี(กุศล)
หรือฝ่ายชั่ว(อกุศล) เท่านั้นเอง ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา มนุษย์จึงได้สิทธิเหล่านี้มาตั้งแต่
เกิด

การเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมก็คือ การส่งเสริมให้มนุษย์ตระหนักว่า เรามีสิทธิของเราอยู่
แล้ว เรายึดหวงแหนสิทธิของเราเพียงใด คนอื่นก็ย่อมหวงแหนสิทธิของเขาเพียงนั้น

๓.๒.๓ หลักประโยชน์ ๓

พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายและสั่งสอนเฉพาะสิ่งที่จะนำมาใช้ปฏิบัติให้เป็นประโยชน์
ในชีวิตจริงได้ เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ การแก้ไขปัญหาชีวิต และการลงมือทำจริงๆ ไม่ทรง
สนับสนุนการพยายามเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิธีครุ่นคิดและถกเถียงหาเหตุผลเกี่ยวกับปัญหาทาง
อภิปรัชญา^{๒๑} ดังนั้น พระพุทธศาสนาเถรวาทถือเอาความสำเร็จอันก่อให้เกิดเป็นความสุขกาย-
ใจ ด้วยการลงมือประพฤติปฏิบัติด้วยตนเองจากระดับพื้นฐานไปสู่ระดับสูงครอบคลุมประโยชน์ ๓
ระดับด้วยกัน ได้แก่

๑) ทิฐุธรรมมกัตถประโยชน์	ประโยชน์ในปัจจุบัน
๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์	ประโยชน์ในอนาคต
๓) ปรมัตถประโยชน์	ประโยชน์อย่างยิ่ง ^{๒๒}

ประโยชน์ทั้ง ๓ ข้างต้นนี้ถือเป็นขอบเขต เป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายทางจริยศาสตร์
ของพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งสรุปลงเป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่

๑) สั่งสอนเพื่อให้รู้ (อภิญญาธรรมเทศนา) หมายความว่า เรื่องใดที่ไม่จำเป็น
สำหรับผู้ฟังหรือผู้รับคำสอน พระองค์ก็ไม่ทรงสอนสิ่งนั้น ทรงสอนเฉพาะเรื่องเท่าที่จำเป็นสำหรับ
ชีวิตเท่านั้น

๒) สั่งสอนอย่างมีเหตุมีผล (สนิทานธรรมเทศนา) หมายความว่า พระธรรมเทศนา
ของพระพุทธองค์ไม่ยากเกิน ไปจนถึงกับตรงตามแล้วก็ไม่เห็น และไม่ยากเกิน ไปจนไม่ต้องตรึก

^{๒๐}อง.ดิก. (ไทย) ๒๐/๔๗๓/๑๗๑.

^{๒๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑,
(กรุงเทพมหานครฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๕.

^{๒๒}บ.ญ. ๓๐/๖๗๓/๒๖๑-๒๖๒.

ตรงขบคิดก็เห็นได้ พุทธวิธีในการสอนจึงอยู่ท่ามกลางระหว่างความยากเกินไปกับความง่ายเกินไป

๓) สั่งสอนเพื่อให้รู้เข้าใจ และมีเหตุผล (สัปปาฏิหาริยธรรมเทศนา) หมายความว่า ผู้ฟังสามารถได้รับผลแห่งการฟัง การปฏิบัติตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนเป็นที่ตั้ง ไม่ต้องรอใครมาหยิบยื่นให้ เพราะปฏิบัติเหตุและได้ผลในชาตินี้เอง ไม่ต้องรอไปถึงชาติหน้า^{๒๔}

หลักธรรมในพุทธศาสนาเถรวาทนี้มีขอบเขตเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับเรื่องทัศนคติของชีวิตมนุษย์ หลักธรรมชาตินุษย์ โดยเฉพาะเรื่องหลักกรรม หลักไตรลักษณ์ สังสารวัฏ เป็นต้น และไม่จำกัดเฉพาะมนุษย์ แต่รวมไปถึงสัตว์ดิรัจฉานด้วย พระพุทธศาสนาเถรวาทยืนยันถึงความจริงแท้บนรากฐานเดียวกันภายใต้กฎเกณฑ์ที่แน่นอนเดียวกัน ดังนั้น หลักกรรมดี กรรมชั่ว จึงมีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนทั้งคนและสัตว์ แสดงให้เห็นถึงความเป็นสากลของพระธรรมคำสอนซึ่งมีขอบข่ายครอบคลุมทั้งชีวิตมนุษย์และสัตว์ ลักษณะของขอบเขตจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเด็นดังกล่าวนี้ สามารถพิจารณาเห็นได้ในคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท

สรุปว่า ประโยชน์ ๓ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้มีขอบเขตที่ชัดเจนที่ทำให้มนุษย์มีเป้าหมาย มองประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเอง ใน ๓ เวลา คือ ปัจจุบัน อนาคต และประโยชน์สูงสุดทั้งในด้านการกระทำ ผลของการกระทำ มีความเสมอภาคต่อเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ใครทำอย่างไร ก็ย่อมได้รับผลอย่างนั้น

๓.๓ ระดับของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ระดับของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีอยู่ ๓ ระดับ ได้แก่

๓.๓.๑ หลักธรรมระดับต้น

หลักธรรมขั้นต้นนี้สามารถแบ่งออก ๒ ขั้นได้ ดังนี้

๑) ขั้นหยาบ เป็นลักษณะที่ต้องละเว้นการประพฤติชั่วทางกายวาจาเรียกว่าเบญจศีล ศีล แปลว่า ปกติ การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย คนที่มีจิตเป็นปกติ ไม่ถูกกิเลส ครอบงำ และชักไปทำชั่วทำผิด เมื่อจะทำอะไรทางกายด้วยจิตที่เป็นปกติก็ไม่ทำกายทุจริต เมื่อจะพูดอะไรทางวาจาก็ไม่พูดวจีทุจริต เมื่อคิดเรื่องราวอะไรทางใจ ก็ไม่คิดเป็นมโนทุจริต เพราะฉะนั้น ทำทางกาย กายก็เป็นศีล ทำทางวาจา วาจา ก็เป็นศีล คิดทางใจ ใจก็เป็นศีล^{๒๕} ศีลขั้นต้น ที่ถือว่าเป็น

^{๒๔} อ.จ.ต.ก. ๒๐/๕๖๕/๓๕๖.

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานครฯ : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๕.

พื้นฐานแห่งศีลทั้งปวง พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ๕ ข้อ เรียกว่าเบญจศีลหรือศีล ๕ แต่ในบางกรณี และในบางโอกาสก็ขยายออกไปเป็นศีล ๘ เรียกว่าอุโบสถศีลและขยายศีลออกเป็นศีล ๑๐ เช่นศีลของสามเณร เป็นต้น แต่ก็ล้วนมีศีล ๕ เป็นพื้นฐาน^{๒๖} ลิกขาบทหรือศีลห้า^{๒๗} ประการนั้น ได้แก่

๑) ลิกขาบทที่ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี ได้แก่ การตั้งใจงดเว้น จากการทำลายชีวิตสัตว์อื่น ความมุ่งหมายของหลักจริยศาสตร์ของพุทธศาสนาเถรวาทข้อนี้ ก็คือ เพื่อให้มนุษย์อบรมจิตใจของตนให้คลายความโหดเหี้ยม มีเมตตากรุณาต่อกันและกัน และเพื่อแผ่แก่สัตว์ทั้งปวงด้วย เห็นชีวิตของผู้อื่นเสมอ กับชีวิตของตนและปลูกไมตรีจิตในสัตว์ทุกจำพวก โดยมีความเข้าใจที่ถูกต้องว่า

(๑) การฆ่า คือ การทำให้ตายด้วยตนเอง หรือใช้ผู้อื่นทำ หรือร่วมกับคนอื่น

(๒) การทำร้ายร่างกาย คือ การทำให้บาดเจ็บอย่างสาหัส

(๓) การทรกรรม คือ การใช้งานเกินกำลัง การกักขังการนำสัตว์ไปโดยวิธีทรมาณ การผลาญสัตว์ เช่นยั่วให้ต่อสู้กันเพื่อความสนุกสนาน^{๒๘}

องค์ประกอบของปาณาติบาตจึงมีอยู่ ๕ ประการ ได้แก่

(๑) สัตว์มีชีวิต

(๒) มีความสำคัญหรือรู้ว่าสัตว์มีชีวิต

(๓) มีจิตคิดจะฆ่าให้ตายเสีย

(๔) ตั้งใจฆ่าหรือพยายามฆ่า

(๕) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น^{๒๙}

เมื่อองค์ประกอบพร้อมครบด้วยองค์ ๕ นี้ จึงถือได้ว่าศีลขาด ถ้าไม่ครบเพียงแต่ค้างพริ้ว ทำเองหรือใช้ให้คนอื่นทำศีลย่อมขาดได้เหมือนกัน การทำปาณาติบาตจะมีโทษมากหรือโทษน้อยนั้นมีเกณฑ์การพิจารณาอย่างนี้

(๑) กำหนดด้วยวัตถุ คือ ถ้าเป็นมนุษย์ ฆ่าผู้มีคุณมาก ก็มีโทษมาก ฆ่าผู้มีคุณน้อย ก็มีโทษน้อย เช่น กระทำอนันตริยกรรม ๕ ประการ ได้แก่ ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา ฆ่าพระ

^{๒๖} เตือน คำดี, พุทธปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๕๕.

^{๒๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๘๖/๒๒๖.

^{๒๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย, เบญจศีลและเบญจธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๗-๘.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗.

อรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าเพียงแต่ทำให้หื้อพระโลหิตและทำสงฆ์หรือสังฆมส่วนรวมให้แตกแยกกัน^{๓๐} ส่วนคนที่ไม่มีคุณก็มีโทษน้อยลดหลั่นกันลงไป ถ้าเป็นสัตว์ก็กำหนดด้วยคุณ ถ้าไม่มีคุณเหมือนกันกำหนดด้วยรูปร่างใหญ่เล็กกว่ากัน ถ้ารูปร่างใหญ่มีโทษมาก ถ้ารูปร่างเล็กมีโทษน้อย

(๒) กำหนดด้วยเจตนา คือ การตั้งใจฆ่า มีโทษมากหรือน้อยกว่ากัน ถ้าโทษมาก โทษมาก โทษน้อย โทษน้อย

(๓) กำหนดด้วยประโยชน์ คือ ความพยายามที่จะฆ่าให้ตาย ใช้ความพยายามมาก โทษมาก ใช้ความพยายามน้อย มีโทษน้อย^{๓๑}

กล่าวโดยสรุปแล้ว การล่วงละเมิดศีลข้อที่ ๑ นี้ ก็บาปทั้งนั้น เพราะประกอบด้วยกิเลสและความพยายามของผู้ฆ่านั่นเอง

๒) สิกขาบทที่ ๒ อทินนาทานา เวรมณี ได้แก่ การละเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการขโมย มีพระบาลีวิเคราะห์ไว้ว่า

ความมุ่งหมายของหลักศีลธรรมข้อนี้ก็เพื่อให้ทุกคนเคารพในกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น เว้นจากการทำมาหากินในทางทุจริตประกอบอาชีพในทางมิฉฉาชีพ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นในการเลี้ยงชีพอทินนาทานนั้น อทินนาทานมีองค์ประกอบ ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) พัสคอันผู้อื่นหวงแหน
- (๒) ความเป็นผู้มีความสำคัญว่าเป็นของอันผู้อื่นหวงแหน
- (๓) จิตคิดจะลัก
- (๔) ความพยายาม
- (๕) ลักมาได้ด้วยความพยายามนั้น^{๓๒}

เมื่อพร้อมด้วยองค์ประกอบ ๕ นี้คือลัก ถ้าไม่ครบองค์ศีลไม่ขาดเป็นเพียงแต่ค้างพริ้ว ไม่บริสุทธฺ์ ทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำ ศีลขาด ข้อห้ามหรือขอบเขตของสิกขาบทนี้มีทั้งโดยตรงและโดยอ้อมซึ่งผู้รักษาศีลจะต้องเว้นเพื่อรักษาให้บริสุทธฺ์บริบูรณ์ ได้แก่

๑) โจรกรรมมี ๑๔ อย่าง ดังนี้

- (๑) ลัก ถือเอาทรัพย์เมื่อเจ้าของไม่เห็น ที่เรียกว่า ขโมย และตัดช่องย่องเบา

^{๓๐} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๕/๑๓๒-๑๓๓.

^{๓๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานครฯ : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๕-๕๖.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

- (๒) ฉก ชิงเอาทรัพย์สินต่อหน้าเจ้าของ ที่เรียกว่า ตีชิง วิ่งราว
- (๓) กรรโชก ชูให้เขากลัวแล้วให้ทรัพย์สิน ที่เรียกว่า จี้ ในปัจจุบันนี้
- (๔) ปล้น รวมหัวกันหลายคน มีสัตว์อาวุธเข้าแย่งทรัพย์สิน
- (๕) ตู้อ้างหลักฐานพยานเท็จหักล้างกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น เช่นที่ดินเป็นต้น
- (๖) น้อ โกงเอาทรัพย์สินของผู้อื่นที่ตนปกครอง เช่น โกงของฝากเป็นต้น
- (๗) หลอก บั่นเรื่องให้เขาเชื่อแล้วให้ทรัพย์สิน
- (๘) ลวง ใช้เล่ห์เอาทรัพย์สินด้วยเครื่องมือลวง เช่น โกงตาชั่ง เป็นต้น
- (๙) ปลอม ทำหรือใช้ของปลอม เช่น ธนบัตรปลอม ยาปลอม เป็นต้น
- (๑๐) ครอบงำ ยืมของคนอื่นมาใช้แล้วยึดเอาเสีย กู้หนี้แล้วไม่ใช้เป็นต้น
- (๑๑) เบียดบัง กินเศษกินเลย เช่นเลี้ยงสัตว์ กินค่าอาหารสัตว์ เป็นต้น
- (๑๒) สับเปลี่ยน แอบสลับเอาของผู้อื่น ซึ่งมีค่าสูงกว่า
- (๑๓) ลักลอบหลบหนีภาษี เช่น เหล้า บุหรี่เถื่อน เป็นต้น
- (๑๔) ยักยอก ยักเอาทรัพย์สินของคนที่ถูกริบไว้ ยักยอกภาษี^{๓๓}

๒) อนุโลมโจรกรรม คือ กิริยาที่แสวงหาทรัพย์สินผิดในทางไม่บริสุทธิ์ แม้นับเข้าในอาการเป็นโจร ๑๔ อย่างแต่ทำงานคล้ายโจรกรรมพออนุโลมเข้ากับโจรกรรม เรียกว่าอนุโลมโจรกรรม มี ๓ อย่าง ได้แก่

- (๑) สนับสนุนโจร เช่นให้ที่พักและอาหารและรับซื้อของโจร เป็นต้น
- (๒) ปกป้อง คบเขาเพื่อปกป้องกันเอาทรัพย์สิน
- (๓) รับสินบน รับสินจ้างแล้วทำผิดหน้าที่ เพราะเกรงใจเขา

ทั้ง ๓ อย่างนี้ คีลไม่ขาด แต่ต่างพริ้ว เฉพาะการรับสินบนนี้ ถ้าผู้รับมีเจตนาร่วมกับผู้ให้ในการทำกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น ก็เป็นการร่วมโจรกรรมโดยตรง และคีลก็ย่อมขาด

๓) ฉวยโจรกรรม คือ การกระทำที่ไม่ทำอนุโลมโจรกรรม แต่ทำผิดของผู้อื่น ให้สูญเสียและเป็นสินใช้ตกอยู่กับตน เรียกว่าฉวยโจรกรรม มี ๒ อย่าง ได้แก่

- (๑) ผลาญ ทำลายทรัพย์สินของผู้อื่นให้เสียหาย เช่น เผาบ้านเรือน เผาโรงเรียน เป็นต้น

^{๓๓}มหามกุฏราชวิทยาลัย, เบนญศีลและเบญจธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๑๗-๒๐.

(๒) หยิบฉวย ถือวิสาสะเกินขอบเขต เช่นลูกหลานเอาของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย โดยไม่ได้รับอนุญาต อย่างนี้ ศีลไม่ขาด แต่ทำให้ต่างพร้อย^{๓๔} อทินนาทานจะมีโทษมาก หรือมีโทษน้อยนั้น อาศัยเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

(๑) กำหนดด้วยวัตถุ คือ ของมีค่ามาก มีโทษมาก มีค่าน้อย มีโทษน้อย

(๒) กำหนดด้วยเจตนา คือ ความตั้งใจที่เจือด้วยกิเลสมาก มีโทษมาก ที่เจือด้วยกิเลสน้อย มีโทษน้อย

(๓) กำหนดด้วยประโยชน์ คือ ความพยายามที่จะได้ของนั้นมา ถ้าพยายามมากมีโทษมาก พยายามน้อยมีโทษน้อย

๓) สิกขาบทที่ ๓ กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี ได้แก่ การงดเว้นจากการประพฤติกผิดในกามทั้งหลาย (การมีเพศสัมพันธ์)

ความมุ่งหมายหลักจริยศาสตร์ของพุทธศาสนาเถรวาทข้อนี้ ก็เพื่อให้มนุษย์สร้างความสามัคคีไม่แตกแยกกัน ไม่ต่ำส่อเนียงสัตว์เดรัจฉาน ส่วนองค์ประกอบของกาเมสุมิฉฉาจารนี้มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

(๑) วัตถุอันไม่ควรถึง ได้แก่ หญิงหรือชายนั้นเป็นผู้ต้องห้าม มิให้ล่วงละเมิด

(๒) จิตคิดจะเสพในวัตถุ (หญิงหรือชายนั้น) ที่ไม่ควรถึงนั้น

(๓) ความพยายามในอันเสพ ได้แก่ การพยายามประกอบกามกิจกับหญิงหรือชายนั้น

(๔) ยังมรรคาให้ถึงมรรคหยุดอยู่ ได้แก่ อวัยวะเพศล่วงล้ำเข้าไปอวัยวะเพศตรงข้าม^{๓๕}

เมื่อประกอบพร้อมด้วยองค์ครบทั้ง ๔ นี้ ศีลขาด ถ้าไม่ครบองค์ไม่ขาด ใช้ให้คนอื่นทำกับคนอื่นศีลไม่ขาด แม้ว่าหญิงที่อยู่ในข่ายต้องห้ามสำหรับผู้ชายตามนัยแห่งมังคลัตถทีปนีจะมีอยู่ถึง ๒๐ จำพวกหรือ ๒๐ ประเภทก็ตาม แต่สรุปตามนัยแห่งพระพุทธพจน์ได้ว่าหญิง ๑๑ จำพวกที่ชายไม่ควรล่วงเกิน ได้แก่

(๑) มาตารุกษิตา หญิงที่มารดารักษา

(๒) ปิตุรูกษิตา หญิงที่บิดารักษา

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑-๒๔.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

- (๓) มาดาปิตุรูกุจิตา หญิงที่มารดาบิดารักษา
- (๔) ภาตุรูกุจิตา หญิงที่พี่น้องชายรักษา
- (๕) ภคินีรูกุจิตา หญิงที่พี่น้องหญิงรักษา
- (๖) ญาตุรูกุจิตา หญิงที่เหล่าญาติรักษา
- (๗) โคตตรูกุจิตา หญิงที่โคตรรักษา
- (๘) รัมมรูกุจิตา หญิงที่ธรรมรักษา
- (๙) สสามิกา หญิงที่มีสามี
- (๑๐) สปริตตนา หญิงที่อาชญาครอบ มีอิสระชนหวงห้ามไว้
- (๑๑) มาลาคุลปรูกุจิตา หญิงที่มีคู่หมั้นแล้ว^{๑๖}

ส่วนหญิงและชายที่ถือว่าเป็นคนต้องห้ามในเรื่องนี้ แบ่งออกเป็น ๒ จำพวก ดังนี้

๑) หญิงที่ต้องห้ามสำหรับชาย มี ๓ จำพวก ได้แก่

- (๑) หญิงมีสามี โดยที่สุดแม่แต่ภรรยาเข้าชั่วคืนก็ถือว่ามิเจ้าของ
- (๒) หญิงมีผู้พิทักษ์รักษา เช่น บิดามารดา หรือญาติ เป็นต้น รักษา
- (๓) หญิงที่จารีตห้าม เช่น แม่ ย่า ทวด ลูก หลาน ซี่ เป็นต้น

หญิงทั้ง ๓ จำพวกนี้ เมื่อชายประพฤติกว้างเกินจะโดยยินยอมหรือไม่

ยินยอมก็ตาม สืบยอมขาดโดยสิ้นเชิง ดังพระพุทธพจน์ว่า

บุคคลไม่สันโดยด้วยภริยาของตน มักเที่ยวช้องโสเภณี หรือประพฤติกว้างเกินภริยาของคนอื่น ความเสื่อมย่อมเกิดมีแก่เขาอย่างแน่นอน^{๑๗}

๒) ชายที่ต้องห้ามสำหรับหญิงมี ๒ จำพวก ได้แก่

- (๑) ชายอื่นทุกคน นอกจากสามีของตน สำหรับหญิงมีสามี
- (๒) ชายที่จารีตห้าม เช่น พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา และ

นักพรต นักบวชในลัทธิอื่น ๆ^{๑๘}

ชาย ๒ จำพวกนี้ เป็นวัตถุแห่งกามะสุมิจณาจารของหญิง คือ ผิดศีล เว้นไว้แต่ถูกข่มขืน ไม่เต็มใจ ส่วนการเคล้าคลึงหรือพุดเกี่ยว แม้ศีลจะไม่ขาด ย่อมทำให้ต่างพร้อยได้ ดังนั้น

^{๑๖}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๓/๓๖๔-๓๖๕.

^{๑๗}บ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๐๔/๒๖๘-๒๖๙.

^{๑๘}มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, เบนจิสิตและเบญจธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๒๕-๒๗.

ในการพิจารณาโทษว่ามีโทษมากหรือน้อยมีกฎเกณฑ์การพิจารณาค้ำกับหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทข้ออื่นๆ ดังนี้

(๑) กำหนดด้วยบุคคล คือ ผู้มีคุณมาก บาปมาก เช่น ประพฤติต่อนักบวช บาปมาก คนธรรมดาบาปน้อย แม่ ย่า ยาย และทวดบาปมาก คนอื่นบาปน้อย

(๒) กำหนดเจตนา คือ มีเจตนาประกอบด้วยแรงกล้า มีโทษมาก หากแรงกล้าไม่แรงกล้า มีโทษน้อย

(๓) กำหนดด้วยประโยชน์ คือ ความพยายามประกอบกามกิจ ถ้าข่มขืนไม่ยินยอม มีโทษมาก ยินยอมมีโทษน้อย^{๘๕}

กล่าวโดยสรุป ความลุ่มอนาญแก่ราคะ กิเลสตัณหาอย่างใดอย่างหนึ่ง อันมิได้เป็นไปตามธรรมดาในทางที่ชอบ เป็นอันห้ามด้วยสิกขาบทนี้ทุกประการ

๔) สิกขาบทที่ ๔ มุสาวาทา เวรมณี ได้แก่ การงดเว้นจากการพูดเท็จ ความมุ่งหมายของหลักจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทข้อนี้ คือ เพื่อป้องกันการทำลายประโยชน์ของตนและผู้อื่น ด้วยการพูดเท็จและให้เป็นคนมีสัจจะวาจา มุสาวาทานั้นมีองค์ ๔ ประการ ได้แก่

(๑) เรื่องไม่จริง

(๒) จิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน

(๓) ความพยายามเกิดจากจิตนั้น

(๔) ผู้รู้เรื่องนั้น^{๘๖}

ผู้รักษาศีลจะต้องละเว้นเพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์ จำต้องเข้าใจในหลักการ ดังนี้

๑) มุสาวาทา ๗ วิธี ลักษณะของมุสาวาทา ท่านประมวลไว้มี ๗ วิธีด้วยกัน ดังนี้

(๑) ปด ได้แก่ การโกหกซัด

(๒) ทนสาบาน คือ ทนสาบานเพื่อให้คนอื่นหลงเชื่อว่าตนไม่ได้เป็น

เช่นนั้น

(๓) ทำเล่ห์กะเท่ห์ ได้แก่ การอวดอ้างความศักดิ์สิทธิ์เกินความจริง

(๔) มายา แสดงอาการหลอกคนอื่น เช่น ไม่เจ็บ เจ็บน้อยทำเป็นเจ็บ

มาก เป็นต้น

(๕) ทำเลศ คือ ใจอยากจะพูดเท็จ แต่พูดเล่นสำนวน พูดคลุมเครือ

^{๘๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๑.

^{๘๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗.

(๖) เสริมความ เรื่องเล็กแต่พูดให้คนฟังเห็นว่าเป็นเรื่องใหญ่

(๗) อำนาจ ตรงกันข้ามกับเสริมความ คือ เรื่องใหญ่ แต่พูดให้เป็นเรื่องเล็ก หรือปิดบังอำพรางไว้ไม่พูด

๒) อนุโลมมุสา คือ การไม่แสดงเรื่องเท็จทั้ง ๗ อย่าง แต่พูดเรื่องไม่จริง ไม่มีเจตนาจะกล่าวเท็จ แต่เจตนาจะให้เขาเจ็บใจ เป็นต้น เรียกว่า อนุโลมมุสามี ๒ อย่าง ได้แก่

(๑) พูดเสียดแทง กระทบกระแทก แดกดันพูดประชด

(๒) พูดสับปลับ ด้วยความคะนองวาจา แต่ไม่ตั้งใจให้เข้าใจผิด

๓) ปฏิสวะ ได้แก่ การรับคำของคนอื่น ด้วยเจตนาบริสุทธิ์ แต่ภายหลังกลับไม่ทำตามที่ได้รับคำนั้น โดยที่ตนยังพอทำตามคำนั้น มี ๓ อย่าง ได้แก่

(๑) ผิดสัญญา สัญญาว่าจะทำด้วยความสุจริตใจกลับไม่ทำภายหลัง

(๒) เสียสัตย์ ให้สัตย์ปฏิญาณไว้แล้ว แต่ไม่ปฏิบัติตาม

(๓) คินคำ รับปากว่าจะไป แต่กลับใจภายหลังไม่ไป

ทั้ง ๓ อย่างนี้ ไม่เป็นมุสาวาท ศิลไม่ขาด แต่ทำให้ศีลค้างพร้อยได้ ในการพิจารณาว่ามุสาวาทอย่างไรมีโทษมาก หรือมีโทษน้อยนั้น ท่านกล่าวไว้ว่ามุสาวาทที่ทำลายประโยชน์ผู้อื่นมาก มีโทษมาก ได้รับความเสียหายน้อยมีโทษน้อย กำหนดโดยวัตถุประสงค์และประโยชน์เช่นเดียวกัน แต่ยังมีคำพูดอีกประเภทหนึ่งที่เป็นคำไม่จริง แต่พูดแล้วไม่เป็นมุสาวาท คือ คำพูดที่พูดตามที่ได้ยินได้ฟังมา หรือเข้าใจว่าเป็นเรื่องจริง เรียกว่า ฆลาสัญญา^๑ มี ๔ อย่าง ได้แก่

(๑) โวหาร พูดตามตำนานโลก ที่ใช้กันจนเป็นแบบธรรมเนียม เช่น

กำลังทำจดหมายว่าด้วยความเคารพอย่างสูงหรืออย่างยิ่ง เป็นต้น แม้จะไม่ตรงความจริงใจก็ไม่เป็นมุสาวาท

(๒) นิยาย การเล่านิยายหรือแสดงลิเก ละคร เป็นต้น แม้จะเป็นเรื่องไม่จริงแต่ก็ไม่เป็นมุสาวาท

(๓) สำคัญผิด พูดด้วยความเข้าใจว่าถูกทั้งๆ ที่เรื่องนั้นไม่ถูกไม่เป็นความจริง เช่น จำวันผิดบอกไปโดยเข้าใจว่าถูกไม่เป็นมุสาวาท

(๔) พลัง พูดด้วยความพลังผลอไม่ตั้งใจให้ผิดพลาดไม่เป็นมุสาวาท^๒

^๑มหามกุฏราชวิทยาลัย, เบญจศีลและเบญจธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๓๐-๓๖.

^๒มหามกุฏราชวิทยาลัย, เบญจศีลและเบญจธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๓๗-๓๘.

๕) ลิกขาบทที่ ๕ สุราเมรยมัชชปมาทัญฐานา เวรมณี ได้แก่ การละเว้นจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ได้แก่ น้ำเมา คือ สุราเมรยและสิ่งเสพติดอื่นๆ มีพระบาลีวิเคราะห์ว่า “วัตถุเป็นเหตุความเมา ๑๐ อย่าง ด้วยสามารถแห่งสุรา ๕ อย่าง และเมรย ๕ อย่าง ชื่อน้ำเมา สมตามคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในวิภังค์แห่งสุราปานลิกขาบท ว่า สุราเป็งสุราขนม สุราข้าวสุก สุราใส่เชื้อ สุราผสมเครื่องปรุงร่ง ชื่อว่าสุรา น้ำคองคองไม้ น้ำดอกไม้ออกไม้ น้ำดอกน้ำหวาน น้ำคองน้ำอ้อย น้ำคองผสมเครื่องปรุงร่ง ชื่อว่าเมรยฯ”^{๔๓}

ความมุ่งหมายของหลักจริยศาสตร์ของพุทธศาสนาเถรวาทข้อนี้ คือ เพื่อให้คนมีสติ ไม่ประมาท สุราเมรยมัชชปมาทัญฐานา มีองค์ ๔ ประการ ได้แก่

- (๑) สุราเปียรเป็นต้นซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความเมารวมทั้งสิ่งเสพติดต่างๆ
- (๒) จิตมีความเป็นผู้ใคร่จะดื่ม จะเสพปรากฏ
- (๓) ผู้ดื่ม เสด็จถึงความพยายามอันเกิดแต่จิตนั้น
- (๔) น้ำเมาที่ดื่มแล้วไหลเข้าไปและสิ่งเสพติดอื่นๆ ได้ถูกเสพเข้าไปแล้ว”^{๔๔}

การพิจารณาถึงโทษในการละเมิดหลักจริยศาสตร์ของพุทธศาสนาเถรวาทข้อนี้ แม้จะมีสุราอย่างเดียวกัก็ตาม แต่สิ่งเสพติดอื่นๆ มีฝิ่น กัญชา บุหรี่ ยาบ้า เป็นต้น ก็สามารถสรุปลงในโทษของสุรา ๖ ประการ ได้แก่

- (๑) สิ้นเปลืองทรัพย์สินเงินทองโดยเหตุ
- (๒) ก่อการทะเลาะวิวาทด้วยความมีนเมา ขาดสติ
- (๓) เกิดโรคภัยไข้เจ็บอันเกิดจากการเสพสิ่งเหล่านั้น
- (๔) ถูกตำหนิติเตียนจากผู้รู้ มีศีลธรรม
- (๕) ทำให้เป็นคนไม่รู้จักอายกล้าทำในสิ่งที่ไม่ควรกล้า
- (๖) ทำให้สติปัญญาลดน้อยถอยลง”^{๔๕}

๒) **ขันละเอียด** เป็นคุณลักษณะทางใจ ๕ อย่างเรียกว่า เบญจธรรม ถือเป็นหลักจริยศาสตร์ของพุทธศาสนาเถรวาทที่เกื้อกูลและส่งเสริมในการรักษาศีล ๕ ของคนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นมีอยู่ ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) เมตตาและกรุณา ความรักใคร่และความสงสาร เมื่อนมนุษย์เราทุกคนงดจากการฆ่า การเบียดเบียน การใช้ความรุนแรงต่อทุกชีวิตแล้ว ก็ควรเจริญความรัก

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๘.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๔-๑๘๕.

^{๔๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๘/๑๔๐.

ความเมตตา และความกรุณาต่อกัน แก่ผู้คนที่อยู่ร่วมกันในชุมชน สังคม ประเทศชาติ และในโลก รวมทั้งสรรพสัตว์น้อยใหญ่ที่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งนั้น

(๒) สัมมาอาชีวะ ประกอบการทำงานที่บริสุทธิ์สุจริต เมื่อมนุษย์ทุกคน ได้งดเว้นจากการลักขโมยได้แล้ว ก็พึงเจริญสัมมาอาชีวะ คือการเลี้ยงชีพโดยสุจริต ไม่ผิดศีลผิดธรรม มีความขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อต่อปัญหาในการดำรงชีวิตในสังคม

(๓) กามสังวร ความสำรวมระมัดระวังในเรื่องกาม เมื่อมนุษย์ทุกคน ได้งดเว้นการประพฤติดิตทางเพศได้แล้ว ก็พึงเจริญกามสังวร โดยไม่หลงไหลไปในกามคุณต่าง ๆ

(๔) สัจจะ มีสัจจะความจริงใจ ความซื่อสัตย์ เมื่อมนุษย์ทุกคน ได้งดเว้น การกล่าวคำเท็จได้แล้ว ก็พึงสัจจะไว้เป็นบรรทัดฐาน พูดด้วยใจจริง พูดคำจริงที่มีประโยชน์ต่อกัน

(๕) สติสัมปชัญญะ มีสติความระลึกได้และสัมปชัญญะความรู้ตัว เมื่อมนุษย์ทุกคน ได้งดเว้นการเสพลิงซึ่งทำให้มึนเมาประมาททุกชนิดได้แล้ว ก็ควรเจริญสติและสัมปชัญญะ เพื่อให้รู้แจ้งในสรรพสิ่งที่เป็นไป ไม่หลงงมงายในสิ่งที่ไร้สาระ ไม่เลินเล่อประมาทในเรื่องต่างๆ^{๔๖}

เบญจธรรมนี้ มิได้มาเป็นหมวดหมู่ แต่ท่านได้ผูกขึ้นมาในภายหลังเพื่อให้เป็นคู่กับเบญจศีล เพราะเมื่อมีเบญจศีลแล้ว แต่ยังไม่มียเบญจธรรมกำกับ ก็ยังไม่ถือว่าเป็นคนดีที่สมบูรณ์ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น เห็นคนตกน้ำ แต่ไม่ได้ช่วยเขา คนตกน้ำนั้นจมน้ำตาย ศีลไม่ขาด แต่ปราศจากความกรุณา เป็นต้น ทั้งเบญจศีลและเบญจธรรมข้างต้นนี้ ถือว่าเป็นระดับพื้นฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีความหมายครอบคลุมพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งหมดในโลก และมีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์แต่ละบุคคล อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการรักษาเบญจศีลและเบญจธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทขั้นพื้นฐานแล้ว พระพุทธศาสนาเถรวาทยังมีขั้นระดับแห่งความประพฤติปฏิบัติที่ยิ่งกว่าขั้นนี้อีก นั่นคือ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทขั้นกลางต่อไป

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมระดับต้น ได้แก่เบญจศีลเบญจธรรมนี้เอง ซึ่งเราสามารถเรียกได้ว่า เป็นมนุษยธรรม หรือสามารถเรียกได้ว่า สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานนั่นเอง

^{๔๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก จำกัด หน้า ๑๘๗-๑๘๘.

๓.๓.๒ หลักธรรมระดับกลาง

หลักธรรมชั้นกลาง เป็นหลักคำสอนที่ควรประพฤติปฏิบัติให้กระทำดีเพราะมีเหตุมีผลในตัวเองเป็นหลักปฏิบัติที่สูงกว่าหลักจริยศาสตร์ขั้นต้นที่กล่าวมาแล้วซึ่งได้แก่ กุศลกรรมบถ^{๔๓} ซึ่งเป็นเหตุปัจจัย เป็นปฏิปทาให้ถึงความดีงาม คือ

๑) กุศลกรรมบถทางกายมี ๓ อย่าง ได้แก่

(๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป

(๒) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้

(๓) กามสุมิฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดีกในกามทั้งหลาย

กุศลกรรมบถทางกายทั้ง ๓ ข้อนี้นี้เนื้อหาเหมือนกับศีลข้อที่ ๑ ถึงข้อที่ ๓ แห่งศีล ๕

๒) กุศลกรรมบถทางวาจามี ๔ อย่าง ได้แก่

(๑) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ คือ พูดเฉพาะคำสัตย์คำจริงกุศลกรรมบถข้อนี้ก็มียุทธวิธีเหมือนกับศีลข้อที่ ๔ แห่งศีล ๕ ตามที่กล่าวมาแล้ว

(๒) ปิสุณาย วาจา เวรมณี เว้นจากคำพูดที่ส่อเสียด เจตนาของผู้มีจิตเศร้าหมอง อันยังกายประโยคและวจีประโยคให้ตั้งขึ้น เพื่อทำลายชนเหล่าอื่นก็ดี เพื่อประสงค์จะทำตนให้เป็นที่รักของผู้อื่น

(๓) ผรุสสาย วาจา เวรมณี เว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาหยาบโดยส่วนเดียว ที่ยังกายประโยคและวจีประโยค อันเป็นเหตุตัดเสียดซึ่งคำรักของชนอื่นให้ตั้งขึ้น ชื่อว่าผรุสวาจา เพราะวิเคราะห์ว่า ผรุสวาจาบุคคล ย่อมกล่าวคำหยาบด้วยเจตนาอันนั้น^{๔๔}

ผรุสวาจานั้น มีองค์ ๓ ประการ ได้แก่

(๑) คนอื่นที่ฟังคำ

(๒) จิตโกรธ

(๓) การคำ^{๔๕}

(๔) สัมผัสปลลาปา เวรมณี เว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ อกุศลเจตนาที่ยังกายประโยคและวจีประโยค ซึ่งเป็นเครื่องยังผู้อื่นให้รู้สิ่งที่มีโทษประ โยชน์ให้ตั้งขึ้น ชื่อว่าสัมผัสปลลาปาเพราะวิเคราะห์ว่าสัมผัสปลลาปาบุคคล ย่อมเจรจาเพื่อเจ้อ หาประโยชน์มิได้ ด้วยเจตนาธรรมนั้นๆ

^{๔๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๒๘๔.

^{๔๔}เพราะธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๕.

^{๔๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑.

สัมผัปลาปนนั้น มีองค์ ๒ ประการ ได้แก่

(๑) ความเป็นผู้มุ่งพูดเรื่องอันหาประโยชน์มิได้

(๒) การพูดเรื่องเห็นปานนั้น^{๕๐}

เมื่อผู้อื่นยังไม่ถือเอาเรื่องนั้นอยู่ กรรมบถยังไม่ขาด เมื่อเขาถือเอาเท่านั้นจึงขาด

กุศลกรรมบถเกี่ยวกับวาจา นับได้ว่าเป็นหลักสำคัญที่เป็นความมุ่งหมายของพุทธศาสนาเถรวาท ดังนั้น การพูดจาปรึกษากันระหว่างผู้คนในสังคมนั้น ควรเป็นไปในทำนองเดียวกัน โดยยึดหลักธรรมที่เรียกว่า ภัตตสมาจาร คือ ความประพฤติเสมอเรียบร้อยทางวาจา ๔ ประการจึงจะสามารถก่อให้เกิดความสามัคคีกันได้ ดังนี้

(๑) ไม่พูดจาที่ประกอบด้วยคำเท็จ

(๒) ไม่พูดจาต่อเสียด ซึ่งทำให้เกิดสามัคคี

(๓) ไม่พูดจาเพื่อมุ่งเอาผลแพ้-ชนะ ไม่พูดจาที่ทำให้เกิดการแข่งดีกัน

(๔) กล่าววาจาที่ประกอบด้วยปัญญา พูดจาให้เหมาะสมตามกาลสมัย^{๕๑}

๓) กุศลกรรมบถทางใจมี ๑ อย่าง ได้แก่

(๑) อนภิชชา ไม่โลภ อยากได้ของของเขา ธรรมชาติที่เชื่อว่าเป็นไปโดยความเป็นผู้มุ่งหน้าต่อภักษะของผู้อื่นแล้วน้อมไปในภักษะนั้นๆ^{๕๒}

มีองค์ ๒ ประการ ได้แก่

(๑.๑) ภักษะของผู้อื่น

(๑.๒) การน้อมมาเพื่อตน

(๒) อพยาบาท ไม่พยาบาทปองร้ายใคร สภาพที่ชื่อว่าพยาบาท เพราะยังประโยชน์สุขให้ถึงความพินาศไปๆ^{๕๓}

พยาบาทนั้น มีองค์ ๒ ประการ ได้แก่

(๒.๑) สัตว์อื่น

(๒.๒) ความคิดความพินาศเพื่อสัตว์นั้น

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

^{๕๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๓/๘๒.

^{๕๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลสูตรปิณีแปล เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๔.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

(๓) สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม^{๕๔} ธรรมชาติใด ย่อมเห็นผิด เพราะไม่มีการถือเอาตามความเป็นจริง เหตุนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่าผู้เห็นผิด^{๕๕}

มิจฉาทิฏฐินัน มืองค์ ๒ ประการ ได้แก่

(๑) ความที่วัฏฏวิปริตจากอาการที่มีฉาทิฏฐิถือเอา

(๒) ความปรากฏแห่งวัฏฏนั้น ด้วยไม่เป็นโดยประการที่มีฉาทิฏฐิถือเอา^{๕๖} กุศลกรรมทั้ง ๑๐ นี้เป็นสิ่งที่ดี (สาธุ) เป็นอริยธรรม เป็นกุศล เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นธรรมเป็นสภาพแห่งความไม่มีอาสวะ เป็นสิ่งไม่มีโทษ เป็นธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เดือดร้อน เป็นธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อสังสมกิเลส เป็นธรรมที่มีสุขเป็นวิบาก^{๕๗}

หลักกุศลธรรมบด ๑๐ ประการนี้ ตรงกันข้ามกับอกุศลกรรมบด ๑๐ ประการ มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น^{๕๘} จะสังเกตเห็นได้ว่าพฤติกรรมหลักกรรมทั้ง ๑๐ ประการ ในหลักกรรมนี้เป็นพฤติกรรมที่มีทั้งหลักปฏิบัติทางกาย วาจา และใจ จะจัดเป็นหลักกรรมขั้นต้นก็ไม่ได้ เพราะมีเรื่องของใจรวมอยู่ด้วยและจะจัดเป็นหลักกรรมขั้นสูงก็ไม่ได้ เพราะมีเรื่องของกายกับวาจารวมอยู่ด้วย ฉะนั้น จึงจัดเป็นหลักกรรมขั้นกลางเป็นพฤติกรรมร่วมกันของมนุษย์ทุกระดับชั้นของจิตมนุษย์ เป็นหลักปฏิบัติที่มีความละเอียดขึ้นกว่าหลักกรรมขั้นต้นซึ่งมีขอบเขตการปฏิบัติอยู่เฉพาะเรื่องทางกาย แม้ว่าใจความของกุศลกรรมบด ในส่วนที่เป็นกายวาจาเข้ากับศีล ๕ อยู่หลายข้อก็ตาม เช่น ข้อที่ว่าด้วยปาณาติปาตาเวรมณี อทินนาทานาเวรมณี กามสมุจฉินาจาราเวรมณี และมุสาวาทาเวรมณี แต่เจตนาของผู้ที่งดเว้นจากอกุศลกรรมบด ๑๐ ถือหลักเหตุผลว่าทำไปเพื่อความบริสุทธิ์ของจิต ทำความดีเพื่อความดีไม่ใช่เพราะถูกบังคับจำใจต้องทำ แต่สมัครใจเองและกุศลกรรมบดนี้จัดว่าเป็นการปฏิบัติทางกายขั้นศีล กล่าวคือ เริ่มชักนำหรือชักจูงเราเข้าสู่ภาวะจิตใจ ได้แก่ พยายามให้เราใช้ปัญญา เป็นการฝึกฝนปัญญาให้เราเกิดความรู้แจ้งได้ในระดับต้น ๆ เช่น ช่วยให้เราเห็นความเห็น ทศนคติที่ถูกต้องดงามในการปฏิบัติตนเอง และปฏิบัติต่อผู้อื่นไม่ให้เราคิดทางใจในเรื่องที่ไม่ดี เช่น คิดเบียดเบียนเขา และคิดว่าบุญ บาป นรก สวรรค์ไม่มีจริง เป็นต้น

^{๕๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๒๘๔.

^{๕๕}มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๒, หน้า ๑๑๕.

^{๕๖}มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๒, หน้า ๑๑๗.

^{๕๗}อ.บุญจก. (ไทย) ๒๒/๑๖๗-๑๗๗/๑๕๖-๒๕๕.

^{๕๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๕/๒๔๕-๒๔๖.

สรุปความว่าผู้ถือปฏิบัติกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ เป็นสัทธมมุนยชนระดับกลาง เพราะมุนย สัทธิต่างกาย ทางวาจา และทางใจ ย่อมนำมาซึ่งสัทธิตีเสรีภาพแห่งมวลมุนยชาติ

๓.๓.๓ หลักธรรมระดับสูง

หลักธรรมชั้นสูงเป็นหลักและวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความสิ้นทุกข์ อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนาเถรวาท ผู้ปฏิบัติจะต้องอาศัยสติปัญญา และความมานะพยายาม อย่างแรงกล้าจึงจะสำเร็จตามปรารถนา หลักธรรมชั้นนี้ คือ อริยสัจ ๔ ประการ^{๕๕} ได้แก่

๑) ทุกข์ หมายถึง สภาพปัญหา เมื่อบุคคลประสบกับสิ่งไม่พึงปรารถนา เช่น เกิด แก่ เจ็บ ตาย ความผิดหวังและความล้มเหลว เป็นต้น ทุกข์หรือปัญหาแบ่งออกเป็น ๑๐ ชนิด ได้แก่

(๑) สภาวะทุกข์หรือทุกข์ประจำสังขาร เช่น เกิด แก่ เจ็บ และ ตาย

(๒) ปกิณณกทุกข์หรือทุกข์จร เช่น ความเศร้าโศก ความเสียใจ เป็นต้น

(๓) นิพัทธทุกข์ หรือทุกข์เนื่องนิคตย์ เช่น หนาว ร้อน ปวดท้อง เป็นต้น

(๔) พยาธิทุกข์ หรือทุกข์เวทนา มีประเภทต่าง ๆ ตามสมุฏฐาน คือ อวิยะอันเป็นเจ้าการไม่ทำหน้าที่โดยปกติ

(๕) สันตปาทุกข์ ทุกข์คือ ความร้อนรุ่ม หรือทุกข์ร้อน ได้แก่ ความกระวนกระวายใจ เพราะถูกไฟ คือ กิเลส ราคะ โทสะ โมหะเผา

(๖) วิปากทุกข์ หรือผลกรรม ได้แก่ วิปปฏิสาร คือ ความร้อนใจ

(๗) สหคตทุกข์ ทุกข์ไปด้วยกัน หรือทุกข์กำกับกัน ได้แก่ ทุกข์มีเนื่องมาจากวิบูลผล ดังแสดงในโลกธรรมสูตร^{๖๐} ว่า ลาก ยศ สรรเสริญ สุข มีทุกข์ละอย่าง ๆ คือ เมื่อมีลาภ ได้แก่ทรัพย์สมบัติแล้ว ต้องคอยเฝ้าระวังรักษาเพื่อไม่ให้เสียหาย จนไม่เป็นอันหลับอันนอนได้โดยปกติ ต้องเสียชีวิตในการป้องกันทรัพย์ก็มี เป็นต้น

(๘) อาหารปริเยฐฐิทุกข์ คือ ทุกข์ในการหากิน

(๙) วิวาทมูลกทุกข์ คือ ทุกข์มีวิวาทเป็นมูล เนื่องมาจากทะเลาะกัน เป็นต้น

(๑๐) ทุกข์ขันธ์ หรือทุกข์รวบยอด หมายถึงเอาสังขาร คือ ประชุมเบญจขันธ์

นั่นเอง

๒) สมุทัย คือ เหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ซึ่งมี ๓ อย่าง ได้แก่ กามตัณหา ได้ภวตัณหา และวิภวตัณหา^{๖๑}

^{๕๕}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๑๖.

^{๖๐}อง.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๕/๑๒๒-๑๒๓.

^{๖๑}อง.นกก. (ไทย) ๒๒/๓๗๗/๓๕๘.

๓) นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ทุกข์เกิดขึ้นเพราะเกิดตัณหา ก่อน ตัณหาเป็นผู้ก่อทุกข์ ทำทุกข์ให้เกิดมี ฉะนั้น ทุกข์จะดับก็เพราะดับตัณหา และตัณหาดับหมด

๔) มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์^๒ ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ได้แก่

๔.๑) สัมมาทิฐิ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ ได้แก่ เห็นอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริงตามลำดับ ได้แก่

(๑) สัจจญาณ รู้ความจริงของอริยสัจว่า อะไรเป็นอะไร คือรู้ว่านี่เป็นทุกข์ นี่เป็นสมุทัยสัจ นี่เป็นนิโรธสัจ และนี่เป็นมรรคสัจ

(๒) กิจจญาณ รู้การงานหรือกิจที่บุคคลจะต้องปฏิบัติต่ออริยสัจทั้ง ๔ ประการนั้นว่า ทุกข์ คือ ความเกิด ความแก่ ความตาย เป็นต้นนั้น จะต้องกำหนดรู้ไว้

(๓) กตญาณ รู้ว่าตนได้ปฏิบัติไปเช่นนั้นแล้ว คือ รู้ว่าทุกข์ที่ควรกำหนดรู้ตนได้กำหนดรู้แล้ว สมุทัยที่ควรละ ก็ได้ละออกจากจิตแล้ว นิโรธ ซึ่งจะต้องทำให้แจ่มแจ้งขึ้นภายในจิต ก็ได้ทำให้แจ่มแจ้งแล้ว มรรคมืองค์ ๘ ประการ ซึ่งจะต้องประพฤติปฏิบัติให้สมบูรณ์ ก็ได้ประพฤติปฏิบัติสมบูรณ์แล้ว^๓

๔.๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบในทางที่ชอบธรรม ได้แก่

(๑) ความดำริที่จะดึงกายและจิตของตนออกไปจากวิตถุกรรม และกิเลสกรรม

(๒) ดำริในอันที่จะไม่พยายา

(๓) ดำริในการไม่เบียดเบียน ไม่ประทุษร้าย^๔

๔.๓) สัมมาวาจา คือ การเจรจาชอบได้แก่งดเว้นจากวจีทุจริตทั้ง ๔ ประการ ได้แก่

(๑) งดเว้นจากคำเท็จ

(๒) งดเว้นจากคำส่อเสียด ขูยง ส่งเสริมให้คนอื่นเขาทะเลาะกัน

(๓) งดเว้นจากคำหยาบคาย

(๔) งดเว้นจากคำพูดเพื่อเจ้อเหลวไหล ไร้สาระ^๕

๔.๔) สัมมากัมมันตะ คือ การงานชอบ ได้แก่ การงดเว้นจากกายทุจริต ๓ ประการ

(๑) งดเว้นจากการฆ่า การเบียดเบียน การทรมาน การทรมานสิ่งมีชีวิต

^๒วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๑๖.

^๓ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑๖๓๐/๔๒๐.

^๔ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๖๔.

^๕ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๒๔๖.

(๒) งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของของคนอื่นเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

(๓) งดเว้นจากการประพฤติดิฉินในทางกาม

๔.๕) สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ โดยการ

(๑) ละเว้นการค้าขายเครื่องประหารมนุษย์และสัตว์

(๒) ละเว้นการค้าขายมนุษย์ไปเป็นทาส

(๓) ละเว้นการค้าสัตว์สำหรับฆ่าเป็นอาหาร

(๔) ละเว้นการค้าขายน้ำเมา และยาเสพติดชนิดต่าง ๆ

(๕) ละเว้นการค้าขายยาพิษ^{๖๖}

๔.๖) สัมมาวายามะ คือ ความพยายามชอบหรือความเพียรชอบ ๔ ประการ ได้แก่

(๑) สังวรปธาน เพียรพยายามป้องกันไม่ให้อาปเกิดขึ้นภายในจิต

(๒) ปหานปธาน ใ้ปลุกฝังความพอใจ มีความพยายามกระทำความเพียร

(๓) ภวานาปธาน เพียรสร้างกุศล คือ ความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ

(๔) อนรักขนาปธาน เพียรรักษากุศลที่สร้างให้บังเกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม^{๖๗}

๔.๗) สัมมาสติ คือ การระลึกชอบ ได้แก่ การที่บุคคลระลึกถึงเรื่องของกาย เวทนา จิต และธรรม ตามหลักของมหาสติปัฏฐานทั้ง ๔ ประการ^{๖๘}

๔.๘) สัมมาสมาธิ คือ ความตั้งใจมั่นชอบ ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักของ สมถกรรมฐาน ด้วยการทำให้สงบ มีความประณีตขึ้นโดยลำดับจนบรรลุปฐมฌานทั้ง สี่ประการ^{๖๙}

อริยสัจ ๔ นี้ เป็นหลักสัทธมมุษยชนชั้นสูงสุด เพราะเป็นการเสาะหาเหตุผลในการ ดำเนินชีวิต

สรุปว่า หลักธรรมทั้ง ๓ ระดับในพระพุทธศาสนาเถรวาท จัดเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริม สัทธมมุษยชน จากระดับพื้นฐาน ระดับกลาง ไปหาระดับสูง แต่ทุกระดับก็มีผลเป็นความสุขตาม ภาวะที่เข้าถึงได้ สามารถประพฤติปฏิบัติได้ ผู้ที่ปฏิบัติ จนเข้าถึงขั้นบรรลุธรรม จะมีความชัดเจนใน เรื่องสิทธิและหน้าที่ มีความเคารพในสิทธิของผู้อื่นที่สูง และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกาย วาจา ใจ ไม่เบียดเบียน ไม่ริษยา ไม่อิจฉา และอยู่บนฐานแห่งความยุติธรรม

^{๖๖} ๑.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๑๘๖.

^{๖๗} ๑.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๗๓.

^{๖๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๓-๓๐๐/๒๑๖-๒๓๓.

^{๖๙} ๑.ปญ. (ไทย) ๓๑/๖๐/๑๗.

๓.๔ หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน คือ หลักคำสอนที่มุ่งส่งเสริมให้ปัจเจกชนมีความมั่นใจในการกระทำออกไป ซึ่งจากพื้นฐานความคิด พื้นฐานความดีความชั่ว ทั้งสองเป็นหลักคำสอนที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการกระทำหรือการใช้เสรีภาพของบุคคล ซึ่งเป็นการกระทำที่เน้นถึงความเป็นปัจจุบัน และกลมกลืนอยู่กับความพอเหมาะพอควร เพราะเสรีภาพคือสิ่งที่จำเป็นปรารถนา และเมื่อบุคคลสมปรารถนา ความสำคัญในข้อนี้ จึงสะท้อนให้เห็นถึงการกระทำ ความสามารถในการกระทำ และการกระทำที่ไม่ถูกบีบบังคับจากสิ่งหนึ่งสิ่งใด อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทมีที่มุ่งเน้นการประพฤติปฏิบัติเป็นเกณฑ์ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญยิ่งขึ้นของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้ศึกษาจึงได้เสนอหลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ซึ่งประกอบด้วย ดังนี้

๓.๔.๑ หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนขั้นต้น

หลักธรรมขั้นต้นนี้ คือ ลักษณะการใช้สิทธิเสรีภาพแบบประยุกต์ หรือเป็นการประพฤติที่พอเหมาะแก่ปัจเจกชนที่ต้องทำร่วมกันในสังคม เพราะการใช้เสรีภาพในข้อนี้ คือ จุดเริ่มต้นของการกระทำที่ตั้งอยู่มาตรฐานของสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน กล่าวคือ เป็นการกระทำที่เน้นถึงการปฏิเสธและสนับสนุน ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักสิทธิมนุษยชน (Right of human) ซึ่งเป็นการกระทำต่อกันและกันบนพื้นฐานของความเป็นคน นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงการกระทำต่อสรรพสัตว์ ทั้งปวงอีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ หลักธรรมขั้นต้นนี้ เมื่อพิจารณาจากคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท จะเห็นได้ว่าเป็นการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนตามคุณลักษณะ ๒ ประการ ได้แก่

๑) การส่งเสริมสิทธิตามแนวเบญจศีล คือ หลักการประพฤติปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่ใช้ควบคุมตนเอง เป็นการกระทำเพื่อตน เพื่อบุคคลอื่น และเพื่อสังคมที่ย้ำอยู่ที่การปฏิเสธเรียกว่าเบญจศีล ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติดินกาม เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มสุราเมรัย

๑) การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ใช่แค่การไม่ฆ่าสัตว์ การที่ไปรุกราน หรือไปทำร้ายคนอื่นด้วยเท่ากับว่าเราผิดศีลข้อนี้ด้วย ศีลข้อนี้ดี ตรงที่ช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุขพอสงบสุขก็เอื้อเพื่อกันและกันความดีจะกระจายและเจริญงอกงามมากขึ้นจากชุมชนเป็นสังคมเป็นประเทศ

๒) การไม่ลักทรัพย์ ข้อนี้ช่วยจัดความอยากได้อย่างมี ทำให้เราไม่เห็นแก่ตัวเอง

๓) การไม่ประพฤติดินกาม ข้อนี้ช่วยให้ครอบครัวมีความสุข พ่อ แม่ ลูกได้อยู่ด้วยกันไม่มีทะเลาะเบาะแว้งกันเพราะไม่ผิดลูกผิดเมียคนอื่น

๔) การไม่พูดปด ไม่พูดเพื่อเจ้อ เมื่อไม่โกหก ไม่พูดเพื่อเจ้อ คำพูดที่เหลือก็จะมีแต่ความจริง กับสิ่งที่ฟังแล้วเกิดประโยชน์มากกว่าโทษ

การไม่ดื่มสุรา หรือสิ่งมีเมาลดปัญหาการขาดสติของสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน โดยเฉพาะเพราะสิ่งมีชีวิตอื่นไม่เสพสิ่งเสพติด ไม่ดื่มของมีเมา เมื่อไม่เมา ก็มีสติในการคิด ยับยั้ง ชั่งใจและระวังตนไม่ให้ ผิดศีลข้ออื่นๆด้วย

๒) การส่งเสริมสิทธิตามแนวเบญจธรรม คือ หลักการประพฤติปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่ใช้ส่งเสริมตนเอง เป็นการกระทำเพื่อตน เพื่อบุคคลอื่น และเพื่อสังคมที่เน้นการสนับสนุนเรียกว่าเบญจธรรม ได้แก่ เมตตา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจาจาและมีสติ

รายละเอียดของหลักธรรมทั้ง ๒ ข้างต้น ได้อธิบายไว้แล้วในระดับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทข้างต้น และจากศึกษาหลักธรรมขั้นต้น ย่อมประจักษ์ได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักเบญจศีล – เบญจธรรม ถือได้ว่า เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนขั้นต้นที่พอเหมาะแก่บุคคลทั่วไป เพราะทั้ง ๒ ประการนี้สามารถนำมา ส่งเสริมการปกครองตนเองได้ ทั้งนี้ เพราะ ว่า หลักศีลเป็นหลักปกครองตนเอง ซึ่งเป็นกฎแห่งความเป็นมนุษย์ ที่สามารถนำมาควบคุมตนเองด้านการฝึกหัดกายและวาจาของตนให้เรียบร้อย^{๑๐} ส่วนหลักธรรม เป็นกฎแห่งธรรมชาติที่ส่งเสริมความสำคัญภายใน (ใจ) ดังนั้น มนุษย์นอกจากจะมีศีล (วินัย) แล้ว พระพุทธศาสนาเถรวาท ย้ำถึงความจำเป็นของมนุษย์ว่า ทุก ๆ ชีวิตจะต้องมีธรรมเป็นหลักประกันของความเป็นไปได้ เพราะการมีศีลมีธรรม ทั้งสอง คือหลักประกันของหลักสิทธิมนุษยชนที่พอเหมาะและส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าไปได้ด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการมีคุณธรรมเป็นคุณสมบัติภายใน ถือได้ว่าเป็นช่วงทางแห่งการพัฒนาบุคคลไปได้อย่างสูงสุด

๓.๔.๒ หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนขั้นกลาง

หลักธรรมขั้นกลางนี้ เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการกระทำที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความดี หรือหลักกุศลธรรม กล่าวคือ ผู้ทำนั้นทำด้วยสุจริตทศกัณฐ์ วาจา และใจ และเป็นการกระทำด้วยความเต็มใจ เป็นส่วนตัว นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ทำ ผู้ทำ และรวมไปถึงสรรพสิ่งรอบด้านว่า ทั้งหมด คือ สิ่งกลมกลืนกันได้จริง และที่สำคัญ การใช้สิทธิเสรีภาพในข้อนี้ คือ การปฏิบัติตามสิทธิที่มีจุดกำเนิดที่ตน ส่งเสริมตนเองไปในทางที่ดี ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ดังพุทธพจน์ว่า “แม้ตนก็คิดเตียนตนเองได้ ผู้รู้ใคร่ควรดูแลสรรพเสริญ กิตติศัพท์อันดี

^{๑๐}บุญมี แทนแก้ว, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานครฯ : โรงพิมพ์ธนพรการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๗.

ย่อมกระฉ่อนไป ไม่เป็นคนหลงทำกาละ และเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติสวรรค์^{๓๐} เมื่อเป็นเช่นนี้ หลักธรรมชั้นกลางนี้ จึงมีความสำคัญด้านการครองตน ครองคน และครองงาน เพราะเป็น จุดเริ่มต้นของการปฏิบัติที่ถูกต้องทางกาย วาจา และใจ และทั้งสามจะต้องกลมกลืนกันบนพื้นฐาน แห่งความดี อย่างไรก็ตาม เพื่อความเข้าใจที่แจ่มแจ้ง ในที่นี้ ผู้วิจัยจะมุ่งกล่าวถึงการใช้เสรีภาพชั้น กลางตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในระดับหลักธรรม แต่สามารถสรุปลง เป็น ๓ ทาง ได้แก่

๑) การส่งเสริมสิทธิมนุษยชนทางกาย เป็นการกระทำที่ไม่กระทบกระทั่งต่อชีวิตของ ผู้อื่นรวมทั้งสรรพสัตว์ แต่มีความรักใคร่ปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์เหล่านั้นอย่างมั่นคงทั่วทั้ง สังสารวัฏ มีอยู่ ๓ ประการ

๒) การส่งเสริมสิทธิมนุษยชนทางวาจา เป็นการกระทำที่ไม่กระทบกระทั่งต่อ ประโยชน์ของผู้อื่นด้วยคำพูดที่เท็จ หยาบคาย ไร้ประโยชน์ และส่อเสียด เพื่อแสวงหาสิทธิ ประโยชน์ตามลำพังส่วนตน มีอยู่ ๔ ประการ

๓) การส่งเสริมสิทธิมนุษยชนทางใจ เป็นการกระทำที่สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติของ ตนเอง เพื่อการพัฒนาตนเองไปได้ด้วยความคิดเห็นที่ถูก ไม่โลภ ไม่พยาบาท มองเห็นคุณค่าของ การทำดีว่าจะต้องได้ดี มีอยู่ ๓ ประการ

จากการศึกษาหลักธรรมชั้นกลางตามที่กล่าวมานี้ ย่อมประจักษ์ได้ว่า พระพุทธศาสนา เถรวาทให้ความสำคัญต่อการกระทำความดีทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะทางกาย ทางวาจาและทางใจ มุ่งเน้นการกระทำดี เพราะมองว่า ความดี คือ สิ่งสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ รวมไปถึง มนุษย์กับสรรพสัตว์อีกด้วย นอกจากนี้ ความดียังเป็นสิ่งที่บุคคลสามารถกระทำได้อย่างเต็มใจหรือ อกุศลเจตนา เพราะความดี คือ หลักประกันของสิ่งที่ดี ๆ เช่น การเพิ่มพูนคุณธรรม จริยธรรมใน ตัวเอง นอกจากนี้ ยังเป็นสิ่งจรโลงสารประโยชน์ที่ไม่มีอาสวะ ไม่มีโทษ ไม่เดือดร้อน เป็นธรรมที่ ไม่เป็นไปเพื่อการสังสมกิเลส เป็นธรรมที่มีสุขเป็นกำไร มีผลคือความสุข มีชีวิตที่สันติสุข สดชื่น สมหวังในปัจจุบันและเมื่อละโลกนี้ไปแล้ว ผลแห่งความดีจะผลัดกันให้บุคคลไปดี (สุคติ) มีวิมาน ที่เป็นทิพย์ แต่ถ้าบุคคลมีบุญบารมีเพียงพอ เช่น มีความเพียรพยายาม เป็นต้น การใช้เสรีภาพชั้น กลางนี้ จึงเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดทางสายกลางได้จริงตามลำดับ

^{๓๐} อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๒๖๕/๓๔.

๓.๔.๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนขั้นสูงสุด

หลักธรรมขั้นสูงนี้ เป็นหลักธรรมที่ไม่ขัดกับความรูสึกของตนเอง ไม่ขัดต่อความรูสึกของผู้อื่น เพราะหลักธรรมขั้นสูงนี้ คือความกลมกลืนกันแบบครบวงจรและเป็นการใช้สิทธิเสรีภาพที่ตรงจุด เพราะว่าหลักธรรมที่ส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติในข้อนี้ คือ ระบบจริยศาสตร์ จริยธรรม หรือทฤษฎีปฏิบัติที่ประสานสัมพันธ์กันระหว่างหน้าที่ วิถีทาง และจุดมุ่งหมายปลายทาง เมื่อเป็นเช่นนี้ หลักธรรมขั้นสูง เท่ากับว่า เป็นหลักแห่งการกระทำเพื่อตนและบุคคลอื่นรอบทิศทาง เรียกว่า “การใช้เสรีภาพแบบมีฉันทมาปฏิบัติ” หรือมรรคมืองค์แปด ซึ่งมรรคมืองค์แปดถือได้ว่าเป็นวิธีการ (Means) หรือเป็นความดี ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วเช่นกัน อย่างไรก็ตาม เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น ในที่นี้ ผู้วิจัยมุ่งกล่าวถึงหลักการใช้เสรีภาพขั้นสูงตามนัยแห่งหลักไตรสิกขา ๓ ประการ^{๑๒} คือ

๑) การส่งเสริมสิทธิมนุษยชนตามแนวศีลสิกขา คือ การกระทำที่สามารถควบคุมตนเองได้อย่างถูกต้องทางกายและวาจา เพราะเล็งเห็นประโยชน์ของความเป็นระบบระเบียบเรียบร้อยที่ปราศจากโทษทั้งต่อตนและหมู่คณะ ซึ่งการดำเนินตนที่สมบูรณ์ในข้อนี้ เท่ากับว่า บุคคลเป็นผู้ทำตนให้สมบูรณ์ในอริยมรรค ๓ ประการ ได้แก่

(๑) สัมมาวาจา คือ เจตนาไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ

(๒) สัมมากัมมันตะ คือ เจตนาไม่ฆ่า ไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ ไม่ประพฤติผิดประเวณี

(๓) สัมมาอาชีวะ คือ เจตนาในการดำรงชีพที่พอเหมาะ และตั้งใจประกอบอาชีพ

๒) การส่งเสริมสิทธิมนุษยชนตามแนวจิตตสิกขา คือ การกระทำที่สามารถควบคุมตนเองได้อย่างถูกต้องทางจิตใจ เพราะเล็งเห็นความสำคัญภายในหรือทางใจว่า เป็นสิ่งที่สำคัญต่อตนเองในทุกระดับของการดำเนินชีวิต ซึ่งการดำเนินตนที่สมบูรณ์ในข้อนี้ เท่ากับว่า บุคคลเป็นผู้ทำตนให้สมบูรณ์ในอริยมรรค ๓ ประการ ได้แก่

(๑) สัมมาวายามะ คือ เพียรระวังความชั่ว กำจัดความชั่ว พัฒนาความดี และรักษาความดี

(๒) สัมมาสติ คือ พิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม

(๓) สัมมาสมาธิ คือ การควบคุมจิตให้ได้ชั่วขณะ แบบเฉียบฉับและได้อย่างตั้งมั่น

^{๑๒} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๒๑/๒๑๘.

๓) การส่งเสริมสิทธิมนุษยชนตามแนวปัญญาศึกษา คือ การส่งเสริมตนเองให้มีความสมบูรณ์ทางปัญญาเพื่อความรู้แจ้งในความจริงในทุกระดับ ซึ่งการดำเนินตนที่สมบูรณ์ในข้อนี้ เท่ากับว่า บุคคลเป็นผู้ทำตนให้สมบูรณ์ในอริยมรรค ๒ ประการ ได้แก่

(๑) สัมมทิฏฐิ คือ มีความเห็นที่ถูกต้องในอริยสัจกฎแห่งกรรมไตรลักษณ์เป็นต้น

(๒) สัมมาสังกัปปะ คือ คิดที่จะปลีกตัวออกจากกาม ปรารถนาดีต่อผู้อื่นไม่เบียดเบียนผู้อื่น

จากการศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนขั้นสูงตามที่กล่าวมานี้ ย่อมประจักษ์ได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทได้เน้นย้ำถึงระบบการปฏิบัติตนตามหลักสิทธิมนุษยชนที่สมบูรณ์แบบ คือ ให้ความสำคัญทั้งในระดับวิถีและจุดมุ่งหมาย ดังพุทธพจน์ว่า “สมาธิที่สลับมดีแล้ว ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก ปัญญาที่สมาธิบ่มดีแล้ว ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก จิตที่ปัญญาบ่มแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งปวง”^{๗๓}

สรุปว่า หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนตามที่กล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาท ส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ หรือการกระทำทุกอย่างจะต้องเป็นไปอย่างตั้งใจ (เจตนา) โดยเฉพาะเจตนาที่ดี ทำดี พุคดี เพราะการทำดี คือ สิ่งที่มีมนุษย์กระทำได้เองหรือมีสิทธิ มีเสรีภาพได้เต็มที่ เพราะมนุษย์มีความรู้สึกนึกคิดก่อนทำก่อนพูดเสมอ หรืออย่างน้อยมนุษย์ก็มีสิทธิ์ที่จะคิด เมื่อเป็นเช่นนี้ พื้นฐานความคิด ความดี ความชั่ว ตามที่กล่าวมาก่อนจึงเป็นสิ่งผลักดันให้มนุษย์มีการใช้สิทธิเสรีภาพออกไปในที่สุด และก็เป็นที่ยืนยันได้ว่า มนุษย์เป็นตัวของตัวเอง และพระพุทธศาสนาเถรวาทก็มองเห็นความสำคัญในข้อนี้ และมุ่งเปิดเผยหลักคำสอนที่ส่งเสริมการกระทำได้ด้วยตนเองที่เน้นการทำดี เร่งรีบทำดี เพื่อความดี และเพื่อการพัฒนาความดีให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป เพราะการเลือกทำความดี คือ การเลือกที่จริงแท้ และการทำความดี ก็คือการบรรลุมรรคการใช้สิทธิเสรีภาพที่แท้จริงตามทศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓.๔ หลักธรรมที่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

หลักธรรมด้านส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เกี่ยวข้องกับหลักสิทธิมนุษยชนอย่างมาก หากไม่พูดถึง จะทำให้การมองมนุษย์มีแต่จะเรียกร้องสิทธิจากผู้อื่น ดังนั้นในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงหันกลับมามองที่มนุษย์เองเพื่อพัฒนาให้สมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงได้ทำการคัดเลือกนำมาแสดงไว้พอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

^{๗๓}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗๗/๕๕.

๑) **หลักธรรมสำหรับผู้คนในสังคม** เป็นหลักธรรมที่ถือว่าเป็นบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกทุกคนที่ต้องปฏิบัติตามให้สมบูรณ์ โดยที่พระพุทธศาสนาเถรวาทได้จัดการปฏิบัติของผู้คนในสังคมออกเป็น ๖ กลุ่มตามที่ทั้ง ๖ โดยมีหลักธรรมของแต่ละกลุ่มประกอบไปด้วย

(๑) **คู่ที่ ๑ อันเป็นที่เบื้องหน้า (ปรัตติมทิศ) ได้แก่ บิคามารดา** แบ่งเป็น

๑.๑) บุตรพึงปฏิบัติชอบต่อบิคามารดา ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) ท่านได้เลี้ยงเรามาแล้ว เราเลี้ยงท่านตอบ
- (๒) ช่วยทำงานให้ท่าน
- (๓) สืบทอดวงศ์ตระกูล
- (๔) ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก
- (๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

๑.๒) บิคามารดาพึงปฏิบัติต่อบุตรธิดา ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
- (๒) สอนให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยาการต่างๆ
- (๔) หาคู่ครองที่เหมาะสมให้
- (๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร^{๑๔}

๒) **คู่ที่ ๒ อันเป็นที่เบื้องขวา (ทักษิณทิศ) ได้แก่ ครูอาจารย์** แบ่งเป็น

๒.๑) ศิษย์พึงปฏิบัติชอบต่อครูอาจารย์ ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) ลูกขึ้นต้อนรับแสดงความเคารพ
- (๒) เข้าไปหาเพื่อรับใช้และรับคำแนะนำ
- (๓) ตั้งใจเรียนเมื่อท่านสอน
- (๔) ประนินับดีท่าน
- (๕) เรียนศิลปวิทยาด้วยความเคารพ

๒.๒) ครูอาจารย์พึงปฏิบัติต่อศิษย์ ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) สอนให้เป็นคนดี
- (๒) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- (๓) สอนวิชาการให้หมด ไม่ปิดบังอำพราง
- (๔) ยกย่องให้ปรากฏแก่หมู่คณะ

^{๑๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๕๕/๒๐๓.

- (๕) สร้างเกราะคุ้มภัย คือ จะไปทางทิศไหนก็ไม่ค่อยอยาก^{๓๕}
- ๓) คู่ที่ ๓ อันเป็นทิศเบื้องหลัง (ปัจฉิมทิศ) ได้แก่ บุตรธิดาและคู่ครอง แบ่งเป็น
- ๓.๑) สามิพึงปฏิบัติชอบต่อภรรยา ๕ ประการ ได้แก่
- (๑) ยกย่องให้เกียรติในฐานะที่เป็นภรรยา
 - (๒) ไม่ดูหมิ่นดูแคลน
 - (๓) ไม่นอกใจ
 - (๔) มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้
 - (๕) ให้เครื่องประดับตามโอกาสอันควร
- ๓.๒) ภรรยาพึงปฏิบัติชอบต่อสามี ๕ ประการ ได้แก่
- (๑) จัดการงานบ้านให้เรียบร้อย
 - (๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายตนด้วยดี
 - (๓) ไม่นอกใจ
 - (๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาไว้ด้วยดี
 - (๕) ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง^{๓๖}
- ๔) คู่ที่ ๔ อันเป็นทิศเบื้องซ้าย (อุตตฺรทิศ) ได้แก่ เพื่อนฝูง แบ่งเป็น
- ๔.๑) เพื่อนพึงปฏิบัติชอบต่อเพื่อน ๕ ประการ ได้แก่
- (๑) มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้ปันสิ่งของ
 - (๒) เจรจาด้วยถ้อยคำไพเราะ
 - (๓) ประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อเพื่อน
 - (๔) ประพฤติสม่ำเสมอทั้งยามสุขและทุกข์
 - (๕) พูดคำจริงกับเพื่อนด้วยความจริงใจ
- ๔.๒) เพื่อนผู้ได้รับการปฏิบัติแล้วพึงปฏิบัติชอบตอบ ๕ ประการ ได้แก่
- (๑) เมื่อเราประมาทช่วยป้องกันเรา
 - (๒) เมื่อเราประมาทช่วยป้องกันทรัพย์สินของเรา
 - (๓) เมื่อเรามีภัย เพื่อนเป็นที่พึ่งได้
 - (๔) เมื่อเราประสบทุกข์ยากไม่ทอดทิ้ง
 - (๕) ให้ความนับถือญาติของเรา^{๓๗}

^{๓๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๐/๒๐๓.

^{๓๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๒๐๔.

๕) คู่ที่ ๖ อันเป็นทิศเบื้องล่าง (เหนือทิศ) ได้แก่ คนรับใช้หรือลูกน้อง แบ่งเป็น

๕.๑) เจ้านายพึงปฏิบัติชอบต่อคนรับใช้หรือลูกน้อง ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) ให้ทำงานตามเหมาะสมแก่กำลังความสามารถ
- (๒) ให้อาหารและค่าจ้างที่เหมาะสมแก่งาน
- (๓) รักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้
- (๔) เมื่อได้ของแปลก ๆ พิเศษมาก็แบ่งปันให้
- (๕) ให้หยุดงานในโอกาสอันควร

๕.๒) คนรับใช้หรือลูกน้องพึงปฏิบัติชอบต่อเจ้านาย ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) ลูกขึ้นทำการงานก่อนนาย
- (๒) เลิกงานทีหลังนาย
- (๓) ถือเอาแต่ของที่นายให้
- (๔) ทำงานที่เจ้านายมอบหมายให้ดี
- (๕) เผยแผ่เกียรติคุณของนายเมื่อมีโอกาส^{๗๘}

๖) คู่ที่ ๖ อันเป็นทิศเบื้องบน (อุปริมทิศ) ได้แก่ พระภิกษุสามเณร แบ่งเป็น

๖.๑) ชาวบ้านพึงปฏิบัติชอบต่อพระภิกษุสามเณร ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) กระทำทุกสิ่งด้วยเมตตา
- (๒) พுகด้วยเมตตา
- (๓) คิดถึงด้วยเมตตา
- (๔) เปิดประตูบ้านต้อนรับเสมอ
- (๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

๖.๒) พระภิกษุสามเณรพึงปฏิบัติชอบต่อชาวบ้าน ๖ ประการ ได้แก่

- (๑) ห้ามไม่ให้กระทำความชั่ว
- (๒) สอนให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงดงาม
- (๔) สั่งสอนในสิ่งที่ชาวบ้านไม่เคยได้ฟัง
- (๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
- (๖) บอกทางสวรรค์ให้^{๗๙}

^{๗๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๒/๒๐๔.

^{๗๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๓/๒๐๕.

หากผู้คนในสังคมสามารถปฏิบัติตามอย่างจริงจังได้ ก็จะเป็นการง่ายต่อการดำเนินชีวิต พัฒนาสังคมให้เจริญรุ่งเรือง เป็นพื้นฐานที่ดีต่อการปฏิบัติหลักจริยธรรมอื่นๆ ได้ง่าย

๓.๕.๒ หลักธรรมสำหรับการปกครองครอบครัว เป็นหลักธรรมสำหรับของผู้ครองเรือนทั้งหลาย เรียกว่า ฆราวาสธรรม มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

(๑) สัจจะ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ต่อกัน ผู้ครองเรือนจำต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน เช่น สามัคคีภรรยาในฐานะที่เป็นคู่ชีวิตของกันและกัน ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ไม่ฝืนทำชั่วทั้งปวง

(๒) ทมะ ได้แก่ ความข่มใจของคน เช่น พยายามข่มใจไม่ให้มีเรื่องทะเลาะกัน ข่มใจไม่ให้หลงมัวเมาในสิ่งไม่ดีหรือในสิ่งที่จะเป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้นในครอบครัว และข่มใจที่จะไม่เล่นอบายมุขมีการพนัน เป็นต้น

(๓) ขันติ ได้แก่ ความอดทน อดทนต่อความยากลำบากในการประกอบอาชีพ การเลี้ยงดูบุตรหลาน อดทนต่อสิ่งที่สร้างความลำบาก เช่น เมื่อเกิดการทะเลาะกันขึ้น เป็นต้น

(๔) จาคะ ได้แก่ การเสียสละ การแบ่งปันสิ่งของ ๆ คนให้แก่ผู้อื่น เสียสละความสุขส่วนตัวให้กับผู้อื่น^{๘๖}

๓.๕.๓ หลักธรรมสำหรับปกครองบ้านเมือง หลักธรรมปกครองบ้านเมืองนี้มีอยู่มากเช่นกัน ยกตัวอย่าง เช่น

(๑) อธิปไตย ๓ ประการ^{๘๗} เป็นหลักธรรมที่ผู้ปกครองจำต้องนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติราชการเพื่อความสงบสุขของบ้านเมือง ได้แก่

๑) อัตตอธิปไตยยะ อธิปไตยนี้ มีการอธิบายอยู่ ๒ แนวด้วยกันแนวแรกคือ คนเราจะทำอะไรก็ตามปรารถนาคือใหญ่มุ่งให้เหมาะสมแก่ฐานะของตน ทำมุ่งผลอันจะได้แก่ตน หรือมุ่งความสะดวกแก่ตน ตลอดถึงการแสดงออกในลักษณะเคารพตนเอง เชิดชูตนเอง เชื่อมั่นในตนเอง อีกนัยหนึ่ง หมายถึง การที่บุคคลมาพิจารณาถึงฐานะของตัวเอง เช่นเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ตำแหน่ง หน้าที่ใดก็ตาม แล้วพยายามประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมแก่ฐานะของตน เหล่านี้เรียกว่า อัตตอธิปไตยยะ คือ ปรารถนาคือใหญ่ ถือตนเป็นประมาณ

๒) โลกาธิปไตยยะ ถือโลกเป็นใหญ่ นัยหนึ่งได้แก่ คนที่ละเว้นความชั่ว เพราะกลัวคนอื่นเขานินทา คำหาญ ทำความดี เพราะต้องการให้เขายกย่องสรรเสริญ หรือว่าทำอะไรก็ตามทำตามความนิยมของชาวโลกซึ่งอาจจะถูกก็ได้ อาจจะผิดก็ได้ ในแง่ของการปกครอง ที่เรา

^{๘๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๔/๒๐๕.

^{๘๖}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๖.

^{๘๗}อง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๗๕/๑๓๕.

เรียกว่าประชาธิปไตย ก็คือ การถือเอาความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่เป็นประมาณ ซึ่งอาจจะถูกหรือผิดก็ได้ นัยหนึ่ง หมายถึง การที่บุคคลให้ความสำคัญต่อปัจจัยภายนอก เช่น คนอื่น หรือผีสางเทวดา แล้วงดเว้นความชั่วประพฤติกวดีแม้คนอื่นเขาจะไม่เห็นถึงดเว้นไม่กระทำ มีความรู้สึกว่ายายผีสางเทวดาเขาพร้อมที่จะกระทำกวดดีแม้จะไม่มีคนอื่นเห็น โดยอาศัยความรู้สึกว่า คนไม่เห็นผีสางเทวดาก็เห็นคนประเภทนี้จึงพร้อมที่จะปิดทองหลังพระ เพราะมีความเชื่อมั่นว่า มีสิ่งหนึ่งคอยเป็นสักขีพยานในการกระทำของคนอยู่ ทั้งสองความหมายนี้ก็ชื่อว่าเป็น โลกาธิปไตย

๓) ธัมมาธิปไตย นัยหนึ่งหมายถึง การพิจารณาเห็นความถูก ความควรอะไรถูกอะไรควรก็กระทำลงไป อาจจะทำด้วยความเมตตากรุณา ความเสียสละ มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่คนอื่น แม้ใครจะไม่ยกย่องสรรเสริญก็พร้อมที่จะกระทำ เรียกว่า ทำความดีเพราะเห็นว่าเป็นความดี เว้นความชั่วเพราะเห็นว่าสิ่งนั้นเป็นความชั่ว จัดเป็นธัมมาธิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่

๓.๕.๔ ละเว้นอกติ ความลำเอียงเลือกที่รักมักที่ชัง มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

๑) นันทาคติ ลำเอียงเพราะรักใคร่ชอบใจ คือ มีความไม่ยุติธรรมเพราะเอาความชอบ ความรัก ความพอใจ ความเป็นพวกเดียวกันมาเป็นเหตุตัดสิน เช่น ผู้พิพากษาตัดสินคดีของญาติตน ซึ่งมีความผิดให้เป็นผู้ชนะคดี เป็นต้น

๒) โทษาคติ ลำเอียงเพราะชัง คือ มีความไม่ยุติธรรมเพราะเอาความเกลียด ความชัง ความไม่พอใจไม่ชอบใจกันมาเป็นเหตุตัดสิน เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐเกลียดกล่าวหาคนที่ตนเกลียดด้วยข้อกล่าวหาที่สร้างขึ้นเพื่อให้เขาได้รับโทษตามกฎหมาย เป็นต้น

๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะความหลง พลาดผิดเพราะเขา คือ ไม่มีมยยุติธรรม เพราะเอาความไม่เข้าใจ ความสำคัญผิด มาเป็นเหตุตัดสิน เช่น ครูให้คะแนนแก่นักเรียนโดยไม่คำนึงว่านักเรียนนั้น ควรได้รับคะแนนมาก หรือ น้อย

๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะความกลัว คือ มีความไม่ยุติธรรมเพราะเอาความกลัว ความขี้ลาดมาเป็นเหตุตัดสิน เช่น ผู้พิพากษาตัดสินยกฟ้องคดีของผู้บังคับบัญชาตนทั้ง ๆ ที่มีความผิดควรแพคดี เพราะกลัวว่าตนจะได้รับโทษอย่างใดอย่างหนึ่งภายหลัง จากผู้บังคับบัญชาซึ่งมีอำนาจเหนือตนนั้น^{๘๒} ดังพระพุทธพจน์ว่า

^{๘๒} อ.จ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๑๗.

ผู้ใดประพฤติล่วงธรรม เพราะความรัก ความขัง ความหลง
 ความกลัวของผู้นั้นย่อมเสื่อม คุณพระจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น^{๔๓}
 ผู้ใดไม่ประพฤติล่วงธรรม เพราะความรัก ความขัง ความหลง ความ
 กลัวของผู้นั้น ย่อมเต็มเปี่ยม คุณพระจันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น^{๔๔}

๓.๕.๔ หลักธรรมสำหรับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นหลักธรรมช่วยให้มีความสุข
 ความสำเร็จต่อดำเนินชีวิตในสังคม และการประกอบอาชีพ หน้าที่การงานของตน ตัวอย่าง เช่น

(๑) หลักราชสังคหัตถุ ๔ ประการ ได้แก่

๑) สัสสมระ คือ หลักการสงเคราะห์การบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร หลักการนี้
 เหมาะสมที่จะนำมาใช้สำหรับประชาชนที่มีอาชีพทางเกษตรกรรมจึงต้องการได้รับการช่วยเหลือ
 หรือสงเคราะห์ในการแก้ปัญหาเหล่านี้

๒) ปุริสมระ คือ หลักการสงเคราะห์ การสนับสนุนคนในทางที่ถูกที่ควร ผู้
 มีหน้าที่ปกครองในส่วนราชการก็รู้จักสงเคราะห์ รู้จักส่งเสริมข้าราชการเจ้าหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่
 ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งฝ่าย ทหาร ตำรวจ และพลเรือน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

๓) สัมมาปาสะ คือ หลักการสงเคราะห์ ในด้านการส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ
 โดยการวางแผนนโยบาย หลักการ และวิธีการส่งเสริมให้ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน

๔) วาจาเปยยะ คือ หลักการสงเคราะห์ ในด้านรู้จักยกย่องเชิดชูให้เกิดเกียรติแก่
 คนทั่วไป ด้วยการพูดจาปราศรัยด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ ตลอดจนรู้จักเผยแพร่ธรรมและวิชาการต่าง ๆ
 แก่มวลชน เพื่อที่จะให้ประชาชนนำไปเป็นแนวทางแก้ปัญหาชีวิต ทั้งในด้านส่วนตัวและ
 ส่วนรวม^{๔๕}

(๒) หลักโภคอาทิยะ เป็นหลักธรรมสำหรับการจับจ่ายใช้สอยทรัพย์สินเงินทองที่
 ได้มาให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ๕ ประการ ได้แก่

๑) ใช้ในการเลี้ยงตัวเองและคนในครอบครัว มีบิดามารดา บุตรธิดา

๒) บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

๓) ใช้ป้องกันภัยอันตราย เช่น คราวเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น

๔) ทำพิธีกรรม ๕ อย่าง ได้แก่

(๑) ญาติพิธี การสงเคราะห์ญาติพี่น้อง

(๒) อดิธิพิธี การต้อนรับแขก

^{๔๓} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗-๑๘/๑๗.

^{๔๔} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๕/๔๑-๔๒.

(๓) ปุพฺพเปตพฺลิตี การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับสิ้นชีวิตไปแล้ว

(๔) ราชพฺลิตี การเสวยภาณีอากรให้แก่บ้านเมือง

(๕) เทวตาพฺลิตี ทำการสักการะสิ่งที่เคารพบูชาในตระกูล

๕) อุปถัมภ์บำรุงสมณะบรรพชิตผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ^{๕๕}

๓.๕.๕ หลักธรรมการเป็นพ่อค้าแม่ค้าที่ดี มีองค์ประกอบ ๓ อย่าง ได้แก่

๑) ตาคี รู้จักสินค้า ของที่เป็น สามารถคำนวณราคากะทุนถึงกำไรแม่นยำ

๒) จัดเจนธุรกิจ รู้แหล่งซื้อแหล่งขาย รู้ความเคลื่อนไหว ความต้องการของตลาด สามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า

๓) พร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ๆ หาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่าย^{๕๖}

(๔) หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น (หัวใจเศรษฐี) มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

๑) อุฏฐานสัมปทา การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานอันสุจริต

๒) อารักขสัมปทา การถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บไว้

๓) กัลยาณมิตตตา การคบเพื่อนที่ดี การคบเพื่อนดีมีประโยชน์หลายอย่าง คือ หาทางที่จะช่วยให้เราได้ทรัพย์และคอยป้องกันที่จะไม่ให้เสียทรัพย์

๔) สมชีวิตา การมีความเป็นอยู่ที่เหมาะสมรู้จักประมาณในการเป็นอยู่ของตนเอง^{๕๗}

หลักธรรมเหล่านี้ สรุปได้ว่าเมื่อประกอบการทำงานได้ทรัพย์สมบัติแล้ว ก็มีการเสียดสละ ให้ทานแก่คนอื่น ไม่หวงแหน ตระหนี่ด้วยความโลภนั่นเอง ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

นรชน เมื่อคำนึงถึงเหตุนี้ว่าเราได้ใช้จ่ายโภคทรัพย์เลี้ยงตนแล้ว ได้ใช้จ่ายโภคทรัพย์เลี้ยงคนที่ควรเลี้ยงแล้ว ได้ผ่านพ้นภัยที่เกิดขึ้นแล้ว ได้ให้ทักษิณาอันมีผลสูงเลิศแล้ว ได้ทำพฺลิตี ๕ ประการแล้ว และได้บำรุงท่านผู้มีศีลสารวมอินทรีย์ประพฤติพรหมจรรย์แล้ว บัณฑิตผู้อยู่ครองเรือนพึงปรารถนาโภคทรัพย์เพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นเราก็ได้บรรลุแล้ว เราได้ทำสิ่งที่

^{๕๕} วจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๔๐-๔๑.

^{๕๖} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๕๕/๑๑๑.

^{๕๗} วจ.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๒๒.

ไม่ต้องเดือดร้อนแล้ว ดังนี้เชื่อว่าเป็นผู้ดำรงอยู่ในธรรมของพระอริยะ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญเขาในโลกนี้ เมื่อเขาละจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงใจในสวรรค์^{๔๘}

๓.๓.๖ หลักธรรมสำหรับสมานน้ำใจของผู้คนในสังคม เป็นหลักธรรมที่เชื่อมโยงยึดเหนี่ยวจิตใจให้เกิดความสัมพันธ์ ประสานจิตใจรู้จักสามัคคีเป็นหนึ่งเดียว เรียกว่า สังคหวัตถุซึ่งมีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

- ๑) สงเคราะห์กันด้วยปัจจัย ๔ (ทาน)
- ๒) พุดจกกันด้วยคำสุภาพไพเราะ เป็นประโยชน์ (ปิยวาจา)
- ๓) ทำประโยชน์ต่อส่วนรวมร่วมกัน (อัตถจริยา)
- ๔) รู้จักวางตนให้ถูกต้องตามฐานะ โอกาส สถานที่ (สมานัตตตา)^{๔๙}

๓.๓.๗ หลักธรรมสำหรับส่งเสริมคุ้มครองพลโลกทั้งผอง ได้แก่ พรหมวิหาร เป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้มวลมนุษยชาติอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ฟ้ากฟากแห่งสันติสุข มีมิตรภาพอันไร้พรมแดน อบอุ่นไปด้วยความรัก ความเอื้ออาทรห่วงใยกันและกัน ๔ ประการ ได้แก่

- ๑) เมตตา ความรักใคร่ เอ็นดู ปรารถนาดีต่อผู้อื่น
- ๒) กรุณา ได้แก่ ความสงสารคิดจะช่วยผู้ที่ได้รับความทุกข์ให้พ้นจากทุกข์
- ๓) มุทิตา ได้แก่ ความรู้สึกชื่นชมยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี และมีความสุข
- ๔) อุเบกขา ได้แก่ ความวางเฉยไม่ยินดียินร้าย มีจิตใจเป็นกลาง^{๕๐}

สรุปว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ยกมาพอเป็นตัวอย่างข้างต้นนี้ถือเป็นหลักธรรมที่ผู้คนในสังคมจำเป็นต้องปฏิบัติตามให้ได้ หากหวังให้ชีวิตตน คนอื่น และสังคมส่วนรวมเกิดความสงบสุขร่มเย็น จากการศึกษาหลักธรรมที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ คือ หลักการภาคทฤษฎีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเมื่อนำไปปฏิบัติจริงจะทำให้เกิดผล คือ การบรรลุการใช้สิทธิมนุษยชนอย่างสูงสุด เกิดมีความเห็นใจกัน ความเป็นมิตรกัน และช่วยเหลือกัน ซึ่งภาวะดังกล่าวนี้ คือ เหตุแห่งการเกิดสันติสุขในโลกมนุษย์ กล่าวคือ ภาวะแห่งการดำเนินชีวิตใช้ปัญญาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต โดยมีจิตใจที่เอื้ออาทรต่อผู้อื่นทั่วไป รวมทั้งประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามแก่คนทั่วไป เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีควรประพฤติปฏิบัติตาม ปัญญาที่รู้สภาพความเป็นจริง จิตใจที่เปี่ยมด้วย

^{๔๘} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๔๑.

^{๔๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗.

^{๕๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๗๔.

คุณธรรม ไม่หวั่นไหว และมีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นนี้ จึงถือได้ว่าเป็นลักษณะการดำเนินชีวิต
ของมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท

บทที่ ๔

เสนอวิธีการประยุกต์หลักธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน กับการประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนกับการประยุกต์ใช้ในสังคมไทยในบทที่ ๔ นี้ ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นที่สำคัญๆ ในการศึกษาเปรียบเทียบไว้ ดังนี้

- (๑) หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านสิทธิมนุษยชน
- (๒) หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
- (๓) หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน การประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

๔.๑ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้บัญญัติความหมายของสิทธิมนุษยชน หมายถึง ศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรอง หรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตามศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือศักดิ์ศรีความเป็นคนเป็นสิ่งที่ทุกคนมีติดตัวมาแต่กำเนิดโดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือแนวคิดอื่นๆ เผ่าพันธุ์ หรือสังคม ทรัพย์สิน ถิ่นกำเนิด หรือสถานะอื่นๆ เช่น การครอบครองทรัพย์สินความเป็นจริงเหล่านี้หากไม่เป็นไปตามสิทธิขั้นพื้นฐาน ย่อมทำให้เกิดการเรียกร้องขึ้นในด้านศีลธรรมว่าเป็นสิทธิที่มีมาแต่กำเนิดไม่สามารถถ่ายโอนให้กันได้

๔.๑.๑ พื้นฐานของหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักสิทธิมนุษยชนที่นานาประเทศต่างได้ปฏิบัติยึดถือกัน จัดเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ กล่าวคือ เป็นสิทธิที่เน้นถึงการกระทำระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น ส่วนพื้นฐานของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีพื้นฐานมาจากการเข้าถึงความจริงของชีวิตมนุษย์และสรรพสัตว์ เช่น เรื่องกรรม เรื่อง ศรัทธา

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมุ่งเน้นไปที่การลงมือประพฤติปฏิบัติด้วยตนเองเพื่อความผาสุกในชีวิตด้านส่วนตัวและสังคมส่วนรวม อันหมายถึง ชีวิตของคนอื่น สัตว์อื่นและสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ซึ่งถือเป็นขั้นพื้นฐานเช่นเดียวกัน แต่โดยรวม หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทขั้นพื้นฐานได้แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะสำคัญ คือ มีลักษณะที่เป็นคำสอนให้บุคคลเว้นจากการทำความชั่วที่เรียกว่า วินัย หรือ ศีล และมีลักษณะที่เป็นการสอนให้บุคคลทำความดีที่เรียกว่า ธรรม เรื่องของศีล หรือ ศิกขาบทและหลักธรรมต่างๆ จึงถือเป็นมาตรการพื้นฐานทางศีลธรรมที่มีความสำคัญและมีผลเสมอต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม เพราะฉะนั้น หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเกี่ยวข้องกับสังคมมนุษย์โดยตรง และกล่าวได้ว่าเป็นแนวความคิดที่ได้รับการพัฒนาอย่างสมบูรณ์ เพราะจะพบว่าในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทมีกล่าวไว้อย่างพร้อมมูลถึงธรรมชาติของสังคม บ่อเกิดสังคมและสาเหตุของความเปลี่ยนแปลงของสังคม นอกจากนี้ยังกล่าวถึงหน้าที่ของรัฐบาล รูปแบบของการจัดระเบียบสังคมในอุดมคติ ตลอดจนวิธีที่จะนำหรือเสริมสร้างสังคมว่าควรทำอย่างไรด้วย^๑

พื้นฐานทางหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงตั้งอยู่บนฐานแห่งการยอมรับในเรื่องข้อเท็จจริง ดังนี้

- ๑) เจตน์จำนงเสรีหรือเสรีภาพของบุคคล
- ๒) สันติของบุคคลภาวะ
- ๓) การทำความดี ความชั่วมีผลทำให้ธรรมชาติของมนุษย์ดีขึ้นและเลวลงได้จริง
- ๔) ภาวะของจิตที่บริสุทธิ์จากกิเลส อาสวะทั้งปวงเป็นภาวะแห่งความสุขสมบูรณ์รู้แจ้งในอันติมะและเป็นเสรีภาพอันยอดเยี่ยม^๒

หลักสิทธิมนุษยชนและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาก็มีความหมายและลักษณะแตกต่างกันออกไปบ้างตามวัตถุประสงค์ที่เกิดขึ้น ดังตารางแสดงความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานระหว่างหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

^๑สุเขวาน์ พลอยชุม, *จริยศาสตร์แนวพุทธ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๒.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

หลักสิทธิมนุษยชน	หลักธรรม
<p>๑. หลักสิทธิมนุษยชนเน้นไปที่ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ทุกคนต่างมีสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคภายใต้การรับรองหรือคุ้มครองตามบทบัญญัติของประเทศนั้นๆ จึงมีพื้นฐานในการรับของเฉพาะมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้นในการกระทำต่างๆ เพื่อความเท่าเทียมกันในสังคมมนุษย์ ในการแสวงหาสิ่งที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ อันได้แก่ ที่อยู่อาศัย และการรักษาพยาบาล การมีงานทำ และมีโอกาสศึกษา เพื่อนำความรู้ไปทำมาหากินเพื่อแสวงหาปัจจัยดำรงชีพเป็นพลเมืองที่ดีต่อไปโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ สีผิว เพศ อายุ ภาษา ศาสนา และสถานภาพทางกายและสุขภาพ รวมทั้งความเชื่อทางการเมือง เป็นต้น จัดเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดมา เป็นสิทธิที่ไม่สามารถโอนให้แก่กันได้และไม่มีบุคคล องค์กร หรือแม้แต่รัฐสามารถล่วงละเมิดความเป็นมนุษย์นี้ได้</p> <p>๒. หลักสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน เน้นไปที่การปฏิบัติต่อกันทางร่างกายเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีผลต่อการดำรงชีวิตได้อย่างดีเช่นกัน</p> <p>๑) มนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิในตนเอง สามารถปกป้องตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี ไม่สมควรที่บุคคลอื่นจะถือสิทธิ ครอบครอง</p>	<p>๑. หลักศรัทธา ความเชื่อมั่นที่ถูกต้องในพุทธปรัชญาเถรวาทเน้นความเชื่อมั่นที่ถูกต้องแล้วนำไปสู่การกระทำที่ถูกต้องดีงาม จัดเป็นขั้นพื้นฐาน ๔ ประการได้แก่</p> <p>(๑) กรรมศรัทธา ความเชื่อมั่นในกรรม</p> <p>(๒) วิบากศรัทธา ความเชื่อมั่นในผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำว่ามีจริง</p> <p>(๓) กรรมสกตาศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อว่ามีมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของตน จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรม</p> <p>(๔) ตถาคตโพธิศรัทธา เชื่อในปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้หลักศรัทธาทั้ง ๔ ประการนี้เกิดขึ้นเพื่อความเข้าใจและการปฏิบัติที่ถูกต้อง ซึ่งมีผลเป็นความผาสุกของปัจเจกบุคคลและสังคม</p> <p>๒. หลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทตั้งอยู่บนพื้นฐานที่เป็นกลาง กล่าวคือ การกระทำกรรมใดๆ ไม่ว่าทางกาย ทางวาจา และทางใจ ก็สามารถตัดสินได้ว่าการกระทำกรรมนั้น ดี ถูกเหมาะสมหรือไม่ เพราะเหตุใด เป็นต้น</p>

<p>ซื้อขายใช้แรงงานกดขี่ ทรมาน หรือการลงโทษด้วยวิธีการที่โหดร้าย</p> <p>๒) มนุษย์เป็นสัตว์สังคม อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวก มีอิสระ สร้างสรรค์ผลงาน พัฒนาศักยภาพของตนเอง</p> <p>๓) มนุษย์มีเกียรติภูมิ มีคุณค่าในตนเอง มีความภาคภูมิใจ ไม่ควรเหยียดหยามบุคคลอื่นด้านชื่อเสียง เกียรติยศ การประจานต่อสาธารณชนให้เสื่อมเสียเกียรติยศชื่อเสียง</p> <p>๔) มนุษย์ทุกคน พึงได้รับการคุ้มครองจากรัฐในฐานะเป็นพลเมืองของรัฐ</p>	
---	--

พื้นฐานระหว่างหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านนี้มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ มีความหมายและลักษณะที่คล้ายกัน ปัจเจกบุคคลผู้ได้ชื่อว่ามนุษย์ทุกคนล้วนมีสิทธิส่วนบุคคลที่สามารถกระทำได้ตามภาวะของตนแต่ต้องอยู่บนฐานสิทธิมนุษยชนที่กฎหมายรับรองและศีลธรรมที่ถูกต้องขึ้นพื้นฐานที่ศาสนารับรอง กล่าวคือหลักธรรมขั้นพื้นฐานนี้เองที่ทำให้ปัจเจกชนมีความรู้สึกรับผิดชอบในทางศีลธรรมทั้งต่อตนเองและต่อสังคมส่วนรวม

หลักสิทธิมนุษยชนและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทต่างมีความเห็นคล้ายคลึงกันว่ามนุษย์แต่ละคนต่างมีสิทธิในการกระทำต่างๆ ซึ่งอยู่ในขอบข่ายแห่งความดี ซึ่งสรุปลงในด้านพื้นฐานได้ ๓ ประการ ได้แก่

๑) ทั้งหลักสิทธิมนุษยชนและพระพุทธศาสนาเถรวาทต่างถือเอาหลักแห่งการกระทำ (หลักกรรม) เป็นหลักแห่งการประพฤติปฏิบัติที่พึงงาม เพื่อละความชั่ว เพื่อทำความดี และเพื่อประโยชน์สุขทั้งส่วนตนและส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

๒) หลักสิทธิมนุษยชนและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทล้วนมีลักษณะพื้นฐานคล้ายคลึงกันในแง่ต่างๆ เช่น มนุษย์ต้องรักเมตตาต่อกัน ไม่ควรเบียดเบียนคนอื่น ไม่ทำร้าย ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติกดขี่ทางกาม (ศีล ๕) การส่งเสริมการศึกษา เป็นต้น สมดังพุทธพจน์ที่ว่า

“บุคคลค้นหาด้วยจิตตลอดทิศทั้งหมด ไม่ได้พบใครซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนในที่ไหนๆ เลย สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ก็รักตนมากเช่นนั้นเหมือนกัน ฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนสัตว์อื่น”^๑

๓) ถือว่ามนุษย์เป็นผู้เลือก ผู้กระทำและผู้รับผล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวของมนุษย์เป็นประมาณ โดยมีกาย วาจา และสติปัญญาเป็นเครื่องมือปฏิบัติเพื่อความสุขของตนและส่วนรวม

๔.๑.๒ ขอบเขตของหลักสัทธมนุชยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ขอบเขตของหลักสัทธมนุชยชน ก็คือ จุดมุ่งหมายของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้รับสิ่งต่างๆ เท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ สัทธมนุชยชนจึงเป็นแนวคิดและหลักการปฏิบัติที่เกี่ยวกับมนุษย์ที่ว่ามนุษย์นั้นมีสิทธิหรือสถานะสากล เป็นสิทธิที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด ซึ่งไม่สามารถจำหน่าย จ่าย โอน หรือแจกให้กับผู้หนึ่งผู้ใดได้ สิทธิดังกล่าวนี้มีความเป็นสากลและเป็นนิรันดร ฉะนั้น สัทธมนุชยชน เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุข ความเสมอภาคของมวลมนุษยชาติในโลกเท่านั้น กล่าวได้ว่า สัทธมนุชยชน ก็คือ สิทธิทางศีลธรรม คือ สิทธิที่อยู่ในตัวของมนุษย์เอง คือ ความดีหรือมโนธรรมนั่นเอง ซึ่งในหลักมนุษยธรรมเป็นหลักธรรมที่สอนให้มนุษย์มีจิตใจเมตตา และการไม่เบียดเบียนกันเป็นหลักที่นำสันติภาพมาสู่โลกอย่างแท้จริง

ส่วนขอบเขตของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งไปที่ความประพฤติกองสรรพสัตว์ว่าต่างก็มีผลของการกระทำ (กรรม) เท่าเทียมกัน และผลดังกล่าวก็มาจากกรรมต่างๆ ที่มนุษย์และสัตว์นั้นได้กระทำ เพราะความที่มนุษย์และสัตว์นั้นมีจิตหรือวิญญาณ ดังนั้น ขึ้นชื่อว่าสัตว์ ผู้มีชีวิต พฤติกรรมที่แสดงออกจึงมีค่าเท่ากัน ไม่ว่าสัตว์เดรัจฉาน มนุษย์ ก็สามารถที่จะประกอบความดี-ความชั่วได้ โดยที่พระพุทธศาสนาเถรวาทมีขอบเขตของหลักธรรมคำสอนที่ชัดเจน โดยมีจุดมุ่งหมายและสั่งสอนเฉพาะสิ่งที่จะนำมาใช้ปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริงได้ ส่วนที่จริงแต่ไม่มีประโยชน์นั้น ไม่ได้นำมาสั่งสอน ขอบเขตที่ชัดเจนทางหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น

๑) มุ่งให้เกิดประโยชน์ครบทั้ง ๓ ด้านของชีวิต ซึ่งก็เป็นการเน้นย้ำถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวคือ

^๑ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๔๘/๕๕.

- (๑) ทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในปัจจุบัน
 (๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในอนาคต
 (๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง^๔
- ๒) มุ่งให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้ผลจริง
 ๓) เน้นทางสายกลาง ไม่เอนเอียงไปในทางมัวเมา (กามสุขัลลิกานุโยค) และทาง
 ลำบากเหน็ดเหนื่อยเปล่าไร้ประโยชน์ (อิตถกิลมถานุโยค)^๕ ก่อให้เกิดประโยชน์ ๓ ด้านครอบคลุมสังคัม
 มนุษย์ ได้แก่

- (๑) อัตถัตถประโยชน์ ประโยชน์ส่วนตน
 (๒) ปรัตถประโยชน์ ประโยชน์ของผู้อื่น
 (๓) อุกยัตถประโยชน์ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย^๖

ดังนั้น ขอบเขตของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีขอบเขตที่ชัดเจนทั้งใน
 ด้านการกระทำ ผลของการกระทำ มีความเสมอภาคต่อเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ใครทำอย่างไร ก็ย่อม
 ได้รับผลอย่างนั้น ดังตารางความสัมพันธ์ของขอบเขตระหว่างหลักศีลธิมนุชยชนกับหลักธรรมใน
 พระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักศีลธิมนุชยชน	หลักธรรม
๑. ขอบเขตของหลักศีลธิมนุชยชนเน้น ไป ที่ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ทุกคนต่างมี สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค ซึ่งก็คือ สิทธิทางศีลธรรม คือ คือ ความดีหรือมโน ธรรมนั่นเอง ถือเป็นหลักธรรมที่สอนให้ มนุษย์ปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนาที่ดี มีจิตใจ เมตตา บนฐาน ๔ ประการ ได้แก่	๑. ขอบเขตของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เถรวาท สรุปได้ว่า ๑) ถือว่ามนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาค ศักยภาพ เท่าเทียมกัน ไม่จำเพาะเจาะจงที่เพศหรือวรรณะ เมื่อทำความดีตอนไหนก็ตอนที่ย่อมดี หากทำ ความชั่วก็ถือว่าชั่ววันยังค่ำ ๒) พระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าทั้งมนุษย์และ

^๔บ.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๒๖๑-๒๖๒.

^๕วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๑๖.

^๖บ.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๒๖๑-๒๖๒.

<p>๑) มนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิในตนเอง สามารถปกป้องตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี ไม่สมควรที่บุคคลอื่นจะถือสิทธิ ครอบครอง ซ้ำขายใช้แรงงานกดขี่ ทรมาน หรือการลงโทษ ด้วยวิธีการที่โหดร้าย</p> <p>๒) มนุษย์เป็นสัตว์สังคม อยู่ร่วมกัน เป็นกลุ่มเป็นพวก มีอิสระ สร้างสรรค์ผลงาน พัฒนาศักยภาพของตนเอง</p> <p>๓) มนุษย์มีเกียรติภูมิ มีคุณค่าในตนเอง มีความภาคภูมิใจ ไม่ควรเหยียดหยามบุคคลอื่นด้านเชื้อชาติ วรรณะ ศาสนา การประจําชาติ ต่อสาธารณชนให้เสื่อมเสียเกียรติยศชื่อเสียง</p> <p>๔) มนุษย์ทุกคน พึงได้รับการคุ้มครองจากรัฐในฐานะเป็นพลเมืองของรัฐ</p>	<p>สัตว์ต่างตกอยู่ในสภาพเดียวกัน คือ การกระทำดี กระทำชั่วย่อมมีผลทั้งสิ้น ดังนั้น หลักธรรมปฏิบัติทั้งหมดจึงรวมลงใน</p> <p>(๑) ละเว้นความชั่วทั้งปวง</p> <p>(๒) ปฏิบัติแต่ความดีงาม</p> <p>(๓) ฝึกฝนจิตใจให้ผ่องใส^๖</p>
--	---

พระพุทธศาสนาเถรวาทมีทัศนะแตกต่างจากหลักสิทธิมนุษยชนตรงที่ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทให้ความสำคัญต่อการประพฤติปฏิบัติที่กล่าวถึงสิ่งไหนถูก สิ่งไหนผิด สิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ และกล่าวต่อไปอีกว่าที่ควรทำนั้นควรทำสิ่งไหนก่อนสิ่งไหนหลัง มีจุดมุ่งหมายที่การตัดสินใจว่าถูกหรือไม่ถูก ควรหรือไม่ควร หลักร่าง ๆ เหล่านี้จึงมีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายสูงสุดเสมอ นั่นก็คือ การปฏิบัติละเว้นความชั่ว การทำความดี และการทำจิตใจให้หลุดพ้นจากกิเลสตัณหาของมนุษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

ส่วนหลักสิทธิมนุษยชนมุ่งสร้างสันติสุขให้เกิดในสังคมมนุษย์ โดยเน้นที่การสนับสนุนส่งเสริม การมีความรักความเมตตา การปฏิบัติดีงามต่อกัน โดยยึดความสำคัญของความรับผิดชอบที่มีแฝงอยู่ในความสัมพันธ์ของมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐ และแม้กระทั่งความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน อาจกล่าวได้ว่า ขอบเขตของหลักสิทธิ

^๖ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๔/๕๗.

มนุษยชน ก็คือ หลักแห่งความเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง อันเป็นความรักใคร่โดยไม่จำกัดขอบเขต ไม่มีการแบ่งแยก ซึ่งสอดคล้องตรงกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “โลโกปตถุมภิกา เมตตา เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก”^๔ เมตตา จึงเป็นความรักใคร่ปรารถนาดีต่อผู้อื่น คุณธรรมข้อนี้เป็นการลดความสำคัญของตัวเอง ไม่เห็นแก่ตัว มุ่งที่ความสุขของผู้อื่นเป็นสำคัญ ทำให้บุคคลช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เพราะการที่สังคมดำรงอยู่ได้อย่างสันติสุขทุกผู้ทุกนามก็เพราะความเมตตาที่มีต่อกัน เช่น บุตรธิดาเติบโตเจริญงอกงามก็เพราะเมตตาของบิดามารดา เป็นต้น หลักเมตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นก็ปรากฏอยู่แห่ง เช่น ในพรหมวิหาร ๔ ได้แก่ “เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา”^๕ และในสารณียธรรม ๖ ประการ (ธรรมที่ทำให้มนุษย์ระลึกคิดถึงกันในแง่แห่งความดีงาม) ได้แก่

(๑) เมตตากายกรรม ได้แก่ กระทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดี โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๒) เมตตาวาจากรรม ได้แก่ พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ กล่าวแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดีและแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๓) เมตตามโนกรรม ได้แก่ คิดถึงต่อกันด้วยเมตตา คือ การตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

(๔) สาธารณโภคิ ได้แก่ การแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

(๕) สีลสามัญญตา ได้แก่ การพยายามประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริต ดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

^๔มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, พุทธศาสนสุภาษิต ฉบับรวมเล่ม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔.

^๕ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๗๔.

(๖) ทฤษฎีสามัญญตา ได้แก่ ปรับความคิดเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพ รับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้เพื่อจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน^{๑๑}

หลักธรรมทั้ง ๖ ประการนี้ ถือเป็นหลักธรรมเครื่องประกันความประพฤติของปัจเจกบุคคลทุกคนในสังคมประเทศได้เป็นอย่างดี ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับขอบเขตของหลักสิทธิมนุษยชนทางสังคม การเป็นอยู่และการเมือง ก็เน้นเพียงให้ทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ถูกต้อง โดยเน้นที่มนุษย์ทุกคนเป็นจุดยืนหรือศูนย์กลางของกิจกรรมทุกอย่าง แต่ถือว่าสรรพสิ่งขึ้นอยู่กับการกระทำของมนุษย์ทั้งหมดด้วยความเมตตาธรรม ดังพุทธพจน์ที่ว่า

หากว่าภิกษุเจริญเมตตาจิต ชั่วเวลาแม้เพียงลัดนิ้วมือเดียว ภิกษุนี้เรากล่าวว่าย่อมไม่ห่างาน ทำตามคำสอนของพระศาสดา ปฏิบัติตามโอวาท ไม่ฉันอาหารของชาวเมืองเสียเปล่า ก็จะป่วยกล่าวไปไยถึงคนทั้งหลายที่เจริญเมตตาจิตให้มากไปกว่านี้เล่า^{๑๒}

พึงแผ่ไมตรีจิตในสัตว์ทั้งหลายว่าขอสัตว์ทั้งปวงจงเป็นผู้มีสุข มีความเกษม มีตนถึงความสุขเกิด สัตว์มีชีวิตเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ เป็นผู้สะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง พอมหรือพิ และสัตว์เหล่าใดมีกายขาวหรือใหญ่ ปานกลางหรือสั้น ที่เราเห็นแล้วหรือมิได้เห็นอยู่ในที่ไกลหรือที่ใกล้ ที่เกิดแล้วหรือแสวงหาที่เกิด ขอสัตว์ทั้งหมดนั้นจงเป็นผู้มีตนถึงความสุขเกิด^{๑๓}

จากพุทธพจน์ข้างต้นแสดงถึงผลของเมตตาธรรมว่ามีอยู่ ๑๑ ข้อ ได้แก่

- (๑) ย่อมนอนหลับเป็นสุข
- (๒) ตื่นก็เป็นสุข
- (๓) นอนไม่ฝันร้าย
- (๔) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
- (๕) เป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย
- (๖) เทวดาย่อมรักษา
- (๗) ไฟ ยาพิษ หรือศาสตราไม่กล้ากราย
- (๘) จิตย่อมตั้งมั่นเป็นสมาธิได้เร็ว

^{๑๑} อ.จ.ภ.ก. (ไทย) ๒๒/๒๕๒/๓๒๒.

^{๑๒} อ.จ.เอก. (ไทย) ๒๐/๕๕/๕.

^{๑๓} บ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๕-๑๐.

(๙) ผู้เจริญมุตตาช่อมมีผิวหน้าที่ผ่องใส

(๑๐) ไม่หลงตาย

(๑๑) เมื่อยังไม่สามารถแทงตลอดธรรมที่สูงยิ่งได้ ก็ช่อมเป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก^{๑๓}

ดังนั้น ความแตกต่างกันด้านขอบเขตของหลักสิทธิมนุษยชนและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทพอสรุปได้ ดังนี้

๑) พระพุทธศาสนาเถรวาทมีขอบเขตที่ชัดเจนและแน่นอนกว่าหลักสิทธิมนุษยชน

๒) ขอบเขตของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกว้างขวางครอบคลุมทั้งมนุษย์และสัตว์ ส่วนหลักสิทธิมนุษยชนหมายเอาเฉพาะมนุษย์เพื่อมนุษย์โดยมนุษย์เท่านั้น

๓) ขอบเขตของหลักการทั้งสองถือว่าการทำความดีนั้นก็เพื่อความดี มิใช่ทำความดีบนความทุกข์ของคนอื่น เมื่อตนเป็นสุข คนอื่นก็ย่อมสุขด้วย เป็นต้น

๔.๑.๓ ระดับของหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ระดับของหลักสิทธิมนุษยชน จัดอยู่ในระดับพื้นฐานและระดับกลางของหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทเท่านั้น เช่น การปฏิบัติตนตามหน้าที่ของตน ด้วยความรัก ความเมตตา ปัญญา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สรุปได้ว่าระดับของหลักสิทธิมนุษยชนมี ๒ ระดับ ได้แก่

๑) ระดับปัจเจกชน หมายถึง หลักความประพฤติของมนุษย์แต่ละคน เพราะสังคมจะมีความสุขสันติสุข ความเจริญก้าวหน้าได้จะต้องเริ่มที่ตัวของมนุษย์ทุกๆ คนเสียก่อน

๒) ระดับสังคม หมายถึง มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กัน และกันความเป็นมนุษย์จะมีคุณค่าที่แท้จริงก็ต่อเมื่อทุกคนทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ซึ่งก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกันทั้ง ๒ ระดับนี้ยังสรุปลงเป็นระดับหลักสิทธิเสรีภาพทางกายและทางใจ

จากการวิจัยหลักสิทธิมนุษยชนสรุปดังนี้

๑) หากยึดระดับพื้นฐานและระดับกลางแห่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทแล้วหลักสิทธิมนุษยชนก็จัดอยู่ใน

^{๑๓} อ.เอกทศ. (ไทย) ๒๔/๒๒๒/๓๑๖.

๒) ระดับนี้ไม่ถึงระดับสูงสุด และแม้จะจัดเข้าได้ก็ยังมีเนื้อหาไม่ครอบคลุมเท่าหลักธรรมพระพุทธศาสนาเถรวาทเลยด้วยซ้ำไป

๓) หากยึดเอาเรื่องมนุษย์เป็นที่ตั้งแล้ว ทั้งพระพุทธศาสนาเถรวาทและหลักสิทธิมนุษยชนล้วนอยู่ในระดับเดียวกัน นั่นก็คือ มนุษย์ปฏิบัติเพื่อความสุขความเจริญของมนุษย์โดยมนุษย์นั่นเอง

พระพุทธศาสนาเถรวาทได้แบ่งระดับของหลักธรรมออกเป็น ๓ ระดับด้วยกัน ได้แก่ ระดับพื้นฐาน ระดับกลางและระดับสูงสุด ตามความเหมาะสมในเรื่องโอกาส เวลา และเพศแก่ผู้ปฏิบัติ แต่เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นได้แบ่งระดับหลักธรรมออก ๒ ประเภท ได้แก่ ระดับที่เป็นพื้นฐานแก่บุคคลทั่วไป (ฆราวาส) และระดับสำหรับเพศบรรพชิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งสรุปลงในพุทธบริษัท ๔ ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร ภิกษุณี สามเณริณี จำพวกหนึ่ง และเหล่าอุบาสก-อุบาสิกาจำพวกหนึ่ง^{๑๔}

^{๑๔} อัง. จตุตถก. (ไทย) ๒๑/๑๒๕/๑๓๒-๑๓๓.

หลักสิทธิมนุษยชน	หลักธรรม
<p>ขอบเขตของหลักสิทธิมนุษยชน สรุปได้ว่า</p> <p>๑) หลักสิทธิมนุษยชนได้จัดขึ้นด้วยการมองเพียงเหตุผลและความจำเป็นของมนุษย์เป็นที่ตั้งเท่านั้น และเมื่อนำมาจัดเรียงก็จัดได้ใน ๒ ระดับ คือ ระดับพื้นฐานและระดับกลาง โดยเทียบกับระดับของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท</p> <p>๒) ระดับของหลักสิทธิมนุษยชนทั้งหมดล้วนสรุปลงเพื่อประโยชน์สุขของมนุษย์ในภาวะปัจจุบันเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะหลักสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นมาจากแนวความคิดที่ว่า มนุษย์มีได้อยู่คนเดียวใครๆ แต่จะต้องอยู่ร่วมกับคนอื่น เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันก็จะต้องมีความสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ</p>	<p>ระดับของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทสรุปได้ว่า</p> <p>๑) พระพุทธศาสนาเถรวาทมีการจัดระดับของหลักธรรมที่ชัดเจนและแน่นอนโดยแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ ระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูงสุด ซึ่งระดับทั้ง ๓ นี้ก็มีความยากง่ายไม่เหมือนกัน</p> <p>๒) พระพุทธศาสนาเถรวาทต้องการเหล่าเวไนยสัตว์สามารถดับทุกข์ทั้งหลายไม่ว่าทุกข์ด้านความเป็นอยู่ ทุกข์เพราะความเกิด แก่ เจ็บ และตาย ให้ประสบกับความสุขตามลำดับชีวิตของตนที่สามารถเข้าถึงได้ เพราะเมื่อชีวิตดี สังคมก็ย่อมดีตาม เกิดสันติสุข หรือเมื่อคนเป็นสุข สังคมก็สุขตามนั่นเอง</p>

สรุปว่า หลักสิทธิมนุษยชนและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทล้วนมีความสำคัญในฐานะที่เครื่องมือที่พยายามวางระบบความคิด การปฏิบัติที่ถูกต้อง ดึงมาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเพื่อให้มนุษย์ทั่วโลกเกิดความระลึกรู้ คำนึงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ตั้งแต่ยอมรับความเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรี ชาติกำเนิดของกันและกัน

๔.๒ ประเภทของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน

การให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนเริ่มมีมาตั้งแต่มีการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิทธิมนุษยชนเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยองค์กรสหประชาชาติได้ประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขึ้น เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๘ ซึ่งมีหลายประเทศให้การรองรับ โดยมีหลักสำคัญถือว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่ทุกคนได้มาแต่กำเนิด ซึ่งนอกจากจะว่าด้วยสิทธิทางการเมืองแล้วยังรวมถึงสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม ดังนั้นสิทธิมนุษยชนจึงมีความหมายอย่างยิ่งสำหรับสังคม

ทุกสังคมา หากสังคมาใดไร้สัทธิมนุษยชนสังคมนั้นย่อมเต็มไปด้วย ความอยุติธรรม การเอาใจเอาเปรียบ การละเมิดสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตลอดจนการทารุณกรรมโหดร้าย ในทางพุทธศาสนา การเคารพกันเป็นกตีกาสังคมขั้นพื้นฐาน ชาวพุทธทุกคนจะทราบดี เพราะมีกฎศีล ๕ และหลักพรหมวิหารธรรม เป็นสิ่งยืนยัน

๔.๒.๑ ประเภทหลักธรรมที่ส่งเสริมหลักสัทธิมนุษยชนขั้นต้น

ประเภทของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีอยู่ ๓ ประเภท ได้แก่

- ๑) ประเภทของหลักธรรมระดับต้น ได้แก่ เบญจศีลและเบญจธรรม
- ๒) ประเภทของหลักธรรมระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ
- ๓) ประเภทของหลักธรรมระดับสูงสุด ได้แก่ อริยสัจ ๔ ในหัวข้อนี้ หลักธรรม

ประเภทระดับต้นสามารถแบ่งออก ๒ ชั้นได้ ดังนี้

(๑) ชั้นหยาบ เป็นลักษณะที่ต้องละเว้นการประพฤติชั่วทางกาย วาจา เรียกว่าเบญจศีล

(๒) ชั้นละเอียด เป็นคุณลักษณะที่ดั่งงามทางจิตใจ ๕ อย่างเรียกว่า เบญจธรรม ถือเป็นหลักธรรมปฏิบัติของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกื้อกูลและส่งเสริมในการรักษาเบญจศีลของมนุษย์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นเพื่อความผาสุกในชีวิตส่วนตัวและสังคมส่วนรวม

ส่วนหลักสัทธิมนุษยชน เมื่อจำแนกออกเป็น ๖ ประการ ได้แก่

- ๑) สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่
- ๒) สิทธิที่จะได้รับการศึกษา
- ๓) สิทธิที่จะทำงาน
- ๔) สิทธิแห่งเสรีภาพ
- ๕) สิทธิในทรัพย์สิน
- ๖) สิทธิในสัญญาประชาคม

ทั้ง ๖ ประการ เมื่อพิจารณาแล้ว สรุปได้ว่าเป็นหลักปฏิบัติชั้นหยาบเท่านั้น ดังตารางแสดงจำแนกประเภทระหว่างหลักสัทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักสิทธิมนุษยชน	ประเภทของหลักธรรมขั้นต้น
<p>หลักสิทธิมนุษยชน ๖ ประการ</p> <p>๑. สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่</p> <p>๒. สิทธิที่จะได้รับการศึกษา</p> <p>๓. สิทธิที่จะทำงาน</p> <p>๔. สิทธิแห่งเสรีภาพ</p> <p>๕. สิทธิในทรัพย์สิน</p> <p>๖. สิทธิในสัญญาประชาคม</p>	<p>หลักเบญจศีลและเบญจธรรม</p> <p>๑. ละเว้นการทำชีวิตของสัตว์อื่นให้ตกลง ไปแล้ว ประพฤติเมตตากรณา</p> <p>๒. ละเว้นการลักขโมยแล้ว ประพฤติ สัมมาอาชีวะ</p> <p>๓. ละเว้นการประพฤติดินกามแล้ว ประพฤติกามสังวร</p> <p>๔. ละเว้นการพูดเท็จแล้ว ประพฤติสัจจะ</p> <p>๕. ละเว้นการดื่มสุราเมรัยแล้ว ประพฤติ สติสัมปชัญญะ</p>

จากตารางข้างต้น สามารถประมวลได้ว่า สิทธิมนุษยชน

๑. สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ ตรงกับหลักเบญจศีลและเบญจธรรมข้อที่
๒. สิทธิที่จะได้รับการศึกษา ตรงกับหลักเบญจศีลและเบญจธรรมทุกข้อ เพราะการศึกษา คือ การพัฒนาชีวิตที่ดีงาม ในทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท ก็คือ การศึกษาและปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ ศีล (กฎ ระเบียบ) สมาธิและปัญญา
๓. สิทธิที่จะทำงาน ตรงกับหลักเบญจศีลและเบญจธรรมทุกข้อ เพราะการประกอบอาชีพการงานที่ดีงามในทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ต้องเว้นจากการล่วงละเมิดศีลทั้ง ๕ ข้อ แล้วปฏิบัติตามเบญจธรรม อาชีพที่ผิด ซึ่งเรียกว่ามิฉลาอาชีพ ๕ ประการ ได้แก่
 - (๑) การค้าขายศาสตราอาวุธ
 - (๒) การค้าขายสัตว์รวมทั้งเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน
 - (๓) การค้าขายเนื้อสัตว์น้อยใหญ่เพื่อผลิตเป็นอาหาร
 - (๔) การผลิตและจำหน่ายขายสุรา เบียร์ ยาเสพติดต่างๆ

(๕) การค้าขายสารเคมีและยาพิษ^{๑๕}

๔. สิทธิแห่งเสรีภาพ ตรงกับหลักเบญจศีลและเบญจธรรมทุกข้อ ดังที่กล่าวไว้ในข้อ
ที่ ๓

๕. สิทธิในทรัพย์สิน ตรงกับหลักเบญจศีลและเบญจธรรมข้อที่ ๒

๖. สิทธิในสัญญาประชาคม ตรงกับหลักเบญจศีลและเบญจธรรมทุกข้อ ด้วยว่าสังคม
ทุกสังคมย่อมมีกฎ กติกา ข้องห้าม ข้อบังคับของสังคมนั้นๆ ครอบคลุมสิทธิทุกอย่างของมนุษย์
ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างหน้าที่ ๖ ประการของมนุษย์กับหลักเบญจศีลและเบญจธรรมมี ดังนี้

หน้าที่ ๖ ประการ	หลักเบญจศีลและเบญจธรรม
๑. หน้าที่ในการยอมรับนับถือชีวิต	๑. ละเว้นการทำชีวิตของสัตว์อื่นให้ตกลง ไปแล้ว ประพฤติเมตตากรณา
๒. หน้าที่ในการยอมรับนับถือเสรีภาพและ บุคลิกภาพ	๒. ละเว้นการลักขโมยแล้ว ประพฤติ สัมมาอาชีวะ
๓. หน้าที่ในการยอมรับนับถือทรัพย์สินของ ผู้อื่น	๓. ละเว้นการประพฤติผิดในกามแล้ว
๔. หน้าที่ในการยอมรับนับถือระเบียบของ สังคม	๔. ละเว้นการพูดเท็จแล้ว ประพฤติสังจะ
๕. หน้าที่ในการยอมรับนับถือความจริง	๕. ละเว้นการดื่มสุราเมรัยแล้ว ประพฤติ
๖. หน้าที่ในการยอมรับนับถือความก้าวหน้า	สติสัมปชัญญะ

จากตารางข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า หน้าที่ ๖ ประการ ได้แก่

๑. หน้าที่ในการยอมรับนับถือชีวิต ตรงกับหลักเบญจศีลและเบญจธรรมข้อที่ ๑

๒. หน้าที่ในการยอมรับนับถือเสรีภาพและบุคลิกภาพ

๓. หน้าที่ในการยอมรับนับถือทรัพย์สินผู้อื่น ตรงกับหลักเบญจศีลและเบญจธรรมข้อ

ที่ ๒

^{๑๕} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๗/๑๘๖.

๔. หน้าที่ในการยอมรับนับถือระเบียบของสังคม

๕. หน้าที่ในการยอมรับนับถือความจริง

๖. หน้าที่ในการยอมรับนับถือความก้าวหน้า

ข้อที่ ๒ ข้อที่ ๔ ข้อที่ ๕ และข้อที่ ๖ ตรงกับหลักเบญจศีลและเบญจธรรมทุกข้อดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

สรุปว่า หลักสัทธินุชยชนกับหลักเบญจศีลและเบญจธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจัดเป็นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นกฎ ระเบียบที่สามารถควบคุม ผลักดัน และประคับประคองการใช้สิทธิเสรีภาพให้หลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดี ให้กระทำในสิ่งที่ดี หรือมีความรู้สึกในศีลธรรมอย่างที่เราเรียกว่า ความรับผิดชอบทางศีลธรรมนั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ กฎแห่งสัทธินุชยชนกับหลักเบญจศีลและเบญจธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถนำมาประสมประสานความสัมพันธ์กันได้ในรูปแบบที่เรียกว่า “เป็นธรรม” และเป็นมาตรฐานรองรับความพอเหมาะในการกระทำต่างๆ ของมวลมนุษยชาติในสังคมได้ กล่าวคือ ด้านหนึ่ง คือ เบญจศีล มิให้ล่วงละเมิด ด้านหนึ่ง คือ เบญจธรรม ให้ปฏิบัติตาม เมื่อสามารถปฏิบัติได้ตามนี้แล้ว สัทธินุชยชนก็ถือว่าบรรลุผลสำเร็จตามที่มุ่งหมาย กล่าวคือ ประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติในโลก

๔.๒.๒ หลักธรรมที่ส่งเสริมหลักสัทธินุชยชนชั้นกลาง

ประเภทของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมหลักสัทธินุชยชน คือ หลักธรรมระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ สรุปลงใน ๓ ทาง ได้แก่ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ดังตารางแสดง ดังนี้

หลักสัทธินุชยชน	ประเภทของหลักธรรมชั้นกลาง
หลักสัทธินุชยชน ๖ ประการ ๑. สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ ๒. สิทธิที่จะได้รับการศึกษา ๓. สิทธิที่จะทำงาน ๔. สิทธิแห่งเสรีภาพ ๕. สิทธิในทรัพย์สิน	หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ประกอบด้วย ๑) กายสุจริต (ทางกาย) ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ละเว้นการทำชีวิตของสัตว์อื่นให้ตกลงไป

๖. สัทธินในสัญญาประชาคม	(๒) ละเว้นการลักขโมย (๑) ละเว้นการประพฤติดิฉินในกาม ๒) วชิสุจจริต (ทางวาจา) ๔ ประการ ได้แก่ (๑) ละเว้นการพูดเท็จ (๒) ละเว้นการพูดต่อเสียด (๓) ละเว้นการพูดคำหยาบคาย (๔) ละเว้นการพูดเพ้อเจ้อ ๓) มโนสุจจริต (ทางใจ) ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ละเว้นความคิดมักมาก ความโลภ (๒) ละเว้นความคิดพยาบาท ปองร้าย (๓) มีความเห็นถูกต้อง (สัมมาทิฐิ)
-------------------------	--

จากตารางข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า สัทธินุชยชน ๖ ประการ สามารถสรุปรวมลงใน กุศลกรรมบถ ๒ ทาง ได้แก่ ทางกายและทางวาจาเท่านั้น แม้จะสรุปลงได้ก็จริง แต่ใจความจริงแล้ว สัทธินุชยชนยังมีเนื้อหาแคบกว่าทางพระพุทธศาสนาเถรวาทด้วยซ้ำ

๔.๒.๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมหลักสัทธินุชยชนขั้นสูงสุด

ประเภทของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมหลักสัทธินุชยชน คือ หลักธรรมระดับสูงสุด ได้แก่ อริยสัจ ๔ ประการ ดังตารางแสดง ดังนี้

หลักสัทธินุชยชน	ประเภทของหลักธรรมขั้นสูงสุด
หลักสัทธินุชยชน ๖ ประการ ๑. สัทธินที่จะมีชีวิตอยู่ ๒. สัทธินที่จะได้รับการศึกษา ๓. สัทธินที่จะทำงาน ๔. สัทธินแห่งเสรีภาพ ๕. สัทธินในทรัพย์สิน	หลักอริยสัจ ๔ ประการ ประกอบด้วย ๑) ทุกขอริยสัจ ๒) สมุทัยอริยสัจ ๓) นิโรธอริยสัจ ๔) มรรคอริยสัจ ประกอบด้วย (๑) สัมมาทิฐิ

<p>๖. สติธิในสัญญาประชาคม</p> <p>สรุปสติธิมนุษยชน ๒ ประเภท ได้แก่</p> <p>(๑) สติธิทางกฎหมาย หรือ อำนาจหรือประโยชน์ที่บุคคลที่จะได้รับ การรับรองและคุ้มครองโดยกฎหมาย</p> <p>(๒) สติธิทางธรรม เป็นลักษณะเอกเทศไม่ขึ้นกับกฎเกณฑ์ของสังคมหรือสถาบันใดแต่ยังอยู่ในอุดมคติและความสำนึกของมนุษย์</p>	<p>(๒) สัมมาสังกัปปะ</p> <p>(๓) สัมมาวาจา</p> <p>(๔) สัมมากรรมันตะ</p> <p>(๕) สัมมาอาชีวะ</p> <p>(๖) สัมมาวายามะ</p> <p>(๗) สัมมาสติ</p> <p>(๘) สัมมาสมาธิ</p>
---	--

จากตารางข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า สติธิมนุษยชน ๖ ประการ สามารถสรุปรวมลงในอริยสัจ ๔ ได้ ดังนี้

๑. สติธิที่จะมีชีวิตอยู่ จัดอยู่ในสัมมากรรมันตะและสัมมาอาชีวะ
 ๒. สติธิที่จะได้รับการศึกษา จัดอยู่ในสัมมาทิฐิ สัมมาอาชีวะ สัมมากรรมันตะ
 ๓. สติธิที่จะทำงาน จัดอยู่ในสัมมาทิฐิ สัมมาอาชีวะ สัมมากรรมันตะ
 ๔. สติธิแห่งเสรีภาพ จัดอยู่ในสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ
 ๕. สติธิในทรัพย์สิน จัดอยู่ในสัมมาทิฐิ สัมมาอาชีวะ สัมมากรรมันตะ
 ๖. สติธิในสัญญาประชาคม จัดเข้าได้ทุกอริยมรรคในระดับโลกิยะหรือขั้นพื้นฐาน
- สรุปว่าหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทจะไม่ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่อง สติธิมนุษยชนและหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน แต่สามารถแสดงให้เห็นได้ว่า หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวถึงสิ่งที่ตรงกับความหมายของสติธิมนุษยชนในแนวคิดของชาวตะวันตกและสามารถพูดได้ว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทพูดถึงเรื่องสติธิ ทั้งนี้เพราะมีหลักหลักธรรมต่างๆ มากมายที่เป็นข้อปฏิบัติที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน ในลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลอื่นๆ ในสังคม อันเป็นไปด้วยความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจและเข้าใจธรรมชาติของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเน้นความสำนึกทางด้านจิตใจตามธรรมชาติของมนุษย์

โดยตัวมนุษย์เอง ดังนั้น สิทธิของมนุษย์ตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า ในเบื้องต้นมนุษย์ควรมีสัมพันธภาพต่อกันด้วยความเห็นอกเห็นใจกันและกัน และรวมถึงการเข้าใจธรรมชาติของสิทธิของมนุษย์ด้วย หมายถึงการพิจารณาถึงความรู้สึกของบุคคลอื่นจากมุมมองของตน นั่นคือการเอาความรู้สึกไปพิจารณาถึงบุคคลอื่นว่า บุคคลอื่นก็มีความรู้สึกที่เป็นไปในลักษณะเดียวกันกับตน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

สัตว์ทั้งปวงย่อมสะดุ้งต่ออาญาสัตว์ทั้งปวงย่อมกลัวต่อความตาย แล้วไม่พึงฆ่าเอง ไม่พึงใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ภิกษุทำตนให้เป็นอุปมาว่า สัตว์ทั้งปวงย่อมสะดุ้งต่ออาญา ชีวิตเป็นที่รักของสัตว์ทั้งปวง แล้วไม่พึงฆ่าเอง ไม่พึงใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตนยอมเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายผู้ใคร่ความสุขด้วยอาญา ผู้นั้นย่อมไม่ได้ความสุขในโลกหน้า ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตน ย่อมไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายผู้ใคร่ความสุข ด้วยอาญา ผู้นั้นย่อมได้ความสุขในโลกหน้า^{๑๖}

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นให้มนุษย์ปฏิบัติต่อกันด้วยความรู้สึกเอาใจเขามาใส่ใจเรา ซึ่งจะทำให้มนุษย์ปฏิบัติต่อกันอย่างมีถูกต้องเหมาะสม ไม่ละเมิดกันและกันทั้งด้านร่างกายและทรัพย์สิน เป็นหลักการที่ก่อให้เกิด “สิทธิ” ในตัวมันเองโดยพฤตินัย หนึ่ง เบญจศีล เบญจธรรมและหลักธรรมทั้งหมด ก็มุ่งสนับสนุนให้มนุษย์มีสิทธิที่ไม่ควรจะถูกละเมิดจากบุคคลอื่น และในขณะที่เดียวกันก็มีหน้าที่ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นอย่างถูกต้องเหมาะสมด้วย กล่าวคือ

๑) พระพุทธศาสนาเถรวาทถือเอาการลด ละ ดับกิเลสตัณหาได้ตามลำดับชั้นว่าเป็นจุดหมายสูงสุด กล่าวคือ หากละกิเลสได้หมด ก็ถือว่าได้บรรลุจุดหมายสูงสุด (ปรมาตถประโยชน์)

๒) ในระหว่างที่ไม่สามารถละกิเลสตัณหาได้หมดนั้น ชีวิตก็มีความสุขตามอัตภาพ และผลที่ตนได้ประพฤติปฏิบัติตามความเหมาะสมแก่ความเพียรพยายามของตน เช่น ได้เสพส่วยความสุขต่างๆ ทางโลก (ทิฐฐัมมิกัตถประโยชน์) และการได้ไปบังเกิดในสรวงสวรรค์หลังสิ้นชีวิตไปแล้ว (สัมปรายิกัตถประโยชน์)

ส่วนหลักสิทธิมนุษยชนนั้นมีความไม่แน่นอนในเรื่องจุดหมายสูงสุด แต่อาจสรุปได้จากความมุ่งหมายเพื่อความเท่าเทียมกันอันจะนำไปสู่สงบสุขของปัจเจกชนและสังคม กล่าวคือ

^{๑๖} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๒๐/๒๓.

๑) หลักสิทธิมนุษยชน เน้นการพัฒนาศักยภาพของมวลมนุษย์ซึ่งกำหนดตามบทบาทหน้าที่ในสังคม ตามที่ได้ถูกกำหนดไว้ในสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ๖ ประการ

๒) หลักสิทธิมนุษยชน เป็นหลักปฏิบัติที่มุ่งแต่มนุษย์โดยเฉพาะมากเกินไป จนละเลยบริบทของสรรพสัตว์และสิ่งแวดล้อมของมวลมนุษย์

สรุปว่า ทั้งหลักสิทธิมนุษยชนและหลักการในพระพุทธศาสนา มองในแง่เดียวกันที่ว่า มนุษย์ทุกคนควรปฏิบัติต่อกันอย่างถูกต้องเหมาะสม ควรทำดีต่อกันและกัน ตนไม่ชอบสิ่งใดคนอื่นก็คงเหมือนกับตน มนุษย์ทุกคนไม่ควรที่จะละเมิดผู้อื่นทั้งในทางร่างกายและทรัพย์สิน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว สิทธิก็จะเกิดขึ้นมาเอง นั่นก็คือว่า สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติตอบอย่างถูกต้องเหมาะสมเหมือนกัน

๔.๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้เป็นเรื่องของความเพียรพยายามของมวลมนุษย์ที่ต้องการจะพัฒนาชีวิตตนเองตามแนวทางแห่งคุณธรรม โดยพยายามฝึกฝนตนเอง บำเพ็ญความเสียสละและช่วยเหลือกันเองในหมู่มนุษย์ด้วยคุณธรรม เพื่อให้เป็นคนมีคุณสมบัติ มีความพร้อม มีพฤติกรรมทางกายและทางวาจาที่ดีงาม มีจิตใจที่เจริญองงาม มีความสามารถที่จะมีความสุข เป็นต้น และมีปัญญาที่รู้เข้าใจความจริง รู้เข้าใจตัวธรรมแล้วก็สามารถพึ่งตนเองรวมทั้งสามารถเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ ดังนั้น หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นเรื่องที่มุ่งสนับสนุนหลักการของสิทธิมนุษยชนทางกาย วาจา และใจรวมทั้งหน้าที่ของปัจเจกชนในสังคมนั้นๆ ซึ่งพอประมวลได้ ดังนี้

๔.๓.๑ หลักธรรมสำหรับผู้คนในสังคม (ทศ ๖)

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทด้านนี้ มีพุทธพจน์รับรองไว้ว่าคนใดมีความสามารถ แต่ไม่เลี้ยงมารดาหรือบิดาผู้แก่เฒ่า ผ่านวัยหนุ่มสาวไปแล้ว ชื่อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม... คนมีทรัพย์มาก มีเงินทองของกิน กินของอร่อยแต่ผู้เดียว ชื่อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม... คนใดหยิ่งเพราะชาติ หยิ่งเพราะทรัพย์ และหยิ่งเพราะโคตรย่อมคูหมิ่นญาติของตน ชื่อนั้นเป็นทางของคนเสื่อม...^{๑๑} เพราะเหตุนี้แล บุตรผู้เป็นบัณฑิตพึงนอบน้อมและสักการะมารดาบิดาทั้ง ๒

^{๑๑}พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๓๐๔/๒๖๘.

นั้นด้วยข้าว น้ำ ฝ้านุ่ง ฝ้าห่ม ที่นอน การขัดสี การให้อาบน้ำ และการล้างเท้า บันฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุตรนั้น ด้วยการบำรุงในมารดาบิดาในโลกนี้ ครั้นบุตรนั้นละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์^{๑๘}

หลักสิทธิมนุษยชนดูเหมือนว่าเน้นความเป็นไปเพื่อโลกนี้หรือทิวทัศน์มิถุนายนมิถุนายนประโยชน์เท่านั้น กล่าวคือ มุ่งคิดหาทางว่าทำอะไรคน สังคม ประเทศ และโลกจะมีความสุขและเจริญรุ่งเรืองในสังคมมนุษย์ ทั้งนี้ก็เพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติต่อกันในฐานะมนุษย์ เพื่อความดีงาม ความสุข ความเจริญ โดยได้แบ่งสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานไว้ ๖ ประการตามที่กล่าวมาแล้ว และสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานทั้ง ๖ ประการนั้นตรงกับหลักธรรมเรื่องทศ ๖ ของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เรียก “สิทธิปฏิบัติ” ตอนว่าด้วยทศ ๖ ซึ่งเป็นการแสดงถึงหลักการปฏิบัติต่อกันของมนุษย์ ๖ จำพวก ได้แก่

- ๑) ทศเบื้องหน้า (ปุรัตติมทศ) คือ ผู้มาก่อน ได้แก่ บิดามารดากับบุตรธิดา
- ๒) ทศเบื้องขวา (ทักษิณทศ) คือ ผู้ที่ควรเคารพ ได้แก่ ครูอาจารย์กับศิษย์
- ๓) ทศเบื้องหลัง (ปัจฉิมทศ) คือ ผู้ตามมา ได้แก่ สามเณรกับบุตรธิดาและคู่ครอง
- ๔) ทศเบื้องซ้าย (อุตรทศ) คือ ผู้เคียงข้าง ได้แก่ มิตรสหายกับมิตรสหาย
- ๕) ทศเบื้องล่าง (เหมฐิมทศ) คือ ผู้เป็นฐานกำลัง ได้แก่ นายจ้างกับคนรับใช้
- ๖) ทศเบื้องบน (อุปริมทศ) คือ ผู้มีคุณธรรมดีงาม ได้แก่ บรรพชิตกับชาวบ้าน^{๑๙}

บุคคลทุกจำพวกข้างต้นนั้นล้วนต้องอิงอาศัยกันและกัน กล่าวคือ จำต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในสมบูรณ เช่น บิดามารดากับบุตรธิดา โดยที่พระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าเป็นทศแรก (ปุรัตติมทศ) บุตรธิดาพึงมีคุณธรรมต่อท่าน คุณธรรมของบุตรธิดาเริ่มที่รู้จักคุณบิดามารดา คือ รู้ว่าท่านดีต่อเราอย่างไร สูงขึ้นไปอีก คือ ตอบแทนคุณท่าน (สัมมาทิวทัศน์โลกิยะ) ในทางพุทธศาสนาเถรวาทได้กล่าวคุณธรรมของบุคคลที่หาได้ยากในโลก ๒ จำพวก ได้แก่

- ๑) บุพพการี บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน เช่น มารดาบิดา ครูอาจารย์ เป็นต้น
- ๒) กตัญญูกตเวที บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน^{๒๐}

^{๑๘}บุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๒/๔๕-๔๖.

^{๑๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๕๕-๒๐๔/๑๔๔-๑๔๖.

^{๒๐}อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๖๔/๘๑.

บิดามารดาก็มีหน้าที่ที่ต้องพึงปฏิบัติต่อบุตรธิดา ๕ ประการ ได้แก่

(๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว หมายความว่า มารดาบิดาต้องห้าม ป้องกัน กีดกัน และสั่งสอนบุตรธิดาไม่ให้ทำความชั่วทั้งหลาย ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจทุกวิถีทาง อันเป็นความผิดทั้งทางกฎหมายบ้านเมืองและศีลธรรม

(๒) สอนให้ตั้งอยู่ในความดี หมายถึง ให้บุตรธิดาประพฤติดีมีศีลธรรม บิดามารดาต้องพยายามเลี้ยงเข้าหาใจของลูก เพราะใจเป็นตัวควบคุมการกระทำของคน ที่ว่าเลี้ยงลูกให้ดี คือ ทำใจของลูกให้ดี คือ ให้ลูกมีสมบัติทางใจ ๒ ประการ คือ ธรรมะเป็นอาหารใจ และวิชาความรู้ เป็นเครื่องมือของใจ เพราะใจที่ขาดธรรมะเหมือนร่างกายที่ขาดอาหารและใจที่ขาดวิชาความรู้ก็เหมือนคนที่ขาดเครื่องมือทำงาน ฉะนั้น บิดามารดาต้องปลูกใจของบุตรธิดาให้มีทั้ง ๒ อย่าง จึงจะเป็นการปลูกฝังลูกในทางดีตามทฤษฎีพระพุทธศาสนาเถรวาท

(๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยาการต่างๆ หมายความว่า ศิลปวิทยาการทั้งหลายที่เมื่อบุตรธิดาศึกษาเล่าเรียนแล้วไม่มีโทษแก่ตนเองและผู้อื่นสามารถทำประโยชน์ให้แก่ตนและสังคมส่วนรวมได้

(๔) หาคู่ครองที่เหมาะสมให้ หมายความว่า เมื่อบุตรธิดาเติบโตถึงวัยที่จะมีคู่ครอง มีครองครวได้แล้ว บิดามารดาก็จัดหาภรรยาที่สมควรให้แก่ลูกชาย และสามีให้แก่ลูกหญิง คำว่า “สมควร” หมายถึง คู่ควรกันทั้งทางสกุล มารยาท ความรู้ และรูปร่าง เป็นต้น

(๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร^{๒๑} หมายความว่า เมื่อถึงเวลาควรให้ บิดามารดาจึงให้ ถ้ายังไม่ถึงเวลาอันควรให้ก็อย่าเพิ่งให้ เช่น บุตรธิดายังเยาว์วัย ยังไม่รู้คุณค่าของทรัพย์ บิดามารดาก็ควรรอให้บุตรธิดาเติบโตเสียก่อนจึงให้ ถ้าบุตรธิดาประพฤติไม่ดีเช่นหมกมุ่นอยู่ในอบายมุข เป็นต้น บิดามารดาก็อบรมสั่งสอนให้บุตรธิดากลับตัวได้เสียก่อนแล้วจึงให้^{๒๒} เป็นต้น

^{๒๑}ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๑๕๕/๒๐๓.

^{๒๒}พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ครองเรือน-ครองรัก จักเลิศแท้ด้วยครองธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๑๑.

การบำรุงเลี้ยงบุตรธิดาของบิดามารดานั้น พุทธศาสนาเถรวาทจัดว่าเป็นมงคลชีวิตข้อหนึ่งใน ๓๘ ข้อ คือ “ข้อที่ ๑๒ ปุตุตทาร์สสะ สังกโห (ปุตุตสังคโห) การสงเคราะห์บุตร” ^{๒๓} ดังนั้น บุตรธิดาจำต้องปฏิบัติต่อบิดามารดาผู้มีพระคุณต่อตนใน ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑) กตัญญู หมายถึง เห็นคุณค่าท่าน คือ เห็นด้วยใจ ด้วยปัญญาว่าท่านเป็นผู้มีพระคุณต่อเราผู้เป็นบุตรธิดาอย่างแท้จริง ไม่ใช่สักแต่ว่าปากท้องพระคุณบิดามารดาไปเท่านั้น

๒) กตเวทิตะ หมายถึง การตอบแทนพระคุณของท่าน

หน้าที่ปฏิบัติชอบต่อบิดามารดา แบบที่หนึ่งมีอยู่ ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) ท่านได้เลี้ยงเรามาแล้ว เราเลี้ยงท่านตอบ
- (๒) ช่วยทำงานให้ท่าน
- (๓) สืบทอดวงศ์ตระกูล
- (๔) ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก
- (๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

หลักปฏิบัติ ๕ ประการนี้ บุตรธิดาจำต้องปฏิบัติมิให้ขาดตกบกพร่องด้วยความสำนึกในพระคุณของบิดามารดาผู้เปรียบดังเทพเจ้าคอยปกป้องรักษาบุตรธิดาให้อยู่เย็นเป็นสุข ดังพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย มารดาและบิดา เป็นผู้อันบุตรทั้งหลายของตระกูลเหล่าใดบูชาแล้วภายในเรือน ตระกูลเหล่านั้น ชื่อว่ามีพรหม มารดาและบิดา เป็นผู้อันบุตรทั้งหลายของตระกูลเหล่าใดบูชาแล้วภายในเรือน ตระกูลเหล่านั้น ชื่อว่ามีบูรพาจารย์ มารดาและบิดา เป็นผู้อันบุตรทั้งหลายของตระกูลเหล่าใดบูชาแล้วภายในเรือน ตระกูลเหล่านั้น ชื่อว่ามีบูรพเทพ มารดาและบิดาเป็นผู้อันบุตรทั้งหลายของตระกูลเหล่าใดบูชาแล้วภายในเรือน ตระกูลเหล่านั้น ชื่อว่ามีอาหุเนยบุคคล คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย คำว่าพรหมบูรพาจารย์ บูรพเทพอาหุเนยบุคคล นี้เป็นชื่อของมารดาและบิดา ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมารดาและบิดาเป็นผู้มีอุปการะมาก เป็นผู้ประคบประมงเลี้ยงดูบุตร เป็นผู้แสดงโลกนี้ แก่บุฯ ^{๒๔} ความกตัญญูกตเวทิตะ เป็นเครื่องหมายของคนดีฯ ^{๒๕}

^{๒๓} บ. พ. (ไทย) ๒๕/๖/๓.

^{๒๔} อ. จ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๖๕.

ใจความแห่งพุทธพจน์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของบิดามารดาว่า ประกอบด้วยบทบาทและหน้าที่ในการเลี้ยงดูอบรมบุตรธิดาด้วยฐานะ ๔ ประการ ได้แก่

๑) เป็นพระพรหมของบุตรธิดา ผู้สร้างชีวิตของบุตรธิดา ด้วยการแสดงโลก นำเสนอโลกนี้แก่บุตรธิดาอย่างถูกต้องอันจะเป็นพื้นฐานสำหรับเตรียมบุตรธิดาให้พร้อมที่จะเข้าสู่สังคม และเลี้ยงดูด้วยคุณธรรม คือ พรหมวิหารครบ ๔ ประการ^{๒๖} ได้แก่

(๑) เมตตา ความรักใคร่ ความปรารถนาจะให้มีความสุข มิใช่รักเกี่ยวข้องกับกาม ถ้ารักเกี่ยวกับกามไม่จัดเป็นเมตตา แต่จัดเป็นกามฉันทะหรือกามราคะ

(๒) กรุณา ความห่วงใย ความสงสาร

(๓) มุทิตา ความบันเทิงหรือเบิกบานใจ

(๔) อุเบกขา ความวางเฉย

๒) เป็นบูรพเทพของบุตรธิดา เพราะท่านคอยป้องกันคุ้มภัย และคอยเอาใจใส่ ไม่ให้บุตรธิดาได้รับอันตรายใดๆ

๓) เป็นบูรพาจารย์ของบุตรธิดา เป็นครูอาจารย์คนแรก ผู้สอนความรู้พื้นฐานในการดำเนินชีวิต

๔) เป็นอาหุไนยบุคคลหรือพระอรหันต์ของบุตรธิดา โดยมีความสุจริตบริสุทธิ์ใจต่อลูก และเป็นตัวอย่างในทางคุณธรรมความดีงามควรค่าแก่การเคารพบูชาของบุตรธิดา

สรุปว่า หลักสิทธิมนุษยชนข้อที่ว่า สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ สิทธิที่จะได้รับการศึกษา และสิทธิในเสรีภาพนั้น ปรากฏในคำสอนในเรื่องทิส ๖ นี้ ทิสที่ ๑ ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา ส่วนทิสอื่นๆ อีก ๕ ทิสนั้น ก็ครอบคลุมสิทธิทั้งหมดเช่นกัน

๔.๓.๒ หลักธรรมเพื่อสิทธิมนุษยชนสำหรับการปกครองครอบครัว

หลักสิทธิมนุษยชนสากลกับหลักสิทธิมนุษยธรรมทางพระพุทธศาสนา ในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในการปฏิบัติทางใจ และย้ำความสำคัญในข้อนี้ว่า

^{๒๕} ฬามกุฏราชวิทยาลัย, พุทธศาสนสุภาษิต ฉบับรวมเล่ม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ฬามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๔.

^{๒๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๗๔.

การใช้สิทธิปัจเจกภาพของบุคคลแบบก้าวหน้า เพราะเป็นสิทธิที่เกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ ปัญญา เป็นต้น ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบว่า “การปฏิบัติทางใจเป็นสิทธิภายใน (ทางใจ) ซึ่งในสังคมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ความสำคัญในข้อนี้ก็คือ เป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน กล่าวคือ เป็นสิทธิที่เน้นถึงการกระทำระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เช่น การกระทำใด ๆ มนุษย์จำต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งหลักสิทธิมนุษยชน การมองให้เห็นความสำคัญของมนุษย์ว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นต้น”^{๒๓}

การมองเห็น มนุษย์ว่าเป็นมนุษย์ อาจถือไว้ว่า เป็นสิทธิเสรีภาพ อันเป็นวิทยาการในสมัยปัจจุบันที่เป็นความนิยมอย่างสูงในสังคม แต่ถ้ายึดกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทจะเห็นได้ว่าเกี่ยวกับสิทธิของมนุษย์คือลักษณะคำสอนในขั้นพื้นฐานของปัจเจกชนทั่วไป เพราะพระพุทธศาสนาเถรวาท ถือได้ว่าเป็นคำสอนที่สะท้อนให้เห็นถึงสิทธิมนุษยชนในการกระทำในแง่มุมต่าง ๆ เช่น การกระทำตามหน้าที่ และสิทธิในการกระทำที่มีความรับผิดชอบทั้งต่อตนและสรรพสิ่งพร้อมกันด้วย อย่างไรก็ตาม เพื่อความเข้าใจที่แจ่มแจ้ง ในที่นี้ ผู้วิจัยจะมุ่งศึกษาถึงสิทธิมนุษยชนในการปฏิบัติทางใจเกี่ยวกับสิทธิทางความคิดความเชื่อและหลักมนุษยธรรมทางปัญญา ประกอบด้วย

- (๑) สัจจะ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ต่อกัน
- (๒) ทมะ ได้แก่ ความข่มใจของตน
- (๓) ขันติ ได้แก่ ความอดทน
- (๔) จาคะ ได้แก่ การเสียสละ^{๒๔}

สรุปว่า หลักธรรมหมวดนี้ก็ล้วนส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนทั้งหมด และเป็นแนวปฏิบัติในระดับครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยย่อยที่แคบที่สุด ในสังคม และเป็นการเริ่มต้นเกี่ยวกับการปฏิบัติที่ถูกต้องด้านสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน

๔.๓.๓ หลักธรรมสำหรับปกครองบ้านเมือง

หลักสิทธิมนุษยชนสากลกับหลักมนุษยชนในทางพระพุทธศาสนา คือหลักคำสอนที่มุ่งเปิดเผยให้ปัจเจกชนได้เห็นว่ สิทธิเสรีภาพทางความคิด ความเชื่อ เป็นเจตจำนงของมนุษย์ที่

^{๒๓}บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓๘.

^{๒๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๖.

แท้จริง มีอยู่ และเป็นสิทธิส่วนบุคคลที่มนุษย์สามารถกระทำได้ตามภาวะของบุคคล เพราะมนุษย์มีธรรมชาติที่ต้องคิดและเชื่อก่อนที่จะมีการกระทำออกไป พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นศาสนาที่ย้ำถึงสิทธิ เป็นองค์ประกอบสำคัญของสิทธิมนุษยชน และความสัมฤทธิ์ผล อย่างดี การกระทำต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเหมาะสมในที่นี้หมายถึง สิทธิแบบมัชฌิมาปฏิปทา หรือ สิทธิแบบทางสายกลาง และความสำคัญในข้อนี้ ผู้วิจัยจะมุ่งศึกษาถึงลักษณะการเปรียบเทียบที่สะท้อนให้เห็นถึงการปฏิบัติ หลักการปกครองที่สะท้อนได้เด่นชัด คือ หลักอริปไตย ๓ ประกอบด้วย

- ๑) อดตาริปไตยยะ ถือคนเป็นใหญ่
- ๒) โลการิปไตยยะ ถือโลกเป็นใหญ่
- ๓) ธรรมาริปไตยยะ ถือธรรม ความถูกต้องเป็นใหญ่^{๒๕}

ผู้เป็นนักปกครองต้องใช้สติให้มาก ใช้ปัญญาครองตนและรู้พิจารณาประพฤติดตนให้ถูกหลักธรรม เป็นนักปกครอง ต้องถือธรรมาริปไตยยะเป็นหลักจึงจะได้ชื่อว่า ไม่ลู่อานาจ ไม่ล่วงล้ำสิทธิมนุษยชนของใคร

สิทธิมนุษยชนทั้ง ๖ ข้อปรากฏอยู่ในข้อที่ ๓ คือ ถือความถูกต้องเป็นใหญ่ เป็นหลักในการกำหนดบทบาท กฎ กติกาขึ้นใช้ร่วมกันในสังคมมนุษย์อย่างเสมอภาคกันทั่วหน้า

ส่วนอคติ ๔ ประการ ได้แก่

- ๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรักใคร่ชอบใจ
- ๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง
- ๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะความหลง
- ๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะความกลัว

อคติทั้ง ๔ นี้ ถือเป็นอุปสรรคอย่างใหญ่หลวงของการบังคับใช้สิทธิมนุษยชน เพราะเนื้อหาสิทธิมนุษยชนทั้งหลายตามที่ระบุไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนั้นประกอบด้วย

- ๑) เป็นสิทธิที่ติดตัวมากับมนุษย์ (Inherent)
- ๒) เป็นสิทธิที่เป็นสากล (Universal)
- ๓) เป็นสิทธิที่ไม่อาจถ่ายโอนให้แก่กันได้ (Inalienable)

^{๒๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑; และ อง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๗๕/๑๘๖.

๔) เป็นสิทธิที่ไม่ถูกแยกออกจากกัน (Indivisible)

สรุปว่า การปฏิบัติตามอริปไตย และละเว้นอคติ ๔ จึงเป็นหลักธรรมส่งเสริมอีกหมวดหนึ่ง เพราะสามารถทำให้สิทธิมนุษยชนสมบูรณ์และเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามที่คาดหวังได้ทุกประการ

๔.๓.๔ หลักธรรมสำหรับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

หลักสิทธิมนุษยชนตามแนวของพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักคำสอนที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนเช่นเดียวกันกับสิทธิมนุษยชนในสังคม หรือสิทธิมนุษยชนสากล มีการกล่าวถึงการกระทำทางกาย วาจา และใจ ว่าทั้งสามคือองค์ประกอบของสิทธิมนุษยชน เป็นหลักสิทธิมนุษยชนที่ควรได้รับการพัฒนา เพื่อส่งเสริมให้เกิดปัจเจกชนเป็นสิทธิที่สมบูรณ์แบบ มีสิทธิที่พอเหมาะแก่สรรพสิ่ง เช่น ไม่ติดอยู่กับอารมณ์ที่พึงพอใจและไม่พึงพอใจ เป็นต้น แต่ก่อนที่จะใช้สิทธิออกไป สิทธิตามแนวของพระพุทธศาสนาเถรวาทยังมุ่งส่งเสริมให้บุคคลพิจารณาก่อนเสมอ เช่น คิดแล้วจึงพูด คิดแล้วจึงทำ หรือคิดแล้วจึงพูดและทำ นอกจากนี้ หลักของสิทธิมนุษยชน ยังเป็นหลักที่สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของมนุษย์ โดยย้ำอยู่เสมอว่า มนุษย์ควรรู้จักปัญหาของชีวิตสาเหตุของปัญหา การแก้ไขปัญหาได้ และทางแก้ไขปัญหาคือการทำความเข้าใจในประเด็นดังกล่าวนี้ ถือได้ว่า เป็นการส่งเสริมการพัฒนาปัจเจกภาพของบุคคลทั้งหลายให้มีความเสมอภาคกันตามแนวของพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์คำที่ว่า ผู้ฉลาดเฉียบแหลม ประกอบด้วยการกระทำ ย่อมบริการตนไปได้อย่างไม่ถูกจำกัด คือสิทธิ เพราะมนุษย์มีสิทธิที่จะเลือกทำดีก็ได้ชั่วก็ได้ชั่ว แต่มนุษย์ควรเลือกทำ เพราะการทำดีคือการส่งเสริมความเจริญแก่ตนเพราะคนนั้นแหละคือที่พึ่งของตน คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ ในโลกนี้ไม่มีใครเลยที่สามารถเป็นที่พึ่งของบุคคลได้แบบถาวรนอกจากตน เพราะประโยชน์สูงสุดไม่มีใครเลยที่สามารถช่วยตนได้และหยิบยื่นให้ได้เลย ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ต้องไม่ล่วงล้ำสิทธิของใครก่อนที่จะได้มา ต้องประกอบด้วย

๑) ราชสังคหัตถุ ๔

- (๑) สัสเมระ คือ หลักการสงเคราะห์การบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร
- (๒) ปุริสเมระ คือ หลักการสงเคราะห์ การสนับสนุนคนในทางที่ถูก
- (๓) สัมมาปาสะ คือ หลักการสงเคราะห์ส่งเสริมอาชีพต่างๆ
- (๔) วาจาเปยยะ คือ หลักการสงเคราะห์ด้านรู้จักยกย่องเชิดชู

๒) โภคอาทิยะ ๕

- (๑) ใช้ในการเลี้ยงตัวเองและคนในครอบครัว
- (๒) บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข
- (๓) ใช้ป้องกันภัยอันตราย เช่น คราวเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น
- (๔) ทำพิธีกรรม
- (๕) อุปถัมภ์บำรุงสมณะบรรพชิต

๓) หลักธรรมการเป็นพ่อค้าแม่ค้าที่ดี ๓

- (๑) คาคี
- (๒) จักเจนธุรกิจ
- (๓) มีทุนทรัพย์

๔) หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ๔

- (๑) ขยันหมั่นเพียรประกอบกิจการงานสุจริต
- (๒) ขยันรู้จักคุมครองเก็บไว้
- (๓) คบเพื่อนที่ดี
- (๔) เป็นอยู่ที่เหมาะสม

สรุปว่า พระพุทธศาสนามีหลักธรรมส่งเสริมสิทธิมนุษยชนด้านเศรษฐกิจ เพื่อป้องกันการเบียดเบียนกันในหมู่มนุษย์เรื่องของความเป็นอยู่อาหารและเครื่องนุ่งห่ม

๔.๓.๕ หลักธรรมสำหรับสมานน้ำใจของคนในสังคม

หลักธรรมหมวดนี้ ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ ประการ ได้แก่

- (๑) สงเคราะห์กันด้วยปัจจัย ๔
- (๒) พุดจกกันด้วยคำสุภาพไพเราะ เป็นประโยชน์
- (๓) ทำประโยชน์ต่อส่วนรวมร่วมกัน
- (๔) รู้จักวางตนให้ถูกต้องตามฐานะ โอกาส สถานที่

๔.๓.๖ หลักธรรมสำหรับส่งเสริมคุ้มครองพลโลกทั้งผอง

หลักธรรมหมวดนี้ ได้แก่ พรหมวิหาร เป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้มวลมนุษยชาติอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ฟ้าฟากแห่งสันติสุข ด้วยหลัก ๔ ประการ ได้แก่

- (๑) เมตตา ความรักใคร่เอ็นดูปรารถนาดีต่อผู้อื่น
- (๒) กรุณา ได้แก่ ความสงสารคิดจะช่วยผู้ที่ได้รับความทุกข์ให้พ้นจากทุกข์
- (๓) มุทิตา ได้แก่ ความรู้สึกชื่นชมยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี และมีความสุข
- (๔) อุเบกขา ได้แก่ ความวางเฉยไม่ยินดียินร้าย มีจิตใจเป็นกลาง

หลักธรรมทั้งหมดก็จัดเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนทั้งด้านส่วนตัว การประกอบอาชีพที่สุจริต และการปฏิบัติหน้าที่ต่อประชาชน ดังตารางแสดงถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน ดังนี้

หลักสิทธิมนุษยชน	หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๑. หลักสิทธิมนุษยชนเป็นไปในแง่ของการปฏิบัติชอบต่อกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน	๑. หลักธรรมทั้งมวลในพระพุทธศาสนามีความหมายที่ครอบคลุมและสูงกว่า คือ เป็นการปฏิบัติระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และสิ่งที่มีชีวิตทุกประเภท
๒. ส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพทางการกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจอย่างเท่าเทียมกัน ไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ เพศ ภาษา เชื้อชาติ ศาสนา	๒. ส่งเสริมการกระทำทางกาย วาจา และใจอย่างเท่าเทียมไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ เพศ ภาษา เชื้อชาติ ศาสนา เช่นเดียวกัน
๓. มีการกระทำในขอบเขตที่ถูกต้อง ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น	๓. มีขอบเขตในส่งเสริมสิทธิการกระทำที่ถูกต้อง ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อสิทธิของบุคคลอื่น และสรรพสัตว์ทุกประเภท
๔. ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ เคารพในสิทธิซึ่งกันและกันในสังคมของมวลมนุษยชาติ	๔. ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และให้ความเคารพในสิทธิของปัจเจกบุคคลเพื่อให้เกิดความรัก เมตตาต่อกันของมวลมนุษยชาติ

สิทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีจุดมุ่งหมายสู่การประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ โดยมีมนุษย์และเพื่อนมนุษย์โดยตรง ทั้งนี้เพราะสิทธิมนุษยชนมีจุดมุ่งหมาย คือ ต้องการให้มวลมนุษยชาติได้มีที่ยึด โดยมีกฎหมายรองรับและคุ้มครองมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ เพศ ศาสนา เชื้อชาติ เพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบกัน การเข่นฆ่าเบียดเบียนกันและมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้มวลมนุษยชนพบกับความสันติสุข ส่วนหลักธรรมทั้งในส่วนที่เป็นศีล (ข้อห้าม) และเป็นธรรม (ข้อปฏิบัติ) เป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติที่มุ่งส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดมีขึ้นในจิตใจของมนุษย์ คุ้มครองมนุษย์และสรรพสัตว์อย่างเท่าเทียมกัน พานพบกับความสุขในการดำเนินชีวิตอย่างมีอิสระเสรีภาพ อบอวลไปด้วยกลิ่นแห่งความรัก สามัคคี และช่วยเหลือเอื้อจุนกันของมวลมนุษยชาติในโลก แต่พระพุทธศาสนาเถรวาทมีแง่มุมที่ลึกซึ้งกว่าหลักสิทธิมนุษยชน อันหมายถึง การมองเข้าไปถึงในแง่ที่จะก่อให้เกิดผลทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยอาศัยเรื่อง ศรัทธา ความเชื่อ และกฎแห่งกรรมเป็นพื้นฐานในการที่จะทำให้อันมีความเคารพเรื่องสิทธิของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง และจะมองธรรมชาติแห่งความเป็นจริงของมนุษย์ การกระทำทุกอย่างออกมาจากส่วนลึกของจิตใจ และมองปัญหาในหลายๆ ด้านประกอบกันด้วยความสมเหตุสมผล

ส่วนหลักสิทธิมนุษยชนจะมองในแง่ที่ก่อให้เกิดผลในปัจจุบันและเป็นสิ่งที่สามารถจะเห็นได้ในปัจจุบันเท่านั้น หมายถึงว่าไม่ได้มองไปถึงสภาพความเป็นจริงของมนุษย์ แต่มองเพียงแค่การก่อให้เกิดผล คือ การปฏิบัติที่ดีต่อกันในสังคมมนุษย์เท่านั้น มุ่งให้มนุษย์มีสิทธิที่จะสามารถอยู่ในสังคมได้ ส่วนพระพุทธศาสนานั้นจะมองยิ่งไปกว่านั้น โดยมุ่งไปในถึงแง่ที่ว่า ทุกคนมีสิทธิที่จะสามารถเป็นคนดีได้ ทุกคนมีสิทธิที่จะสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ทุกคนมีสิทธิที่จะสามารถฝึกตนเพื่อที่จะได้บรรลุธรรมเข้าถึงพระนิพพานได้เหมือนกัน ดังนั้น สิทธิของความเป็นมนุษย์จึงสำคัญ ถ้าบุคคลไม่รู้ถึงสิทธิของตนที่จะพึงมีแล้ว อาจจะพลาดโอกาสที่ดีได้ ดังนั้น สรุปได้ว่า

๑) การปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทล้วนเป็นประโยชน์ต่อทุกๆ คน รวมทั้งสังคมด้วย โดยที่ทุกคนต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์

๒) พระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นการประพฤติปฏิบัติด้วยตนเอง โดยศึกษาปฏิบัติควบคุมกาย วาจาและพัฒนาปัญญาในขั้นสูงสุด

๓) พระพุทธศาสนาเถรวาท มีจุดหมายก็เพื่อความดี อันเป็นการกระทำที่ปราศจากการเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ความดีก็มีอยู่หลายระดับ ส่วนความดีที่ถือว่าระดับเป็นความดีสูงสุด ได้แก่ นิพพาน

๔) ส่วนที่เป็นความสุขทางสังคม ก็เป็นไปเพื่อความอยู่ดีกินดีและความสุขของคนหมู่มากหรือของมนุษยชาติทั่วไป ดังพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย. พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์... จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน^{๓๐}

สรุปว่า ความอยู่ดีกินดีและความสุขของมนุษยชาติทั่วไปเป็นความดีประการหนึ่งในทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาทและเป็นทั้งความสุขในทางวัตถุและความสุขในทางจิตใจเป็นสำคัญ ซึ่งปรากฏอยู่ในหลักสัทธมมุษยชนที่มวลมนุษยชาติต่างได้พร้อมกายพร้อมใจกันบัญญัติขึ้นมาใช้ในสังคมมนุษย์

๔.๔ การประยุกต์ใช้หลักธรรมและสัทธมมุษยชนในสังคมไทย

พระพุทธศาสนาเถรวาทมีหลักปฏิบัติที่ชัดเจนและเป็นลำดับ กล่าวคือ ไม่ว่าจะหลักอริยสัจ ๔ อริยมรรคมีองค์ ๘ ล้วนสามารถประมวลเข้าในหลักไตรสิกขา ได้แก่ “ศีล สมาธิ ปัญญา”^{๓๑} หรือบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ ได้แก่ “ทาน ศีล ภาวนา”^{๓๒} การประยุกต์ใช้ในสังคมไทยก็สามารถปฏิบัติได้เป็นไปตามลำดับเช่นกัน กล่าวคือ ทาน การเสียสละ แบ่งปัน ซึ่งเป็นไปเพื่อลด ละความตระหนี่ ความมักมากเห็นแก่ตัว ศีลธรรม (เบญจศีลและเบญจธรรม) เป็นไปเพื่อควบคุมมิให้เกิดการประทุษร้ายเบียดเบียนกันทั้งทางตรงและทางอ้อม สมาธิเป็นไปเพื่อความสงบตั้งมั่นของจิตใจ พร้อมจะทำงาน และปัญญา เป็นไปเพื่อความรู้เห็นจริงซึ่งสภาวะธรรมทั้งหลายอันตกอยู่ในไตรลักษณ์

^{๓๐}วิ.ม. ๔/๓๒/๓๒.

^{๓๑}อง.ตัก. (ไทย) ๒๐/๕๒๑/๒๑๘.

^{๓๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๓๐.

ความเป็นจริงการดำเนินชีวิตในสังคมมนุษย์ล้วนมีปัญหามากมาย ทั้งเกิดจากสาเหตุภายใน คือ ตนเอง และภายนอกต่างๆ มี เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง พุทธศาสนาเถรวาทจึงสอนให้รู้จักปรับนับถือญาติพี่น้อง ครูอาจารย์ มารดาบิดา เพศหญิง เพศชาย ผู้ใหญ่ผู้น้อย และให้วางตัวโดยเหมาะสมแก่บุคคลนั้นเป็นการรับรองสมมติแต่ในการสอนใจให้พิจารณารู้เท่าทันสิ่งทั้งหลาย ซึ่งจะทำให้รู้ทันความเป็นจริงของสิ่งทั้งปวง พระองค์ทรงสอนให้มองเห็นสัตว์บุคคล และสรรพสิ่งว่ามีสภาพเป็นอันเดียวกัน คือ “ไม่เที่ยง ทนอยู่ไม่ได้ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา เป็นแต่สักว่าธาตุมารวมกัน ก็สมมติเป็นผู้หนึ่งผู้หนึ่ง เป็นคนเป็นสัตว์ เมื่อแยกจากกันก็สมมติว่าตาย เป็นกระบวนการเกิดดับเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา”^{๓๓} พุทธศาสนาเถรวาทเน้นสอนมนุษย์ให้ใส่ใจต่อชีวิตของตนว่าได้ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมแล้วหรือไม่ หากยัง ก็ให้ปรับปฏิบัติเสีย ทั้งนี้ก็เพราะชีวิตของมนุษย์ทุกคนไม่ยืนยาวเท่าใดนัก ดังเถรคาถาที่ว่า “วันและคืนย่อมล่วงไป ๆ ชีวิตย่อมดับไป อายุของสัตว์ทั้งหลายย่อมสิ้นไปเหมือนน้ำในแม่น้ำน้อย ฉะนั้น”^{๓๔} เมื่อมนุษย์รู้ว่าตนมีอายุน้อยอย่างนี้แล้ว มนุษย์พึงนำมาเป็นคติเตือนใจเพื่อไม่ให้ประมาทมัวเมาในชีวิต เพราะอายุมนุษย์มีน้อยและความตายมีได้ทุกขณะเวลา ทุกสถานที่ ควรที่มวลมนุษย์จะรีบเร่งเพียรทำความดีให้เยอะ ๆ เข้าไว้ ไม่มีใครล่วงรู้วันตายของตนได้ ดังบทเจริญปัญญาจกนิมิตปัจจุขณะ อันเป็นหลักจริยธรรมที่มนุษย์ควรท่องให้ขึ้นใจเพื่อมิให้เป็นผู้ประมาทในชีวิต มีอยู่ ๕ ประการ ได้แก่

- ๑) เรามีความแก่เป็นธรรมดาล่วงความแก่ไปไม่ได้
- ๒) เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดาล่วงความเจ็บไข้ไปไม่ได้
- ๓) เรามีความตายเป็นธรรมดาล่วงความตายไปไม่ได้
- ๔) เราต้องละเว้นสิ่งต่างๆ คือว่า ต้องพลัดพรากจากของรักของเจริญใจทั้งหลาย

^{๓๓} สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพุทธศาสนาเถรวาท, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

^{๓๔} บ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๓๐/๒๔๔.

๕) เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของของตน เป็นผู้รับผลของกรรม เป็นผู้ที่มีกรรมเป็นกำเนิด เป็นผู้ที่มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ เป็นผู้ที่มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราจักทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่ว จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น เราทั้งหลายพึงพิจารณาเนื่อง ๆ อย่างนี้แล^๕

ทั้ง ๕ ประการนี้ มวลมนุษยชาติควรนำมาใส่ใจแล้วพิจารณาด้วยปัญญาเนื่อง ๆ ทุกวันเพื่อให้จิตใจเกิดความไม่ประมาท จะเป็นเหตุให้รีบเร่งทำความดี ไม่มัวเมาประมาทในสิ่งต่างๆ ในชีวิต และเรื่องนี้ จึงเป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดีว่าชีวิตเป็นผลของกรรมต่างๆ ทั้งดีและไม่ดีที่มวลมนุษย์แต่ละผู้แต่ละนามได้กระทำไว้นั้นว่า ไม่ได้อาศัยหรือขึ้นอยู่กับฐานะความยากจนหรือความร่ำรวยของมวลมนุษย์แต่ประการใดทั้งสิ้น แม้พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุดในโลกทั้งหลายยังหนีไม่พ้น การเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้านั้น เป็นการข้าย่าเตือนสติของมวลมนุษยชาติในโลกได้เป็นอย่างดี บัดนี้ ตอนนี้ เวลานี้ และในชาตินี้ต้นได้กระทำอะไรไปแล้ว กำลังทำอะไรอยู่ มีชีวิตอยู่ด้วยความประมาทหรือไม่ประมาท ดังพระพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ควรมุ่งหวังในสิ่งที่ยังไม่มาถึง เพราะที่ล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็เป็อันละ จบ ไปแล้ว และสิ่งที่ยังไม่มาถึง ก็เป็นอันยังไม่ถึง บุคคลควรรู้แจ้งธรรมนั้นๆ ในปัจจุบันพึงทำความเพียรเสียในวันนี้ ใครเล่าจะรู้ว่าความตายจะมีในวันพรุ่งนี้”^๖ กิเลสตัณหา ก็คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง ส่วนกรรม ก็คือ การกระทำของมนุษย์ทั้งดีและไม่ดี ซึ่งหมายความว่า มนุษย์เกิดมาก็เพราะกรรม เพื่อแก้ไข ปรับปรุงกรรมของตนให้ดีขึ้นได้ เพราะมนุษย์ทุกรูปนามล้วนมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกกระทำกรรม แต่การกระทำนั้นต้องไม่สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่ตน คนอื่น จึงจะเรียกได้ว่าได้ใช้สิทธิเสรีภาพอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ ดังพุทธพจน์ว่า “สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เสว และประณีต”^๗ พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงสอนให้มวลมนุษย์ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งทั้งปวง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ธรรมทั้งปวง อันบุคคลไม่พึงเข้าไปยึดมั่นถือมั่น”^๘ เพราะสิ่งทั้งปวงในโลกนี้มันไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอน และไม่มีอะไร

^๕ อกุ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๖๒-๖๖.

^๖ บุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๔๔๑/๑๑๑.

^๗ ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๕๘๑/๒๘๗.

^๘ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๔/๓๒๕.

เป็นของมนุษย์ที่แท้จริง อย่าประมาท อย่าพอใจแค่เพียงความร่ำรวยทางทรัพย์สินสมบัติอันเป็นความสุขตามกระแสทางโลกหรือความสงบใจขึ้นกลาง ซึ่งไม่สามารถทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ ดังพระพุทธพจน์ “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราเตือนเธอทั้งหลายว่าสังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังกิจ (ประโยชน์ของตนและส่วนรวม) ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๓๕}

พระพุทธศาสนาเถรวาทและหลักสัทธมมุนยชนล้วนต้องการให้มนุษย์เลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม ละเว้นสิ่งที่ชั่ว อันเป็นโทษภัยแก่ตนและสังคมส่วนรวม ซึ่งก็ล้วนไปด้วยหลักการสอนให้มนุษย์เชื่อในการกระทำของตนเองว่าเป็นสิ่งที่ส่งผลแก่ตนเองได้ สัทธมมุนยชนเป็นสิ่งสำคัญของมวลมนุษยชาติตั้งแต่เกิดจนตายทั้งในแง่ธรรมชาติ การกระทำ การควบคุมและการเข้าถึงได้ โดยอิงอยู่กับพื้นฐานของความชอบธรรมของมนุษย์ทุกคนในสังคม สัทธมมุนยชน ๖ และหลักธรรมเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน ไม่อาจแยกจากกันได้ จะมีแต่เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งหาได้ไม่ และทั้งหมดนั้นได้เน้นให้บุคคลใช้สิทธิหน้าที่เพื่อการรู้แจ้งตนเอง เพื่อให้ตนสมบูรณ์ผ่านทางตัวบทกฎหมายของบ้านเมือง หลักศีลธรรม จริยธรรมทางศาสนา เป็นต้น กล่าวได้ว่า หน้าที่ที่ชอบธรรมและสิทธิที่ถูกต้องย่อมไปด้วยกันต่างเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน พุทธปรัชญาเถรวาท คือศาสนาที่เน้นสิทธิที่ถูกต้องของปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ จะเห็นได้ว่า ทั้งสัทธมมุนยชนและหลักเบญจศีลล้วนมีการส่งเสริมให้ปฏิเสธความชั่ว สนับสนุนให้กระทำความดีต่อกันในฐานะที่เป็นมนุษย์

การประยุกต์ใช้หลักสิทธิของมนุษย์ชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมีอยู่ ๒ ลักษณะด้วยกัน ได้แก่

๑) การใช้สิทธิเสรีภาพขั้นต้น (ทางกายและวาจา) พระพุทธศาสนาเถรวาทมุ่งส่งเสริมความเป็นส่วนตัว และมุ่งเปิดเผยให้ปัจเจกชนรับทราบว่าธรรมชาติของสรรพสิ่งเป็นหลักประกันของการใช้สิทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักสิทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทสามารถสังเกต พิสูจน์และตรวจสอบได้จากพฤติกรรมต่างๆ ด้านการคิด การทำและการพูด ที่เรียกว่า “กรรม” และทั้งสาม ๓ กาย วาจาและใจ

^{๓๕}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๓/๑๒๔.

ในเบื้องต้นนี้เองที่ผลักดันออกไปสู่กระแสสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ เป็นการใช้อยุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นการปฏิบัติเพื่อบรรลุผล ด้วยเหตุนี้ หลักการทั้ง ๒ จึงมีจุดนัดพบที่การใช้สิทธิเสรีภาพออกไปและเป็นการใช้สิทธิที่ถูกต้อง เป็นสิทธิที่มีลักษณะชักชวนให้กระทำ หรือให้พิสูจน์ตนเองด้วยตนเองเป็นสำคัญ นอกจากนี้ เพื่อเป็นหลักประกันของการพิสูจน์ตนเองได้อย่างถูกต้อง คือ ไม่ก้าวท้าว ไม่เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท ดังที่กล่าวมาแล้วว่าเป็นสิทธิที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนการอยู่ร่วมกัน และย้ำถึงสื่อพฤติกรรม การกระทำ และการทำดีเป็นพื้นฐาน ประคับประครองตนเองไม่ให้ต้นตอต้นใจกับความเจริญทางด้านวัตถุเกินขอบเขต เมื่อเป็นเช่นนี้ ในการเปรียบเทียบมาตรฐานการใช้สิทธิขั้นสูงนี้ ถึงการใช้สิทธิหรือการประพฤติปฏิบัติเพื่อการพัฒนาปัจเจกภาพของบุคคลตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์^{๔๐} อันได้แก่

๒) การใช้สิทธิเสรีภาพขั้นสูง (ปัญญา) หลักสิทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นสิทธิที่มุ่งเน้นถึงการปฏิบัติเพื่อบรรลุผล ด้วยเหตุนี้ หลักการทั้ง ๒ จึงมีจุดนัดพบที่การใช้สิทธิเสรีภาพออกไปและเป็นการใช้สิทธิที่ถูกต้อง เป็นสิทธิที่มีลักษณะชักชวนให้กระทำ หรือให้พิสูจน์ตนเองด้วยตนเองเป็นสำคัญ นอกจากนี้ เพื่อเป็นหลักประกันของการพิสูจน์ตนเองได้อย่างถูกต้อง คือ ไม่ก้าวท้าว ไม่เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท ดังที่กล่าวมาแล้วว่าเป็นสิทธิที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนการอยู่ร่วมกัน และย้ำถึงสื่อพฤติกรรม การกระทำ และการทำดีเป็นพื้นฐาน ประคับประครองตนเองไม่ให้ต้นตอต้นใจกับความเจริญทางด้านวัตถุเกินขอบเขต เมื่อเป็นเช่นนี้ ในการเปรียบเทียบมาตรฐานการใช้สิทธิขั้นสูงนี้ ถึงการใช้สิทธิหรือการประพฤติปฏิบัติเพื่อการพัฒนาปัจเจกภาพของบุคคลตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์^{๔๐} อันได้แก่

(๑) การไม่กระทำความชั่ว การไม่กระทำความชั่วในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งทางกาย วาจาและจิตใจ ย้ำถึงการใช้อยุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นการปฏิบัติเพื่อบรรลุผล ด้วยเหตุนี้ หลักการทั้ง ๒ จึงมีจุดนัดพบที่การใช้สิทธิเสรีภาพออกไปและเป็นการใช้สิทธิที่ถูกต้อง เป็นสิทธิที่มีลักษณะชักชวนให้กระทำ หรือให้พิสูจน์ตนเองด้วยตนเองเป็นสำคัญ นอกจากนี้ เพื่อเป็นหลักประกันของการพิสูจน์ตนเองได้อย่างถูกต้อง คือ ไม่ก้าวท้าว ไม่เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท ดังที่กล่าวมาแล้วว่าเป็นสิทธิที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนการอยู่ร่วมกัน และย้ำถึงสื่อพฤติกรรม การกระทำ และการทำดีเป็นพื้นฐาน ประคับประครองตนเองไม่ให้ต้นตอต้นใจกับความเจริญทางด้านวัตถุเกินขอบเขต เมื่อเป็นเช่นนี้ ในการเปรียบเทียบมาตรฐานการใช้สิทธิขั้นสูงนี้ ถึงการใช้สิทธิหรือการประพฤติปฏิบัติเพื่อการพัฒนาปัจเจกภาพของบุคคลตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์^{๔๐} อันได้แก่

(๒) การกระทำความดี หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท นอกจากจะส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนแล้วยังปฏิเสธสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายออกไป เพื่อการพัฒนาของบุคคลในสังคม

^{๔๐}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๔/๕๗.

ให้เจริญก้าวหน้า สติตามพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมุ่งส่งเสริมแต่การกระทำแต่ความดีทั้งหลาย จากการศึกษาได้สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ได้ตระหนักถึงการทำความดีทั้งหลาย เพราะความดีหรือความชั่วเป็นสิ่งที่อยู่จริง เป็นคุณภาพของการกระทำที่เกิดจากมนุษย์โดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม และผู้ที่สามารถกระทำถูกเท่านั้นจึงเรียกว่าคนดี ส่วนผู้ที่กระทำผิดนั้น คือ คนเลว

(๑) การพัฒนาจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ หลักสัทธมมุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในการพัฒนาจิตใจนี้ เมื่อละเว้นความชั่วและการทำความดีดังกล่าวแล้ว ก็แสดงให้เห็นถึงความสำคัญภายในจิตใจว่าเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างมากในฐานะที่ส่งเสริมสัทธมมุษยชนเพราะเป็นการส่งเสริมปัจเจกบุคคลภายในจิตใจให้คิดเป็น เข้าใจถูกต้อง ดำริเป็นประโยชน์ บนฐานสติเสรีภาพของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม คือ สามารถส่งเสริมให้บุคคลพัฒนาตนเอง เพื่อความดีเพื่อความเจริญก้าวหน้าในทุกด้านของชีวิต ดังตารางความสัมพันธ์ระหว่างหลักสัทธมมุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทในการประยุกต์ใช้ร่วมกัน

หลักสัทธมมุษยชน	หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
-----------------	------------------------------

<p>๑. การใช้สิทธิในขั้นต้นขั้นสูง และการพัฒนาจิตใจ เป็นการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนภายในระดับจิตใจของบุคคลให้ตระหนักถึงการสิทธิพื้นฐานเท่าเทียมกัน</p> <p>๒. ส่งเสริมสิทธิในการพัฒนาปัญญาในขั้นโลกีย์ปัญญา เท่าเทียมกัน คือการศึกษาในด้านวิชาการต่างๆ</p>	<p>๑. หลักธรรมส่งเสริมสิทธิในการพัฒนาจิตใจเพื่อสิทธิที่สูงกว่า คือ การละเว้นความชั่ว กระทำแต่ความดี และทำจิตใจให้บริสุทธิ์</p> <p>๒. หลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ก็หลักธรรมในการพัฒนาทางศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อเข้าถึงโลกุตระปัญญา คือ ปัญญา รู้แจ้งเห็นจริงในหลักอริยสัจ เข้าสู่ความหลุดพ้นจากอาสวะกิเลส</p>
--	--

สังคมไทย ควรนำหลักการทั้ง ๒ มาปรับใช้ใน ๒ ด้าน ได้แก่

๑) ด้านหลักบรรทัดฐานเกี่ยวกับการใช้สิทธิเสรีภาพในการอยู่ร่วมกัน เล็งเห็นความสำคัญของคนและกัน อย่างไรก็ดี เพื่อความพอเหมาะแก่การมีสิทธิเสรีภาพร่วมกัน จำต้องตั้งอยู่บนหลักบรรทัดฐาน หรือความเป็นพี่น้องกันซึ่งความสำคัญในข้อนี้ เมื่อศึกษาตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว จะเห็นได้ว่า ในสังคมใด ถ้าขาดหลักบรรทัดฐานเสียอย่างเดียว ในสังคมนั้นๆ จะเกิดความวุ่นวายอยู่เนืองๆ ดังจะเห็นได้จากความวุ่นวายต่างๆ ในปัจจุบัน เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะปัจเจกชนมองข้ามความเป็นพี่น้องกัน หรือไม่ก็เป็นผลจากการที่ประชาธิปไตยมักย่ำอยู่เสมอกับสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคและในบางครั้งความเสมอภาคยังถูกล้มเลิกไป ในขณะที่เดียวกัน สิทธิเสรีภาพกับถูกใช้แบบเกินขอบเขต อย่างไรก็ดี ปัญหาต่างๆ จะไม่มีวันยุติลงได้ ถ้าหากคนในสังคมไม่มีหลักบรรทัดฐาน เพราะตามความจริงในสังคมประชาธิปไตยกล่าวถึงสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค แต่ในการใช้ออกไปจะต้องตั้งอยู่บนหลักบรรทัดฐาน รักใคร่ ช่วยเหลือ เชื้อจุนกัน

๒) ด้านหลักความเสมอภาค สิทธิเสรีภาพตามแนวของหลักสิทธิมนุษยชนและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ต้องเป็นสิทธิเสรีภาพที่ประกอบด้วยหลักภราดรภาพและความเสมอภาคไปพร้อมกันด้วย นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความพอเหมาะแก่ระบบการเมืองการปกครองที่ยั่งยืนปัญหาสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น ดังจะเห็นในทัศนะที่มองมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจเจกชนในสังคม มีความเท่าเทียมกัน และควรที่จะได้รับการปกครองสิทธิและสิทธิเสรีภาพอย่างแท้จริงและควรที่จะได้รับการปกป้องสิทธิอย่างเท่าเทียมกันได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันจากรัฐในฐานะที่เป็นพลเมืองความเสมอภาคในโอกาส และในความเสมอภาคระหว่างบุคคล เป็นต้น

สรุปว่า หลักสิทธิมนุษยชนมีเป้าหมายที่จะให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ส่วนพระพุทธศาสนาเถรวาทในระดับโลกียะก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมเช่นกัน ถึงแม้ว่าจะมีหลักและวิธีการที่แตกต่างกันก็ตาม แต่ก็มีได้เป็นหลักที่ขัดแย้งกันซึ่งพิจารณาได้จากหลักเบญจศีลและเบญจธรรม อันเป็นหลักธรรมขั้นต้นหรือขั้นพื้นฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพียงเท่านั้นก็เพียงพอที่จะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ถึงแม้ว่าในสังคมนั้นจะยอมรับสิทธิมนุษยชนหรือไม่ก็ตาม ตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในการอยู่ร่วมกัน

หลักสิทธิมนุษยชน	หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๑. ส่งเสริมหลักความเป็นฉันพี่น้องเคารพในสิทธิซึ่งกันและกันเพื่อป้องกันความวุ่นวายต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในสังคม	๑. หลักมนุษยธรรมส่งเสริมและให้ความเคารพความเป็นฉันพี่น้องเพื่อให้เกิดความรักความเมตตาเพื่อความสงบสุขของคนในสังคม
๒. ส่งเสริมสิทธิเสรีภาพความเท่าเทียมกัน ความเสมอภาคกันไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ เพศ ภาษา เชื้อชาติศาสนา มีสิทธิเท่าเทียมกัน	๒. หลักมนุษยธรรมส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการเข้าถึงโลกุตระธรรมโดยไม่แบ่งชนชั้น วรรณะ เพศ ภาษา เชื้อชาติ ศาสนา

หลักสัทธรรมนุชชนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ล้วนได้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน มนุษย์ควรมีเมตตากรุณาต่อกันในข้อภัยซึ่งกันและกันผ่านการกระทำที่สอดคล้องกันระหว่างกาย วาจา และใจ ซึ่งอยู่ในกรอบของหลักศีลธรรม ฉะนั้น หลักสัทธรรมนุชชนและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท จึงมีนัยเดียวกัน กล่าวคือ เป็นหลักการที่สอดคล้องกับการพัฒนาชีวิต จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคมของมวลมนุษย์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม หลักสัทธรรมนุชชนเป็นเรื่องทางโลก ส่วนหลักธรรมเป็นเรื่องทางธรรม ซึ่งทั้งสองจะเดินทางร่วมกันตลอดในฐานะสนับสนุน ส่งเสริม และพัฒนาชีวิตมวลมนุษย์ให้เข้าถึงสันติสุขทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวมตลอดไป บนฐานแห่งหลักมัชฌิมาปฏิปทา คือ สายกลาง โดยแบ่งเป็น ๒ ภาค ได้แก่

๑) ภาคโลกียธรรม ได้แก่ คำสอนที่จะอำนวยสันติสุขอย่างโลกียวิสัยมีการเมืองที่โปร่งใส สังคมที่ดีงาม ธรรมะว่าด้วยการปกครองธรรมะว่าด้วยการเศรษฐกิจ ธรรมะในการครองชีพ ปกครองครอบครัว เป็นต้น

๒) ภาคโลกุตระธรรม ได้แก่ คำสอนที่จะอำนวยสันติสุขถาวรชนิดที่พ้นจากโลกียวิสัย มีหลักอริยสัจ ๔ เป็นต้น คำสอนนี้ สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติตามหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาทุกชนิด

เพราะเหตุที่พระพุทธศาสนาเถรวาทมีคำสอนอันสมบูรณ์ทุกด้านอย่างนี้

พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงครอบคลุมทุกศาสตร์ทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ สังคมมนุษย์

สรุปว่า ในแง่ของการปฏิบัติหลักสัทธรรมนุชชนมีเป้าหมาย คือ ให้นานาชาติยึดหลักสัทธรรมนุชชน คือ ให้มีกฎหมายรองรับและคุ้มครองมนุษย์อย่างเท่าเทียมกันไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะเพศ ศาสนาเชื้อชาติเพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบกัน การเข่นฆ่ากันเบียดเบียนกัน และมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้มวลหมู่มนุษย์พบกับความสันติสุข ส่วนหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลักธรรมที่มุ่งส่งเสริมคุณธรรมให้มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์เป็นหลักธรรมที่คุ้มครองโลกให้มวลหมู่มนุษย์พบกับความสุขในการดำเนินชีวิตอย่างมีอิสระเสรี เพราะเป็นหลักธรรมที่ประกอบด้วยหลักธรรมขั้นพื้นฐาน ขั้นกลางและขั้นสูงสุด เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมสันติภาพในมวลหมู่มนุษย์และมีจุดมุ่งหมายที่สูงขึ้นไปอีก คือ มุ่งไปสู่โลกุตระธรรม คือ พระนิพพาน หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีพื้นฐานจากความต้องการพ้นทุกข์ มีขอบเขต ระดับและการปฏิบัติที่ชัดเจน รวมทั้งมีผลหรือจุดหมายปลายทางที่ครอบคลุมชีวิตมนุษย์และสรรพสัตว์

สิ่งแวดลอม ส่วนหลักสิทธิมนุษยชนแม้ว่าจะเน้นเพื่อความเสมอภาค ความเท่าเทียม ความ
ปรองดองสามัคคีของผู้คนในสังคม เป็นต้น ก็มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติ
เช่นกัน ซึ่งถ้ามนุษย์สามารถปฏิบัติตามก็จะบรรลุผลที่พึงประสงค์ในระดับปัจจุบันได้ ฉะนั้น หาก
ต้องการปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนให้สมบูรณ์และชัดเจนกว่านี้นั้น ควรนำเอาหลักธรรมคำสั่ง
สอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทมาประยุกต์ใช้ร่วมกัน เพราะทั้ง ๒ หลักการก็ล้วนมีความสำคัญต่อ
การดำเนินชีวิตร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสรรพสัตว์และสิ่งแวดลอมได้เป็นอย่างดี
ทั้งนี้ทั้งนั้นก็มิใช่จะอะไรอื่น ก็เพื่อดับทุกข์ แก้ไขปัญหาของชีวิตในด้านต่างๆ ของมวลมนุษยชาติ
นั่นเอง แม้ว่าหลักการ วิธีการ แนวทางต่างๆ จะมีแตกต่างกันบ้าง ก็ถือเสียว่าเป็นเรื่องที่ดีที่จะได้
ศึกษาสิ่งที่ดีที่สุด พร้อมทั้งการปฏิบัติตามหลักการของทั้ง ๒ ก็นับได้ว่ามีผลที่เป็นสุข สันติในชีวิต
สังคมและโลกมนุษย์ได้อย่างแน่นอน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์เป็นประเด็นในการศึกษาไว้ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน
๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน
๓. เพื่อเสนอวิธีการประยุกต์หลักธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนกับการ

ประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ตาม วัตถุประสงค์ที่ ๑ ผลการศึกษาพบว่า สิทธิมนุษยชนคือความมีสิทธิเท่าเทียมกันและ ความเสมอภาค กัน ไม่ว่าจะเป็นเพศ เชื้อชาติ ศาสนา และสีผิว สิทธิมนุษยชนจึงเป็นสิทธิที่มีอยู่ในตัวมนุษย์และ ได้ กล่าวถึง เป็นการกระทำระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง

จากการศึกษาความหมาย แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน พบว่า สิทธิ เสรีภาพแห่งความเป็นมนุษย์ของมนุษย์ทุกๆ คนที่เกิดมา มนุษย์ทุกคนต่างๆ มีสิทธิติดตัวมาตั้งแต่ เกิด ไม่เล็อกว่าจะมีเชื้อชาติ เพศ อายุ สีผิว ศาสนา หรือยากดีมีจน ใดๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือ ชายทุกคนมีสิทธิติดตัวมาด้วย คือ สิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกันทุกคน คนอื่นไม่มี สิทธิก้าวก่ายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ โดยมีจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายของหลักสิทธิมนุษยชน ดังนี้ ๑) สิทธิและเสรีภาพ ในการพูด ความเชื่อ ความต้องการ ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของกฎนิธิธรรม ๒) ความยุติธรรมจากรัฐด้วยระบบของกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน โดยความบริสุทธิ์ ยุติธรรม ไม่ลำเอียง เพราะเชื้อชาติ เพศ ศาสนา ๓) สันติภาพ มนุษย์จะอยู่อย่างสันติได้ก็ด้วยเคารพในสิทธิของมนุษย์ ด้วกันเอง

ประเภทของสิทธิมนุษยชน สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานมีอยู่ ๖ ประเภท ดังนี้

๑) สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ (Right to live) ๒) สิทธิที่จะได้รับการศึกษา (Right to education) ๓) สิทธิที่จะทำงาน (Right to work) ๔) สิทธิเสรีภาพ (Right of freedom) ๕) สิทธิในทรัพย์สิน (Right of property) ๖) สิทธิในสัญญาประชาคม (Right of contact) สิทธิมนุษยชนเป็นมาตรฐานขั้นต่ำสุดที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อกัน หรือเป็นหน้าที่ที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อมนุษยชาติทั่วโลก อันเป็นรากฐานแห่งเสรีภาพและสันติภาพของโลก ซึ่งสรุปลงเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ๑) สิทธิทางกฎหมาย ๒) สิทธิทางธรรม สิทธิมนุษยชนจึงมีส่วนที่ปรากฏออกมาเป็นสิทธิตามกฎหมาย และที่ไม่ได้ปรากฏออกมา หากแต่เป็นอุดมคติหรือเป็นสิทธิทางธรรม สิทธิตามกฎหมายมีผลใช้บังคับได้ แต่สิทธิทางธรรมอาจไม่มีผลบังคับเป็นองค์ประกอบของชีวิตที่ดีหรือเป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่ชีวิตอันพึงปรารถนาภายใต้ขอบเขต ของสิทธิมนุษยชน โดยทั่วไป อันเป็นการปฏิบัติต่อกันด้วยความที่เป็นพี่น้องระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มีการช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยกันของมนุษย์ทุกชาติ ทุกศาสนาในโลก

จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ ๒ ได้ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน ได้พบว่า หลักธรรมที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตั้งบนพื้นฐานสิทธิมนุษยชน แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ ๑) ระดับพื้นฐาน ได้แก่ เบญจศีลและเบญจธรรม จัดเป็นประโยชน์ปัจจุบัน ที่มนุษย์ทุกคนสามารถปฏิบัติตามเพื่อบรรลุผลได้อย่างเท่าเทียมกัน เช่น ความมีความสุขภาคี มีหน้าที่การงาน อาชีพสุจริต ๒) ระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ จัดเป็นประโยชน์เบื้องต้น ด้วยการพัฒนาจิตใจ เช่น การมีศรัทธา ความเชื่อมั่นในหลักธรรม มีความภูมิใจในชีวิตที่สะอาด ด้วยความประพฤติดุจจริตของตน เป็นต้น โดยแยกออกเป็นทางกาย วาจา และทางใจ ๓) ระดับสูงสุด ได้แก่ อริยสัจ ๔ จัดเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เป็นความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ด้วยการบำเพ็ญภาวนาให้จิตเข้าสู่ความ สะอาด สว่าง สงบ แห่งมรรคผล นิพพาน ไม่หวั่นไหว และดำเนินชีวิตไปด้วยปัญญา

หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเป็นแนวปฏิบัติที่ถือได้ว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มากโดยไม่มีประมาณ ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ฐานะทางสังคม ภาษาและศาสนาซึ่งสรุปลงใน ๓ ประการ ได้แก่ ๑) การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ๒) การทำแต่ความดี ๓) การฝึกฝนจิตใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์

จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ ๓ พุทธจริยธรรมที่ส่งเสริมหลักสัทธิมนุษยชนที่นำมาใช้ในสังคมไทย พบว่า การประยุกต์หลักธรรมที่ส่งเสริมสัทธิมนุษยชนมาใช้ในสังคมปัจจุบัน พื้นฐานระหว่างหลักสัทธิมนุษยชนกับหลักธรรมในพระพุทธานุศาสนานี้มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ มีความหมายและลักษณะที่คล้ายกัน หลักธรรมในพระพุทธานุศาสนาเถรวาท ก็คือ หลักแห่งการใช้สิทธิเสรีภาพทางกาย ทางวาจาและทางจิตใจ จัดเป็นหลักธรรมคำสั่งสอนที่เน้นย้ำถึงความหมายของสัทธิมนุษยชนอยู่ในตัวที่มุ่งสู่การปฏิบัติ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ดังนี้

หลักธรรมขั้นพื้นฐาน ได้แก่ เบญจศีล เบญจธรรม ซึ่งเป็นการคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของมวลมนุษยชาติ

หลักธรรมดั่งกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นธรรมะที่รักษา กาย วาจา ใจ ของมนุษย์ให้เท่าเทียมกัน หรือที่เรียกว่า สีสสามัญญาตา

หลักธรรมระดับสูง ได้แก่ อริยสัจ ๔ อันจะทำให้ถึงขั้นสัทธิมสูงสุด

ส่วนบุคคลที่สามารถกระทำได้ตามภาวะของตนแต่ต้องอยู่บนฐานสัทธิมนุษยชนที่กฎหมายรับรองและศีลธรรมที่ถูกต้องขั้นพื้นฐานที่ศาสนารับรอง กล่าวคือ หลักธรรมขั้นพื้นฐานนี้เองที่ทำให้ปัจเจกชนมีความรู้สึกประทับใจในทางศีลธรรมทั้งต่อตนเองและต่อสังคมส่วนรวม หลักสัทธิมนุษยชนและหลักธรรมในพระพุทธานุศาสนาเถรวาทต่างเชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนต่างมีสิทธิในการกระทำต่างๆ ซึ่งอยู่ในขอบข่ายแห่งความดี ซึ่งสรุปลงในด้านพื้นฐานได้ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) หลักแห่งการกระทำ (หลักกรรม) เป็นหลักแห่งการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม เพื่อละความชั่ว เพื่อกระทำ ความดี และเพื่อประโยชน์สุขทั้งส่วนตนและส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ๒) มีลักษณะพื้นฐานคล้ายคลึงกัน ในแง่ต่างๆ เช่น มนุษย์ต้องรักเมตตาต่อกัน ไม่ควรเบียดเบียนคนอื่น ไม่ทำร้าย ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติล่วงทางกาม (เบญจศีลและเบญจธรรม) ๓) มนุษย์เป็นผู้เลือก ผู้กระทำและผู้รับผล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวของมนุษย์เป็นประมาท โดยมีกาย วาจา และสติปัญญาเป็นเครื่องมือ

พระพุทธานุศาสนายังได้เน้นหลักการในการทำหน้าที่เพื่อความสงบสุขสันติแก่มวลหมู่มนุษย์ โดยให้ความสำคัญต่อการประพฤติปฏิบัติที่กล่าวถึงสิ่งไหนถูก สิ่งไหนผิด สิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ และกล่าวต่อไปอีกว่าที่ควรทำนั้นควรทำสิ่งไหนก่อนสิ่งไหนหลัง มีจุดมุ่งหมายที่การตัดสินใจว่าถูกหรือไม่ถูก ควรหรือไม่ควร หลีกต่างๆ เหล่านี้จึงมีความสอดคล้องกับ

จุดมุ่งหมายสูงสุดเสมอ นั่นก็คือ การปฏิบัติละเว้นความชั่ว การทำความดี และการทำจิตใจให้หลุดพ้นจากกิเลสตัณหาของมนุษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ก็คือ หลักแห่งการใช้สิทธิเสรีภาพทางกาย ทางวาจาและทางจิตใจ จัดเป็นหลักธรรมคำสั่งสอนที่เน้นย้ำถึงความหมายของสิทธิมนุษยชนอยู่ในตัวที่มุ่งสู่การปฏิบัติ และเป็นสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ที่จริง ดังนั้น สิทธิมนุษยชนและหลักธรรมทั้งมวลจึงหมายถึง ศักยภาพของบุคคล ความสามารถด้านการเลือกกระทำ อันเป็นสภาพความเป็นใหญ่แก่มวลหมู่ของมนุษย์ กล่าวคือ มีการกล่าวถึงการกระทำทางกาย วาจา และใจ ว่าทั้งสาม คือองค์ประกอบของสิทธิมนุษยชน หรือเป็นหลักสิทธิมนุษยชนที่ควรได้รับการพัฒนา เพื่อส่งเสริมให้เกิดปัจเจกชน เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในโลกมนุษย์

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาเรื่อง “หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน” ขอเสนอแนะเป็นเชิงนโยบายที่นำผลการวิจัยไปปรับใช้ในสังคม

- ๑) รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรนำหลักการว่าด้วยสิทธิมนุษยชน มาปรับใช้ในสังคมให้เหมาะสม และสอดคล้องกับวัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนในชาติ
- ๒) คณะสงฆ์ควรส่งเสริมงานด้านเผยแผ่ โดยเน้นหลักสิทธิมนุษยชนและการนำหลักธรรมในพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในสังคมส่วนรวม
- ๓) สังคมจะตระหนักและเห็นคุณค่าของสิทธิมนุษยชนได้ จะต้องมีการรณรงค์ให้เกิดเป็นรูปธรรม และนำไปปฏิบัติอย่างเหมาะสม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น ยังมีประเด็นที่น่าศึกษาอีกมากเพราะเป็นหลักปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างได้เป็นอย่างดีสำหรับพุทธศาสนา โดยเฉพาะในประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางแห่งการแก้ไขในทางโลกและทางธรรมที่ถูกต้องและสมบูรณ์ที่ของมวลหมู่มนุษย์โลก

อย่างถูกต้องที่สุดควรที่จะตระหนักถึงหลักสัทธรรมนุชยชนให้มากกว่านี้ และควรจะศึกษาค้นคว้า พุทธศาสนาในแง่มุมต่างๆ ให้มากขึ้น การศึกษาหลักธรรมในพระพุทธานุชยชนที่ส่งเสริม หลักสัทธรรมนุชยชนนี้ ยังมีประเด็นที่น่าศึกษาอีกมากเพราะเป็นหลักปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างได้เป็น อย่างดีสำหรับสังคมไทยที่นับวันจะเหินห่างจากความเป็นสังคมพุทธ และไม่เดินอยู่บนสัทธรรมนุชยชน ขอบ้างกฎ กติกา ระเบียบต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของตน พวกพ้องของตน จนทำให้เกิด ปัญหาสังคมมากมายตามที่ทราบกันอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้น จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ทราบว่า ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับปรากฏการณ์ของมวลมนุษยชาติตามหลักสัทธรรมนุชยชนจำต้อง เริ่มต้นแก้ไขที่ตัวของมนุษย์แต่ละคนก่อน และการที่ปฏิบัติตามได้นั้นก็ต้องอาศัยหลักธรรมคำสอน ทางพระพุทธานุชยชนเข้ามาช่วย ส่งเสริมให้การปฏิบัติตนเป็นไปอย่างมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน และเพื่อเป็นแนวทางแก่การศึกษาในครั้งต่อไป ควรทำการวิจัยในประเด็นเกี่ยวข้องในดังนี้ เช่น

(๑) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมในพระพุทธานุชยชนกับหลักการ ประชาธิปไตยยุคใหม่

(๒) ควรศึกษาหลักสัทธรรมนุชยชนกับการปฏิบัติตามอริยมรรค ๘ ในพระพุทธานุชยชน

(๓) ศึกษาวิเคราะห์หลักเบญจศีลในระบบการเมืองการปกครองของไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. เอกสารปฐมภูมิ

กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. พระไตรปิฎกฉบับหลวง ภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.

ข. เอกสารทุติยภูมิ

๑) หนังสือทั่วไป

กมล กมลตระกูล. เอกสารบรรยายเรื่องสิทธิมนุษยชนและกลไกการคุ้มครองสิทธิ. นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๔๘.

กำแพง คริดานนท์. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๒๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๖.

กิริติ บุญเจือ. จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘.

กุลพล พลวัน. พัฒนาการสิทธิมนุษยชน. พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๓๘.

_____. สิทธิมนุษยชนในสังคมโลก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๗.

คณะกรรมการประสานงานองค์กรสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย. กลไกคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท (FES), ๒๕๔๔.

_____. สิทธิราษฎร์ไทย. กรุงเทพมหานคร : เคสดีไทย, ๒๕๒๖.

ชะวั้งชัย ภาคินฐ. กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการณ์สิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์. จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑.

เดือน คำดี. พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.

_____. ศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

บรรเจิด สิงคะเนติ. หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๗.

บันลือ คงจันทร์. **คู่มืออาสาสมัครส่งเสริมสิทธิประชาชนทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน (สสส.), ๒๕๓๓.

บุญมี แทนแก้ว. **จริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๓๔.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. **ธรรมรัฐ-ธรรมราชา**, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ปิ่น มุกกันต์, **พุทธศาสตร์ภาค ๑**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระธรรมปทัฏฐกถาภาค ๕. ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (พระพรหมคุณาภร). **พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

_____ . **ครองเรือน-ครองรัก จักเลิศแท้ด้วยครองธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๕.

_____ . **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

_____ . **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**. กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พิทยา ว่องกุล. **สร้างสังคมใหม่ : ชุมชนชนธิปไตย-ธัมมธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถิ์ทรรศน์, ๒๕๔๒.

มหาจุฬาราชวิทยาลัย. **เบญจศีลและเบญจธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

_____ . **พุทธศาสนสุภาษิต ฉบับรวมเล่ม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____ . **มงคลดถุที่ปณีแปล เล่ม ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____ . **วิปัสสนากัมมัฏฐาน หลักสูตรนักเรียนและธรรมศึกษาชั้นเอก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา. **เอกสารการสอนชุดวิชามนุษยภัยบารยธรรม หน่วยที่ ๑-๓**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๔๔.

- มานิตย์ จุมปา. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ.๒๕๕๐).**
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร : นาน
มีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- วรรณุช อุษณกร. **ประวัติวันสำคัญที่ควรรู้จัก.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนส
โตร์, ๒๕๔๓.
- วศิน อินทสระ. **จริยศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณการ, ๒๕๒๕.
- สมชาย กษิติประดิษฐ์. **สิทธิมนุษยชน (พิมพ์ครั้งที่ ๔).** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๔๖.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **มนุษยธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๔๑.
- สำเนียง ยอดศิริ. **จริยศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๔๔.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๔๑.
- สุเชาว์ พลอยชุม. **จริยศาสตร์แนวพุทธ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๓๗.
- สุนทร ธีรังสี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- สุลักษณ์ สิวลักษณ์ และ เสน่ห์ จามริก. **ศาสนากับสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย.** เชียงใหม่ : โครงการ
ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๐.
- สุวัฒน์ จันทรจันง. **ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
สุภาพใจ, ๒๕๔๐.
- เสน่ห์ จามริก. **พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.
_____ **สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์โลก.** กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยและพัฒนาสถาบัน
ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๖.
- เสรี พงษ์พิศและคณะ. **คนในทรรศนะของพุทธศาสนา ศาสนาอิสลามและคริสต์ศาสนา.**
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจริญการพิมพ์, ๒๕๒๔.
- อุดม รัฐอมฤต และคณะ. **การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตาม
มาตรา ๒๘ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๔๐.**
กรุงเทพมหานคร : นานาสีพิมพ์, ๒๕๔๔.

๒) วิทยานิพนธ์

ฐิติพร จำน้ำคู้. หลักประชากรปไตยโดยทางผู้แทนกับระบบพรรคการเมืองไทย. วิทยานิพนธ์

นิติศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

ทองสุข บุญธรรม. สิทธิมนุษยชนจากนิทานพื้นบ้าน ตำบลชัยนาท อำเภอเมืองชัยนาท จังหวัด

ชัยนาท. ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ

โรฒ พิษณุโลก, ๒๕๓๐.

บุญธรรม พุนทรัพย์. ศีลธรรมกับสิทธิมนุษยชนในพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ปริญญา

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

พระชัยชนะ ธรรมทินโน (นาทองไชย). ศึกษาเปรียบเทียบหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักมนุษยธรรม

ทางพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพุทธศาสนาและ

ปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระชัยชนะ ธรรมทินโน (นาทองไชย). ศึกษาเปรียบเทียบหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักมนุษยธรรม

ทางพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหากฤตวิทย์ อธิภูฐานโน (สนธิสุข). ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดประชากรปไตยในพุทธ

ปรัชญาเถรวาท กับแนวคิดประชากรปไตยในสังคมปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธ

ศาสตรมหาบัณฑิต . บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๔๘.

พระมหากัณฑ์ วาฑณโวโส. การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในจริย

ศาสตร์ของคานท์กับในพุทธจริยศาสตร์ตามทรรณะของพระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุต

โต). วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระมหาจรัสเมฆโชโต (บุคคาพงษ์). การศึกษาเชิงเปรียบเทียบแนวความคิดทางจริยศาสตร์ของ

พระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาฮินดู. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต

วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาชาลยชัย เกษี. การพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง ความสามัคคี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีพุทฺธิปัญญา. การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.

พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม. การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาวิพจน์ สุภจารี (วันคำ). การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาสงกรานต์ ฐมฺมโร (ขยันทำ). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเมตตาในพระไตรปิฎก. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาอภิวิชญ์ ชีรปญฺโญ. “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พิสิฐ สุขสกล. ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับศีลธรรมตามจริยศาสตร์ของคานท์กับพุทธจริยศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

มรกต สิงห์แพทย์. การวิเคราะห์ลักษณะประชาธิปไตยในพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

ศิริมาลย์ ศรีใส. การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศีลธรรมและกฎหมายในจริยศาสตร์ของคานท์. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

อัญญา แก้วทองกุล. “ศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนาในทางการเมืองตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ และมหาตมะคานธี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

๓) อินเทอร์เน็ต

คณะกรรมการโครงการสิทธิมนุษยชนศึกษาในคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อความยุติธรรมและสันติ.

“ความเป็นมาของสิทธิมนุษยชน,” <<http://www.action4change.com/index>> 11 January 2011.

Kitty\ “ความหมายและความสำคัญของสิทธิมนุษยชน”.

<http://siwapornpearwa.blogspot.com/๒๐๐๘/๐๒/blog-post_๒๓๘๒.html> 11 January 2011.

ผนวก

สิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

ความหมายของ “สิทธิ” ตามรัฐธรรมนูญ ถือเป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชน หมายถึงอำนาจตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรอง กลุ่มครองแก่ปัจเจกบุคคลในอันที่จะกระทำการใด หรือไม่กระทำการใด^๑ ดังนั้น ในกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศ นั่นคือกฎหมายรัฐธรรมนูญของไทย ก็ยังได้บัญญัติถึงหลักสิทธิมนุษยชนว่าด้วยเรื่องสิทธิและ เสรีภาพของชนชาวไทย และเนื้อหาของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนซึ่งบัญญัติถึงสิทธิพื้นฐานของพลเมืองไทย จึงประกอบด้วยส่วนต่างๆ ซึ่งพอสรุปได้ (มานิตย์ จุมปา, ๒๕๕๑ : ๑๐๕-๑๕๑) ดังนี้

หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย

ส่วนที่ ๑ บททั่วไป

มาตรา ๒๖ การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๒๗ สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยายหรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ โดยตรงในการตรากฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง

มาตรา ๒๘ บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

บุคคลย่อมสามารถใช้สิทธิทางศาลเพื่อบังคับให้รัฐต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติในหมวดนี้ได้โดยตรง หากการใช้สิทธิและเสรีภาพในเรื่องใดมีกฎหมายบัญญัติรายละเอียดแห่งการใช้สิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้แล้ว ให้การใช้สิทธิและเสรีภาพในเรื่องนั้นเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือจากรัฐ ในการใช้สิทธิตามความในหมวดนี้

^๑บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ. หน้า

มาตรา ๒๕ การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้

กฎหมายตามวรรคหนึ่งต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป และไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ทั้งต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย

บทบัญญัติในวรรคหนึ่งและวรรคสองให้นำมาใช้บังคับกับกฎที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายด้วยโดยอนุโลม

ส่วนที่ ๒ ความเสมอภาค

มาตรา ๓๐ บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม

มาตรา ๓๑ บุคคลผู้เป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ และพนักงานหรือลูกจ้างขององค์กรของรัฐ ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป เว้นแต่ที่จำกัดไว้ในกฎหมายหรือกฎที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง สมรรถภาพ วินัย หรือจริยธรรม

ส่วนที่ ๓ สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล

มาตรา ๓๒ บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้ แต่การลงโทษตามคำพิพากษาของศาลหรือตามที่กฎหมายบัญญัติไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมตามความในวรรคนี้

การจับกุมและการคุมขังบุคคล จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

การค้นตัวบุคคลหรือการกระทำอันกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ

ในกรณีที่มีการกระทำซึ่งกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหาย พนักงานอัยการ หรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้เสียหาย มีสิทธิร้องต่อศาลเพื่อให้ระงับหรือเพิกถอนการกระทำเช่นนั้น รวมทั้งจะกำหนดวิธีการตามสมควรหรือการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วยก็ได้

มาตรา ๓๓ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถาน บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองในการที่จะอยู่อาศัยและครอบครองเคหสถานโดยปกติสุข

การเข้าไปในเคหสถานโดยปราศจากความยินยอมของผู้ครอบครอง หรือการตรวจค้นเคหสถานหรือในที่รโหฐาน จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๓๔ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทางและมีเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือสวัสดิภาพของประชาชน การผังเมือง หรือเพื่อสวัสดิภาพของผู้เยาว์

การเนรเทศบุคคลผู้มีสัญชาติไทยออกนอกราชอาณาจักร หรือห้ามมิให้บุคคลผู้มีสัญชาติไทยเข้ามาในราชอาณาจักร จะกระทำมิได้

มาตรา ๓๕ สิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง ตลอดจนความเป็นอยู่ส่วนตัว ย่อมได้รับความคุ้มครอง

การกล่าวหาหรือไขข่าวแพร่หลายซึ่งข้อความหรือภาพไม่ว่าด้วยวิธีใดไปยังสาธารณชน อันเป็นการละเมิดหรือกระทบถึงสิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือความเป็นอยู่ส่วนตัว จะกระทำมิได้ เว้นแต่กรณีที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากการแสวงประโยชน์โดยมิชอบจากข้อมูลส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๓๖ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกัน โดยทางที่ชอบด้วยกฎหมาย

การตรวจ การกัก หรือการเปิดเผยสิ่งสื่อสารที่บุคคลมีติดต่อถึงกัน รวมทั้ง การกระทำด้วยประการอื่นใดเพื่อให้ล่วงรู้ถึงข้อความในสิ่งสื่อสารทั้งหลายที่บุคคลมีติดต่อถึงกัน จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

มาตรา ๓๗ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยม ในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตาม ความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในการใช้เสรีภาพตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธิ นิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่น

มาตรา ๓๘ การเกณฑ์แรงงานจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่ง กฎหมาย เฉพาะเพื่อประโยชน์ในการป้องกันภัยพิบัติสาธารณะอันมีมาเป็นการฉุกเฉิน หรือโดยอาศัย อำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งให้กระทำได้ในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะสงครามหรือการ รบ หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก

ส่วนที่ ๔ สิทธิในกระบวนการยุติธรรม

มาตรา ๓๙ บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่ กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่ กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้

ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดก่อนมีคำพิพากษา อันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

มาตรา ๔๐ บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังต่อไปนี้

(๑) สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง

(๒) สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่องการ ได้รับพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอ ข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการ พิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบ คำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่ง

(๓) บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็น ธรรม

(๔) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับ การปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการ สอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง

(๕) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

(๖) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครอง ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ

(๗) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว

(๘) ในคดีแพ่ง บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ

ส่วนที่ ๕ สิทธิในทรัพย์สิน

มาตรา ๔๑ สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นนี้ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

การสืบมรดกย่อมได้รับความคุ้มครอง สิทธิของบุคคลในการสืบมรดกย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๔๒ การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะกิจการของรัฐเพื่อการอันเป็นสาธารณูปโภค การอันจำเป็นในการป้องกันประเทศ การได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ การผังเมือง การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การพัฒนาการเกษตรหรือการอุตสาหกรรม การปฏิรูปที่ดิน การอนุรักษ์โบราณสถานและแหล่งทางประวัติศาสตร์ หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น และต้องชดเชยค่าทดแทนที่เป็นธรรมภายในเวลาอันควรแก่เจ้าของตลอดจนผู้ทรงสิทธิบรรดาที่ได้รับความเสียหายจากการเวนคืนนั้น ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การกำหนดค่าทดแทนตามวรรคหนึ่งต้องกำหนดให้อย่างเป็นธรรมโดยคำนึงถึงราคาซื้อขายกันตามปกติในท้องตลาด การได้มา สภาพและที่ตั้งของอสังหาริมทรัพย์ ความเสียหายของผู้ถูกเวนคืน และประโยชน์ที่รัฐและผู้ถูกเวนคืนได้รับจากการใช้สอยอสังหาริมทรัพย์ที่ถูกเวนคืน

กฎหมายเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ต้องระบุวัตถุประสงค์แห่งการเวนคืนและกำหนดระยะเวลาการเข้าใช้อสังหาริมทรัพย์ไว้ให้ชัดเจน ถ้ามิได้ใช้เพื่อการนั้นภายในระยะเวลาที่กำหนดดังกล่าวต้องคืนให้แก่เจ้าของเดิมหรือทายาท

การคืนอสังหาริมทรัพย์ให้เจ้าของเดิมหรือทายาทตามวรรคสาม และการเรียกคืนค่าทดแทนที่خذค่าใช้จ่าย ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

ส่วนที่ ๖ สิทธิและเสรีภาพในการประกอบอาชีพ

มาตรา ๔๓ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบกิจการหรือประกอบอาชีพและการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐหรือเศรษฐกิจของประเทศ การคุ้มครองประชาชนในด้านสาธารณสุข โภค การรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การจัดระเบียบการประกอบอาชีพ การคุ้มครองผู้บริโภค การผังเมือง การรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม สวัสดิภาพของประชาชน หรือเพื่อป้องกันการผูกขาดหรือจัดความไม่เป็นธรรมในการแข่งขัน

มาตรา ๔๔ บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับหลักประกันความปลอดภัยและสวัสดิภาพในการทำงาน รวมทั้งหลักประกันในการดำรงชีพทั้งในระหว่างการทำงานและเมื่อพ้นภาวะการทำงาน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ส่วนที่ ๗ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลและสื่อมวลชน

มาตรา ๔๕ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัวหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอื่นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันหรือระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชน

การสั่งปิดกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นเพื่อลิดรอนเสรีภาพตามมาตรานี้ จะกระทำมิได้

การห้ามหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นเสนอข่าวสารหรือแสดงความคิดเห็นทั้งหมดหรือบางส่วน หรือการแทรกแซงด้วยวิธีการใด ๆ เพื่อลิดรอนเสรีภาพตามมาตรานี้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งได้ตราขึ้นตามวรรคสอง

การให้นำข่าวหรือบทความไปให้เจ้าหน้าที่ตรวจก่อนนำไปโฆษณาในหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่น จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะกระทำในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม แต่ทั้งนี้จะต้องกระทำโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งได้ตราขึ้นตามวรรคสอง

เจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นต้องเป็นบุคคลสัญชาติไทย
การให้เงินหรือทรัพย์สินอื่นเพื่ออุดหนุนกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นของเอกชน
รัฐจะกระทำมิได้

มาตรา ๔๖ พนักงานหรือลูกจ้างของเอกชนที่ประกอบกิจการหนังสือพิมพ์
วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือสื่อมวลชนอื่น ย่อมมีเสรีภาพในการเสนอข่าวและแสดงความคิด
เห็นภายใต้ข้อจำกัดตามรัฐธรรมนูญ โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ
รัฐวิสาหกิจ หรือเจ้าของกิจการนั้น แต่ต้องไม่ขัดต่อจริยธรรมแห่งการประกอบวิชาชีพ และมีสิทธิจัดตั้ง
องค์กรเพื่อปกป้องสิทธิ เสรีภาพและความเป็นธรรม รวมทั้งมีกลไกควบคุมกันเองขององค์กรวิชาชีพ
ข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจในกิจการ
วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือสื่อมวลชนอื่น ย่อมมีเสรีภาพเช่นเดียวกับพนักงานหรือลูกจ้างของ
เอกชนตามวรรคหนึ่ง

การกระทำใดๆ ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เจ้าหน้าที่
ของรัฐ หรือเจ้าของกิจการ อันเป็นการขัดขวางหรือแทรกแซงการเสนอข่าวหรือแสดงความคิดเห็นใน
ประเด็นสาธารณะของบุคคลตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง ให้ถือว่าเป็นการจงใจใช้อำนาจหน้าที่โดยมิ
ชอบและไม่มีผลใช้บังคับ เว้นแต่เป็นการกระทำเพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายหรือจริยธรรมแห่งการ
ประกอบวิชาชีพ

มาตรา ๔๗ คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคม
เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ

ให้มีองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระองค์กรหนึ่งทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ตามวรรคหนึ่ง และ
กำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการ โทรคมนาคม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมาย
บัญญัติ

การดำเนินการตามวรรคสองต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติและ
ระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ ประโยชน์สาธารณะอื่น และการ
แข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม รวมทั้งต้องจัดให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการสื่อมวลชน
สาธารณะ

การกำกับการประกอบกิจการตามวรรคสองต้องมีมาตรการเพื่อป้องกันมิให้มีการควมรวม
การครองสิทธิข้ามสื่อ หรือการครอบงำระหว่างสื่อมวลชนด้วยกันเองหรือโดยบุคคลอื่นใด ซึ่งจะมีผล
เป็นการขัดขวางเสรีภาพในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารหรือปิดกั้นการได้รับข้อมูลข่าวสารที่หลากหลายของ
ประชาชน

มาตรา ๔๘ ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะเป็นเจ้าของกิจการหรือถือหุ้นในกิจการ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือ โทรคมนาคม มิได้ ไม่ว่าในนามของตนเองหรือให้ผู้อื่นเป็นเจ้าของกิจการหรือถือหุ้นแทน หรือจะดำเนินการโดยวิธีการอื่นไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม ที่สามารถบริหารกิจการดังกล่าวได้ในทำนองเดียวกับการเป็นเจ้าของกิจการหรือถือหุ้นในกิจการดังกล่าว

ส่วนที่ ๘ สิทธิและเสรีภาพในการศึกษา

มาตรา ๔๙ บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน

ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ต้องได้รับสิทธิตามวรรคหนึ่ง และการสนับสนุนจากรัฐเพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับบุคคลอื่น

การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ

มาตรา ๕๐ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ

การศึกษอบรม การเรียนการสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ เว้นแต่ที่ไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ส่วนที่ ๙ สิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐ

มาตรา ๕๑ บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่เหมาะสมและได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าเล่าเรียน

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการบริการสาธารณสุขจากรัฐซึ่งต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายจากรัฐอย่างเหมาะสมโดยไม่เสียค่าเล่าเรียนและทันต่อเหตุการณ์

มาตรา ๕๒ เด็กและเยาวชน มีสิทธิในการอยู่รอดและได้รับการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาตามศักยภาพในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ

เด็ก เยาวชน สตรี และบุคคลในครอบครัว มีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากรัฐให้ปราศจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม ทั้งมีสิทธิได้รับการบำบัดฟื้นฟูในกรณีที่มีเหตุดังกล่าว

การแทรกแซงและการจำกัดสิทธิของเด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัว จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อสงวนและรักษาไว้ ซึ่งสถานะของครอบครัวหรือประโยชน์สูงสุดของบุคคลนั้น

เด็กและเยาวชนซึ่งไม่มีผู้ดูแลมีสิทธิได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอบรมที่เหมาะสมจากรัฐ

มาตรา ๕๓ บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ มีสิทธิได้รับสวัสดิการ สิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะอย่างสมศักดิ์ศรี และความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ

มาตรา ๕๔ บุคคลซึ่งพิการหรือทุพพลภาพ มีสิทธิเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสวัสดิการ สิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะ และความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐบุคคลวิกลจริตย่อมได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ

มาตรา ๕๕ บุคคลซึ่งไร้ที่อยู่อาศัยและไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ ย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ

ส่วนที่ ๑๐ สิทธิในข้อมูลข่าวสารและการร้องเรียน

มาตรา ๕๖ บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลหรือข่าวสารนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชน หรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่น หรือเป็นข้อมูลส่วนบุคคล ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๗ บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในเรื่องดังกล่าว

การวางแผนพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ การวางผังเมือง การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการออกกฎที่อาจมีผลกระทบต่อส่วนได้เสียสำคัญของประชาชน ให้รัฐจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างทั่วถึงก่อนดำเนินการ

มาตรา ๕๘ บุคคลย่อมมีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติราชการทางปกครองอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน

มาตรา ๕๕ บุคคลย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ และได้รับแจ้งผลการพิจารณาภายในเวลาอันรวดเร็ว

มาตรา ๖๐ บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคลให้รับผิดชอบเนื่องจากการกระทำหรือการละเว้นการกระทำของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานนั้น

มาตรา ๖๑ สิทธิของบุคคลซึ่งเป็นผู้บริโภคย่อมได้รับความคุ้มครองในการได้รับข้อมูลที่เป็นความจริง และมีสิทธิร้องเรียนเพื่อให้ได้รับการแก้ไขเยียวยาความเสียหาย รวมทั้งมีสิทธิรวมตัวกันเพื่อพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภค

ให้มีองค์การเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคที่เป็นอิสระจากหน่วยงานของรัฐ ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนผู้บริโภค ทำหน้าที่ให้ความเห็นเพื่อประกอบการพิจารณาของหน่วยงานของรัฐในการตราและการบังคับใช้กฎหมายและกฎ และให้ความเห็นในการกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองผู้บริโภค รวมทั้งตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือละเลยการกระทำอันเป็นการคุ้มครองผู้บริโภค ทั้งนี้ ให้รัฐสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการขององค์การอิสระดังกล่าวด้วย

มาตรา ๖๒ บุคคลย่อมมีสิทธิติดตามและร้องขอให้มีการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หน่วยงานของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ

บุคคลซึ่งให้ข้อมูลโดยสุจริตแก่องค์กรตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐหรือหน่วยงานของรัฐเกี่ยวกับการปฏิบัติ หน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หน่วยงานของรัฐ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐย่อมได้รับความคุ้มครอง

ส่วนที่ ๑๑ เสรีภาพในการชุมนุมและการสมาคม

มาตรา ๖๓ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุม โดยสงบและปราศจากอาวุธ

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะในกรณีการชุมนุมสาธารณะ และเพื่อคุ้มครองความสะดวกของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก

มาตรา ๖๔ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน หรือหมู่คณะอื่น

ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐย่อมมีเสรีภาพในการรวมกลุ่มเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป แต่ทั้งนี้ต้องไม่กระทบประสิทธิภาพในการบริหารราชการแผ่นดินและความต่อเนื่องในการจัดทำบริการสาธารณะ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งและวรรคสองจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อคุ้มครองประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันมิให้มีการผูกขาดตัดตอนในทางเศรษฐกิจ

มาตรา ๖๕ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองเพื่อสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชนและเพื่อดำเนินกิจกรรมในทางการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์นั้นตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

การจัดองค์กรภายใน การดำเนินกิจการ และข้อบังคับของพรรคการเมือง ต้องสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นสมาชิกของพรรคการเมือง กรรมการบริหารของพรรคการเมือง หรือสมาชิกพรรคการเมืองตามจำนวนที่กำหนดในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง ซึ่งเห็นว่ามติหรือข้อบังคับในเรื่องใดของพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่นั้นจะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีสิทธิร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามติหรือข้อบังคับดังกล่าวขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้มติหรือข้อบังคับนั้นเป็นอันยกเลิกไป

ส่วนที่ ๑๒ สิทธิชุมชน

มาตรา ๖๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา ๖๗ สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติ และต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่ จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้ง ได้ให้องค์การอิสระ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติและด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว

สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ ย่อมได้รับความคุ้มครอง

ส่วนที่ ๑๓ สิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ

มาตรา ๖๘ บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้มิได้

ในกรณีที่บุคคลหรือพรรคการเมืองใดกระทำการตามวรรคหนึ่ง ผู้ทราบการกระทำดังกล่าว ย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องให้อัยการสูงสุดตรวจสอบข้อเท็จจริงและยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้เลิกการกระทำดังกล่าว แต่ทั้งนี้ ไม่กระทบกระเทือนการดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำการดังกล่าว

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้พรรคการเมืองใดเลิกกระทำการตามวรรคสอง ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคการเมืองดังกล่าวได้

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองตามวรรคสาม ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารของพรรคการเมืองที่ถูกยุบในขณะที่กระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นระยะเวลาห้าปีนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งดังกล่าว

มาตรา ๖๙ บุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้านโดยสันติวิธีซึ่งการกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

หมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

ส่วนที่ ๖ แนวนโยบายด้านการต่างประเทศ

มาตรา ๘๒ รัฐต้องส่งเสริมสัมพันธไมตรีและความร่วมมือกับนานาประเทศ และพึงถือหลักการปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค ตลอดจนต้องปฏิบัติตามสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี รวมทั้งตามพันธกรณีที่ได้กระทำไว้กับนานาประเทศและองค์การระหว่างประเทศ

หมวด ๑๑ องค์กรตามรัฐธรรมนูญ

ส่วนที่ ๒ องค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญ

๒. คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

มาตรา ๒๕๖ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ประกอบด้วย ประธานกรรมการคนหนึ่งและกรรมการอื่นอีกหกคน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภา จากผู้ซึ่งมีความรู้หรือประสบการณ์ด้านการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของประชาชนเป็นที่ ประจักษ์ ทั้งนี้ โดยต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของผู้แทนจากองค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชนด้วย ให้ประธานวุฒิสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งประธานกรรมการและกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คุณสมบัติ ลักษณะต้องห้าม การถอดถอน และการกำหนดค่าตอบแทนกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีวาระการดำรงตำแหน่งหกปีนับแต่วันที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง และให้ดำรงตำแหน่งได้เพียงวาระเดียว ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๒๐๔ วรรคสาม มาตรา ๒๐๖ มาตรา ๒๐๗ และมาตรา ๒๐๘ (๒) มาใช้บังคับโดยอนุโลม เว้นแต่องค์ประกอบของคณะกรรมการสรรหาให้เป็นไปตามมาตรา ๒๔๗^๒

^๒มานิตย์ จุมปลา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ.๒๕๕๐), (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๕-๑๖๖.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระครููปทุมกันทรารกร (บุญแทน มะลิอ่อน)
- เกิด** : ๓๑ ค่ำ ปีจอ วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๓
- ภูมิลำเนา** : บ้านเลขที่ ๑๒๘ หมู่ที่ ๔ ตำบลไพรนกยูง อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท
- การศึกษา** : นักธรรมชั้นเอก
: สำเร็จการศึกษามัธยมตอนปลายต้น
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
: สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ห้องเรียนวัดพิบูลทอง จังหวัดสิงห์บุรี
- อุปสมบท** : วัน ๖๑๘ ปี มะเมีย ตรงกับ วันที่ ๖กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ ณ วัดหนองอ้ายสาม
ตำบลไพรนกยูง อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท
- ปัจจุบัน** : วัดหนองบัว ๑๐๑ หมู่ ๑๐ ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
- หน้าที่** : เจ้าอาวาส วัดหนองบัว เจ้าคณะตำบลห้วยกรดพัฒนา